

తాత్పర్య అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో

ఉత్పవ విశేషాలు

• పద్యము

...

డా॥ చిత్రాజు. గోవిందరాజు

ఎం.ఎ;ఎం.ఫిల్; పి హెచ్.డి.

శ్రీనివాస ప్రచురణలు

రామసముద్రం

1987

ప్రథమ ముద్రణ

ఫిబ్రవరి 1987

ప్రతులు 1000

వల రూ. 40

24362

అన్నమయ్య ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలయం
అన్నమయ్యపేట, రుంతూరు-8

780

This book is published with the financial assistance of Tirumala Tirupati Devasthanams under their Scheme "Aid to publish Religious Books"

ప్రకాశకులు :

సి. బాలకృష్ణమరాజు

శ్రీనివాస ప్రచురణలు
రామ సముద్రం (631206)
వయా మద్దూరు
పల్లివట్టు తాలూకా
చెంగల్పట్టు జిల్లా

అట్టమీద బొమ్మ : ' సేట్రీ '

ముద్రణ :

శ్రీ సత్యసాయి ప్రింటర్స్
6-2-151సి, టి. నగర్,
తిరువతి.

విషయ సూచిక

1.	ప్రస్తావన	1-10
2.	తిరుమలలో సామాన్య ఉత్సవాలు	10-51
	సంహితలలో ఉత్సవ ప్రస్తావన	10
	పంచబేరాలు - ఉత్సవ ప్రాధాన్యం	12
	ఉత్సవ విధేదాలు	13
	మేలుకొలుపు	15
	కొలుపు	24
	ఏకాంతసేవ	27
	వారోత్సవం	33
	అభిషేకం	33
3.	తిరుమలలో పర్వోత్సవాలు	52-128
	పర్వం - అర్థవివరణ	52
	వసంతోత్సవం	54
	ఉత్తర ఉత్సవం	60
	బ్రహ్మోత్సవం	70
	డోలోత్సవం	96
	రథోత్సవం	102
	కల్యాణోత్సవం	118
	ధనుర్మాసోత్సవం	135
	తెప్పోత్సవం	148
	పుష్యయాగోత్సవం	154
	దీపావళి - ఉగాది	163
	శ్రీరామ పట్టాభిషేకం	165
	అనంత పద్మనాభ చతుర్దశీ ఉత్సవం	167
	విజయదశమి	168
	కోడైతిరునాళ్	171
	వనభోజనోత్సవం	178
	కౌముదీ మహోత్సవం	181

4.	ఇతర ఆలయాలలో ఉత్సవాలు	199-233
	తాళ్లపాక అన్నమయ్య దర్శించిన క్షేత్రాలు	201
	తిరుమలేతర ప్రాంతాలలో ఉత్సవాలు	202
	తిరువత్తి-గోవిందరాజస్వామి	202
	కొలువు	204
	పవళింపు	206
	పర్వోత్సవాలు	207
	ఉట్ల ఉత్సవం	207
	కల్యాణోత్సవం	209
	దేవునికడప-శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	211
	రథోత్సవం	213
	కల్యాణోత్సవం	213
	ఓగునూతుల నృసింహస్వామి	214
	అహోబలం నృసింహస్వామి	216
	తురగోత్సవం	222
	కల్యాణోత్సవం	223
	శోభనపుపాటలు	224
	కొలువు	225
	నారసింహజయంతి	226
	గండవరం గోపాలుడు	226
	త్తిల గోవిందరాజు	227
	తిరుపట్ల మదనగోపాలస్వామి	228
	విజయనగరం విఠలేశ్వరుడు	229
5.	ఉపసంహారం	234-240
	ఉపకరించిన రచనలు	241-252

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో ఉత్పవ విశేషాలు

“ ప్రస్తావన ”

ఏ భాషలోగాని పద్య కవితకంటె ముందు పద కవిత పుట్టిందనడంలో విమర్శకులలో అభిప్రాయభేదాలు లేవు. జానపద సాహిత్యమే పదకవితకు పుట్టిల్లు, శిష్టసాహిత్యం మెట్టిల్లు. ఈ రెండు సాహిత్యాలకు పదకవిత వారిధి లాంటిది. అలాంటి పదకవిత ఫండితుల నిరాదరణ వల్ల, పాఠకుల ఉపేక్షాభావంవల్ల ఎంతోకాలగర్భంలో కలసిపోయింది వాటిలో ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన పదకవిత్యం కొంత మాత్రం పండితుల ఆదరణ పొందింది. నాట్యసంగీతాల సాహచర్యంవల్ల సభలకెక్కింది. పండిత పామరుల ప్రశంసలందుకొంటున్నది. అయినా ఎన్నో పద రచనలు తాళపత్రాలలో పాతకాగితాలలో కొన ఉపిరి తీసుకొంటున్నది గ్రామాలలో భజనకూటాలలో ఇప్పటికీ దిక్కులు చూస్తున్నది. జానపదుల బాణిని భాష, భావం, ఛందస్సు సంగీతాన్ని అనుకరిస్తూ ధాతు మాతువుల చట్రంలో, వాగ్గేయకార రచనలలో కొత్త గొంతులు వినిపిస్తూ నీతి, భక్తి, శృంగార, వైరాగ్య పారమ్య విషయాలను బోధిస్తూ నిలిచిన పదకవితల మరొక రూపమే సంకీర్తనలు.

పదకవితలంటే పండితులకు మహాకవులకు చిన్నచూపు ఉందనడానికి

“ ముది విటులు విధవ లంజలు

పదకవితలు ”

అనే పద్యం సాక్ష్యం.

అయినా శిష్ట సాహిత్యానికి సరితూగే భావచిత్రాలు, పదప్రయోగాలు పదకవితలలో కనిపిస్తాయి. వాగ్గేయకారుడు భక్తితో ఒక క్షేత్రాన్ని లేదా కమనీయమయిన ఉత్సవాన్నో దర్శించినపుడు పారవశ్యంతో పాడిన పాటలలో భక్తివిశేషమే కాకుండా ఆనాటి మత

సాంఘికాది విశేషాలుకూడా స్పష్టమవుతాయి. వాటిలో ప్రధానంగా ఉత్సవాలు పేర్కొనవచ్చు.

తమిళంలో నాయన్నార్లు తేవారం. ఆళ్వారుల దివ్య ప్రబంధాలు సంకీర్తనల వంటివే. ఇవి చదువుకోవడానికి పాడుకోవడానికి తగినవి. లోకయాత్రలో చీకాకుపడి దుర్భరమైన సంసార వార్ధిలో ఈమలాడే సగటు మానవుల హృదయాలను ప్రక్షాళనం చేసి స్వచ్ఛమైన భక్తిపరవశత్వాన్ని కల్గించే ఉత్తమ భక్తిసాహిత్యం నాలాయిర దివ్య ప్రబంధం. ఇందులో 108 తిరువతుల ప్రస్తావన ఉంది. వీటిలో తిరుమల ప్రధానమయింది. తిరుమలపై నెలకొన్న స్వామి శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి. ఆ స్వామి ఉత్సవాలకు సంబంధించిన ఉత్సవాల ప్రస్తాన నాలాయిర దివ్యప్రబంధంలో సూచనగా కనిపిస్తుంది.

పన్నిద్దరాళ్వారులలో పదుగురు - పొయ్యగై ఆళ్వార్, పూదత్తాళ్వార్, పేయాళ్వార్, తిరుమళిశై ఆళ్వార్, నమ్మాళ్వార్, పెరియాళ్వార్, ఆండాళ్, కులశేఖరాళ్వార్, తిరుప్పాణాళ్వార్, తిరుమంగై ఆళ్వారులు స్వామిని సుమారు రెండు వందల పాశురాలలో కీర్తించారు.

మొదటి ఆళ్వారులలో ప్రముఖుడయిన పేయాళ్వార్ తిరువేంగడ స్వామిని దర్శించినట్లు

“తాళ్ శడైయుమ్ సీళ్ ముడియుమ్ ఒణ్ మళ్ పుమ్ శక్కరముమ్
 శూళ్ రవుమ్ పొన్నాణుమ్ తోన్ఱ్ఱమాల్ శూళ్ మ్
 తిరణ్ణరువి పాయుమ్ తిరుమలై మేలెణ్ణెక్కు
 ఇరణ్ణరువు మొన్ఱ్ఱామ్ ఇలైన్ఱు”

[మూడవ తిరువందాది - 69]

అనే పాశురం సాక్ష్యం చెబుతుంది. ఈ పాశురంబట్టి పేయాళ్వార్ అభిషేక సమయంలో స్వామిని దర్శించినట్లు స్పష్టమవుతుంది. అతనికి స్వామి నిడుపాటి జడలతో, శంఖచక్రాలతో నాగాలంకారంతో హరిహర రూపంగా కనిపించాడు.

పోయ్ గై ఆళ్వార్

“ వగై యరుసుమ్ కేశ్వివాయ్ వార్ గక్ నాళుమ్ ”

[ముదల్ తిరువందాది - 37]

పాశురంలో పది దిక్కులలో సంచరించేవారు, వేద విద్యలలో ఆరితేరినటువంటివారు ప్రతినిత్యం ధూప, దీప, పుష్పతీర్థాలను వేంకటేశ్వరస్వామికి సమర్పిస్తున్నారని శ్లాఘించాడు. దీనిని బట్టి ఆనాడు స్వామికి నిత్యత్సవ కైంకర్యం సజావుగా జరిగేదని చెప్పవచ్చు.

తిరుమళిశై ఆళ్వార్ వేంకటేశ్వరస్వామి శ్రవణ నక్షత్రోత్సవాన్ని

“ కాణలూఱు గిన్ద్రేన్ కల్లరివి ముత్తుదిర
ఓణవిళ్ వి లాలియదిర - ప్పేడి
వరువేంగడవా ! ఎన్నుళ్ పుగుందాయ్
తిరువేంగడ మదనై చెప్పిన్దు ”

[నాన్ముగస్ తిరువందాది - 41]

పాశురంలో వర్ణించాడు. ఇది జన్మనక్షత్రోత్సవమైనా కావచ్చు లేదా బ్రహ్మోత్సవం చివరిరోజు సంబరమైనా కావడానికి వీలుంది.

సమ్మాళ్వార్

“ ఒయివిల్ కాల మెల్లామ్ ఉడనాయ్ మన్ని ”

[- తిరువాయ్మొళి - 3-3-1]

పాశురంలో కొండపై కొలువున్న శ్రీనివాసుని వర్ణించాడు.

ఆళ్వారులలో ఏకైక స్త్రీ భక్తురాలైన చూడికొడుత్త నాంచియార్ తిరుమొళిలో

“వెయ్యదోర్ తళలుమిళ్ శక్కరక్కై వేంగడవరక్కైయై చిడి కిత్తియే”

[నాచ్చియార్ తిరుమొళి - 1]

అని స్తుతించింది. ఆండాళ్ తిరుమలకు వేంచేసినదో లేదో తెలియదు గాని పైవాక్యాన్ని అనుసరించి తిరుమలలో ధనుర్మాస కాలంలో సుప్రభాతానికి మారుగా తిరుప్పావై పారాయణం సాగుతుంది.

కన్నడ హరిదాసులలో శ్రీపాదరాయలు, వ్యాసరాయలు, పురందరదాసు, కనకదాసులు తాళ్ళపాక కవుల కాలం నాటివారే. అన్నమయ్య తన సంకీర్తనలలో ఉత్సవ విశేషాలను వర్ణించినట్టే హరిదాసులు తమ అభీష్టమూర్తి ఉత్సవాలతో బాటు శ్రీనివాసుని ఉత్సవాలను కూడ వర్ణించారు, కన్నడిగులకు ఈ వాటికికూడ “దేవ రందరె తిమ్మప్ప గురుగ శందరె రాఘప్ప” [దేవుడంటే శ్రీనివాసుడు, గురువంటే రాఘవేంద్రులు] అనే నమ్మకం వుంది. పైకారణం వల్లనే హరిదాసులందరు శ్రీనివాసుని కీర్తించారు. శ్రీనివాసుని కీర్తించిన హరిదాసుల రచనలను తిరుమల - తిరుపతి దేవస్థానం దాససాహిత్య ప్రాజెక్టువారు రెండు సంపుటాలుగా ప్రచురించారు. వారిలో ముఖు బాగిలు మఠస్థాపకులయిన శ్రీపాదరాయల శ్రీనివాస సంకీర్తనలలో గరుడ వాహనం [2-57], తురగ వాహనం [2-69] ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది. పైగా

లాలి పావన చరణ లాలి అఘ హరణ

లాలి వేంకట రమణ అలిత కళ్యాణ [2-98]

కీర్తన ఒట్టి శ్రీపాద రాయల వారు స్వామి ఏకాంత సేవను దర్శించి పుండవచ్చునని ఊహించడానికి వీలుంది.

శ్రీనివాసుని కైంకర్యాన్ని పన్నెండేళ్లు నిర్వహించిన శ్రీవ్యాస రాయలవారి కీర్తనలలో

“ప్రాతః స్మరామి రమయా సహ వేంకటేశం.”

“ ప్రాత ర్భజామి కర రమ్య సుశంఖచక్రం ”

“ ప్రాత ర్నుమామి పరమాత్మ వదార విందం ”

[2-65]

అనే శ్లోకత్రయం ఆనాటి సుప్రభాత స్తవమని కన్నడ విద్వాంసులు శ్రీ కొరటి శ్రీనివాసరావుగారు ‘వ్యాసరాయలు’ పుస్తకంలో వివరించారు.

“ దాస రండరె పురందర దాసరయ్యా ” [దాసులంటే పురందర దాసుల వారొక్కరే] అని గురువు పొగడ్డలనందు కొన్న పురందర దాసులవారి రచనలలో శ్రీనివాస లీలావైభవ వర్ణన విస్తృతంగా కనిపిస్తుంది.

“ ఏళయ్య బెళగాయితు ఏళు నారాయణ ఏళు లక్ష్మీరమణ ఏళు శ్రీగిరి యొడెయ వెంకటేశ ”

[1-48]

[లేవయ్యా - తెల్లవారింది. లేవయ్యా! నారాయణ! లేవయ్యా లక్ష్మీరమణ! లేవయ్య శ్రీగిరి పర్వతాధీశుడయిన వెంకటేశ] అనడం లోను

ఏళయ్య బెళగాయితు స్వామి తిరుమలెడాయ
సెళె మంచదింద లేళు

[1-49]

[లేవయ్యా! తెల్లవారింది. స్వామి తిరుమలరాయ! మంచం నుండి లేవయ్యా] అనడంలోను పురందరదాసులవారు పొల్గొన్న సుప్రభాత సేవ స్పష్ట మవుతుంది.

వరమణిగళ సెత్తినద ముకుటద
ధరగిదె వైకుంఠ వెందు తోరువ హస్త
తిరు వెంగళప్ప

[1-66]

[మణులు పొదిగిన మకుటం కలవాడూ, ఈలోక వాసులకు
 వైకుంఠ మిదేనంటూ చూపే హస్తం] అనే కీర్తనలలో పురందర
 దాసులవారు దర్శించిన విశ్వరూపసందర్శనం తెలుస్తుంది. అలాగే
 ధ్వజ తిమ్మప్ప పల్లకి యేరి [1-69] ముత్తిన పల్లకి యతిగళుహత్తు
 [1-61] అనే కీర్తనలలో పల్లకోత్సవ దర్శనం స్పష్ట మవుతుంది.
 “బంధు నింతి హనోడి [1-63] [వచ్చి నిలఁడ్డాడు చూడండి] అనే
 కీర్తనలలో బ్రహ్మోత్సవ వైభవాన్ని దాసులవారు వర్ణించారు.

“ తూగిరె రంగన తూగిరె వరగిరి తిమ్మప్పన ”

[1-103]

[ఊపుతున్నారు రంగని, ఊపుతున్నారు శ్రేష్ఠమయిన కొండల్లో
 నెలకొన్న తిమ్మప్పని] అనడంలో డోలోత్సవం, “ధరెయొళ్ అధిక
 వెంకటాచలది స్థిరవాగి పుష్కరిణి యలిసెలసి” [1-102] [భూమండ
 లంలో ఎంతో గొప్పదయిన వేంకటాచలంలో స్థిరమయిన స్వామి
 పుష్కరణిలో నిలిచి] అనే కీర్తనలో తెప్పోత్సవం తెలుస్తుంది. ఇవే
 నాక స్వామికి సంబంధించిన హారతి [1-100] మంగళ గేయాలు
 [1-102] కూడా దాసులవారు పాడారు.

హరిదాసులలో తిరుపతితో ప్రగాఢ అనుబంధంకలిగిన హరిదాసు
 కనకదాసు. ఈ దాసుల వారి రచనలో కల్యాణోత్సవం [2-76]
 స్వామికి ప్రీయమయిన 32 రాగాల ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది [2-63].

తెలుగు వాఙ్మయంలో తొలి సంకీర్తనాచార్యుడు శ్రీ కృష్ణమా
 చార్యులు. అతని రచనలు సింహగిరి వచన మాలికా గేయాలుగా
 ప్రసిద్ధం. కర్నాటక వీరశైవ రచనలు, సంస్కృతంలో రామానుజ
 స్వామి గద్య త్రయాల ప్రభావంతో కృష్ణమాచార్యులు వచనాలు వ్రాసి
 ప్రజలను ఉత్తేజ పరచారు. కృష్ణమాచార్యుల తరువాత ప్రసిద్ధుడయిన
 పదకవి తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు.

ఆంధ్ర వాగ్గేయ కారులలో తాళ్లపాక అన్నమయ్య ప్రసిద్ధుడు,
 ఇతడు క్రీ. శ. 1424-1503 ప్రాంతం వాడు. కడపజిల్లా రాజంపేట

తాలూకా తాళ్ల పాక గ్రామంలో భారద్వాజ గోత్రుడయిన నారాయణ సూరికి అతని ధర్మవత్తి లక్కమాంబ అనే దంపతులకు స్వామి నంద కాంశంలో జన్మించిన వాడు. రోజుకు ఒక సంకీర్తన తక్కువ కాకుండా శిరి వేల కీర్తనలు వ్రాసిన పదకవితా పితామహుడు. ఆయన సంకీర్తనలు వేదాలు, పౌరాణిక వాదాలు, చరకవిత్పవాణీ వీడా నాదాలు సుజనాహ్లాదాలు. అన్నమయ్య సంకీర్తనల్ని చినతిరుమలయ్య

శ్రుతులై శాస్త్రములై పుదాణకథలై సుజ్ఞాన సారంబులై
 యతిలోకాగమ వీధులై విపుల మంత్రార్థంబులై నితులై
 కృతులై వేంకటశైల వల్లభరతి క్రిడా రహస్యంబులై
 నుతులై తాళులపాక అన్నయవచో నూత్నక్రియల్ చెన్నగున్

-చి. తి. సంకీ -12

లో స్పష్టం చేశాడు.

తెలుగు సాహిత్యంలో బీజప్రాయంగా ఉన్న పదకవితకు పరిపుష్టం చేసిన మనత అన్నమయ్యదే. తన కాలం వరకు ఉన్న లాలి, జోల, ధవళ, మంగళ పదాలను, జానపద గేయ ధోరణులను వాడుకొని వాడవాడలా సంచరిస్తు కీర్తనలు వ్రాసి ప్రజలలో భక్తి మార్గాన్ని ప్రచారం చేసినవాడు. ఇతని రచనలపై ఆళ్వారుల దివ్య ప్రబంధం కన్నడ హరిదాసుల, పురందరదాసుల ప్రభావం ఉంది.

తమిళంలో పేయాళ్వార్, పొయ్గై ఆళ్వార్, తిరుమళ్ళికై ఆళ్వార్, నమ్మాళ్వార్ లాగా కన్నడంలో శ్రీపాదరాయలు, వ్యాస రాయలు, పురందరదాసు, కనకదాసులు లాగా తన సంకీర్తనలలో అన్నమయ్య ఉత్సవాలను రచించాడు. వీ వాగ్గేయగారుని రచనలలో గాని ఇన్ని ఉత్సవ సంకీర్తనలు కనిపించవు. దీనికి ప్రధానంగా మూడు కారణాలూహించవచ్చు.

మతం మార్పిడి అయినా ఆనాటి వైఖానస ప్రిష్ఠవులు అన్నమయ్యను ఆళ్వారుగానే భావించి గర్భాలయ ప్రవేశంలో స్వామి దర్శనంలో ఎలాంటి అడ్డంకులు లేకుండా చేయడం.

కొండమీదే కాకుండా మెట్టిన ప్రతిపూరిలోను జరిగిన ఉత్సవాలలో పాల్గొని వాటిని అభినివేశంతో వర్ణించడం, ఉత్సవ పమయాల్ని తత్వోపదేశాలకు చక్కగా వినియోగించడం.

కొండమీద ప్రస్తుతం జరిగే ఎన్నో ఉత్సవాలకు అన్నమయ్య ప్రారంభకుడు కావడం.

ఈకాణంవల్లనే రాశిలోను వాసిలోను ప్రసిద్ధి వహించిన అన్నమయ్య పంకీర్తనలలోని ఉత్సవాలను పరిశోధనాంశంగా ఎమ్మకోపడం జరిగింది. దీనికి సంబంధించి కొంత పరిశీలన జరిగింది. ఈ పరిశీలనకు సంబంధించిన గ్రంథాలు మూడు రకాలుగా ఉన్నాయి.

శాసనాధారం బట్టి తిరుమల తిరువతి ఉత్సవాలను సంగ్రహించిన గ్రంథాలు. శ్రీపాదుసుబ్రమణ్యశాస్త్రిగారి " Epigraphical Report ", " Tirupati Sri Venkateswara " డా॥ రమేశన్ గారి " The Tirumala Temple ", శ్రీ డి. కె. డి. వీరరాఘవాచార్యుల వారి " History of Tirupati " మొదలైనవి ఈ కోవలో చేరతాయి.

శాసన వాఙ్మయ సాక్ష్యాధారాలతో ఉత్సవం గురించి సక్యత్తుగా చర్చించిన సిద్ధాంత గ్రంథాలు. డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారి " తాళ్లపాక కవుల పదకవితలు — భాషా ప్రయోగ విశేషాలు ", డా॥ యం. సంగమేశంగారి " అన్నమయ్య ఔర్-సూర్ దాస్ ", డాక్టర్ కేసర్ల వాడి " తాళ్లపాక అన్నమాచార్య పదకవితల్లోని అలంకారాల పరిశీలన ", డా॥ హిన్నా లీలావతమ్మ " అన్నమయ్య పదకవితల్లో జానపదగేయ ఫణితులు ", శ్రీ మల్లేల శ్రీహరిగారి " తాళ్లపాక అన్నమయ్య బాలకృష్ణ పంకీర్తనలు - ఒక పరిశీలన ". శ్రీ యస్. విజయకుమార్ గారి " Culture of a Sacred Town " శ్రీ డి. నరసింహారెడ్డిగారి " A Study of some Minor Temple Festivals " సిద్ధాంత గ్రంథాలు ఈ పరిధిలోకి వస్తాయి.

సామాన్య పాఠక లోకాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని పూజా

తైంకర్యాలను మత సామాజికి దృష్టితో విశదీకరించిన గ్రంథాలు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి “అన్నమాచార్య చరిత్రము”, శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీ కాంతారావుగారి “ఆంధ్ర వాగ్గేయ చరిత్రము” శ్రీ పండిత వేదాంత జగన్నాథాచార్యులగారి “శ్రీ వేంకటేశ్వర వైభవము” “శ్రీ దివిరంగనాథాచార్యుల “తిరుపతి చరిత్రము” శ్రీ గోపీ కృష్ణగారి ‘శ్రీనివాస మంగాపురము మరియు మన ఆలయముల చరిత్ర”, శ్రీ జానమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి “రాయలసీమలో ముఖ్య దేవాలయాలు”, డా॥ ఎస్. గంగప్పగారి “తెలుగులో పదకవిత” శ్రీ జూలకంటి బాలసుబ్రహ్మణ్యంగారి “శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు - అన్నమయ్య”, శ్రీ డి. వరదాచారిగారి “Tirumala the Panorama of the Seven Hills”, శ్రీ డి రఘుకుమార్ గారి “ఆళ్వార్ల మధుర కవితలో తిరుమలేశుని వైభవం”, డా॥ డి. చెంగారెడ్డిగారి “చిత్తూరు జిల్లా స్థల పురాణాలు-నంస్కృతి, డా॥ శివలంక శ్రీరామ మూర్తిగారి “ఆంధ్ర ప్రదేశ్ శాసన సమీక్ష” ఈ విభాగంలో చేరతాయి.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో పేర్కొనబడిన ఉత్సవ విశేషాల్ని ఆయా గోడల మీదున్న శిలాశాసనాంశములతో తులనాత్మకంగా బేరిజు చేయడమే కాకుండా ప్రస్తుతం జరిగే ఉత్సవ సంప్రదాయాలను కూడ వాటితో జతచేసి చెప్పడం ఈ పరిశోధనలో అవలంబించిన పద్ధతి.

ఈ సిద్ధాంత వ్యాసంలో ఐదు ప్రకరణాలున్నాయి.

మొదటి ప్రకరణం ప్రస్తావన

రెండవ ప్రకరణంలో నిత్యోత్సవాలయిన సుప్రభాతం, కొలువు ఏకాంత సేవ, వారోత్సవమయిన శుక్రవార అభిషేకం మొదలైన వాటిని విశ్లేషించడం.

మూడవ ప్రకరణంలో వర్షోత్సవాలయిన వసంతోత్సవం, కోడై తిరునాళ్, ఉట్ల ఉత్సవం, బ్రహ్మోత్సవం, రథోత్సవం, పుష్పయాగోత్సవం, వనభోజనోత్సవం, డోలోత్సవం, కల్యాణోత్సవం మొదలయిన వాటిని విపులంగా చెప్పడమయింది.

నాల్గవ ప్రకరణంలో ఇతర దేవాలయాల ఉత్సవాలలో తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి శ్రావణ బహుళాష్టమి, కొలుపు, అహోబలం నార సింహుని శోభనం. తురగోత్సవం, కల్యాణోత్సవం, కడప వేంకటేశ్వర స్వామి కల్యాణోత్సవం, రథోత్సవం, తిరుపల్ల మదనగోపాలుని జోల మొదలయిన వాటిని గూర్చి వివరించడం జరిగింది,

ఐదవ ప్రకరణంలో పరిశోధనలో విశేషాంశాలను సంగ్రహంగా చెప్పడమయింది.

“ ఎంత సోదించి చూచినా ఎన్నెన్ని చదివినా

వింత లైన నీ మూర్తి వెన దెలిసేమా ”

[8-28]

2. తిరుమలలో సామాన్య ఉత్సవాలు

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో ఉత్సవ విశేషాలను పరిశీలించడానికి ముందు ఉత్సవ స్వరూప స్వభావాలను పరిశీలించడం సనుంజనం.

2.1 సంహితలలో ఉత్సవ ప్రసక్తి

వైదిక వాఙ్మయంలో దేవాలయ పూజా విధానాలను గూర్చి విశదీకరించే గ్రంథాలలో పాద్య సంహిత, శ్రీప్రశ్న సంహిత, ఈశ్వర సంహిత, విష్యక్సేన సంహిత, మరీచి సంహితలు ప్రధానములు. ఈ గ్రంథాలన్నిటిలోను ఉత్సవ శబ్ద స్వరూప వివరణ ఉంది.

2.1.1. పాద్య సంహిత :

ఉత్ + సవః = ఉత్సవః ‘సవ’ అంటే సాంసారిక మయిన దుఃఖ సముద్రం. ఆ దుఃఖ సాగరాన్ని తరింపజేసేది ఉత్సవం. భగవద్భక్తులు ఉత్సవం ద్వారా దుఃఖాన్ని మరచివోయి ఆనంద సముద్రంలో మునిగి తేలియాడుతారు. ఈ విషయ వివరణయే

“ సవః సాంసారికం దుఃఖ ముత్తరన్తి తదం బుధిమ్ .
 యష్టార ఇతి విద్వాంసో నిర్భువన్త్యుత్సవాహ్వాయమ్”
 శ్లోకంలో కనిపిస్తుంది. [10-6]

2.1.2 శ్రీ ప్రసన్న సంహిత :

నిత్యారాధన కంటే భగవంతునికి సంతోషదాయకం ఆకర్షణీయమయింది ఉత్సవం. ప్రీతి పొతుడయిన ఆ స్వామి అప్పుడే తన యొక్క అనుగ్రహ వీక్షణాలను భక్తాదుల మీద ప్రసరిస్తాడు. ఈ అంశం

“ ఉత్సూతే హర్షం భగవతః ఇతి ఉత్సవః [30-8]
 వాక్యంలో వివరింపబడింది.

2.1.3. ఈశ్వర సంహిత :

‘సవ’ అంటే దుఃఖం. ఆ దుఃఖాన్ని పోగొట్టడాన్ని ఉత్సవం అంటారు. ఈ విషయం

‘సవ ఇత్యుచ్యతే దుఃఖం విద్వద్భిర్మునిపుంగవైః
 ఉద్రుత స్సవోయస్మాత్స మాద్యుత్సవ ఉచ్యతే’ [10-3]

శ్లోకంలో స్పష్టం చేయబడింది.

2.1.4. విష్వక్సేన సంహిత :

‘సవ’ అంటే మంగళం. సమస్త అమంగళాన్ని పోగొట్టి సన్నంగళాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. ఇదే భావం

“సవస్త్య మంగళం విద్ధి తన్ని రాశాత్ తదుత్సవః”
 వాక్యంలో ఉంది. [27-12]

2.1.5. మరీచి సంహిత :

‘ఉ’ అనగా ఉత్కృష్ట మయినది. ‘సవం’ అనగా యజ్ఞం

పెద్దదైన యజ్ఞం ఉత్సవం, ఈవిషయం.

“ ఉదిత్యుత్కృష్టవచనాత్ నవో యజ్ఞ ఉదాహృతః |
తస్మాత్ ఉత్కృష్టయజ్ఞత్వాత్ ఉత్సవః పరికీర్త్యతే#

శ్లోకంలో కనిపిస్తుంది.

పై వివరణవల్ల దుఃఖ సముద్రాన్ని దాటవేసేది. నిత్యోత్సవం కంటే ఆకర్షణీయమయింది. దుఃఖాన్ని పోగొట్టింది, మంగళకరమయింది. ఉత్కృష్టమయింది ఉత్సవం అని స్పష్టం.

2.2. పంచబేరాలు - ఉత్సవ ప్రాధాన్యం :

దేవాలయం లోపల బయటా జరిగే ఉత్సవాలలో ‘పంచ బేరాలకు’ ప్రాధాన్యం ఉంది. తిరుమల ఆలయంలో శ్రీనివాసుడు ప్రధానమూర్తి. ఈగుడి గర్భాలయంలో ధ్రువ బేరం, ఉత్సవ బేరం, స్నాన బేరం, కౌతుక బేరం, బలి బేరాలున్నాయి. ఒక్కొక్క బేరానికి ఉత్సవాలలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత ఉంది.

2.2.1. ధ్రువ బేరం :

మూలమూర్తి శంఖ చక్ర, అభయ హస్తాలతో నిలుచున్న స్వామి భక్తుల కోర్కెలను తీర్చే స్వయం భువమూర్తి. ఈమూర్తికి ప్రతి శుక్రవారం అభిషేకం జరుగుతుంది.

2.2.2. ఉత్సవ బేరం :

మతియప్పస్వామి. పండుగదినాలలో ముఖ్యంగా బ్రహ్మోత్సవాల సందర్భాలలో నాలుగు తిరువీధులలో ఈ ఉత్సవమూర్తి ఉరేగుతారు. ఈ స్వామికి ఉభయ నాంచార్లతో తెప్పలో విహరించేయోగం, కల్యాణోత్సవ ప్రాప్తి ఉన్నాయి.

2.2.3. స్నాన బేరం :

ఉగ్ర శ్రీనివాసమూర్తి. ఈ స్వామి మూలవర్గ పాదాలచెంత

నిశ్చలంగా ఉంటాడు. ఈ స్వామికి సంవత్సరంలో ఒక్క కైశికి ద్వాదశినాడు మాత్రం ఉరేగేయోగం ఉంది. ఈ ఉరేగింపు ఉదయా త్పూర్వమే నిర్వహిస్తారు. అలా నిర్వహించని పక్షంలో స్వామివారికి రౌద్రం వస్తుందని నమ్మకం.

2. 2. 4. కాతుక బేరం :

భోగమూర్తి, భోగ శ్రీనివాస, సర్వాధిక శ్రీనివాస అని పేర్లు. ఈ స్వామికి ఆకాశగంగా జలంతో నిత్యాభిషేకం. ఒక్క ధనుర్మాసంలో తప్ప మిగిలిన అన్నిమాసాలలో ఏకాంత సేవాయోగం ఉన్నాయి.

2. 2. 5. బలిబేరం :

కొలువు మూర్తి, లేఖన శ్రీనివాస అని పేర్లు. ప్రతిరోజు ఈ స్వామికి ఆస్థాన మండపంలో కొలువు నిర్వహిస్తారు. కొలువులో సింహాసనం అదిష్టించిన స్వామికి పంచాంగంలోని తిథి, వార, నక్షత్రయోగ కరణాలు ఉత్సవ విశేషాలు, ముందు దినం హుండీ పసూళ్లు తెక్కలను వినిపిస్తారు.

2. 3. ఉత్సవ విభేదాలు :

స్వామికి సంప్రీతికరంగా, భక్తాదుల అనుగ్రహ వీక్షణానికి ఆస్కారం కలిగించే ఉత్సవాలు ప్రతి ఆలయంలో జరుగుతుంటాయి. ఆర్థిక వనరులు, ఆగమనియమ పాలనానురక్తి కలిగిన యాజమాన్యం నిర్వహించే ఆలయాలలో అన్ని ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. అవి రెండు రకాలు.

1. సామాన్య ఉత్సవాలు.
2. సంవత్సరోత్సవాలు.

2. 3. 1. సామాన్య ఉత్సవాలు :

నిర్దిష్ట దినాలలో చేయాలనే నియమంలేకుండా ఎప్పుడంటే అప్పుడు చేసే ఉత్సవాలు సామాన్య ఉత్సవాలు. ఈ ఉత్సవాలు మూడు రకాలు. అవి నిత్య, నైమిత్తిక, కామ్యోత్సవాలు.

2. 3. 1. 1. నిత్యోత్సవం :

నిత్యోత్సవమంటే ప్రతిరోజు ఆలయంలో జరిగే దేవతారాధన. కాని పారమేశ్వర సంహితలో “వత్సరేవత్సరే యస్తు క్రియతే సతు నిత్యకః” అని సంవత్సరంలో ఒకసారి జరిగే ఉత్సవాన్ని నిత్యోత్సవం అని పేర్కొన్నారు.

2. 3. 1. 2. సైమిత్తికోత్సవం :

ఒక కారణాన్ని ఉద్దేశించి జరుపబడే ఉత్సవం సైమిత్తికోత్సవం. ఈ ఉత్సవాన్ని స్వామి వారికి ఏ సందర్భంలో అయినా చేయవచ్చు. ఉదాహరణానికి గ్రహపీడాదులు కలిగినపుడు, ఉల్కాపాతం, భూకంపం, పర్వతపాతం, మరి అశుభ సూచకాలు పొడచూపి నపుడు చేయడం సంప్రదాయం.

2. 3. 1. 3. కామ్యోత్సవం :

‘కామ’ అంటే కోరిక. ఒక ధ్యేయాన్ని ఉద్దేశించి కోరిచేసే ఉత్సవం కామ్యోత్సవం అంటారు. కల్యాణోత్సవం, తెప్పోత్సవం మొదలయినవి కామ్యోత్సవాలు. వీటిని యాజమాన్యం వారు చేయవచ్చు. లేదా భక్తాదులు ఆర్జిత సేవగా చేయించవచ్చు.

2. 3. 2. సంవత్సరోత్సవాలు :

సంవత్సర కాలంలో ఒకసారి జరుపబడే ఉత్సవాలు. దీనినే పాంచరాత్ర పాద్య సంహితలో [11-162] ‘మహోత్సవం’ అని మరీచి వైఖానసంలో ‘బ్రహ్మోత్సవం’ అని అన్నారు.

ఇవేగాకుండా రోజులు బట్టి ఉత్సవాన్ని పరిగణించే పద్ధతి కూడా ఉంది.

పాద్య సంహితలో “మాసోత్సవ, పక్షోత్సవ, ద్వాదశోత్సవ, నవరాత్రోత్సవ, పంచాహోత్సవ, నిత్యోత్సవం” అని దిన సంఖ్యను బట్టి వివరణ ఉంది.

[10-22-23]

2.4. తిరుమలలో నిత్యోత్సవం :

తిరుమల దేవాలయంలో నిత్య సేవా క్రమం ఉదయం సుప్రభాతంతోమొదలయి రాత్రి ఏకాంత సేవతో అంతమవుతుంది. ఈ మధ్య కాలంలో స్వామి వారికి అనేక సేవలు జరుగుతాయి. శని, ఆది, సోమ, మంగళ వారాలలో పూజాక్రమం ఒకే లాగాను మిగిలిన బుధ, గురు, శుక్ర వారాలలో వేరుగాను ఉంటాయి.

నిత్యోత్సవ క్రమంలో ప్రధానమైనవి విశ్వరూప దర్శనం, ప్రాతః కాలారాధన, తోమాల సేవ, కొలువు, సహస్ర నామార్చన, ప్రాతర్నివేదన, హోమం, బలి, శాస్త్ర మొఱు, సర్వదర్శనం మాధ్యాహ్నికారాధన, అష్టోత్తర శతనామార్చన, మాధ్యాహ్నిక నివేదన, సర్వదర్శనం, సాయంకాలారాధన, తోమాల సేవ, అష్టోత్తర శతనామార్చన సర్వ దర్శనం, ఏకాంత సేవలు :

2.4.1. మేలుకొలుపు :

తిరుమల శ్రీస్వామివారికి జరిగే అంగరంగ ఛైభోగాల్లో మొదటి సేవ సుప్రభాతం. సుప్రభాతానికి సంబంధించిన సేవలలో మొదటిది మేలుకొలుపు పాడడం. తమ యిష్ట దైవాన్ని మేలుకొలిపి ఆపై కైంకర్యాదులు నిర్వహించడం దేవాలయాలలోను ఇంటి దేవార్చనా సేవల్లోను పాటించుట హిందూ సంప్రదాయం.

సంస్కృతంలో 'ప్రభాతి కస్తవం' తమిళంలో 'తిరుప్పళ్ళి ఏళుచ్చి' అని వ్యవహారం. దీనినే పొల్కురికి సోమనాథుడు 'ప్రభాత పదాలన్నాడు.' ఈ మేలుకొలుపు స్థూల దృష్టికి భగవదను బందిగా కనిపించినా వస్తుతః జీవాత్మాను బంధియే. జీవుడు ఈ నెపంతో తన్ను తాను ఉద్ధరించుకోవడానికి ప్రయత్నం చేయడమే సుప్రభాతంలోని వైశిష్ట్యం.

2.4.1.1. శాసనాలలో మేలుకొలుపు :

తిరుమలలో నెలకొన్న స్వామికి మేలుకొలుపులు పాడడం

ఎప్పుడు మొదలయిందో తెలియజేసే శాసనాలు తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం శాసన సంపుటాలలో ఎక్కడ కనిపించవు. ఎన్నో సేవలను వాటి కార్యక్రమ విధానాన్ని విశదీకరించే శాసనాలలో ఈ మేలు కొలుపులు లేకపోవడం చిత్రం. అందువలననే శ్రీ వీరరాఘవాచార్యుల వారు "How the morning was welcomed in the temple in the centuries before 15th Cent; it is not possible to conjecture" అని పేర్కొన్నాడు. క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దం చివర శ్రీ రంగనాథ స్వామి మూర్తి తిరుమలలో వెలకొన్న పందర్భం లోనే సుప్రభాత పఠనం, మరియు ఉషః కాల పూజ ప్రారంభమై వుండేదని వీరు భావించారు. క్రీ.శ. 1430 పూర్వం తిరుపతి శాసనాలలో ఉషఃకాల సంధిని గూర్చిగాని వేదపారాయణం గూర్చిగాని తెలియదని క్రీ.శ. 1478 కు పూర్వం తిరుమలలో ద్రావిడ ప్రబంధ పారాయణం వున్నట్లు తెలియలేదని వెల్లడించారు.

మేలుకొలుపు వివరాలు శాసనాలలో లేనందుకు రెండు కారణాలు ఈహించవచ్చు.

మొదటిది ఇదొక ప్రథమ పూజా కార్య క్రమం కనుక అంతగా ప్రాధాన్యం లేక పోవడం.

రెండవది ఇది అర్చకులకుమాత్రం పరిమితం కావడం కూడా కారణం కావచ్చు.

శాసనాలలో మేలుకొలుపుల వివరాలు లేక పోవచ్చుగాని అన్న మయ్య మేలుకొలుపు కీర్తనలు పెక్కు ఉన్నాయి.

2. 4. 1. 2. సంకీర్తనలలో మేలుకొలుపు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య మేలుకొలుపు కీర్తనలు పరిశీలిస్తే మూడు విషయాలు తెలుస్తాయి.

1. మూర్తి నిర్దేశం.
2. కాల నిర్దేశం.
3. వస్తు నిర్దేశం.

మూర్తి నిర్దేశం :

పదకవితా పితామహుడైన తాళ్లపాక అన్నమయ్య తన మేలుకొలుపు సంకీర్తనలలో శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామిని, శ్రీ కృష్ణ స్వామిని కీర్తించాడు. గర్భగుడిలో స్వామి పంచబేరాలతో బాటు శ్రీకృష్ణ విగ్రహం ఉండడం, ఆ స్వామికి ధనుర్మాసంలో విశేష పూజలు జరుగుతుండడాన్ని బట్టి మూర్తి నిర్దేశం చేయడానికి వీలుంది.

వేంకటేశ్వర స్వామిని కీర్తించే మేలుకొలుపు :

కావరింతయు విరిసె కడు సంధ్య బొద్దాయ
శ్రీ వేంకటేశుని విచ్చేయు మనరే [10-130]
అపురూప శ్రీవేంకటాద్రిశ మేలుకొని
నిపుణుడ యిందిరయు నీపు మమ్ముగావవే [11-170]
తెరగు వెంకటాధిప నీవెఱుగుదు
మెఱుగులు చల్లుచు మేలు కోనవే [1-159]
కమలాధిప వేంకటగిరిశ నిన్ను
ప్రమదము మఱుపును బైకొనుటెట్లా [1-148]
అంకెలనున్నారు లేచి అలమేలుమంగను
వేంకటేశుడా రెప్పలు విచ్చి చూచిలేవయ్యా [4-25]
పడతి గూడితివి రతిపరవశించిక నైన
కడగి మేల్కొనవె వేంకటరమణుడ [4-173]

శ్రీ కృష్ణస్వామిని కీర్తించే మేలుకొలుపు కీర్తనలు :

మేలుకో శృంగారరాయ మేటి మదనగోపాల [2-224]
అలరిన శ్రీ వేంకటాద్రి మీది బాలకృష్ణ
ఇలమాటలు వింటివిక మేలుకోవయ్యా [1-400]
హరికృష్ణా మేలుకొను ఆదిపురుషా [9-254]

కాలనిర్దేశం :

తిరుమలలో నిత్యోత్సవాలు పదకొండు మాసాలలో శ్రీ వేంక

దేశ్వరస్వామివారికిన్ని, ఒక్క ధనుర్మాసంలో మాత్రం శ్రీకృష్ణస్వామి వారికి జరుగుతాయి. అన్నమయ్య మేలుకొలుపు కీర్తనలలో ఏది ఎప్పుడు పాడ బడేదో తెలుసుకోవడానికి వీలుంది.

1. ధనుర్మాసంలో మేలుకొలుపు
2. ఉత్తాన ద్వాదశినాటి మేలుకొలుపు
3. ఇతర మాసాలలో మేలుకొలుపు

ధనుర్మాసంలో మేలుకొలుపు :

ధనుర్మాసంలో మామూలు సుప్రభాత పఠనం ఉండదు. ఆళ్వారులలో ఒకరైన ఆండాళ్ పాడిన తిరుప్పావైలోని ఒక్కొక్క పాశురాన్ని పఠిస్తారు.

మేలుకో శృంగారరాయ మేటి మదనగోపాల
 మేలుకో వో నాపాల ముంచిన నిధానమా [2-224]
 హరికృష్ణ మేలుకొను ఆదిపురుషా
 తరువాత నా మోము తప్పకిటుచూడు [9-254]

‘ ఉత్తాన ద్వాదశి ’ మేలుకొలుపు :

దీపావళికి 15వ రోజు వచ్చే ద్వాదశి ‘ చిలక ద్వాదశి ’ స్వామి వారు నాలుగునెలల తర్వాత యోగ నిద్ర వదలి మేల్కొంటారని ప్రతీతి. కన్నడదేశంలోని మాధ్యులు ఆ రోజు తులసీ బృందావనం దగ్గర దీపాలుపెట్టి ఆరాధిస్తారు.

మిన్నక వేసాలు మాని మేలుకోవయ్యా
 సన్నలు నీ యోగనిద్రచాలు మేలుకోవయ్యా [1-403]

ఇతర మాసాలలో మేలుకొలుపు :

పై రెండు వర్గాల్లో చేరనివి ఈ విధానంలో చేర్చడానికి వీలుంది. ఈ పాటలలో మాస నిర్దేశం. కాల నిర్దేశం లేదు.

మేలుకొనవే

భూలనాధిప భోగిశయన [11-2-21]

ఎందా కనిద్ర నీ కిదె తెల్లవారె గదె

యిందిరా రమణ నీవిటు మేలుకొనవే

వారిధిశయన వోవట పత్ర పరియంక

గారవాన మేలుకొని కన్నులు దెరవవే [11-170]

భోగిశయనమును బుసకొట్టెడిని

యోగనిద్ర పాయును మేల్కొనవే [1-159]

కన్నులు చంద్రుడును కమల మిత్రుడును

వున్నతినివి నీ కుండగను

వెన్నెల యెండలు వెలయగ మేల్కొను [1-148]

చల్లని తమ్మిరేకుల సాల సపు గన్నులు

మెల్ల మెల్లనె విచ్చి మేలుకొన వేలయ్య [4-25]

పొలయలుక నిద్దరలు భోగించదొరకొంటి

అలరవడి మేల్కొనవే అఖిలేశ్వర [4-173]

వస్తు నిర్దేశం :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య మేలుకొలుపు కీర్తనలలో నాలుగు రకాల విశేషాలు కనిపిస్తాయి.

1. ప్రభాత వర్ణన
2. భక్తినివేదన
3. పురాణ సన్నివేశ ప్రతిపాదన
4. ఆలంకారిక ప్రస్తావన

ప్రభాత వర్ణన :

మేలుకొలుపులు అనేవి ఉదయం పూట పాడ బడేవి. కాబట్టి వీటిలో ప్రాకృతిక మయిన ప్రభాత వర్ణన లుండడం సహజం.

ఆవులు పేయలకుగానబీబిదుకవలె

గోవిందుడ యింక మేలు కొనవయ్యా

ఆవలీవలి పడుచు లాటలు మరగివచ్చి
 త్రోవగాచు కున్నారు ప్రొద్దున మేలుకోవయ్యా
 వాడల గోపిక లెల్లావచ్చి నిన్ను ముద్దాడ
 గూడి యున్నారీదే మేలుకొనవయ్యా
 తోడనే యశోద గిన్నెతో బెరుగు వంటకము
 యీడకు 'దెచ్చిపెట్టె' నిక మేలుకోవయ్యా
 పిలచీ నందగోపుడు పేరుకొనియదె కన్ను
 గాలుకులు విచ్చి మేలు కోనవయ్యా [1-400]

భక్తిని వేదన :

భక్తి భేదాల్లో మధురభక్తి ఒకటి. తన్ను నాయికగా
 భావించుకొని పరమాత్మునిలో నాయక భావముంచి తపించడం
 ఇందులోని ప్రధానాంశం. ఈ నాయికా నాయక భావాన్నివర్ణించే
 టప్పుడు కవికొన్ని సమయాల్లో తానే నాయికగా వర్ణిస్తాడు. కొన్ని
 సార్లు కేవలం ద్రష్టగా నిలుస్తాడు. ఈ మధుర భక్తిలో సంయోగ
 వియోగ శృంగార అనుభవాలు కూడ వుంటాయి.

భారపుటూర్పులతో బవళించీ ని వీడె
 కూరిమి సతులు మేలుకొనరమ్మా
 వేగినంతకు నితడు వెలదుల తోడి రతి
 భోగించి వచ్చి నిద్రపోయాని
 సోగ కనురెప్పలు మూసుకయిప్పుడెంతేసి
 జాగరపు బతి తొడ చరచరమ్మా

సరగున మేలుకొని సరగపు గౌగిట
 గరగరికెల నన్ను గలసీని
 అరవిరి నురమున అలయుచును
 తిరువేంకటపతి దెలుపరమ్మా [12-388]

ఈ కీర్తనలలో కవి ద్రష్ట మాత్రమే. ఆకారం బట్టి స్త్రీ పురుష
 విభేదం ఉండవచ్చుగాని వేదాంతం రీత్యా భగవంతుడొక్కడే

పురుషుడు. తక్కిన జీవరాశి అంతా స్త్రీ రూపాలే. 'వెలదులతోడ రతి భోగించివచ్చి' అనడంలో భక్తాదుల్ని వేళాపాళాలేక కనికరించి అలసి సొలసి నిదురపోతున్నాడనే భావన చెప్పడం కవి ఆశయం. తన్ను నాయిక చెలికత్తైగా భావించుకొని నాయక విరహాన్ని తెలియజేస్తూ సంయోగానికి అనుకూల వాతావరణం కల్పించడం కూడా కనిపిస్తుంది.

పురాణసన్నివేశ ప్రతిపాదన :

పురాణకథలలోని సన్నివేశాలను తాళుపాక అన్నమయ్య మేలుకొలుపు సంకీర్తనలలో పొందుపరచాడు. భూభార సంరక్షణార్థమై దేవాధి దేవతలు పాలకడలిలోని విష్ణువు దగ్గరికిచేరి స్తుతించినట్లుఅన్నమయ్య పేర్కొన్నాడు.

మేలుకొనవే

భూలలనాధిప భోగిశయన

లేదు వేద విధి లేకమును

మేదినిభరమై మించినది

పాదుపడదు చూపరకు భువి

గాదిలి సుతుపై గనలె జనకుడు

కనకము చవిచెడె గడు గడును

ఘననృప బాధలు గదిమినవి

దనుజుల కతివలు దలకెదరు

ఎనయ బలాదికు లెవ్వరులేరు

అసుర సతుల పుణ్యము ఘనము

కస (సి) మసగెడి కలికాల మహిమ

పసగల వేంకటపతి యికను

వసుధలోని నెవ్వగలుడుపగను [11-2-21]

ఆలంకారిక ప్రస్తావన :

సూర్యచంద్రులే కన్నులుగా కలిగిన దేవునికి పగలు రాత్రి

అన భదంలెదని అందువల్ల నిదరపోవడం, మేల్కోవడం వంటివి లేదనే విశేషాన్ని కవి వ్యంజింప జేశాడు.

పొలయలుక నిద్దరలు భోగించదొరకొంటి
 అలరవడి మేల్కొనవే అఖిలేశ్వర
 తరుణిమైనపుడె పరితాప సూర్యుడువొడిచె
 వరుస జెలికన్నుగలువలు మొగిచెను
 మరునిసాయకపు తామరలు వడివికసించె
 కరుణతో మేల్కొనవే కమలేశ్వర
 కాంతనిట్టార్పులను గాలియును నగ్నియును
 వంత చెమటల వాన వరుణుండును
 వింతలుగ నిన్ను సేవించుమని యున్నారు
 వంతమున మేల్కొనవే పరమేశ్వర
 ఒడికముగ జెలితోన నుదయరాగమువొడమె
 వెడలెనదె పలుకు గోవిలరవములు
 వడతి గూడితివి రతివరవశంబిక నైన
 కడగి మేల్కొనవె వేంకట రమణుడ [4-173]

2. 4. 1. 3. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య మేలుకొలుపు సంకీర్తనలు పదమూడు. భూపాలం ఉదయరాగమని ప్రసిద్ధి. భూపాల రాగాలలోనే గాకుండా కాంభోధి బౌళి, రాగాలలో కూడా మేలుకొలుపులు వ్రాయబడ్డాయి. ప్రభాత పదాలలో 'మేలుకో' అనే మాట ఆవృత్తి అవుతుంది. ఈ ఆవృత్తి అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో పలురకాలుగా కనిపిస్తాయి.

పల్లవిలో మేలుకొలుపు చెప్పడం :

మేలుకొనవే

భూలలనాధిప భోగిశయన [11.2.21]

పల్లవి ఒకటి, రెండు, చరణం రెండు నాలుగు పాదాంతాలతో మేలుకొలుపు చెప్పడం :

మేదిని జీవులగావ మేలుకోవయ్యా
 నీదయే మాకెల్లరక్ష నిద్రమేలుకోవయ్యా
 తగుగోపికల కన్ను దామరలు ఒకసించె
 మిగుల సూర్యనేత్రుడ మేలుకోవయ్యా
 తెగువ రాక్షసులనేతిమిరము విరియగ
 నెగడిన పరంజ్యోతి నిద్రమేలుకోవయ్యా [1-377]

పల్లవి, చరణాంతంలో మేలుకొలుపు చెప్పడం :

భోగిశయనమును బుసకొట్టెడిని
 యోగ నిద్రపాయును మేల్కొనవే
 కన్నులు దెరవక కమల బాంధవుడు
 వెన్నల రేణువు వెలయదిదే
 అన్నువ మలసీ నరుణోదయ మిదే
 మిన్నక నీవిటు మేలుకొనవే [1-139]

చరణాంతంలో మేలుకొలుపు చెప్పడం :

కనుదెరుపు నా తండ్రి కమలాస్తుడుదయించె
 వనిత మొక మజ్జనమ వడిదెచ్చెను
 మొనసి మీ తండ్రి యిదె ముద్దాడ జెలగీని
 దనుజాంతకుండ యిక దగ మేలుకోవే [9-254]

2.4.1.4. తిరుమలలో మేలుకొలుపు :

తిరుమలలో శ్రీ స్వామివారికి సుప్రభాత వఠన కార్యక్రమం
 తెల్లవారు జామున మూడు గంటల నుండి మూడున్నర దాకా
 జరుగుతుంది. ఆలయంలో వాయిద్యాలు మ్రోగుతుంటాయి. వివిధ
 పరిచారకవర్గం నిత్యకృత్యాలు దీర్చుకొని భగవద్భక్తితో గోవింద
 నామ సంకీర్తనం చేస్తూ బంగారు వాకిలివద్దవున్న ద్వారపాలకుల
 పురోభాగంలో చేరతారు. అక్కడ అన్నమయ్య వంశస్థులు
 అన్నమయ్య మేలుకొలుపు కీర్తనలు పాడతారు. సమయం
 వున్నట్లయితే అన్నమయ్య భక్తి పాటలు త్యాగరాజ కీర్తనలు

కూడ పాడతారు. అర్చకులు మంత్ర పూర్వకంగా లోపలిగడియను తీస్తారు. వాల్మీకి రామాయణం బాలకాండలో విశ్వామిత్ర మహర్షి ఒనరించిన “కౌసల్యా సుప్రజా రామా పూర్వ్యా సంధ్యా ప్రవర్తతే, ఉత్తిష్ట నరశార్దుల కర్తవ్యం దైవ మాహ్నికం” అనే సుప్రభాతాన్ని అర్చకులు పఠిస్తూ జియ్యంగారు, ఏకాంగులు, గొల్ల ఆలయంలో ప్రవేశిస్తారు. మణవాశమహాముని [వాది భీకర మహాగురువు] రచించిన, సుప్రభాతం, స్తోత్రం, ప్రవత్తి, మంగళాశాసనం, భాగాలతో కూడిన సుప్రభాతం చదువుతారు. అర్చకులు అంతర్ద్వారతలుపులు తీసి శ్రీ భోగ శ్రీనివాస సన్నిధిలో ప్రవేశిస్తారు. గర్భాలయంలో పూజా విధాన కార్యక్రమాలు పూర్తిచేస్తారు పరిచారకులు తెరను వేయగా అర్చకుడు స్వామివారికి వెన్నె, పాలు, పంచదార, నివేదం తాంబూలం సమర్పిస్తాడు. ఇందులోని కొంత బాగాన్ని తాళ్లపాక మిరాశీదార్లకు యిస్తారు. మంగళాశాసనం పూర్తికాగానే కర్పూర హారతి జరుగుతుంది. పూజారి తీర్థం శతారి తీసుకొని భక్తులకు తీర్థాన్నియిస్తూ తలపై శతారిని సాయిస్తాడు

2. 4. 2. కొలువు :

‘ కొలు ’ అన్నది ద్రావిడ భాషాపదం, Tamil Lexicon లో కొలువు అనే పదానికి 1) Royal Presence, durbar sitting-in State, Presence of the deity in a Temple. 2) Decorations in a Hindu house at the time of the Navaratri Festival వివరణ కనిపిస్తుంది.

‘ శబ్ద రత్నాకరం’లో

ఆస్థానము, సేవ, ఉత్సవ విశేషము అనే అర్థాలున్నాయి.

తెలుగులో ‘ కొలువు ’ ‘ దర్బారు ’ అని వ్యవహారం

కొలువు అన్నది మొదట దేవాలయ పరిభాష అయినా కాల క్రమేణ రాజుల కొలువు అని రూఢి అయింది. కొలువుకూటం కొలువు చేస్తున్నారు అనేవి ఇప్పుడు వ్యవహారంలో ఉన్నవి. ఇవేగాక

నవరాత్రి వండుగలలో బొమ్మల కొలువు పెట్టడంకూడ సాంప్ర-
దాయంగా ఉంది.

2. 4. 2. 1. కొలువు రకాలు :

దేవాలయాలలో జరిగే కొలువు రెండు రకాలు

1. నిత్యం జరిగే కొలువు
2. పర్వ దినాల్లో జరిగే కొలువు :

2. 4. 2. 1. 1. నిత్యం జరిగే కొలువు :

సుప్రభాతం, విశ్వరూప దర్శనం, తోమాలసేవ మొదలైన
కార్యక్రమాలు పూర్తి అయిన తర్వాత జరిగే కొలువు నిత్య కొలువు.
ఈ కొలువు 'కొలువు శ్రీనివాస మూర్తికి' జరుగుతుంది.

2. 4. 2. 1. 2. పర్వదినాలలో కొలువు :

ఉగాది, శ్రీరామనవమి, శ్రీరామ పట్టాభిషేకం, ఆనివారం,
గోకులాష్టమి, దీపావళి, కైశికద్వాదశి రోజులలో జరిగే కొలువు
ప్రత్యేక కొలువులు.

2. 4. 2 2. కొలువుకు ఆధారాలు :

తిరుమల ఆలయంలో చాలా కాలం నుండి నిత్యకొలువు
జరుగుతుంది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలున్నాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

2. 4. 2. 2. 1. శాసనాలలో కొలువు

శాసనాలలో కొలువు శ్రీనివాసమూర్తికి, దర్బారుకు సంబం-
ధించిన వివరాలు ఎక్కడా కనరావు.

కొలువు అనబడే సేవాక్రమాన్ని గూర్చి వీరరాఘవాచార్యులవారు

“ The Alamkarasanam itself is a durbar held in the sanctum Sanctorum in the Mukhamantapam (or Tirumani Mantapam) is brought to the Tirumani Mantapam on a silver chair with silver umbrella and other paraphernalia. A laghu archana is conducted offering arghyam. Padyam and Achamaniyam. A mixture of powdered gingelly seeds, dried ginger powder and jaggery is offered to the deity and distributed to the congregation. The day's calendrical details are read out from the Panchangam (Almanac) and also an abstract account of the Previous day's collection in the hundi in the shape of coins, gold, jewellery etc. There is no reference to this function (nor to Koluvu Srinivasa) in any of the inscriptions”³ తెలియజేశారు.

2. 4. 2. 2. సంకీర్తనలలో కొలువు :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో నిత్యం జరిగే కొలువు ప్రస్తావన భూపాకంలో పాడిన ఒక కీర్తనలో కనిపిస్తుంది.

“ హరి నీకు నజుడు పంచాంగంబు వినిపించ
నిరతమగు వాకిటను నిలిచినాడు
సురలు నీయవసరము చూచుకొని కొలువునకు
సరవినా ఇత్రపడి సందడించేరు [2-436]

ప్రతిరోజు అర్చకుడు ఆనాటి తిథి, వార, నక్షత్ర, యోగకరణ విశేషాలను స్వామికి నివేదిస్తాడు. దాత, అజుడు, పంచాంగంబు వినిపించుటే అని అన్నమయ్య అన్నాడు. ఈ సంప్రదాయం నేటికీ తిరుమలలో కొనసాగుతుంది.

2. 4. 2. 3. తిరుమలలో కొలువు⁴ :

కొలువు శ్రీనివాస మూర్తిని, సువర్ణభద్రం, వింజామరలు

మొదలైన రాజమర్యాదలతో తీసుకొని వచ్చి ఆస్థానమండపంలోని సింహాసనంలో అలంకరింప జేస్తారు. అచ్చట స్వామివారికి, ఆరాధన, అర్చకులకు మాత్రాదానం జరుపుతారు. అర్చకుడు ఆదానం తీసుకొని శ్రీస్వామివారికి 'నిత్యైశ్వర్యోభవ' అని మంగళాశాసనం చేస్తూ స్వామి పాదాలకు పుష్పాలను సమర్పిస్తాడు. మిరాశీదార్లు ప్రబంధ, వేద వేదాంగ ఇతిహాస, పురాణ, కర్మ, బ్రహ్మ సూత్రాలు వినిపిస్తారు. పంచాంగంలో నాటి దిన, తిథి, వారనక్షత్ర యోగ కరణ విశేషాలు, వరదిన, తిథి, వార, నక్షత్ర యోగ కరణాలు పఠిస్తారు. ముందు దినం వచ్చిన ఆదాయాన్ని స్వామి ముందు చదివివినిపిస్తారు. ఆపై తిలపిష్ట నివేదనం, హారతి, ప్రసాద వినియోగం పూర్తయి కొలువు చాలిస్తారు.

2.4.3. ఏకాంత సేవ :

నిత్యార్చనాక్రమంలో కడపటి సేవా కైంకర్యం ఏకాంతసేవ. ఇతర దేవతా మూర్తులతో నిమిత్తం లేకుండా కేవలం ప్రధాన మూర్తికి జరిగే సేవఇది. దీనినే పానుపు సేవ, వపశింపు సేవ, శయనాసనం సేవ అంటారు.

2.4.3.1 ఏకాంత సేవ-ఆధారాలు :

తిరుమల ఆలయంలో చాలా కాలం నుండి ఏకాంతసేవ జరుగు తుంది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలున్నాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

2.4.3.1.1. శాసనాలలో ఏకాంతసేవ :

తిరుమల తిరువతి దేవస్థానం శాసన సంపుటాలలో ఏకాంత సేవకు సంబంధించిన స్పష్టమయిన వివరాలు ఎక్కడా కన్పించవు. అయితే రాత్రి పూజకు సంబంధించిన మూడు శాసనాలు క్రీ.శ.1513 నుండి కనిపిస్తాయి.

మొదటిది క్రీ.శ. 1513వ సంవత్సరం నాటి శ్రీకృష్ణదేవ-
రాయలు రాణి చిన్నాజమ్మ శాసనం⁵. ఈమె రాత్రిపూట తిరు-
వేంగళనాథునికి [శ్రీవేంకటేశునికి] క్షీరనివేదనకుగాను 374 తులాల
తూకం ఉన్న బంగారు పాత్ర సమర్పించింది.

రెండవది క్రీ.శ. 1513వ సంవత్సరంనాటి శాసనం⁶ శ్రీకృష్ణ
దేవరాయల రాణి తిరుమల దేవమ్మ. ఈమె క్షీర నివేదనకుగాను
374 తులాలు బరువుగల బంగారు పాత్రను. పరిమళ ద్రవ్యాలు
సమర్పణకు, 10 తులాలు బరువుగల బంగారు తట్టను సమర్పించింది.

మూడవది క్రీ.శ. 1514వ సంవత్సరం శ్రీకృష్ణదేవరాయలు
సేనానులు మరియు పెరియ ఓబుళనాయకర్, రామనాయకర్
శాసనం⁷. వీరు 'తిరువర్దజామ' సేవా సందర్భంలో ప్రతిరోజు
బాగా మీగడ పేరిన క్షీర నివేదనకు కట్టడి చేశారు. అందుకుగాను
200 గోవులను స్వామికి సమర్పించారు.

2. 4. 3. 1. 2 సంకీర్తనలలో ఏకాంతసేవ :

అన్నమయ్య ఏకాంతసేవ కీర్తనలు మూడు రకాలుగా ఉన్నాయి

1. స్వామి 'ఏకాంత సేవ'
2. అమ్మవారి 'ఏకాంత సేవ'
3. ఉభయుల 'ఏకాంత సేవ'

స్వామి ఏకాంత సేవ :

ఇక్కడ 'స్వామి' అన్నప్పుడు తిరుమల వేంకటేశ్వరాలయంలో
నెలకొన్న భోగ శ్రీనివాస మూర్తియే. ఆ స్వామికి రాత్రివేళ చివర
ఏకాంత సేవ జరుగుతుంది. కాని ధనుర్మాసంలో మాత్రం భోగ-
శ్రీనివాసమూర్తికిగాక ఆ ఆలయ గర్భాలయంలోని కృష్ణమూర్తికి
మాత్రం జరగడం ఒక ప్రత్యేకత.

అన్నమయ్య సంకీర్తనరాశిలో భోగ శ్రీనివాసమూర్తికి సంబంధించిన 'ఏకాంత సేవ' ప్రసక్తి చాలాచోట్ల కనిపిస్తుంది. లుప్తమయిన సంకీర్తన రాశిలో కృష్ణమూర్తికి సంబంధించిన ఏకాంతసేవ సంకీర్తన లుండవచ్చు. ఇది పరిశోధించ తగ్గ అంశం.

ఉయ్యాల బాలు నూచెదరు కడు
 నొయ్య నొయ్య నొయ్యనుచు
 బల్లిదు వేంకటపతి జేరి యందెలు
 ఘల్లు ఘల్లు ఘల్లునుచు (3-314)

నాటకపు నిన్ను జూచి నవ్వువచ్చిని
 యేటికి వచ్చితి నేను యేమిసేసేవు

నిద్దిరించవలె నంటా నీకురులు దువ్వితేను
 వొద్ది బండుమని యేల నొడివట్టేవు
 అద్దోనీ పదాలు పాడి అట్టే నిన్ను జోకొట్టితే
 కొద్దిమీర వలపులు గుప్పళించేవు [3-629]

ఇప్పుడె శ్రీవేంకటేశ నీకెక్కగా నాకానికి
 చిప్పిలు బన్నీటి నిండు జెలమైనది [12-35]

నిద్దిరించి పాల [చీబాల] జలనిధివలనే
 వొద్దిక శ్రీరమణునికి వొత్త రేపాదములు [12-343]

దాగక దప్పిన మోపులు దడిపీని
 కాగివచ్చినాడు శ్రీవేంకట విభుడు [25-122]

ఏకాంతసేవలో నెలకొన్న భగవంతుని, బాలునిగా, పరబ్రహ్మగా పురుషోత్తమునిగా భావించి చేప్పడం అన్నమయ్య ప్రత్యేకత.

అమ్మవారి ఏకాంతసేవ :

తిరుమలలో ఏకాంతసేవ భోగ శ్రీనివాసమూర్తికి మాత్రమే జరుగుతుంది. కోనేటిరాయని హిందుకోసం తపించే కొమ్మను

చక్కదనములచేత జవ్వన భారము చేత
యొక్కడొటా గాన దిక నేమి సేతమే

కమ్మని తాపుల తోడ కన్నుల నవ్వుల తోడ
చిమ్ము జెమటలు తోడ జెలువొంది
కొమ్మకు నేడు గలిగె కోనేటి రాయని పొందు
సెమ్మనము దాచనేరదేమి సేతమే [12-68]

కీర్తనలో వర్ణించాడు. దీనిని అమ్మవారి ఏకాంతసేవగా భావించ
వచ్చు. లేదా పరమాత్ముని పొందుకోసం తపించే ప్రతి జీవుని
ఆపేదనను వర్ణించడం అన్నమయ్య ఉద్దేశ్యం కావచ్చు.

ఉభయుల ఏకాంతసేవ:

‘భక్తిశృంగార’, పరిణతిలో తన, మన భేదాలు నశిస్తాయి.
సర్వం శృంగారమయంగా, ఆహ్లాదకరంగా, ఆస్వాదయోగ్యంగా
ఉంటుంది. భక్తిపరవశుడయిన అన్నమయ్య దేవేరులతో కూడిన
స్వామి ఏకాంతాన్ని భావించుకొని పాడిన పాట లున్నాయి.

ముసి ముసి నవ్వులతో ముసుగులు వెట్టుకొని
పసలుగ మేలుకొని పవ్వళించి పున్నారు [20-55]

అనడంలో దేవేరులతో కూడిన స్వామి భక్తుల్ని కటాక్షించడానికి
మెలకువతో ఉంటాడనే భావాన్ని భంగ్యంతరంగా విశదీకరించి
చెప్పాడు.

జడలెను పాసుపుపరచరే
అడుగరే యిది ఏమని చెలులు [25-122]

కీర్తనలో అలసి వచ్చిన స్వామికి కప్రము చల్లుడనుట, గంధం
మెత్తమనుట, పన్నీరు నించుడనుట మొదలైన సేవలు చేయండని
చెలులను తానొక ప్రేక్షకుడుగా అన్నమయ్య ఆదేశిస్తాడు.

2. 4. 3.2 సంగీత విశేషాలు:

అన్నమయ్య ఏకాంతసేవ సంగీర్తనలు మలహరి, హిజ్జి, ఆహిరి, దేవగాంధారి, దేశి, రాగాలలో పొడబడినా ఈ కీర్తనలలో 'పానుపు' 'పవ్వంచు' ఉయ్యాల, అనే మాటలు కనబడతాయి.

1. పల్లవిలో 'పానుపు' 'పవ్వళించు' పదాలు చెప్పడం

బడలెను పానుపు పరచరే

అడుగరే యిది యేమియని చెలులు [5-112]

లేతచిగురిదె పవ్వళించవయ్య నానికె

బాతిగా గమ్మని తాలిబాయక మీబైనది [12-35]

2. 'పవ్వళించి' అనే పదం పల్లవి చరణాంతాలతో ఆవృత్తి అవడం

ముసి ముసి నవ్వులతో ముసుగులు పెట్టుకొని

పలుగ మేలుకొని పవ్వళించి వున్నారు

వెఱపు మఱపులేని వేడుక కాండ్రకు

మఱగు మొఱగున్నదా మాపు దాకాను

తఱిమేలు కొలిపే వదము లింతులు వాడగ

పఱపుపై నాపేదాను పవ్వళించి వున్నారు [20-55]

3. ఉయ్యాల అనే పదం మొదటిచరణంలో మొదట, కడపట కనిపిస్తాయి.

బయ్యనెలంగారు తూగుటుయ్యాల మంచముమీద

వయ్యెద చెఱగు జార బవ్వళించు

ముయ్యక మూసిన రెప్పమూయుచు దెరచు గాని

నెయ్యమున జాడ నేరడేమి సేతమే [12-68]

వేగుదాకా చిత్తగించి విద్యలెల్ల నాదరించి
 బాగుగా గృహారసము పంచి పంచి
 యేగతి బవ్వళించెనో యెట్లు భోగించెనో
 యోగేంద్ర వరదుని వూచరే వుయ్యాలను [12-243]

2. 4. 3. 3. తిరుమలలో ఏకాంతసేవ:

తిరుమలస్వామి వారి ఏకాంతసేవా కార్యక్రమంలో ఏకాంతసేవ
 లంకరణకు నివేదనా కార్యక్రమానికి ప్రముఖ భక్తకుటుంబాలకు
 ప్రాముఖ్యం ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.

నిత్యార్చనా క్రమంలో అన్ని పూజలు పూర్తి అయిన తర్వాత
 తిరుమల గర్భాలయానికి ముందున్న ఆరాధన మంటపంలో ఏకాంత
 సేవ జరుగుతుంది. ఏకాంతసేవ ధనుర్మాసంలో శ్రీకృష్ణస్వామికి,
 మిగిలిన మాసాలలో వెండిభోగ శ్రీనివాసమూర్తికి నిర్వహిస్తారు.
 ఆరాధన మంటపంలో వెండిగొలుసులతో బంగారు మంచాన్ని అమర్చి
 పట్టుపరుపులు, పట్టుడిండ్లు, పట్టుశాటీలు మొదలైన శయన ఏర్పాట్లు
 చేస్తారు.

స్వామికి శయనమంటపంలో అనేక రకాలైన ద్రాక్ష, చక్కెర,
 పాలు, కలకండ, బాదంపప్పు, జీడిపప్పు, ఏలాలవంగ, తక్కుల, బాజి,
 కర్పూరాలతో కూడిన తాంబూలాన్ని సమర్పిస్తారు. రాత్రినైవేద్యా
 నికి, బియ్యం, నేయి, మిరియాలు, ఉప్పుతో తయారుచేసిన, మిశగు
 ఆహార, తప్పని సరి. బ్రహ్మాదులు వచ్చి శ్రీవారిని సేవించడానికి తీర్థ
 పరికరాలు అమరుస్తారు. స్వామివారికి కర్పూరహారతి జరుగుతుంది.
 ఈ కార్యక్రమంలో తరిగొండ వెంగమాంబ ముత్యాలహారతి కడపటిది.
 దీని తర్వాత ఎవరికి గాని శ్రీవారి దర్శనభాగ్యం ఉండదు.

ఏకాంతసేవలో స్వామివారు నిదురించడానికి అన్నమయ్య
 వంశస్థులు జోలపాటలు, మంగళగీతాలు, హారతి పాటలు, భక్తి

పాటలు, పానుపుసేవ పాటలు వస్తార్తరు. భక్తుల ఏకాంతసేవ దర్శనం పూర్తి అయిన తర్వాత అర్చకుడు స్వామి ఆజ్ఞతీసికొని సంప్రదాయానుసారంగా ఆలయకవాటాల్ని అంతర్భంధనం చేస్తాడు.

2. 5. వారోత్సవం:

వారోత్సవమంటే వారంలో ఒకరోజు జరిగే నిర్దిష్ట దేవతారాధన ఈవారోత్సవం నిత్యోత్సవం కంటే కొంచెం భిన్నంగా ఉంటుంది. అంటే ఒక ప్రత్యేకత కలిగి ఉంటుంది. తిరుమలలో వారోత్సవాలుగా పిలువబడుతున్న, బుధవారం సహస్రకలశాభిషేకానికి, గురువారం తిరుప్పావడ, పూలంగికి, శుక్రవారం మూలమూర్తికి జరిగే అభిషేకానికి ప్రాధాన్యం ఉన్నాయి. అన్నమయ్య సంకీర్తనల పరిశీలనలో వారోత్సవాలకు సంబంధించి శుక్రవారపు అభిషేక కీర్తనలు మాత్రం కనిపిస్తాయి.

2. 5. 1. అభిషేకం:

స్వామికి పూజలుచేసే దేవాలయాలన్నిటిలోను వంచబేరాలుండడం పరిపాటి. వీటిలో కొతుక బేరానికి నిత్యాభిషేకం, మూల బేరానికి మాత్రం నిర్దిష్టవారంలో ఒకరోజు అభిషేకం జరగడం ఆగమ సంప్రదాయం. ఈ ఆనవాయితీ శైవ వైష్ణవ ఆలయాలలో ఒక్కొక్కరకంగా ఉంటుంది. శైవ ఆలయాలలో అయితే సోమవారం, వైష్ణవ ఆలయాలలో అయితే శనివారం, కాని పార్వతి అయినా, లక్ష్మీ అయినా లేక ఇతర స్త్రీ దేవత కయినా, శుక్రవారం అభిషేకం చేస్తారు. అభిషేకానికి తమిళంలో, 'తిరుమంజనం' అని తెలుగులో 'మజ్జనం' అనివ్యవహారం

కొండమీద జరిగే మూల విగ్రహానికి వారంలో ఒకరోజు [శుక్రవారం] అభిషేకం జరుగుతుంది. ఈ ఉత్సవం చాలాకాలం నుండి మూల విగ్రహమయిన వేంకటేశ్వరస్వామికి జరుగుతుందనడానికి నాలుగు ప్రమాణాలు కనిపిస్తున్నాయి.

2. 5. 1. 1. గ్రంథప్రమాణం:

విష్ణుమూర్తికి అభిషేకం, పూర్ణిమ, అమావాస్య, శుద్ధ బహుళ ఏకాదశి, శ్రవణ నక్షత్రంలో చేయడం, సంప్రదాయం. స్వామి వారికి చేయాల్సిన ఉపచారాలను స్వామికి ప్రతి బింబమైన కౌతుక మూర్తికి సమర్పిస్తే అదిమూలమూర్తికి సమర్పించినట్లే అని వైఖానస పాంచరాత్ర ఆగమాలలో చెప్పబడింది. అలాటి వాటిల్లో అభిషేకం కూడ ఒకటి. దీనికి ప్రత్యేకంగా 'స్నవనజేర'మని ఆగమాల నిర్దేశం. తిరుమలలో మాత్రం నిత్యాభిషేకం కౌతుక జేరమయిన భోగశ్రీనివాసమూర్తికి మాత్రమే నిర్వహిస్తారు. వైష్ణవాలయాలలో అభిషేకం జరుగుతుంది. ఇది శాస్త్ర సమ్మతమనడానికి భృగువాసాధి కారంలో క్రిందివాక్యాలు సాక్ష్యాలు అని డి. వి. రంగనాథాచార్యులవారు

“సహ లక్ష్మ్యాభిషేకస్తు

వాసరే భార్గవే హరేః

సాన్నిధ్య కారీ సతతం

సర్వ సంపత్ప్రదాయకః” 9

పేర్కొన్నారు

[విష్ణుమూర్తికి లక్ష్మితో గూడ ప్రతి శుక్రవారం ఎల్లప్పుడు స్నవనం చేయడంతో సమస్త సంపత్తులు భగవంతుడు అనుగ్రహిస్తాడు]

ఆకాశగంగనుండి నీరుతెచ్చిస్వామికి అభిషేకం చేసే సంప్రదాయం 11, 12 శతాబ్దం నుండి ఉన్నదనడానికి “శ్రీవేంకటాచలఇతి హాసమాల” ప్రమాణం. ఈ సంప్రదాయాన్ని ప్రారంభించినవాడు శ్రీతిరుమల నంబి. అతడు అభిషేకానికి నీరు తెస్తున్న త్రోవలోనే స్వామి వేటకాడుగా అడ్డగించి తనదప్పి తీర్చమని అడిగాడు. అభిషేకంకోసం తెచ్చేజలాన్ని దప్పికకోసం ఇవ్వడం ఉచితం కాదని నంబి అంగీకరించిన ముందుకు సాగిపోయాడు. వేటగాని వేషంలో ఉన్న వేంకటేశ్వరుడు వెనుకనేవచ్చి బాణం ఎక్కుపెట్టి ఆకుండకుచిల్లుకొట్టాడు. నంబి

అలయానికి వెళ్ళిచూసుకొంటే పాత్రఖాళీగావుంది. ఈ సంఘటన తలపించే విధంగా ధనుర్మాసంలో "తన్నిరుమడు" ఉత్సవం జరుపుతారు

2. 5. 1. 2. శాసనాలలో అభిషేకం:

అభిషేక ప్రశంస ఉన్న శాసనాలను రెండురకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. అస్పష్ట అభిషేక ఉల్లేఖనం.
2. స్పష్ట అభిషేక ఉల్లేఖనం.

అస్పష్ట అభిషేక ఉల్లేఖనం:

క్రీ. శ. 8. 6. 966వ సంవత్సరం పెరుందేవి అనిపేరు కల్గిన సమాచారాన్ని పల్లవరాణి శాసనం.10 భక్తురాలైన ఈమహారాణి నేటి తిరుమామణి మంటపానికి ముందున్న మంటపంలో భోగ శ్రీనివాసమూర్తి రజత విగ్రహాన్ని వైఖానస ఆగమోక్తంగా ప్రతిష్ఠింపజేసింది. పైతేదీకి సరి అయిన తిథిఅక్షయనామ సంవత్సరం జ్యేష్ఠ బహుళ తృతీయా శ్రవణా నక్షత్ర శుక్రవారం. అందువల్ల మూలమూర్తికి శుక్రవారం నాడే పవిత్రస్నానాదులు నిర్వర్తించినపిదప ప్రతిష్ఠావిధి జరిగినట్లు చెప్పవచ్చు. ఇదే ఆనవాయితీ అయి ఇప్పటికీ స్వామికి శుక్రవారం అభిషేకం చేస్తున్నారు.

స్పష్ట అభిషేక ఉల్లేఖ శాసన ప్రమాణాలను రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. ప్రథమ దశ 1424 - 1503.
2. ద్వితీయదశ 1504 - 1561

ప్రథమ దశ [1424 - 1503] :

ఈ దశలో [అన్నమయ్యకాలం] అభిషేక ప్రశంసవున్న శాసనాలు ప్రధానంగా నాలుగు కనిపిస్తున్నాయి. క్రీ. శ. 966 సంవత్సరం

తరువాత అయిదువందల సంవత్సరాలదాకా అభిషేక ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు కనిపించవు. అభిషేక ప్రశంస ఉన్న శాసనం క్రీ. శ 1465 లోనే కనిపిస్తుంది.

మొదటిది క్రీ. శ. 1465వ నాటి శాసనం¹¹ కందాడై రామానుజయ్యంగార్ పేయించినది. ఇతడు తన ఉభయంగా స్వామి వారికి అశగప్పిరనార్ తిరుమంజనం ప్రతిరోజు నిర్వహించడానికి దేవాలయం నుండి పరిమళ ద్రవ్యాలయిన చందనం, పసుపు, కస్తూరి, వచ్చకర్పూరం వంటివి, ఒక చిన్న వస్త్రం, తమలపాకులు, వక్కలు ఏకాంగి వైష్ణవుల ద్వారా సరఫరా చేయాలని నిర్దేశించాడు.

రెండవది క్రీ. శ. 1469వ సంవత్సరం రామానుజకూటం అధికారి అయిన రామానుజయ్యార్ శాసనం.¹² ఇతడు పంగుని అమావాస్య, వసంతపూర్ణిమ రోజులలో నిర్వహించబడే తిరుమంజనానికి దేవాలయ ఉగ్రాణం నుండి ఒక ఉళక్కునూనె, స్వామి వక్షస్థలంలో అతికించడానికి అరఫలం గట్టిచందనం, శిలావిగ్రహపూతకు రెండుఫలాల మెత్తనిచందనం, భక్తుల పంపిణీకిగాను రెండున్నరఫలం చందనం నియమనం చేశాడు.

మూడవది క్రీ. శ. 1484వ సంవత్సరం కందాడై రామానుజయ్యంగార్ శాసనం.¹³ ఇతడు నిత్యాభిషేకానికి అరఫలం చందనం, కస్తూరి, కర్పూరకాపు, ఉసిరికాపు, పసుపుకాపు, ఇరపై అయిదువత్కలు, పక్కంకాని కర్పూరం ఏర్పాటుచేశాడు.

నాల్గవది క్రీ. శ. 1496వ సంవత్సరం కందాడై అప్పచ్చియార్ అణ్ణా శాసనం. ఇతడు పదిహేను రోజులకు ఒక శుక్రవారం తరువాత మరో శుక్రవారానికి ఒకసారి శుక్రవారపు పునుగుకాపు నివేదనకు రెండు అతిరసప్పడి నియమనం చేశాడు.

ద్వితీయ దశ [1504-1561] :

ద్వితీయ దశలో తిరుమలస్వామివారి అభిషేక ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు ఎనిమిదికనిపిస్తున్నాయి.

మొదటిది క్రీ. శ. 1506వ సంవత్సరం నరసింగరాయపురం సిట్టము శెట్టిశాసనం.¹⁵ ఇతడు శుక్రవారంరోజువ్యాపారస్థలలో ఒకడైన ధర్మపురం దుర్వామూర్తికి పునుగుకాపు అభిషేకం ఏర్పాటు చేశాడు.

రెండవది క్రీ.శ.1517వ సంవత్సరం కృష్ణదేవరాయ శాసనం.¹⁶ ఇతడు ప్రతిఎనిమిదవరోజు శుక్రవారం పునుగుకాపు అభిషేకానికి వెయ్యివరహాలను సుంకంగాకట్టి చేశాడు.

మూడవది క్రీ. శ. 1532వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగార్ కుమారుడయిన తాళ్లపాకతిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం¹⁷ ఇతడుస్వామివారి నిత్యవైపేద్యానికి, నలభైతిరుప్పొనకం, ఒక అతిరసపడి, ఒకటిన్నర ఫలం శుద్ధిచందనం, నలభైవక్కలు, ఎనభై తమలపాకులు అలగప్పిరనార్ తిరుమంజనం సందర్భంలో మూడుయజ్ఞోపవీతాలు, పదివక్కలు, ఇరవై తమలపాకులు, అరఫలం శుద్ధిచందనం ఏర్పాటు, ప్రతిశుక్రవారం అభిషేక సమయంలో సంకీర్తన పదాలకు ఒకపన్నీరు పాత్రను నియమనం చేశాడు.

నాల్గవది క్రీ. శ. 1534వ సంవత్సరం భండారం అప్పరాసర్ కుమారుడు సిరుతిమ్మయ్యర్ శాసనం.¹⁸ ఇతడు సంవత్సరంలో ఏడై మూడు శుక్రవార అభిషేకాలకు ఏడైమూడు పడిని వ్యవస్థకల్పించాడు. సిరుతిమ్మయ్యర్ కాలంలోనే అచ్యుతదేవరాయలు తన జన్మనక్షత్ర మైన మృగశీర్షానక్షత్రంలో శ్రీవారికి అభిషేకం నిర్వర్తించే సంప్రదాయాన్ని నెలకొల్పాడు.

ఐదవది దేవాలయ గణాధికారి అయినతిరునిట్రన్ ఊర్ ఉడయాన్ శాసనం.¹⁹ తిరువేంకటముడయాన్ శుక్రవారం అభిషేకానికి

తిరుమంజనం పూర్తి అయిన తర్వాత ఒక అతిరసప్పడి ఏర్పాటు. ప్రతి ఏడవ ఉత్సవం రోజున అయిదువట్టి, రెండునాళిబియ్యం, శుద్ధికర్పూరం స్వామిముఖ అలంకరణకు ఏర్పాటుచేశాడు.

ఆరవది క్రీ. శ. 1545వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగార్ కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం. 20 ఇతడు సంవత్సరంలో అరవై ఆరురోజుల అభిషేకానికి మూడు బంగారురేతై విలువ గలిగిన పసుపుపొడిని నియమనంచేశాడు. ఏళైమూడు శుక్రవారాలకు ఏళైమూడు తిరుమంజనం, పదమూడు మార్గశీర్షా నక్షత్రాల్లో స్వామివారికి దేవేరులకు పదమూడు తిరుమంజన వ్యవస్థ కల్పించాడు. ఒక నెలకు ఒక బంగారురేక, నాలుగుపణం వంతున యిద్దరికి జీతం ఏర్పాటుచేశాడు. వీరు అరవై ఆరు అభిషేకపురోజులలో పసుపుపొడి సరఫరాచేస్తూ సంకీర్తనలు పాడుతుండాలి.

ఏడవది తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం 21 శుక్రవారపు అభిషేకానికి కావలసిన వస్తువులను దేవాలయ ఉగ్రాణంనుండి సరఫరా చేయాల్సిందిగా ఆదేశించాడు.

ఎనిమిదవది క్రీ. శ. 1561వ సంవత్సరంలో తిమ్మరాసయ్యర్ కుమారుడయిన రాయసం వేంకటాద్రి అయ్యన్, అతని చిన్నతమ్ముడు రాయసంకోనప్పయ్యన్ శాసనం. 22 రాయసం వేంకటాద్రి అయ్యన్ ఉభయంగా వేంకటేశ్వరస్వామి వారికి సంవత్సరంలో ఏళైరెండు శుక్రవారాలలో ఏళైరెండు పుసుగుకాపులు, ఒకశుక్రవారానికి రెండు అతిరసప్పడివంతున నియమనం చేశాడు.

2. 5. 1. 3. సంకీర్తనలలో అభిషేకం:

అన్నమయ్య తనసంకీర్తనల్లో అభిషేక వర్ణనను నాలుగు పద్ధతులలో కొనసాగించినట్లు తెలుస్తున్నది.

1. యథాతథ వర్ణన
2. పౌరాణిక వృత్తాంత ప్రస్తావన
3. భక్తి భావన
4. సౌందర్య నిరూపణ.

2. 5. 1. 4. యథాతథ వర్ణన:

తాను ప్రత్యక్షంగా తిలకించిన దృశ్యాన్ని కీర్తనలలో ఎట్లున్నది అట్లు వర్ణించడం యథాతథవర్ణన. అన్నమయ్య కీర్తనల్ని పరిశీలించగా ఆవాగ్గేయకారుడు దేవాలయ గర్భగుడిలో నిలబడి యావత్పూజా విధానాన్ని స్వయంగా చూచితన్నయుడై సమగ్రంగా కీర్తనలు వ్రాసినట్లు స్పష్టమవుతాయి. అన్నమయ్యకాలనాడు కూడా శుక్రవారం అభిషేకం జరుగుతుండేదనడానికి ఈ క్రింది వాక్యాలు సాక్ష్యాలు.

1. “నేడె సుక్కురారము నెలతలాల

పొడిమిసేవ సేయరే పుణుగుకాపు” [14-153]

2. కంటి శుక్రవారము గడియలేడింట

అంటి అలమేల్మంగ అండనుండేస్వామిని

[అన్నమయ్య చరిత్ర పీ. పుట 31]

స్వామికి జరిగే కప్పుర, పునుగు, పన్నీరు కుంకుమ, కస్తూరి, తిరువంది, చందనకాపులు అనేకకీర్తనలలో కనిపిస్తాయి.

కప్పుర కాపు:

తరుణి సెలవినవ్వు తగిన కప్పురకాపు [24-558]

వరమపురుమనికి పచ్చకప్పురముకాపు [29-154]

కడలేక పొగడొందె గప్పుర కాపు [13-493]

కడుదిల్లనై యమరె గప్పుర కాపు [13-493]

కడలేని హరికిని కప్పుర కాపు [25-569]

కలికి నవ్వులే కప్పుర కాపు నీకు [28-502]

అరి కప్పుర కాపునై మించెను [29-498]

గతిగూడ నవ్వేనవ్వు కప్పుర కాపు [13-129]
 కప్పురకాపు మేన కలియుగ మెత్తి మెత్తి [29-376]
 కలకల మనునవ్వు కప్పురకాపు [25-292]
 కప్పురపుగాపు మేనగలయ మెత్తించుకొంటా [19-363]
 కప్పుర గంధవాడి కడునిట్టె మెత్తుకొని [29-330]
 రంగైన వచ్చ కప్పురపు ధూళాత్తి [12-256]
 అలరి కప్పురకాపు అవధరించేటివేళ [8-165]
 అండనే కప్పురకాపులదివో దేవునికి [29-148]
 చమరి కప్పురధూళి చల్లుకోనేల [19-506]
 నీకంటె ముందు కప్రమునెలతకు మీదకట్టి [19-506]
 తెల్లని కప్పురకాపు తెరవనవ్వులు గూడి [26-325]
 కలయగ మేన బచ్చకప్పురము మెత్తుకొని [28-528]
 మేలిమి కప్పురకాపు మెత్తిరో యీ హరికి [25-345]

పునుగుకాపు:

తరమైన కనుచూపు తట్టుపుణుగు [24-558]
 తంద్రలేని యీపె చూపెతట్టు పుణుగాయను [7-46]
 తవిలి యీ దేవునికి తట్టు పుణుగుకాపు [29-154]
 పొదిగాని బొబ్బిలీని పుణుగుకాపు [13-493]
 పొదలెదిరు మేనను పుణుగుకాపు [13-493]
 పుడిగాన నించిరిదే పుకుగుకాపు [25-569]
 తట్టుపుణుగలది యంతటా మెరుగులు వెట్టి [25-91]
 పొగరుమించుల తట్టుపుణుగాయను [29-498]
 తలిరుబోడిచూపులే తట్టుపుణుగు [13-129]
 చిప్పిలదట్టు పుణుగు చికిలిసేసి [29-376]
 పొంతగడకుంటే చూపు పునుగుకాపు [25-291]

తట్టుపుణుగులనూనె తగనిండానంటుకొని [29-330]

పొంగారు దట్టుపుణుగు పోయరో గిన్నెలను [12-256]

వాసన తట్టుపుణుగు వడసినదె [8-163]

అంచల దట్టుపుణుగు అవధరించేటివేళ (8-165)

తిన్నని పుళుగుకాపు దేవునికి నేడు (14-153)

చెలగీ పుణుగుకాపు శేషాద్రివతికి (14-153)

తట్టుపుణుగుకాపు దైవాలరాయని (29-148)

తట్టు పుణుగునకు దట్టుపుణుగయి (11-2.7)

అమరదట్టు పుణుగు అందుపై బూసేవు (19-506)

తెలుపుకప్పురము నలుపుతట్టుపుణుగు (19-506)

అంగపు పుళుగుకాపు అలమేలుమంగగూడి (26-325)

మెత్తమి బుళుగుకాపు ముంచిరో శ్రీహరికి (25-345)

పొందువేళల దట్టుపుణుగు పూసేటివేళ (25-136)

పన్నీరుకాపు:

నీకు మేఘపుపుష్పాలే పన్నీరుకాపు (7-46)

పై పై జల్లేరునేడు పన్నీరుకాపు (25-569)

చెలియగుబ్బల మీది చెమట పన్నీరుకాపు(25-292)

కుంకుమకాపు:

కులికనట్టు పన్నీరు కుంకుమకాపు (13-493)

కొలువెల్లా నిండుకొని (నీగుం) కుంకుమకాపు (13-493)

ఘటియించి కుంకుమతో గడుమేదింఁది(12-256)

కస్తూరి:

గయ్యాళిమదరాగము కస్తూరికాపు (25-292)

గట్టిగా కస్తూరి యిట కలిపెట్టి (29-30)

చెంగట గస్తూరిధూళి చికిలిగావించి (12-258)

తిరువండికాపు:

ఇయ్యలమేల్మంగ కాంతులెత్తే తిరువండికాపు (25-292)

చందనపుకాపు:

కాంతమేని తొలియటకట (లి?) చందనపుకాపు (25-292)

పౌరాణిక వృత్తాంత ప్రస్తావన:

పురాణాల్లోని సన్నివేశాల్ని అభిషేక క్రియకు ముడిపెట్టుతూ వ్రాసిన కీర్తనలన్నీ ఈవిభాగంలో చేరతాయి. ప్రధానంగా అన్నమయ్య వీశావతారాల్ని. ఆ అవతారాలలో విష్ణువు సాధించిన లీలా వైభవాల్ని దీటిలో జతపరిచాడు.

శ్రీవేంకటేశ్వరునికి చెలి యలుమేలుమంగ
వోవరిగా నెలకొని వురముపై నున్నది.

పొంచిమచ్చ(చెప్పి?)మైన నాటి పొలసుకంపులువాయ
సంచుల బన్నీట మజ్జనమూర్పరే
అంచె గూర్మ వరాహములైనట్టి సొగటుదీర
మించగప్పుర ధూళి మెత్తరే మేనను.

నరసింహపుగదయనాటి వామనపు జిడ్డు
వరశురాముని గబ్బు పచ్చ వీడను
పరిమళము గట్టిన బంగారు గిన్నెదెచ్చి
పొరిదిరుమేన దట్టు పునుగిట్టనించరే.

గొల్లముంజు రావణిడ్డుకోరి బుద్ధుడైన సిగ్గు
 చొల్లుగుట్టపు నూగు రొచ్చులుమానునా (నగా)
 ఇల్లిదె శ్రీవేంకటేశుడిరూపై తానున్నవాడు
 మెల్ల పూదండలు సొమ్ము లెక్కించరే (13-198)

భక్తి భావన:

ఉపాసన రెండు రకాలు. 1. సగుణోపాసన 2. నిర్గుణోపాసన. సగుణోపాసనలో భక్తునికి స్వామి మూర్తివట్ల నిలకడ కలగడానికి వీలుంటుంది. స్వామి దివ్య మోహనాకారాన్ని భక్తుని పరవశింప జేస్తుంది. ముఖ్యంగా విశిష్టాద్వైతంలోను సగుణోపాసనకు అగ్రతాంబూ లంకాంది. అన్నమయ్య చేసిన యధార్థవర్ణనలన్నింటిలోను సగుణోపాసన స్పష్టంగా వుంది.

తన్నునాయికగా భావించుకొని స్వామి విరహానికి పరితపించడం మధుర భక్తి స్వరూపం. అన్నమయ్య ఈగృష్టితో అభిషేక కీర్తనలను కొన్నింటిని వ్రాశాడు. ఇవి రెండు రకాలుగా కనిపిస్తున్నాయి.

1. తన్నునాయిక చెలికత్తైగా భావించుకొని స్వామికి నచ్చచెప్పడం.

“ప్రతిలేని పూజదలపగ గోటిమణుగులై
 అతివ పరవశము బ్రహ్మానందమాయ”

ఆనందబాష్పాలను అర్ఘ్యంగా, మెరిసే కన్నులు దీపంగా, ఆనన సుధారసంబు అభిషేకంగా మేనితావి చందనంగా (12-501) నిరూపించాడు.

చెలివలుసోకులే నీసింగారము
 అలరె నీకిన్నియును అవధామనేడు (25-503)
 అవధరించవయ్యా అట్టెకలకాలము
 తవిలి సేవలుసేసి దరుణి నీకు (28-502)

భోగించవయ్యా మంచి భోగములెల్ల
తీగసాగిన మోహమే దిష్ట సంపదాయను (29-498)

చెప్పరాదు నీవుండేటి చెలువములు
చిప్పిలీ నీమేనెల్లా సింగారాలు (13-129)

దేవునికి తేటతెల్లమాయెను
భావించ మాకు గన్నుల పండుగాయను (26-325)

తానుస్వామి పక్షం వహించి స్వామిపై మనసు పడినవారిని
మందలించడం,

ఊడిగపు నిబ్బరాన వారపులెరగకు
తాడుపడి గొళ్లెల తాకించరేమీరు
పన్నీట మజ్జనమార్చి పాపడల దడివొత్తి
చన్నులెల తాకించేరే సతులాలా
తిన్నకప్పుర ధూళి తిరుమేనెల్లామెత్తి
పున్నతపు గొప్పలెల వూదరే మీరు (25-91)

ఇట్టే

ఎవ్వరికి జెప్పడమ్మా యెదలోనిమర్మము
నివ్వటిల్ల భోగించ నెరజాణడితడు (28-528)

గోపికాసక్తి:

కంటిమయ్య నీచేతలు కన్నుల పండుగగాను
పెంటలైన ముచ్చటలే ప్రియము నీకు
మంతనమా డేటివేళ మజ్జనమా డేటివేళ
ఇంతితోడి సరసము లింపులునీకు

అంతలో గప్పురకాపు అవధరించేటి వేళ
సంతతపు వసంతము చవులునీకు

పొందు వేళల దట్టుపుణుగు పూసేటి వేళ
ఇందు ముఖతోడి మాటలితవు నీకు
చెందమ్మి పూవుదండలు సింగారింతుకొనేవేళ
విందుల మోవి యీవుల వేడుక నీకు [25-136]

ఆధ్యాత్మిక సౌందర్యం:

సగుణంలో నిర్గుణాన్ని భావించడం వేదపురాణ ఇతిహాసాల్లోని
విరాట్స్వరూపాన్ని అభిషేకంలో దర్శించడం ఆధ్యాత్మిక సౌందర్యం
అవుతుంది.

ఆకాశమువంటి మేన నమరే మూర్తివి గాన
ఆకాశనదిమే నీకు నభిషేకము
మేకొని నీవే నిండు మేఘవర్షుడవు గాన
నీకు మేఘపు పుష్పాలే వన్నీరుకాపు
చంద్రుడు నీమనసులో జనించెనటుగాన
చంద్రికలు కప్రకాపై సరినిండెను
యింద్రనీలపు గనుల యిలధరుడవు గాన
తంద్రితేని యీపె చూపె తట్టుపునుగాయను [7-46]

సౌందర్య నిరూపణ:

“సౌందర్య మలంకారః”²³ అన్నాడు వామనుడు. స్త్రీకి ఆభరణాలు
అలంకారాలైనపుడు కావ్య స్త్రీకి ఉపమా రూపకాదులు ఆభరణాలు.
అందువలన ప్రతికవి అలంకారాలకు ప్రాధాన్యమిస్తాడు.

సౌందర్య స్వరూపుడయిన స్వామిని, అనంత కళ్యాణ గుఱ్ఱో
పేతుడయిన శ్రీనివాసుని, అలంకార ప్రేయుడయిన శ్రీవేంకటేశ్వరుని

అన్నమయ్య కావ్యాలంకారాలతో అర్పించాడు. వాటిలో ఉపమ, ఉత్పేక్ష, విభావన, ఉల్లేఖం, స్వభావోక్తి ప్రసిద్ధం.

ముంగిట బులుకడిగిన ముత్యమువలె [8-125] నిగ్గుగలిగిన మంచినల్ల కలువవలె, వెలలేని యిట్టి పెద్దపెండికొండవలె, కందువ ఇంద్రనీలాల గనివలె, పొందిన సంపదలకు పుట్టినిల్లువలె, పొంచి బంగారు తామెరపువ్వువలె,నించినాసుల పాల నిధానమువలె[26-406] మొదలయినవి ఉపమాలంకారాల సంకీర్తనలు నిదర్శనాలు.

పచ్చకప్పురపు కాపు తెల్లగా అమరుట [29-154] పడతుల నప్పులెట్లా గప్పురపుకాపు అంటుకొనుట [13-493] చెట్టుకొమ్మల పొడవెల్లా దెల్లనై పూయుట[26-569]కీర్తనలలో ఉత్పేక్షలంకారాలు కనిపిస్తాయి.

బోనము వెట్టినారిదె పొలతి విచ్చేయవో
 ఐనకూరలెల్ల జల్లనారీ నిదే
 తేనెలూరెడి కెమ్మోవి తీపులు నీ విభునకు
 గానుకగా నిచ్చి యిచ్చి కడునలసితివి [12-273]

అనేకీర్తనలో విభావనాలంకారం, ఉల్లేఖనం కనిపిస్తుంది.

నిండు సింగారముతోడ నిలువుగోణము గట్టి
 అండ బన్నీటి మజ్జన మవధరించి
 దండిగా శిరసున తడి సూడులు చుట్టుక

వుండెడి దేవుని భావము మువిదలుచూడరే [29-378]
 అనే కీర్తనలో స్వభావోక్తి అలంకారం వర్ణితం.

పై పరిశీలన వల్ల తెలిసే విషయాలు:

1. తిరుమలలో కొత్తక బేరమయిన శ్రీస్వామివారికి కందాడ రామానుజయ్యంగార్ నిత్యాభిషేకం ఏర్పాటు చేశాడు.

2. ఫాల్గుణ అమావాస్యా, వసంత పూర్ణిమా రోజులలో కూడ మూల బేరానికి అభిషేకం జరుగుతుండినట్లు తెలుస్తుంది.

3. కందాడై అప్పచ్చియార్ అణ్ణా పజ్జనికో మాటు వచ్చే శుక్రవారం పునుగుకాపు మురై ఏర్పాటుగావించాడు.

4. మొట్ట మొదటిసారిగా కృష్ణదేవరాయలు మూలబేరానికి ప్రతి శుక్రవారపు అభిషేకాన్ని ప్రారంభించాడు.

5. రాజుల జన్మనక్షత్రాలలో [అచ్యుతదేవ రాయల మృగ శీర్షానక్షత్రం] అభిషేకం చేసే సంప్రదాయం ఉండేది కాని రాజులు సంప్రదాయాలు గతించిన కారణంతో శుక్రవారం అభిషేకం ఒక్కటి స్థిరంగా నిలచి వారాభిషేకంగా ప్రసిద్ధివహించి కొనసాగుతుంది.

6. మామూలు శుక్రవారపు అభిషేకం కంటే గూడరెట్ట శుక్రవారాలలో పరిమళద్రవ్యాలను అధికం చేస్తారు. రెట్టశుక్రవారాలు అనగా బ్రహ్మాత్మ వాలకు ముందు, మధ్య, వెనుకవచ్చే మూడు శుక్రవారాలు,

2. 5. 2. సంగీత విశేషాలు:

శుక్రవార అభిషేకాన్ని సూచించే సంకీర్తనలు అనేకం ఉన్నాయి. అవి శ్రీరాగంలో ఎనిమిది, సామంతంలో నాలుగు, శంకరాభరణంలో మూడు, మాళవి గౌళలో రెండు, సాళంగనాటలో రెండు నాదరామ క్రియ, దేవగాంధారి, భైరవి, దేశాళం, లలిత, అహిరి గౌళ, పాడి, దేశాక్షి రాగాలలో ఒక్కటి వంతున పాడబడినాయి. ఈరాగాలను బట్టి చూస్తే అభిషేక సందర్భంలో శ్రీరాగానికి ప్రాధాన్యం ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. అభిషేక సంకీర్తనలలో మజ్జనం, అభిషేకం, కాపు, అనే పదాల ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది

పల్లవిలో మాత్రం సుక్కురారం, మజ్జనం చెప్పడం:

నేడె సుక్కురారము నెలతలాల

పొడమిసేవ సేయరే పుణుగుకాపు [14-153]

మదనుని తండ్రికి మజ్జనవేళ

పొద్దిగానీ సింగారపు భోగము [13-423]

చరణంలో మజ్జన, అభిషేకం చెప్పడం:

బంగారు మేడలలోన బన్నీట మజ్జన మాడి

అంగము తడియొత్తగా నదీ దేవుడు

ముంగిట బులుకడిగిన ముత్యమువలెనున్నాడు

కుంగని రాజసముతో కొండవంటి దేవుడు [8-125]

ఆకాశమువంటిమేన నమరే మూర్తివిగాన

ఆకాశనదిమే నీకు నభిషేకము

మేకొని నీవే నిండు మేఘ వర్షుడవు గాన

నీకు మేఘపు పుష్పాలే వన్నీరుకాపు [7-46]

చరణం రెండు నాలుగు పాదాలలో కాపులు చెప్పడం:

వడతుల నవ్వులెల్లా పైనంటు కొన్నట్లు

కడలేక పొగడొందె గవ్వరపు కాపు

నిడివి గల్పవృక్షము నిండాబూచినట్లు

కడుదెల్లనై యమరె గవ్వరకాపు [13-493]

చరణంలో ఒకటి, రెండు పాదాలలో కాపులు చెప్పడం:

చెలియ గుబ్బల మీది చెమట వన్నీరు కాపు

కలకల మనునవ్వు కవ్వర కాపు

మలసేటి వినయపు మాటలు వేదమంత్రాలు
వెలసె మజ్జన వేళ వింతలాయళ మీకు [25-292]

2. 5. 3. తిరుమలలో శుక్రవార అభిషేక ఉత్సవం 24 :

మూలమూర్తికి జరిగే శుక్రవార అభిషేకంలో ప్రధానమైన అంగాలు. అభిషేక పూర్వాంగం, అభిషేకమహోత్సవం, క్షీరాభిషేకం, శుద్ధోదకాభిషేకం, ఉద్వర్తనం, శ్రీలక్ష్మీహరిద్రాభిషేకం, శుద్ధోదకాభిషేకం, ప్లోతవిమార్జనం, అలంకార సమర్పణం, సువర్ణలక్ష్మీ అభిషేకం మొదలయినవి.

శుక్రవారం ఉదయంజరిగే సుప్రభాతం, పుష్పమాలాలంకరణ తొలగింపు, దేవాలయ శుద్ధి, తోమాలసేవ, అర్చన, ఉర్వ్యపుండ్ర తగ్గింపు, కౌపీనధారణ, మొదలయినవి పూర్వాంగ సన్నాహాలు. పరిమళంతో దేవాలయ ప్రదక్షిణంగా వచ్చి సన్నిధిలో శ్రీవారికి సమర్పిస్తారు.

అర్చకుడు శ్రీస్వామి పాదాలకు నమస్కరించి అభిషేకానికి సిద్ధమవుతాడు. జియ్యంగార్లు శంఖంతో ఆకాశగంగాజలాన్ని అందిస్తారు. అర్చకుడు హరిః ఓమ్ సహస్ర శీర్షాపురుష; అని చతుర్వేద శ్రూయమాణమయిన పురుష సూక్తాన్ని ఛఠిస్తూ అభిషేకం చేస్తారు. వేదపారాయణలు, వేదవేత్తలు, ఆచార్యపురుషులు, శ్రీవైష్ణవస్వాములు ఆవచనాన్ని అనువదిస్తూ పంచోపనిషత్తులను శ్రీవారి అభిషేకం పూర్తి అయ్యేదాకా పారాయణం చేస్తారు.

ఆకాశగంగాజలాభిషేకం పూర్తికాగానే జియ్యంగారు అందించే పాలతో అభిషేకం ప్రారంభమవుతుంది. అభిషేక నివేదితమయిన పాలను భక్తాదులకు వినియోగిస్తారు. తర్వాత బంగారుబావి శుద్ధోదకాభిషేకం ప్రారంభమై కొంతసేపటికి ఆపివేస్తారు. పరిమళం అరనుండి తెచ్చిన చందనం, పసుపు మొదలైన బిళ్లలను శ్రీవారి చేతికి అతికించి తీసుకొని వివిధ పరిచారక వర్గం పంచుతారు.

అర్చకులు పరిమళ పాత్రలోని పరిమళాన్ని శ్రీస్వామివారి

పాదంనుండి కిరీటందాకా శరీరమంతా పూసి నలుగుపెట్టి నీటితో అభిషేకం చేస్తారు.

శుక్రవారం జరిగే అభిషేకం గురించిన వివరణ T. K. T. Veeraraghavachari గారి History of Tirupati లో ఇలావుంది.

“ The application of this scented oil over the entire body of the Murti is of Vecent origin. It may be pointed out here that the whole body was not anointed nor was the application made all-round the year. The current practice into apply the civit oil daily to the feet and to the face. When the application of the civit oil for the whole body Commenced we cannot say ”25.

అటుపై శ్రీవారి వక్షస్థలంలో వేంచేసిన శ్రీలక్ష్మీఅమ్మవారిని హరిద్రతో అభిషేకం నిర్వహిస్తారు. తర్వాత శ్రీవారికి ఆకాశగంగాజలంతో నిండిన 108 కలశాలతో అభిషేకంచేసి ఆ నీటిని ఒక గిన్నెలో తీసుకొని అర్చకుడు తన శిరస్సుపై ప్రోక్షించుకొని, యితర పరిచారక వర్గ శిరస్సులపై “పూతో భవ” అని ప్రోక్షించి స్నానపీఠం నుండి దిగుతాడు. వేదపారాయణం నిలిపి, ద్రావిడనీరాట్టం వదిలి పాశురాలను అనుసంధానిస్తారు.

అర్చకులు శ్రీస్వామివారి తడిగుడ్డను తొలగించి, శరీరమంతా తుడిచి, శిరస్సుకు ఒకవస్త్రాన్ని రమణీయంగా ధరింపజేస్తారు. 24 మూరల సరిగపట్టంచు ధోవతినీ అలంకరించి 12 మూరల ఉత్తరీయాన్ని వల్లెవాటుచేస్తారు. శ్రీవారికి ఏకాంతంగా ఉర్ధ్వపుండ్రాన్ని తగ్గించి వస్త్రాలింకారాలు సమర్పిస్తుండగా, జియ్యంగార్లు, అధ్యక్షులు, ఆచార్య పురుషులు అంతర్వార ముందుభాగంలో నాచ్చియార్ తిరుమొళి 150 పాశురాలను గానంచేస్తుంటారు. శుక్రవారంనాడు మామూలు అలంకరణకంటేగూడ విశేషాఅయిన రత్నమయమయిన కిరీటం, వైకుంఠహస్తం, కర్ణపత్రాలు, మకరకంఠి, సువర్ణ పీఠాంబరం మొదలైనవి అలంకరించిన తర్వాత తలుపు తీస్తారు.

శ్రీ స్వామి వక్షస్థలంలో సువర్ణ ప్రతిరూపంలో వేంచేసిన శ్రీలక్ష్మీతాయర్లవారికి గర్భగుడిలో సమంత్రకంగా పరిమళంతోను హరిద్రతోను అభిషేకం పూర్తి చేస్తారు.

షోడశ కళానిధికి షోడశోపచారములు

జాడతోడ నిచ్చలును సమర్పయామి [2-1:4]

: సంఖ్యాసూచి :

1.	History of Tirupati	-	Page No. 311
2.	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము	-	పుట 1
3.	History of Tirupati	-	Page 319
4.	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము	-	పుట 6
5.	T. T. D. Inscriptions	-	Vol III - 40
6.	" "	"	- 50
7.	" "	"	- 80
8.	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము	-	పుట 16
9.	శ్రీవేంకటేశ్వరుడు-శుక్రవార అభిషేకం సప్తగిరి		పుట 29
10.	T. T. D, Inscriptions	-	Vol. I - 8
11.	" "	-	Vol. II - 22
12.	" "	"	38
13.	" "	"	81
14.	" "	"	136
15.	" "	"	Vol. III 4
16.	The Tirumala Temple		Page 141
17.	T. T. D. inscriptions	Vol IV -	14
18.	" "	"	- 34
19.	" "	"	- 215
20.	" "	" V -	47A
21.	" "	"	57
22.	" "	"	167
23.	కావ్యాంకార సూత్ర వృత్తి		
24.	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము		పుట 24
25.	History of Tirupati	Page	329 - 331

3. తిరుమలలో పర్వోత్సవాలు

1. పర్వం - అర్థ వివరణ :

అనురకోశంలో—

1. “వంశే త్వక్సార కర్మార త్వచి సార తృణ ధ్వజాః
శత పర్యాయవ ఫలో వేణుమస్కర తేజనాః” [2-206]
2. “తిథిభేదే క్షణే పర్వ” 3-121
- 3 “సపర్వసంధిః ప్రవత్పశ్చాదశ్యోరదన్తమ్ ప్రతి పత్పశ్చా
దశ్యోధంతరం సంధిః పర్వేత్యుచ్యతే”—

పాడ్యమి యొక్కయు, అమావాస్య పున్నమల యొక్కయు మధ్యకాలము సంధి. అది పర్వమనబడును అని వివరణ ఉంది.

పై వివరణలబట్టి పర్వ శబ్దానికి ‘గనుపు, దర్శప్రతివత్సంధి. [పండుగ విషువదాది, సమూహము, ప్రస్తావము, లక్షణాంతరము, పంచ పర్వములు అష్టమి, చతుర్దశి, కుహువు, పూర్ణిమ, రవి సంక్రాంతి] అని అర్థాలున్నట్లు విశదమవుతుంది. పర్వదినాల్లో చేసే ఉత్సవాలు పర్వోత్సవాలు

3.2. తిరుమలలో పర్వోత్సవాలు :

నిత్యకళ్యాణం వచ్చుతోరణంలా సాగే తిరుమలలో స్వామివారికి సంవత్సరం పొడవునా ఉత్సవాలు జరుగుతున్నాయి. వాటిని నాలుగురకాలుగా వర్గీకరించ వచ్చును.

1. తిథి నక్షత్ర మాస ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు.
2. దేవత, పరివారప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు.
3. స్థల ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు,
4. ఉద్దేశ్య ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు.

3. 2. 1. తిథి నక్షత్రమాస ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు :

తిథికి ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు విజయ దశమి, పారుపేట ఉత్సవం, నరక చతుర్దశి. నక్షత్ర ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు రోహిణి నక్షత్రోత్సవం. ఆర్ధా నక్షత్రోత్సవం పునర్వసు నక్షత్రోత్సవం, శ్రవణ నక్షత్రోత్సవం, మాస ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవం ధనుర్మాసోత్సవం.

3. 2. 2. దేవత పరివార ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు :

శ్రీరామనవమీ ఆస్థానోత్సవం, శ్రీరామ పట్టాభిషేక ఆస్థానోత్సవం, శ్రీరామ చంద్రునికి జరిగే ఉత్సవాలు. పరివారదేవతా ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు శ్రీభాష్యకారులవారి ఉత్సవం. శ్రీఅనంత పద్మనాభ చతుర్దశి ఉత్సవం మొదలైనవి.

3. 2. 3. స్థల ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు :

నారాయణగిరి ఛత్రస్థావనోత్సవం, శ్రీ స్వామి తీర్థముక్కోటి ఉత్సవం, తుంబురుతీర్థముక్కోటి ఉత్సవం మొదలైనవి. ఈ వర్గీకరణలో చేరతాయి. నారాయణగిరి, స్వామిపుష్కరిణి, తుంబురు తీర్థం మొదలయినవి తిరుమలలో ప్రసిద్ధ ప్రదేశాలు.

3. 2. 4. ఉద్దేశ్య ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు :

వసంతోత్సవం, పవిత్రోత్సవం, ఉట్ల ఉత్సవం, బ్రహ్మోత్సవం కళ్యాణోత్సవం, డోలోత్సవం, అధ్యయనోత్సవం, ప్లవోత్సవం, మొదలయినవి ఉద్దేశ్య ప్రాధాన్యంకల ఉత్సవాలు.

3.3 సంకీర్తనలలో పర్వోత్సవాలు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య 32 వేలు కీర్తనలు వ్రాశాడని తాళ్ల పాక చిన్నన్న స్పష్టం చేశాడు. ప్రస్తుతం లభ్యమయిన సంకీర్తనలు సుమారు వన్నెండు వేలు. లభ్యమయిన వాటిలో

3.3. 1. అన్నమయ్య కాలంనుండి నేటిదాకా ఉన్న ఉత్సవాలు :

స్వామికి జరిగే పర్వోత్సవాల వర్ణనాలున్నాయి.

3.3.2. అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో ప్రాస్తావిక పర్వోత్సవాలు :

3.3.3. అన్నమయ్య కాలంలో ఉండి నేడులేని ఉత్సవాలు :

3.3.1.1. వసంతోత్సవం :

“ ఋతూనాం కుసుమాకరః ” ఋతువులలో మొదటిది వసంత ఋతువు. దీన్ని ఋతురాజం అంటారు. భగవద్గీతలో శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునికి విభూతియోగంలో తన విభూతులను తెలియజేస్తూ సర్వత్రా తానున్నానని చెప్పతూ ఋతువులలో తాను వసంత ఋతువును అని స్పష్టం చేశాడు.

ఇంటా-బయటా, ఆలయాల్లో అనువైన స్థలాలలో ఎన్నో సంబరాలు సాగుతుంటాయి. ఆలయాలలో జరిగే ఉత్సవాలలో ‘వసంతోత్సవం’ పేర్కొనదగినది.

3.3.1.1.1. వసంతోత్సవం-ఆధారాలు :

తిరుమలలో వసంతోత్సవం చాలాకాలం నుండి నిర్వహింపబడుతుండెడిది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తాయి

1. శాసనాధారం

2. సంకీర్తనాధారం

వసంతోత్సవానికి సంబంధించిన కొన్ని శాసనాలను రెండు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

ప్రథమదశ : 1424కు పూర్వం

ఈ దశలో వసంతోత్సవం ప్రశంసవున్న శాసనం¹ ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఈ శాసనం తిరుమల ఆలయంలో పడికావలి గోపురానికి ముందటి భాగంలో ఎడమచేతి వైపున చెక్కబడివుంది. “ఇది క్రీ.శ. 1360 సంవత్సరం నాటిదని² డి.కె.టి. వీరరాఘవాచార్యుల వారు పేర్కొన్నారు. ఎరమంచి పెరియమ్మ నాయకర్ వసంతోత్సవానికి హాజరై 32 ఆవులను, 1 కోడెను, ఒక నందవిళక్కుకు బహూకరించాడు. వీటి నుండి లభించే నెయ్యిని నిరంతరం దీపానికి ఉపయోగించాలని కూడా పేర్కొన్నారు.

ద్వితీయ దశ : 1504-1561 :

ఈ దశలో వసంతోత్సవ ప్రశంసవున్న శాసనాలు ఎనిమిది కనిపిస్తాయి.

క్రి.శ. 1530వ సంవత్సరం అప్పపిత్తై శాసనం.³ ఇతడు 50 రోజులు వసంతోత్సవానికి 5వడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రి.శ. 1530 సంవత్సరం తాళ్లపాక తిరుమయ్యంగార్⁴, క్రీ.శ. 1537 సంవత్సరం అడైప్పా విశ్వనాథ నాయకర్⁵, క్రీ.శ. 1537 సంవత్సరం అడైప్పమ్ జైయిప్ప నాయకర్⁶ అయిదు రోజులు జరిగే వసంతోత్సవానికి అయిదు వడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రి.శ. 1547 సంవత్సరం తిమ్మరాజు శాసనం⁷ సంవత్సరానికి మూడు గ్రామాల నుండి 200 రేకై బంగారు నాణాలను వసూలు చేయాలి. ఈ ధనాన్ని మాశినెల విశాఖనక్షత్రంలో ప్రారంభమై శ్రావణ నక్షత్రంతో అంతమయ్యే ఏడు రోజుల వసంతోత్సవానికి నైవేద్య వ్యవస్థ కల్పించాలి అని శాసించాడు.

క్రి.శ. 1540 సంవత్సరం తిమ్మరాసయ్యర్⁸, క్రీ.శ. 1541 వీరప్పణ్ణగళ్⁹ అయిదు రోజులు దమనారోహణ వసంతోత్సవానికి అయిదు వడి వ్యవస్థచేశారు,

క్రి.శ. 1561 సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర అరవీడు బుక్కరాజు శ్రీరంగ రాజకుమారుడు తిరుమలయ్యరాజా శాసనం¹⁰. ఇతడు అయిదు రోజుల వసంతోత్సవానికి అయిదు అతిరసపడి వ్యవస్థ చేశాడు. అయిదు రోజుల దమనారోహణ వసంతోత్సవానికి అయిదు అతిరసపడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

పై శాసనాల వల్ల తెలిసే విషయాలు :

మొదటిది వసంతోత్సవం 1360 ప్రాంతం నుండి ప్రసిద్ధం. రెండవది ఈ ఉత్సవం అయిదు రోజులు జరుపబడుతుండెడిది. మూడవది వసంతోత్సవం బ్రహ్మోత్సవంలో భాగంగాను, కోడైతిరు నాళ్లకు అనుసంధానంగా జరుపబడేదని ఈ ఉత్సవంలో చందనానికి

ప్రత్యేకతవుందని తెలుస్తుంది. నాల్గవది వసంతోత్సవం. దమనా రోహణనోత్సవమని పిలువబడేది. అయిదవది క్రీ.శ. 1561 ప్రాంతం నుండి వసంతోత్సవం, దమనారోహణోత్సవం అని రెండుగా విడిపోయి నట్లు వ్యక్తమవుతుంది.

3.3. 1.1. 1.2 సంకీర్తనలలో వసంతోత్సవం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో 'వసంతాలకు సంబంధించినవి చాలా వున్నాయి.

చలము చెల్లితేజాలు సరుగ బన్నిటను
 చలువగా వసంతము చల్లవయ్యా [29-512]
 వసంతము లాడవచ్చి వడిదాసె తొప్పదోగ
 వసివాడి తానె తలవంచనేలే [17-465]

కేవలం వసంతోత్సవానికి సంబంధించినవి ఆరు కనిపిస్తాయి.

1. వరుసతో సాసముఖావసంత పూర్ణమనేడు
 సిరుల యీ విభవాలు సేవించవో [13-445]
2. వనితకు బతికిదె వసంతము
 దినదినము నమరె తిరుమలమీద [26-49]
3. మేలే చెలియా మేలుగాలమిది
 తాలిమి లేదిదె తలిపో నాకు [26-228]
4. వేడుక వసంతము వేళ నిదే
 వాడల వాడల వెంట వనితలాడేరు [25-349]
5. అల్లదానీ రమణి ఆయత్తమై వున్నది
 వెల్లుగజాజలాడ బిలిచీబోవయ్యా [17-172]
6. ఆడవయ్యసరిగా నీవావెతో వసంతము
 వేడుక నవ్వులలోని వెన్నెల వసంతము [24-389]

పై కీర్తనలవల్ల అన్నమయ్య స్పష్టం చేయదలచుకొన్న విషయాలు నాల్గు. వసంతోత్సవ ప్రదేశ నిర్ణయం. వసంతోత్సవంలో కోలాటాలు. వసంతోత్సవ రకాలు.

1. వసంతోత్సవ ప్రదేశ నిర్ణయం :

అలితపు గోవిందుడు లక్ష్మీమండవమందున్న
వలరాజదివోకొలువగ వచ్చెను [13-445]

అనే వాక్యాలనుబట్టి ఈ ఉత్సవం లక్ష్మీమంటపంలో నిర్వహింప
బడెదని తెలుస్తుంది.

కుప్పెలజల్లులాడేరు కోనేటికాడ
నవ్వుతాపేటులాడేరు నడిమిచింతాడ [26-49]

అనే వాక్యాలనుబట్టి వసంతోత్సవ ఊరేగింపులలో స్వామివారికి
మజలీలుండేవని అక్కడ రకరకాల నివేదనలు జరిగేవని తెలుస్తున్నాయి.

వసంతోత్సవ కాలావధి నిర్ణయం :

ఉత్సవ కాలమంటే ఋతు, మాస, పక్ష, తిథి, నక్షత్ర నిర్దేశాలలో జరుపబడవలసిన రోజులను, సంఖ్యలను చెప్పడం కాలావధి.

వరుసతో సాసముఖావసంత పూర్ణిమ నేడు
సిరులు యీ విభవాలు సేవించరో [13-445]

వెన్నెలగానీ వెలదినేడిపుడు
పున్నమచంద్రుడు పొడచెనట [26-228]

అనే పంక్తులనుబట్టి ఇది రాత్రిఉత్సవంకూడా కావచ్చునని ఊహించ
డానికి వీలుంది.

వసంతాలాటల రకాలు :

అన్నమయ్య తన వసంతోత్సవ సంకీర్తనలలో కలువ
వసంతం, గంధము వసంతం, మంచినీళ్ల వసంతం, కప్పుర
వసంతం, వెన్నెల వసంతం, బంగారు వసంతం, కెందామర వసంతం
ముత్యాల వసంతం. [17-72] వలపుల వసంతం, కొమ్ముల వసంతం,
సిగ్గుల వసంతం గుబ్బిచన్నుల, వసంతం, రతుల వసంతం,
నెయ్యపు వసంతం [24-389], పుప్పొడి వసంతం, జవ్వాది వసంతం,
పువ్వుల వసంతం [26-49] మొదలైనరకాల వసంతాలను వర్ణించాడు.

వనితకు బతికిదె వసంతము

దినదినము నమరె తిరుమలమీద [26-49]

అను పంక్తులనుబట్టి శ్రీస్వామివారికి జరిగే ప్రతిపూజా వసంతోత్సవంగా అన్నమయ్య భావించాడు.

3. 3. 1. 1. 2 సంగీత విశేషాలు :

సాధారణంగా స్వామి ఊరేగింపులలో మంగళవాద్య హోషలు, ద్రావిడ ప్రబంధ పారాయణం, వేదపఠనం మొదలైనవి మామూలుగా వుంటాయి. కాని వసంతోత్సవవాడవాడల వనితలకోలాటాన్ని అభినివేశంతో వర్ణించాడు.

వేడుక వసంతము వేళనిదే
వాడవాడల వెంట వనితలాడేరు ||పల్లవి||

కేలుగేలు జుట్టుపట్టి కెందామరమోములైత్తి
కోలగోలదాకజేసి గుంపువాయక
చాలుకాని యిద్దరేసి జంటలై సతులుగూడి
వోలివేరొకతె కోలనొడ్డుతానాడేరు ||వేడు||

పాలిండ్లు గదలగ బరువైన తురుముల
చీలుచు సోలుచు, గొంత వెనుకకును
మేలిమి పిఱుదులతో మెరయుచు మురియుచు
కోలల బెడమరలి కోలాటమాడేరు ||వేడు||

కదికొందురు మోముల కన్నుల దేలించి చూచి
పదతాళగతులకు పడతునెల్లా
అదివో శ్రీవేంకటేశుడలమేలుపంగతో
ముదమందిచూడగాను ముందటనాడేడు ||వేడు||[25-349]

పై చరణాలనుబట్టి ఊరేగింపు అనంతరం స్వామి మండపం చేరు కొన్న తర్వాత నృత్య గీత వినోద వాద్యాలతో ఈ ఉత్సవం సంబరంగా ముగిసేదని తెలుస్తుంది.

అన్నమయ్య తన వసంతోత్సవ సంకీర్తనలకు హిందోళం, రామక్రియ, వరాళి, వసంతం, లలిత, రాగాలనిర్దేశముంది.

ఈ కీర్తనలన్నింటిలోను 'వసంతం' అనేమాట ఆవృత్తి అవుతుంది. అయితే ఆ ఆవృత్తి అనేరకాలుగా వున్నాయి.

1. పల్లవి రెండు పాదాల అంతంలోనూ, చరణం రెండు, నాలుగు పాదాంతంలోనూ ఆవృత్తి అవుతుంది.

'ఆడవయ్యా సరిగానీవావెతో వసంతం
వేడుక నవ్వులలోని వెన్నెలవసంతం' [24-389]
'యెడయకనీమది నింతకొనచూపులు
వడిజల్లీ వలపుల వసంతము'
'మడుగు జెమటలనేవూర్చి కొనగోర జిమ్మి
కొడిసాగ బుట్ట కొమ్ముల వసంతము [24-389]

2. వసంతం అనేమాట [17-172] పల్లవిలో లేదు. మొదటి చరణంలో మూడుపాదాల అంతంలోను, మూడవ చరణంలో 1, 2 పాదాంతంలోను ఆవృత్తి అవుతుంది.

'వనితల చూపులు కలువల వసంతము
ఘనమైన మోహము గంధము వసంతము
మనసులో కోరికలు మంచినీళ్ళ వసంతము
పెనగి జాజరలాడ బిలచీనయ్యా [17-172]
కేలువట్టి తీసినదె కెందామర వసంతము
చాలుబులకలు ముత్యాల వసంతము
యీలాగుల శ్రీ వేంకటేశ ఆకుగూడెతివి.
పేరియై జాజరలాడ బిలచీబోవయ్యా [17-172]

3. పల్లవి మొదటి పాదాంతంలో మిగిలిన మూడుచరణాలలో ఒకటి రెండు పాదాల మధ్యలో వసంతం ఆవృత్తి అవుతుంది.

వనితకు బతికిదె వసంతము
దినదినము నమరె తిరుమలమీద [26-49]

జవ్వాది వసంతము చతురుడు గైకొనె
 పువ్వుల వసంతము పొలతికిదె
 రవ్వగా బండ్లపై రాసులువోసుక
 నవ్వుతావేటు లాడేరు నడిమిచింతాడ [26.49]

3.3.1.1.3 తిరుమలలో వసంతం :

వసంతోత్సవం చైత్రమాసంలో శుద్ధ త్రయోదశి, చతుర్దశి పూర్ణిమ తిథుల్లో సంవత్సరానికి ఒక్కసారి జరుగుతుంది.

మొదటి రోజున స్వామికి ఉదయారాధన, మధ్యాహ్నారాధన, పూర్తి చేస్తారు. అటుపై శ్రీమలయప్పస్వామివారు భూదేవులతో బంగారు తిరుచ్చిని అధిష్టిస్తారు. తిరువీధుల ఉత్సవంలో పూరేగుతూ ఆలయానికి పశ్చిమభాగానవున్న వసంతమండపం చేరతారు. అచ్చట ఆరాధన, అభిషేకం, అలంకారం, జరుగుతాయి. సాయంత్రం ఆస్థానం జరిగి ఉత్సవంలో శ్రీవారు సన్నిధానానికి వేంచేస్తారు.

రెండవరోజు ఉదయాన మలయప్పస్వామికి, భూదేవికి ఆరాధన చేస్తారు. ఆపై వెండిరథోత్సవం పూర్తి అయి వసంత మండపం ప్రవేశిస్తారు. అచ్చట మొదటి రోజులాగే ఆదాధన అభిషేకం అలంకారం జరిగి ఉత్సవంలో సన్నిధానం చేరుతారు.

మూడవరోజు మలయప్పస్వామి భూదేవి, సీతారాములు, రుక్మిణి సమేతంగా శ్రీకృష్ణ, ఆంజనేయస్వామివారు వేరు వేరు తిరుచ్చులు అధిష్టిస్తారు. తిరువీధుల వెంట ఉత్సవంలో వసంత మండపం ప్రవేశించి, అచ్చట మొదట రెండురోజులులాగా అన్ని నిర్వహింపబడి సమస్త భక్తజన పరివారంతో శ్రీవారి సన్నిధానం ప్రవేశిస్తారు.

3.3.1.2 ఉట్ల ఉత్సవం :

జన్మదినోత్సవానికి ప్రాధాన్యంయిస్తూ వినోదానికి కూడా అవకాశం కల్పించే పండుగ ఉట్ల పండుగ. దీన్ని సంస్కృతంలో

శిశ్యోత్సవమని, తమిళంలో ఉరియడి అంటారు. కిట్టెల్ కన్నడ నిఘంటువులో ఉట్లు అనే పదానికి క్రింది విధంగా వివరణ ఉంది.

ఉట్లు i.e. plural ఉట్టి-ఉట్టాటె-అటె-ఉఱడి.

A play in which Coconuts Sugar etc , are suspended and swing when persons dressed like herdsmen attempt to strike and obtain them especially on the day-after Krishna's birthday (Mysore) ఉట్లుఱడి A play (on the same day) in which a net work containing vessels filled with fruits etc. is suspended from a peop e and white the so called herdsmen are trying to strike at it for the purpose of obtaining the fruits etc. The owner of it draws it up beyond their reach Mysore-Tamil ఉరియడి.

ఉరియడి అనడాన్ని గూర్చి తమిళ నిఘంటువులో క్రింది విధంగా వివరణ ఉంది.

An annual festival in Avani Corresponding to August September in which herdsmen break pots suspended in net work of rope, to commenterate the Mythological story of Srikrishna stealing butter during his childhood.

3. 3. 1. 2. 1. ఉట్లు ఉత్సవం-ఆధారాలు :

తిరుమలలో ఉట్లు ఉత్సవం చాలా కాలంనుండి జరుగు తుండెడిది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

3. 3. 1. 2. 1. 1. శాసనాలలో ఉట్లు ఉత్సవం :

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం ఆధిపత్యంలో ఉన్న గోడల పై

వున్న శాసనాలను పరిశీలిస్తే ఉట్ల ఉత్సవానికి సంబంధించిన శాసన ప్రశంస క్రీ.శ. 1511 నుండి కనిపిస్తుంది.

క్రీ.శ. 1511వ సంవత్సరం కారవట్టిపులై అళ్వార్ కుమారుడు అప్పపిళ్లై శాసనం¹². ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవానికి ఒకపడినియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1519వ సంవత్సరం వెన్రమాళై యిట్ట పెరుమాళ్ నయినార్ కుమారుడు దొడ్డయ్యంగార్ అప్పి అనే పేదాంతాచార్య శాసనం¹³. ఇతడు శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామికి శ్రీజయంతి ఉత్సవం రోజున ఉభయానికి ఒక శీదైపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1530వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం¹⁴. ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవానికి ఒకపడి ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రీ.శ. 1533వ సంవత్సరం అంధకాలం తీర్థర్ కుమారుడు ఎల్లప్ప పిళ్లై శాసనం¹⁵. ఇతడు ఉరిఅడి వండుగలో శ్రీకృష్ణస్వామి ఆలయపు ఖర్చులతో జరుగు ఉరిఅడి వేడుక సందర్భంలో ఒక దోసైపడి నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1535వ సంవత్సరం కోయిల్ కెల్వీ వడవేంకట జియ్యర్ శాసనం¹⁶. ఇతడు తిరుమల మీద శ్రీకృష్ణస్వామికి తిరువీధుల పూరేగింపు పూర్తి అయిన పిమ్మట తిరుమణి మంటవంలో ఉల్లంకి [ఉయ్యాల]లో వున్నప్పడు ఒక ఇడ్డిలిపడి సమర్పణ.

క్రీ.శ. 1537వ సంవత్సరం నాగమనాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకర్ శాసనం¹⁷. ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవానికి ఒక పడి నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1535వ సంవత్సరం నాగర్ భట్టర్ కుమారుడు రాయసం రామచంద్ర దీక్షితర్ శాసనం¹⁸. ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవానికి ఒక అప్పపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1537వ సంవత్సరం చిన్నప్పనాయకర్ కుమారుడు కృష్ణప్ప నాయకర్ శాసనం¹⁹. ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవానికి ఒకపడి ఏర్పాటు చేశాడు.

క్రీ.శ. 1537వ సంవత్సరం శ్రీరామయ్యంగార్ కుమారుడు బాచ్చ రాసయ్యర్ శాసనం²⁰. ఇతడు ఉరిఅడికి ఒకపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1537వ సంవత్సరం భూతనాథ సిట్టభట్టర్ కుమారుడు రామాభట్టరయ్యన్ శాసనం²¹. ఇతడు ఉరిఅడి పండుగకు ఒక అప్పపడి నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1545వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం.²² ఇతడు పేటైయాడ కృష్ణన్ ఉరిఅడి ఉత్సవం రోజున తలంటుకొనుటకు పోయే సందర్భంలో రామానుజకూటానికిముందు ఒకనాళి వెన్నకు ఒకపడం సమర్పణం చేశాడు.

తిరువేంగళప్ప స్థాపించిన ఉరిఅడి వేడుకలను దర్శించే సందర్భంలో కృష్ణస్వామికి ఒకనాళికొలత గలిగిన వెన్నకు ఒకపడం ఏర్పాటు చేశాడు.

క్రీ.శ. 1546వ సంవత్సరం బసవరెడ్డి కుమారుడు గంగురెడ్డి శాసనం.²³ ఇతడు ఉరిఅడి ఉత్సవం రోజున తిరువేంకట ముడయాన్కు ఒక అప్పపడి, ఒక అతిరసపడి, ఒక సుగియన్ పడి, రెండు నాళివెన్న, ఒక కుండ పెరుగు, మూడు మరక్కల్ పాలు నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1547వ సంవత్సరం తాళ్లపాక వెరియ తిరుమలయ్యంగారు కుమారుడు తాళ్లపాక సిరుతిరుమలయ్యంగార్ శాసనం.²⁴ ఈ శాసనంలోనే తిరుమలచారుని కుమారుడు తిరువేంగళప్ప అధికంగా సలభైఒక్క సువర్ణరేఖలసొమ్ము తిరుమలలోని శ్రీభాండా రానికి సమర్పించాడు. అందులో స్వామివారి ఉత్సవమూర్తి

తిరుమలాచార్యులు స్థాపించిన ఉరిఅడి వేడుకలు దర్శించేసందర్భంలో అయిదురేఖల విలువగల ఒకమనోహరపడి, రెండునాకుల వెన్న సమర్పించాలి.

పదకొండు సువర్ణరేఖలను వెచ్చించి ఉరిఅడి ఉత్సవ వేడుకలు జరిపించు కర్చు ఈ క్రింది విధంగా భరించాలి. మూడున్నర పణాన్ని, ఉరి అడి వేడుకలను కావసిన వెదుళ్లను, ఇతర వస్తువులు సరఫరా చేయుటకై తిరుప్పటి పిళ్లకు, అరఫణం, నూరు పట్టు గుడ్డలు, నూరు నూలుగుడ్డలు ఉరిఅడి చెట్టు అలంకరణకు, ఒక పణం, శిల్పికి మూడుపణం, పంచామృతానికి, వడ్లు, కొబ్బరికాయలు మొదలైనవి సమకూర్చేందుకు.

3. 3. 1. 2. 1. 2 సంకీర్తనలలో ఉట్ల ఉత్సవం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో శ్రీకృష్ణ సంకీర్తనలున్నాయి. వాటిని నాలుగు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

1. జయంతి కీర్తనలు
2. కృష్ణాష్టమి సంకీర్తనలు
3. తిథి జయంతులను సూచించే కీర్తనలు
4. ఉట్ల పండుగ సంకీర్తనలు

జయంతి కీర్తనలు :

“జయంతి” అనే శబ్దానికి ఇంద్రుని హతురు, పతాక, టెక్కం, తక్కులి, పసులు, అవతారపురుషుల జన్మదినం అనే అర్థాలున్నాయి.

భాద్రపదమాసం, కృష్ణపక్షంలో వచ్చే అష్టమి, రోహిణి నక్షత్రమైతే జయంతి అవుతుందని వహ్నిపురాణం చెబుతుంది. జయంతి అనేది జ్యోతిశ్శాస్త్రపరిభాష.

శ్రావణ భాద్రపద మాసాలలో అష్టమితో కలసి వచ్చే రోహిణిని 'జయంతి' అనీ 'కృష్ణాష్టమి' అనడం సంప్రదాయం.

ఇప్పటికీ వెలువడిన అన్నమయ్య సంకీర్తనల్లో జయంతికి సంబంధించినవి మూడు కనిపిస్తాయి.

భూమిలోన గొత్తలాయ బుతోత్సవ మిదివో
నేమపు కృష్ణజయంతి నేడేయమ్మా [8-17]

నేడు కృష్ణుడు జనియించె నేడే శ్రీజయంతి [3-478]

శిష్టరక్షణమును దుష్ట నిగ్రహమును
సృష్టించెనొక్క వేళనే శ్రీజయంతి నాడు [8-258]

కృష్ణాష్టమి సంకీర్తనలు :

ప్రాచీన కాలంలో సంవత్సరానికి మూడు ఋతువులు. ఒక ఋతువుకు నాలుగు మాసాలు అనే ఆచారం ఒకటుండేది. వానకారు తోనే వత్సారంభ పరిగణన ఉండేది. అందువల్లనే వర్ష సంజ్ఞ ఏర్పడింది. ఆషాఢ శుక్ల ఏకాదశి ప్రథమంగా వచ్చే ఏకాదశి. దీనితోనే వానకారు ప్రారంభం అవుతుంది. ఏకాదశి తర్వాత వచ్చే పండుగ కృష్ణాష్టమి. కాబట్టి యిది హిందువులకు తొలి పండుగ.

కలియుగం ఆరంభం అయిన తర్వాత ఇరవైఎనిమిదవ యేట భాద్రపద బహుళాష్టమి నాడు కృష్ణుడు జన్మించాడని వ్రతగ్రంథాలు తెల్పుతున్నాయి.

అన్నమయ్య కీర్తనలలో అష్టమి నిర్దేశాత్మకమైనవి ఆరు ఉన్నాయి.

కొడుకై జన్మించినాడు కూరిమి శ్రీకృష్ణుడు
నడురేయినిదే శ్రావణ బహుళాష్టమిని [9-220]

అడర శ్రావణ బహుళాష్టమి నేడితడు [10-160]

అరుదైశ్రావణ బహుళాష్టమి నాటిరాత్రి
తిరువవతారమందెను కృష్ణుడు [11-108]

అరయశ్రావణ బహుళాష్టమి చంద్రోదయాన [19-333]

సతులార చూడరే శ్రావణ బహుళాష్టమి [20-453]

శ్రావణ బహుళాష్టమి నవరేతిరి కాడను

ఆవేశ రోహిణి మంచిదైన పొద్దూనట [24-27]

తిథి జయంతులను కూడా సూచించే కీర్తనలు :

తిథికి, నక్షత్రానికి ప్రాముఖ్యాన్నిచ్చి జరుపుకొనే పండుగను
' జయంతి ' అనీ ' కృష్ణాష్టమి ' అనీ అంటారు. ఈలాంటి కీర్తనలు
ఆరు ఉన్నాయి.

దేవకి కొడుకును గన్నదినమిది శ్రీజయంతి
వసుదేవుడెత్తెను శ్రావణబహుళాష్టమిని [10-27]

శ్రావణ బహుళాష్టమి జయంతి నేడు
సేవించరో నరులార శ్రీకృష్ణుడితడు [10-139]

జగతిలో మనకెల్ల జయంతి నేడు
పగటున నందరికి పండుగ నేడు
అదివో శ్రావణ బహుళాష్టమి నేడు (10-179)

పురాణపురుషుడు భువినవతరించెను
సిరుల జయంతి నేడు సేయరో పండుగలూ
శ్రావణ బహుళాష్టమి జండురుదయించెను [18-383]
చక్కగా జయంతి నేడు శ్రావణబహుళాష్టమి [25-257]

జనులార పూజించరో పూజించరో జయంతి నేడు
వొనర నర్భ్యమీయరో వుదయించె జండ్రుడు
నవరేయి వుట్టినాడు శ్రావణబహుళాష్టమి [28-239]

ఉట్లపండుగ సంకీర్తనలు :

ఉట్ల ఉత్సవ వినోదంలో ఉట్ల కొట్టివారు గోపాలకృష్ణులు.

వారి వేషధారణ అచ్చం గోపాలకృష్ణవేషమే. ఈ వినోదాలు చౌర్య క్రియలు కావు. జీవులు అనుగ్రహించే ఉపాయాంతరాలు. అందు వల్లనే ఈ వినోద కార్యక్రమం ప్రజల నాలుకలో సామెతల రూపంలో నానుడుతుంది. ఈ ఉట్టిమీద సామెతలు చాలా వున్నాయి. ఉదా హరణకు ఉట్టిమీద ఉట్లాడిపడి వచ్చినది. కలబోసిన వెనుకనుట్లు కనుగొననేలా? ఊరకొనకున్ననుట్టి కట్టుకొనియూరేగము. ఉట్టికెక్క లేనమ్మ స్వర్గానికెక్కుతుందా ?

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో ఉట్లపండుగకు సంబంధించినవి మూడు వున్నాయి.

వచ్చిదేరుచు నుట్లపండుగాయను
గచ్చులకు గొల్లెతలు కౌగిలించి పట్టగా [8-150]

ప్రైకొని చూడరో వుట్ల పండుగనేడు
ఆ కడ గొల్లెతలకు నానందము నేడు [8-161]

పలువురా వుట్ల పండుగను
చిలుకు చిడుక్కని చిందగను [12-57]

ఆసల శ్రీవేంకటేశుడంతటా కలయగొని
సేసీనుట్లపండుగ చెల్లుబడిగాను [22-180]

రకరకాల ఉట్లు :

ఉట్ల పండుగ నామనిర్దేశం మాత్రమే గాకుండా ఎన్నిరకాల ఉట్లు కట్టబడేవో వాటిని గోపిందకృష్ణుడు ఎలా కొట్టబడేవాడో కొన్ని కీర్తనలలో వర్ణించబడినాయి.

ఆనవాల వుట్టి అడకులవుట్టి [8-149]

పానకపుటుట్టి బలమిన్ [8-149]

పెరుగువుట్టి మంచిపేరిన నేతివుట్టి

సరివెన్నువుట్టి చక్కెరవుట్టి [8-149]

నిక్కివుట్లులెల్లా నిండాగొట్టివుట్టి [8-149]

కోలలెత్తుక వుట్లు గొట్టి జుండి [1-256]

పేరిన నేతులు నాన బియ్యాలు నట్లనవే [1-156]
 కూడి పట్టబట్ట గొట్టి గోవిందుడు [27-137]
 పాలపుట్టిగొట్టి పరువున బోయి [27-137]
 కేలుచాచికొట్టె కింది తేనెపుట్టి (27-137)
 చక్కిలాలపుట్టి సరుగనగొట్టి (27-137)
 పక్కదిక్కుగొట్టె పంచదార పుట్టి (27-137)
 వారవట్టికొట్టె వంచి పెరుగుపుట్టి (27-137)
 చారపప్పుపుట్టి జారగొట్టె [27-137]
 జాతిగొల్లతలపుట్లు సారెగోలలెత్తికొట్టి (8-150)
 అరుదుగ వీధులను అందరి పుట్లుగొట్టి [8-150]
 నానావిధములను నడుమనుట్లుగొట్టి (8-150)
 ఉళ్లవీధుల పుట్లు కృష్ణుడు [12-57]
 ఉరగలపాలెల్లానుట్ల బెట్టకుండగాను [20-455]
 భోయనిపుట్లుగొట్టి గోలగని [20-454]
 కొట్టిటిపుట్లు కోలల గుంపులు [14-51]
 కొట్టినుట్లదె గోవిందుడంతలో [8-162]
 కొట్టిటి పుట్లను కోలల సాములను [22-180]
 ఉంకించి కృష్ణుడు పుట్లుగొట్టి [28-537]
 నందుక పుట్లుగొట్టి నదెబాలుడు [27-386]
 చిల్లరపుట్లుగొట్టి జిన్నిబాలుడు [27-386]
 హిడవాటి పుట్లెక్కి బుడుగులతోడివెన్న (20-267)
 పెట్టిరి గొల్లెతలెల్ల పెరుగు నెయ్యిపుట్లు (25-354)
 కొల్లగా నుట్లుగొట్టి వీడె (25-258)
 ఉట్లమీదట నున్నపాలు వెన్నా (29-331)
 ఉట్లులు దాగొట్టగాను పువిదలు దిట్టగాను (15-173)
 వాడవాడల నుట్లువడి గొట్టిని (24-29)

3. 3. 1. 2. 2 సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య ఉట్ల ఉత్సవ సంగీర్తనలు శంకరాభరణం
 రాగంలో నాలుగు, లలిత రాగంలో మూడు, దేశాక్షి రాగంలో మూడు,

సాశంగనాట రాగంలో రెండు, ముఖారిరాగంలో రెండు, దేవగంధారి రాగంలో రెండు, దేసాశం, పాడి, సామంతం, ధన్నాసి రాగాలలో ఒక్కటివంతున పాడిబడినాయి.

చరణం రెండవ పాదంలో ఉట్లు అనేమాట చెప్పడం :

అందెలు మువ్వలు పుల్లరనగ వీదివీదులు
 నందుకవు గొట్టినదె బాలుడు
 గొందినున్న బోనీక కోలలు చాచిచాచి
 పొందుగ దొండ్లువోవ బొడచీమీ బాలుడు (27-388)

చరణం ఒకటి, రెండు పాదాంతాలలో పండుగ అనేమాట ఆవృత్తి కావడం.

కామిని యెదురుచూడగ గన్నులపండుగలాయ
 అమని నీరాకల మోహన రూపము
 వేమరు నాలకించగా వీనుల పండుగలాయ
 కోమలితో నీవాడే గురిమాటలు (15-88)

3.3.1.2.3 తిరుమలలో ఉట్లు ఉత్సవం : 25

తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామివారికి ప్రతి సంవత్సరం గోకులాష్టమీ ఆస్థానం, మరుదినం శ్రావణ బహుళాష్టమీ నాటిరోజున శికోత్సవం నిర్వహిస్తారు.

ఈ ఉత్సవంలో ఉత్సవ మూర్తులగు మలయప్పస్వామివారికి శ్రీకృష్ణ స్వామికివారికి ప్రాధాన్యం. మలయప్ప స్వామివారు యమునోత్తరంలో, శ్రీకృష్ణస్వామివారు చతుస్తంభ మండపంలోకి వేంచేస్తారు. అపై శ్రీవార్లకు దోశపళ్లు ఆరగింపు, హారతి నివేదన, పూర్తవుతాయి. అనాదిగా వచ్చే ఆచారం ప్రకారం పెద్ద జియ్యంగార్ మఠం వ గైరా 18 స్థలాలలో శ్రీస్వామివార్లు వేంచేసి స్థాన బహుమానం వినియోగాలు జరుపుచూ చతుర్విధుల ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు. ఉత్సవ వీధులలో ఏర్పాటుచేసిన ఉట్లను, భక్తజనానికి ఆనందం కలిగేటట్లు కొట్టుతూ ఉత్సవం జరుపుతారు.

3.3.1.3. బ్రహ్మోత్సవం :

బ్రహ్మోత్సవం అనేపేరు ప్రచారంకావడానికి ప్రధానంగానాల్గు కారణాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. బ్రహ్మదేవుడు మొట్టమొదటిసారిగా మహర్షిదేవగణంతో శ్రీనివాసునికి ఈ ఉత్సవాన్ని సంబరంగా నిర్వహించాడనడం.
2. నవబ్రహ్మలు నవాహ్నికదీక్షతో తొమ్మిది రోజులు జరుపబడే ఉత్సవం కావడం.
3. తిరుమలలో నెలకొన్న వరబ్రహ్మ స్వరూపుడయిన వేంకటేశ్వరునికి జరిగే ఉత్సవం కావడం.
4. తిరుమలలో జరిగే అనేక ఉత్సవాలలో గొప్పగా, వైభవంగా జరుపబడే ఉత్సవం కావడం.

3.3.1.3.1. బ్రహ్మోత్సవం-ఆధారాలు :

తిరుమలలో బ్రహ్మోత్సవం చాలా కాలంనుండి వైభవంగా జరుగుతూ ఉందనడానికి మూడు ఆధారాలున్నాయి.

1. వాఙ్మయాధారం
2. శాసనాధారం
3. సంకీర్తనాధారం

3.3.1.3.1.1. వాఙ్మయంలో బ్రహ్మోత్సవం :

శ్రీ పరాంకుశ సత్యనారాయణ భట్టాచార్యులవారు బ్రహ్మోత్సవ ప్రశంస సంస్కృత వాఙ్మయంలోని పారమాత్మకోపనిషత్తులోను, వరాహపురాణం, పద్మపురాణం, భవిష్యోత్తర పురాణాలలోను, భారత భాగవతాలలోను, ఆగమిక ప్రకీర్ణాధి కారంలోను ఉన్నది²⁶ అని పేర్కొన్నారు.

3.3.1.3.1.2 శాసనాలలో బ్రహ్మోత్సవం :

తిరుమల వేంకటేశ్వరస్వామి, తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి

ఆలయంగోడల మీద బ్రహ్మోత్సవానికి సంబంధించిన శాసనాలున్నాయి అయితే ఈ ఉత్సవాలకు సంబంధించిన శాసనాలన్నీ తమిళంలోనే ఉండడం గమనించదగ్గ అంశం.

గ్రంథాధారంబట్టి బ్రహ్మోత్సవ నిర్వహణ ఉపనిషత్తు కాలంనుండి ఉన్నప్పటికీని శాసనాలలో మాత్రం మనకు మొట్టమొదట క్రీ.శ.966లో కనిపిస్తుంది. ఈ శాసనం²⁷ దానకర్తి సమావై. ఈవిడ శ్రీనివాసునికి వెండి ఉత్సవ విగ్రహం చేయించినట్లు ఈ శాసనంవల్ల తెలుస్తుంది ఈ నూతన ఉత్సవ మూర్తిని ఊరేగించుటతోనే ఆ రోజులలో తిరుమలమీద ప్రధానోత్సవం జరిగేటట్లు ఆమె ఏర్పాటు చేసింది. బ్రహ్మోత్సవమని పేరుపొందిన యా ప్రధానోత్సవం ఆ రోజులలో పురట్టాశి మాసంలో చిత్తానక్షత్రంతో ప్రారంభమై అంకురార్పణంతో కలిపి వదిరోజులుపాటు జరుగుతుండినట్లు తెలుస్తుంది. అప్పటినుండి బ్రహ్మోత్సవ ప్రశంస మనకు అక్కడి శాసనాల ద్వారా వెల్లడౌతుంది. ఈ ఉత్సవ నిర్వహణలో క్రమంగా రాజవరివారం ఆలయ పరిచారక వర్గం, భక్తబృందం అభినివేశంతో భక్తి అనురక్తులతో భాగం పంచుకొని ఉత్సవ నిర్వహణకు సువ్యవస్థ చేసినట్లు స్పష్టమౌతుంది.

రాజవరివారం :

రాజులు, రాణులు, వారి అనుచరవర్గం మొదలైనవారు రాజపరివారంలో వరిగడింపదగినవారు. అయితే బ్రహ్మోత్సవ దానకర్తలు రాణులు, రాజులు మాత్రమే.

క్రీ. శ. 1464వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర మేదినీ మిశ్రగండ కత్తారి సాళువ మల్లయ్యదేవమహారాజ శాసనం 28 ఇతడు దేహాలయ ప్రవేశ భాగంలోవున్న మంటపంలో తిరుక్కొడి తిరునాల్లో ఉత్సవ విగ్రహానికి అప్పవడి వ్యవస్థ కల్పించాడు. మూడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అప్పవడి, నాల్గవరోజుకు ఒక అప్పవడి అయిదువ రోజుకు ఒక అప్పవడి, ఏడవ రోజుకు ఒక అప్పవడి వంతున ఏడు ఉత్సవాలకు ఇరవైఎనిమిది అప్పవడిని నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1473వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర మేదిని మిశ్రగండ కత్తారి సాకువ నరసింహరాయ ఉడయార్ శాసనం²⁹. ఇతడు ఏడు బ్రహ్మోత్సవాలకు సరఫరా చేయాల్సిన వస్తువులను నిర్దేశించాడు.

క్రీ.శ. 1476వ సంవత్సరం శ్రీ శరగోపదాసర్ నరసింహరాయ ముదలియార్ శాసనం.³⁰ ఇతడు పంగుని, పురటాశి మాసాలలో జరిగే తిరుక్కొడి తిరునాళ్ ఉత్సవానికి రామానుజన్, రామచంద్రన్ పూలతోటలో నిర్మించిన తిరుప్పమంటవంలో మలైకునియనిన పెరుమాళ్కు రెండు అప్పవడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1490వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర కొమ్మరాజు ఉడయార్ కొడుకు సిరుతిమ్మరాజు ఉడయార్ శాసనం.³¹ ఇతడు ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్లో ప్రతి ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అప్పవడి చొప్పున వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రీ.శ. 1493వ సంవత్సరం కొమ్మరాజు పెరియతిమ్మరాజు ఉడయార్ భార్య పెరియ నరసమ్మన్ శాసనం.³² ఈమె తన సొంత ఖర్చులతో బాగుచేసిన ఆనందపిఠై మంటవంలో తిరుక్కొడి తిరునాళ్ అన్ని ఆరవరోజు ఉత్సవాలకు ఒక సుగియన్వడి, అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు ఒక అప్పవడి వంతున కట్టడి చేసింది.

క్రీ.శ. 1534వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర సొలకరాజు పెరియ తిరుమలయ్య దేవమహారాజి పెరియ కొమ్మన్ శాసనం³³ ఈమె వరదనారాయణ పూలతోటలో నిర్మింపబడిన పూలతోట మంటవంలో మలైనిన పెరుమాళ్ ఆసినులై యున్నప్పుడు తొమ్మిది అతిరసప్పడి కట్టడిచేసింది.

క్రీ.శ. 1544వ సంవత్సరం పొట్టరాజు కుమారుడు మట్లవరదరాజు శాసనం.³⁴ ఇతడు వదిబ్రహ్మోత్సవాలలో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు ఇరవై అప్పవడి నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ. 1545వ సంవత్సరం - ఓబుళయ్యన్ కుమార్తె నాగసాని శాసనం.³⁵ ఈమె అచ్యుతరాయ మహారాయ వంశగా వచ్చిన దేవాలయనాట్యకత్తె. తిరుమలలో జరిగే పది బ్రహ్మోత్సవాలలో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకి పది అప్పపడి కట్టడి చేసింది.

క్రీ.శ. 1551వ సంవత్సరం వీరమరాజు తిమ్మయ్యన్ కుమారుడు రాయసం వేంకటాద్రి శాసనం.³⁶ ఇతడు తిరుమల దేవాలయ ప్రాంగణంలో వెలసిన అశగప్పిరనార్ కు అంకురార్పణంతో ప్రారంభమై విడయాడ్రీతో ముగిసే ఆవణి బ్రహ్మోత్సవానికి పదకొండు అతిరసపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1581వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర అరవీడు బుక్కరాజు రామరాజు శ్రీరంగరాజు కుమారుడు తిరుమలయ్య రాజా శాసనం.³⁷ ఇతడు పద్నాలుగు రోజులు జరిగే పది బ్రహ్మోత్సవాలకు నూటనలభై అతిరసపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1586వ సంవత్సరం నరసయ్యన్ కుమారుడు అవసరం చెన్నప్పర్ శాసనం.³⁸ ఇతడు వ్రతి సంవత్సరం వేంకటేశ్వర స్వామికి, దేవేరి అయిన అలర్ మేల్ మంగైనాచ్చియార్ కు ఆడి బ్రహ్మోత్సవంలో ఉభయం ఏర్పాటు చేశాడు.

క్రీ.శ. 1606వ సంవత్సరం బొక్కసం కృష్ణయ్యన్ తిరుమల రాజా శాసనం.³⁹ ఇతడు పదకొండు బ్రహ్మోత్సవాలలో అన్ని ఏడవ రోజు ఉత్సవాలకు ఎనిమిది రేకై బంగారు కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1614వ సంవత్సరం నోట్టక్కారకోనప్పయ్యన్ కుమారుడు నోట్టక్కార వేంకటయ్యన్ శాసనం⁴⁰ ఇతడు తిరుమలలో జరిగే చిత్తిరై బ్రహ్మోత్సవ వైవేద్యానికి కట్టడి చేశాడు. నూటముప్పై రెండురోజులు కల్గిన పదకొండు బ్రహ్మోత్సవాలకు కట్టడి చేయాల్సిన వస్తువులను నిర్దేశించాడు.

ఆలయ పరిచారక వర్గం :

ఆలయ గణాధికారులు, గురువులు, పూలతోట అధికారులు జియ్యర్లు మొదలైనవారు ఆలయ పరిచారక వర్గం.

క్రీ.శ. 1491వ సంవత్సరం పసిండి వేంకటత్తురైవర్ అనే రామానుజ జియ్యర్ శాసనం. ఇతడు ఏడు తిరుక్కొడినాళ్లో ఏడవ రోజు ఉభయానికి ఒక అప్పవడి చొప్పున ఏడు అప్పవడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1494వ సంవత్సరం తిరుమల ఆలయ గణాధికారులైన తిరునిన్రణ్ ఉడయాన్ అనంతప్పర్ నారాయణన్ శాసనం. 41 ఇతడు తిరుమలలో జరిగే ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్లో ప్రతి ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అప్పవడి చొప్పున ఏడు అప్పవడి మెట్టుమడ తిరు వీధిలో శ్రీకర్నన్ మంటపం ముందు మలైనిన్ర పెరుమాళ్ నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1494వ సంవత్సరం తిరుమల గణాధికారులైన తిరునిన్రణ్ ఉడయాన్ మారునయినార్ మరియు గోవిందన్ ఉమ్మడి శాసనం. 42 వీరు ప్రతి తిరుక్కొడి తిరునాళ్ తోమ్మిదవరోజు ఉత్సవంలో ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశారు.

క్రీ.శ. 1494వ సంవత్సరం పిన్సెన్రవిల్లి పూలతోట అధికారి పెరియ పెరుమాళ్ శిష్యుడు పెరియ పెరుమాళ్ దాసర్ శాసనం. 43 ఇతడు ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అప్పవడి వంతున ఏడు తిరుక్కొడినాళ్లో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు నైవేద్య వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రీ.శ. 1504వ సంవత్సరం తిరువేంకటనాధన్ తిరునందవనం అధికారి అనుసంధానం తిరువేంకట జియ్యర్ శాసనం. 44 ఇతడు బ్రహ్మాత్సవంలో ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అప్పవడి వంతున ఏడు బ్రహ్మాత్సవాలకు ఏడు అప్పవడి తిరువేంకటనాధన్ మంటపంలో నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1530వ సంవత్సరం రామానుజకూట వ్యవహార వేంకటేశుని బంగారు భండారాగానికి అధికారైన కందాడ రామాను జియ్యంగారి శాసనం 45 ఇతడు తోమ్మిది అతిరసప్పడిని తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలలో తొమ్మిదవ రోజుకు వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రీ.శ. 1539వ సంవత్సరం దేవాలయ ఆచార్యులలో ఒకడైన మలైనినాం భట్టర్ కుమారుడు వేంకటత్తురైవర్ శాసనం.46 ఇతడు తిరుమలలో యాగశాలవద్ద కార్తీకై, తై, ఆని, బ్రహ్మాత్సవాలలో ఆరవరోజు ఉత్సవానికి మూడు దోసైప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1541వ సంవత్సరం పేరరుళాళన్ మఠం అధికారి అళ గియమనవాళ జియ్యర్ శిష్యుడు పెరియకోయిల్ కెళ్ళిజియ్యర్ శాసనం.47 ఇతడు ఆనిమాస బ్రహ్మాత్సవంలో ఆరవరోజు ఉత్స వానికి ఒక అప్పవడి, ఒక వలం చందనం, అయిదు వందల వక్కలు నూరు తమలపాకులు కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1542వ సంవత్సరం వానమామలై జియ్యర్ శిష్యుడు కోయిల్ కెళ్ళి జియ్యర్ శాసనం.48 ఇతడు ఒక సంవత్సర కాలంలో నిర్వహింపబడే పది బ్రహ్మాత్సవాలకు నల్లభై పణం నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1583వ సంవత్సరం ఎట్టూరు తిరుమలై కుమార తాతాచార్ యార్ అయ్యన్ శాసనం 49. ఇతడు తిరుమలలో నిర్వ హింపబడే పన్నెండురోజుల అర్పిశి బ్రహ్మాత్సవానికి నాల్గవందల పది రేకైపోన్ మరియు ఎనిమిదిన్నర పణం కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1594వ సంవత్సరం కోయిల్ కెళ్ళి అణ్ణన్ రామానుజ జియ్యర్ శాసనం.50 ఇతడు సంవత్సరంలో నిర్వహింపబడే పది బ్రహ్మాత్సవాలకు కట్టడి చేయాల్సిన వస్తువులను నిర్దేశించాడు. బ్రహ్మాత్సవ కాలపరిమితి పదకొండు రోజులు.

భక్తబృందం :

భక్తులు, వైష్ణవులు, నియోగులు, వ్యాపారస్తులు, వైశ్యులు, వాగ్గేయకారులు, పండితులు ఈ కోవలోకి వస్తారు.

క్రీ.శ. 1445వ సంవత్సరం పెరియ పెరుమాళ్ దాసర్ అరుళాళ నాధర్ దేవన్ శాసనం.51 ఇతడు తిరుమలలోని తిరువేంకట ముడ యాన్కు తీర్థవారి రోజుతో కలిసి తొమ్మిది రోజులు తిరుక్కొడి తిరు నాల్కు ఒక్క అప్పవడి, ఒక తిరుక్కణామ డై కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1445వ సంవత్సరం రామానుజ దాసర్ కొడుకు అనంత శయనర్ శాసనం.52 ఇతడు ప్రతి అంకురార్పణానికి ఒక సుగియన్ పడి ప్రతి తీర్థవారి రోజుకు ఒక తిరుక్కణామ డై వంతున ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్కు కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1446వ సంవత్సరం వడమాలైదాసర్ అళగార్ అప్పిళ్లై అనే తిరువనందాళ్వార్ పెరియ పెరుమాళ్ శాసనం.53 ఇతడు మలైకునియ నిస్రపెరుమాళ్కు ఆడి ఉత్సవం మొదలు చిత్తిరై ఉత్సవం వరకు జరిగే ఏడు తిరుక్కొడినాళ్కు ఒక తిరుప్పోనకం, ఒక తిరుక్కణామ డై నైవేద్య వ్యవస్థ కల్పించాడు.

క్రీ.శ. 1488వ సంవత్సరం అన్నయార్య చక్రవర్తిగళ్ శ్రీరంగరాజర్ అళగియ మనవాళ దాసర్ శాసనం.54 ఇతడు ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్లో తిరువేంకటముడయాన్కు అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు ఒక అప్పవడి చొప్పున నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ. 1491వ సంవత్సరం అరడైప్పెరుమాళదాసర్ ఇళయ పెరుమాళ్ అప్పయ్యన్ శాసనం.55 ఇతడు ఒక సంవత్సరంలో నిర్వహింపబడే ఏడు తిరుక్కొడినాళ్లో ప్రతి ఏడవరోజు ఉత్సవానికి మలైకినియ నిస్రపెరుమాళ్ జండువాలి వీధిలో ఉన్న మంటపంలో ఆసీనులైయున్నప్పుడు ఒక అతిరసప్పడి వంతున ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1494వ సంవత్సరం చంద్రగిరి నియోగులలో ఒకడైన కరణిక్క అన్నదాత దేవగళ్ కుమారుడు తిమ్మబండాయక్కర్ శాసనం.56 ఇతడు తిరువేంకటముడయాన్కు ఏడవరోజు తిరుక్కొడి తిరునాళ్కు ఒక అప్పవడి వంతన ఏడు తిరుక్కొడినాళ్కు ఏడు అప్పవడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ. 1504వ సంవత్సరం తిరువేంకటచ్చిరుక్కన్ తిరుప్పణి పిళ్లై ఎంబెరుమానార్ శాసనం.57 ఇతడు పన్నెండు రోజులు తిరుక్కొడి తిరునాళ్కు పన్నెండు అతిరసప్పడి, ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అతిరసప్పడి చొప్పున ఒక సంవత్సరంలో ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్కు తొంభైఒక్క అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1506వ సంవత్సరం శ్రీవైష్ణవులలో ఒకడైన ఉద్దండ రాయర్ ఉలగప్పన్ శాసనం.58 ఇతడు దేవాలయ ప్రజాధికారి మండి పూలతోటలో ఉన్న మండపాన్ని తిరువేంకటముడయాన్కోసం కొన్నాడు. ఆ మంటవంలో నిర్వహించబడే ప్రతిఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒక అతిరసప్పడి వంతున ఏడు తిరుక్కొడి తిరునాళ్కు ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1507వ సంవత్సరం వ్యాపారస్తులలో ఒకడైన ఉడయార్ దేవుశెట్టి కుమారుడు తిప్పశెట్టి శాసనం.59 ఇతడు ఏడు బ్రహ్మాత్సవాలలో ప్రతి ఏడవరోజు ఉత్సవానికి, పూలతోట మంటవంలో ఏడు అతిరసప్పడి, వసంత మంటవంలో ఏడు అతిరసప్పడి నైవేద్య నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ. 1508వ సంవత్సరం తిరువతి వైష్ణవులలో ఒకడైన ఉద్దండరాయర్ ఉలగప్పన్ శాసనం.60 ఇతడు అనంతాళ్వార్ సేరుతో తీర్థవారి మంటవంలో ప్రతి తొమ్మిదవరోజు ఉత్సవానికి ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు. ఈవిధంగా ఏడు బ్రహ్మాత్సవాలకు ఏర్పాటు చేశాడు.

క్రీ.శ. 1508వ సంవత్సరం తిరువతి వైష్ణవులైన నరసింహరాయ ముదలియర్ రామయ్యన్ మరియు తమ్మయ్యన్ శాసనం. 61 వీరు తిరుమణి మంటపంలో జరిగే ఏడు తిరుక్కోడినాళ్లలో అన్ని తొమ్మిదవ రోజు ఉత్సవాలకు ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశారు. తిరుమలలో తిరునిద్ర ఉడయాన్కు జరిగే ఏడు ఉత్సవాలకు అన్ని మూడవరోజులకు ఏడు తిరువోలక్కం నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ. 1508వ సంవత్సరం కోమట్లకు అధికారైన పచ్చైలింగు శెట్టి శాసనం. 62 ఇతడు మలైకునియనిద్ర పూలతోటలో ఉన్న కోమటి మంటపంలో ఒక సంవత్సరంలో నిర్వహించబడే ఏడు తిరుక్కోడినాళ్లలో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు ఏడు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ. 1511వ సంవత్సరం కారవెట్టిపులై ఆళ్వార్ కుమారుడు అప్పపిళ్లై శాసనం. 63 ఇతడు చంపక తిరువాసల్ మంటపంలో మలైకునియనిద్ర పెరుమాళ్కు ఎనభైనాలుగు రోజులకు ఎనభైనాలుగు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు. ఒక తిరునాళ్కు పన్నెండు పడి వంతున ఏడు తిరుక్కోడినాళ్కు, ఏడవరోజు ఉత్సవానికి ఒకపడి వంతున ఏడు ఉత్సవాలకు నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ. 1530వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్ళపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం. 64 ఇతడు సంవత్సర కాలంలో మలైకునియనిద్ర పెరుమాళ్కు నిర్వహించబడే తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలకు నూట ఎనిమిది అతిరసప్పడి నియమనంచేశాడు. తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలలో శ్రీకృష్ణ స్వామికి తొమ్మిది అతిరసప్పడిని అన్ని అయిదవ రోజులకు కట్టడిచేశాడు. తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలలో తొమ్మిదివడిని అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రీ.శ. 1535వ సంవత్సరం సట్టెయప్పనాయకర్ కొడుకు ఏల్లప్పనాయకర్ శాసనం. 65 ఇతడు తిరుమలలో తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలలో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు తొమ్మిది ఇడ్డిలివడిని కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ. 1536వ సంవత్సరం అంధకాలం తీర్థర్ కుమారుడు ఎల్లప్పపిళ్లై శాసనం.66 ఇతడు చిత్తిరి మాసంలో నిర్వహింపబడే పది బ్రహ్మోత్సవాలకు అందించాల్సిన వస్తువులను నిర్దేశించాడు.

క్రి.శ. 1537వ సంవత్సరం నాగమనాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకర్ శాసనం.67 ఇతడు అంకురార్పణంతో ప్రారంభమై విద్యాద్రీతో అంతమయ్యే పదమూడు రోజులకు పద మూడు అప్పపడివంతున తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాలకు ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రి.శ. 1537వ సంవత్సరం చిన్నప్ప నాయకర్ కుమారుడు కృష్ణప్పనాయకర్.68 శ్రీరామయ్యంగార్ కుమారుడు బాచ్చరాస య్యర్ శాసనం.69 భూతనాసిట్ట భట్టర్ కుమారుడు, రామాభట్ట రయ్యన్.70 అంకురార్పణంతో ప్రారంభమై విద్యాద్రీతో అంత మయ్యే పదమూడు రోజులకు పదమూడు అప్పపడి చొప్పున తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాలకు కట్టడిచేశారు.

క్రి.శ. 1537వ సంవత్సరం తిమ్మిట్ట ఉడయర్ కుమారుడు ఇమ్మడి ఎల్లప్ప ఉడయర్ శాసనం.71 ఇతడు ఆడి, ఆవణి, పురట్టాశి, అర్పిసి, కాత్తికై, తై, మాసి. పంగుని, చిత్తిరై మాసాలలో నిర్వ హింపబడే వ్రతి బ్రహ్మోత్సవానికి పదమూడు అప్పపడి వంతున తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాలకు నైవేద్య నియమనంచేశాడు.

క్రి.శ. 1537వ సంవత్సరం సకలరాజ కుమారుడు సింగరాజు శాసనం.72 ఇతడు పదమూడు రోజులుజరిగే పది బ్రహ్మోత్సవాలకు పదమూడు అప్పపడి ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రి.శ. 1538వ సంవత్సరం తిమ్మప్పనాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం బైయప్పనాయకర్ శాసనం.73 అంకురార్పణంతో ప్రారంభమై విద్యాద్రీరోజుతో అంతమయ్యే తొమ్మిది బ్రహ్మోత్స వాలలో వ్రతి బ్రహ్మోత్సవానికి పదమూడు అప్పపడి నియమనం చేశాడు. ఆడి, ఆవణి, పురట్టాశి, అర్పిశి, కాత్తికై, తై, మాసి,

పంగునీ, చిత్తిరై తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాలల్లోను అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు తొమ్మిది అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ. 1539వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాకం పెరియ తిరుమలయ్యంగారి శాసనం.74 ఇతడు ఒక బ్రహ్మోత్సవానికి పడి తిరుప్పోనకం చొప్పున పది బ్రహ్మోత్సవాలకు కట్టడిచేశాడు. ఆని నెలలో శ్రావణ నక్షత్రంలో అంకురార్పణం ప్రారంభమవుతుంది. మార్గశీర్ష నక్షత్రంలో విద్యాడి రోజుతో అంతమవుతుంది.

క్రి.శ. 1539వ సంవత్సరం అనంత పండితర్ కుమారుడు నాగమ పండితర్ శాసనం.75 ఇతడు తిరుమలలో తిరుక్కోనేరి వద్ద మంటవంలో ఆనినెలలో జరిగే పన్నెండు రోజులు ఉత్సవానికి పన్నెండు అప్పవడి, పన్నెండు పలంచందనం నైవేద్య వ్యవస్థచేశాడు ఈ ఉత్సవం క్రియాసంక్రమణంతో ప్రారంభమై విద్యాడిరోజుతో పూర్తవుతుంది.

క్రి.శ. 1540వ సంవత్సరం రామరాసయ్యర్ కుమారుడు నోట్టకారర్ నాగప్ప శాసనం.76 ఇతడు సంవత్సరంలో జరిగే పది బ్రహ్మోత్సవాలో అన్ని ఏడవరోజు ఉత్సవాలకు పది అతిరసప్పడి నియమనంచేశాడు.

క్రి.శ. 1545వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం.77 ఇతడు ఆని నెలలో జరిగే పన్నెండు రోజుల బ్రహ్మోత్సవాలకు పన్నెండు తిరుప్పోనకానికి ఆరురైకైహిన్ మూడు పణం నియమనం చేశాడు.

క్రి.శ. 1547వ సంవత్సరం తాళ్లపాక పెరియ తిరుమలయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక సిరు తిరుమలయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక సిరుతిరుమలయ్యంగారి శాసనం.78 తాళ్లపాక తిరు వెంకటయ్యన్ తిరుమలలో అయిదవరోజు శ్రీకృష్ణస్వామికి జరిగే

బ్రహ్మోత్సవానికి ఒక సుగియన్ వడి రెండు నాళివెన్న, ఆరుకుండల పానకానికి ఎనిమిది రేత్రెహూన్ కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ. 1558వ సంవత్సరం కరణిక్కం కామరాసప్పన్ కుమారుడు కరణిక్కం అప్పలయ్యన్ శాసనం.79 ఇతడు తిరుమలలో శ్రీమలైకునియనిన పెరుమాళ్ పూలతోట మంటవంలో ఆసీనులై యున్నప్పుడు అన్ని ఏడవరోజులు కలిగిన పదకొండు బ్రహ్మోత్సవాలకు ఒకరేకై, నాలుగుపదం, పదకొండు కునుక్కువడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ. 1691వ సంవత్సరం రామచంద్రఅయ్యన్ శాసనం. 80 ఇతడు తిరుమల పురట్టాణి బ్రహ్మోత్సవం నాల్గవరోజుకు ఉభయం ఏర్పాటు చేశాడు.

బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య :

తిరుమల కొండమీద జరిగే ఉత్సవాలలో రోజుల సంఖ్యలోగాని, వాహనాల సంఖ్యలోగాని, సంబరంగా జరుపబడే వాటిలోగాని బ్రహ్మోత్సవ మొక్కటి ప్రధానమైంది. ఈలాంటి బ్రహ్మోత్సవం సంవత్సరానికి కొకసారి, అధికమాసంవచ్చే సంవత్సరంలో రెండుసార్లు జరుగుతాయి. కాని శాసనాలను పరిశీలిస్తే బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్యలో మార్పు క్రమంగా వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది.

క్రి.శ. 966వ సంవత్సరం సమావై శాసనం⁸¹, క్రీ.శ. 1445వ సంవత్సరం పెరియ పెరుమాళ్ దాసర్ అరుళాశనాధర్ దేవణన్ శాసనం.⁸² క్రీ.శ. 1536వ సంవత్సరం ఎల్లప్పపిళ్లై శాసనం. 83 క్రీ.శ. 1539వ సంవత్సరం వేంకటత్తురైవర్ శాసనం.⁸⁴ క్రీ.శ. 1545వ సంవత్సరం పెరియకోయిల్ కెల్వీ ఎత్తిరాజజియ్యర్ శాసనం. 85 క్రీ.శ. 1545వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం.⁸⁶ క్రీ.శ. 1547వ సంవత్సరం దేశాంతరై పేరరుళాశయ్యన్ శాసనాలలో⁸⁷ ఒక్క బ్రహ్మోత్సవ ప్రశంస కనిపిస్తుంది.

క్రీ.శ. 1578వ సంవత్సరం శ్రీశరకోపదాసర్ నరసింహరాయ ముదలియార్ శాసనం.88, క్రీ.శ. 1528వ సంవత్సరం కుప్పయ్యన్ శాసనాలలో89 రెండు బ్రహ్మోత్సవాల ప్రశంస ఉన్నట్లు కనపడు తున్నాయి.

క్రీ.శ. 1516వ సంవత్సరం దైవతాన్ అరసు శాసనం 90 క్రీ.శ. 1529వ సంవత్సరం వేంకటత్తు రైవర్ శాసనాలలో 91 మూడు బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య అని తెలుస్తున్నాయి.

క్రీ.శ 1445వ సంవత్సరం అనంతశయనర్ శాసనం 92 క్రీ.శ 1446వ సంవత్సరం వడమామలైదాసర్ అళగార్ అప్పిళ్ళై అనే తిరువనందాళ్వార్ పెరియపెరుమాళ్ శాసనం.93 క్రీ.శ 1564వ సంవత్సరం సాళువ మల్లయ్య దేవమహారాజు శాసనం,94 క్రీ.శ 1473వ సంవత్సరం సాళువ నరసింహరాయ ఉడయార్ శాసనం.95 క్రీ.శ 1488వ సంవత్సరం అన్నయార్య చక్రవర్తిగళ్ శ్రీరంగ రాజర్ అళగియమణివాళదాసర్ శాసనం,96 క్రీ.శ 1490వ సంవత్సరం సిరుత్తిమ్మరాజు ఉడయర్ శాసనం97, క్రీ.శ. 1491వ సంవత్సరం రామానుజ జియ్యర్ శాసనం, 98 అరవణైపెరుమాళ్ ఇళయ పెరుమాళ్ అప్పయ్యన్ శాసనం99, క్రీ.శ. 1494వ సంవత్సరం తిమ్మణదణాయక్కర్ శాసనం,100 తిరునిన్ ఉర్ - ఉడయాన్ అనంతప్పర్ నారాయణ శాసనం101, పెరియపెరుమాళ్ శాసనం102 క్రీ.శ. 1540వ సంవత్సరం తిరుప్పణి పిళ్ళై ఎంపెరుమానార్ శాసనాలలో103 ఏడు బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య-

క్రీ.శ. 1520వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగార్ శాసనం104, అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్ళపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం105, క్రీ.శ. 1524వ సంవత్సరం పెరియ తిరుమలయ్య దేవమహారాజు రాణి పెరియకొమ్మన్ శాసనం106, 1525వ సంవత్సరం ఎల్లప్పనాయకర్ శాసనం107, క్రీ.శ. 1527వ సంవత్సరం అడైప్పం విశ్వనాథనాయకర్ శాసనం108, కృష్ణప్ప నాయకర్ శాసనం109, బాచ్చరాసయ్యర్ శాసనం110, రామాభట్ట

రయ్యన్ శాసనం111, ఇమ్మడి ఎల్లప్ప ఉడయర్ శాసనం112' క్రీ.శ. 1538వ సంవత్సరం అడైప్పంభైయప్పనాయకర్ శాసనాలలో113 తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య-

క్రీ.శ. 1537వ సంవత్సరం సింగరాజ శాసనం114 క్రీ.శ. 1539వ సంవత్సరం పెరియ తిరుమలయ్యంగారి శాసనం115, క్రీ.శ. 1540వ సంవత్సరం నోట్టకారర్ శాసనం116, క్రీ.శ. 1544వ సంవత్సరం మట్ల వరదరాజ శాసనం117, మూర్తి నాయకర్ శాసనం118, క్రీ.శ. 1545వ సంవత్సరం నాగసాని శాసనం119, క్రీ.శ. 1561వ సంవత్సరం తిరుమలయ్యరాజా శాసనం120, క్రీ.శ. 1594వ సంవత్సరం కోయిల్ కెల్వి అణ్ణన్ రామామజియ్యర్ శాసనాలలో121 వది బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య-

క్రీ.శ. 1558వ సంవత్సరం కరణీకం అప్పలయ్యర్ శాసనం122' క్రీ.శ. 1606వ సంవత్సరం బొక్కసం కృష్ణయ్యన్ శాసనాలలో123 వదకొండు బ్రహ్మోత్సవాల సంఖ్య అనేది వెల్లడౌకుంది.

తిరుమలలో సంవత్సరానికి ఏ ఒక్క నెలలోనో తప్ప మిగిలిన వదకొండు మాసాలలో బ్రహ్మోత్సవాలు జరుగుతుండెవని తేటతెల్ల మౌతుంది.

బ్రహ్మోత్సవాలు జరిగే రోజులు :

కొండమీద జరిగే కొన్ని ఉత్సవాలు ఒకరోజే జరుగుతాయి. రథ సప్తమీలాంటివి. కొన్ని మూడు రోజులు జరుగుతాయి. వసంతోత్సవంలాంటివి. కాని బ్రహ్మోత్సవకాలం పదిరోజులు. అయితే శాసనాలలో రోజుల సంఖ్యలో మార్పు కనబడుతున్నది.

క్రీ.శ. 1445వ సంవత్సరం పెరియపెరుమాళ్ దాసర్ అరుళాళ నాధర్ దేవణ్ శాసనంలో124 బ్రహ్మోత్సవ దినసంఖ్య తొమ్మిదని; క్రీ.శ. 966వ సంవత్సరం సమ్మావై శాసనంలో125 దినసంఖ్య పదియని; క్రీ.శ 1551వ సంవత్సరం వీరమరాజ తిమ్మయ్యర్ కుమారుడు

రాయసం వేంకటాద్రి శాసనం 126, క్రీ.శ 1504వ సంవత్సరం
 కోయిల్ తెల్వి అణ్ణన్ రామానుజ జియ్యర్ శాసనాలలో 127 రోజులు
 సంఖ్య పదకొండని తెలుస్తున్నాయి. క్రీ.శ 1504వ సంవత్సరం
 తిరుప్పడి పిళ్లై ఎంపెరుమానార్ శాసనం 128, క్రీ.శ 1511వ సంవత్సరం
 అప్పపిళ్ల 129, క్రీ.శ 1528వ సంవత్సరం కుప్పయ్యన్ శాసనం 130,
 క్రీ.శ 1539వ సంవత్సరం నాగర్ పండితర్ శాసనం 131, క్రీ.శ 1545వ
 అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్
 శాసనం 132, క్రీ.శ 1582వ సంవత్సరం ఎట్టూరు తిరుమలై కుమార
 తాళ్లచార్ యర్ అయ్యన్ శాసనాలలో 133, దినసంఖ్య పన్నెండని,
 క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకర్ శాసనం 134
 కృష్ణప్ప నాయకర్ శాసనం, 135, బాచ్చరాసయ్య శాసనం 136,
 రామభట్టరయ్యన్ శాసనం 137, ఇమ్మడి ఎల్లప్ప ఉడైయర్ శాస
 నం 138, సింగరాజ శాసనం 139, అడైప్పం బైయప్ప నాయకర్
 శాసనాలలో 140 పదమూడు రోజులని; క్రీ.శ 1561వ సంవత్సరం
 తిరుమలయ్య రాజా శాసనంలో 141 బహోత్సవ దినసంఖ్య పదు
 నాలుగు రోజులని స్పష్టమౌతున్నాయి.

ప్రధాన నైవేద్యాలు :

బ్రహోత్సవ సమయంలో ప్రధాన నైవేద్యాలకుగాను, అప్ప
 పడి, సుగియన్ పడి, అతిరసప్పడి, తిరుక్కణామడై, శీడైప్పడి,
 ఇడ్డిలిపడి, తిరుప్పొనకం, దద్యోదనం మొదలైనవి దానంచేశారు.

3.1.1.3 సంకీర్తనలలో బ్రహోత్సవం :

ఇంతవరకు ముద్రణయిన అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో
 'బ్రహోత్సవం' అనేమాట లేదు. కాని బ్రహోత్సవానికి సంబంధంగా
 తిరుమల చేరుకొనే భక్త బృందాన్ని

నానా దిక్కుల నరులెల్లా
 వానలలోననే వత్తురు గదలి

సతులు సుతులు బరిసరులు బాంధవులు

హితులు గొలువగా నిందరును
 శతసహస్రయోజనవాసులును
 వ్రతములు తోడనె వత్తురుగదలి
 ముడుపులు జాళెలు మొగిదలమాటలు
 కడలేనిధనము గాంతలును
 కడుమంచిమణులు కరులు నురగములు
 వడిగొని చెలగుచు వత్తురుగదలి.

మగుటి వర్తనులు మండలేశ్వరులు
 జగదేకవతులు జతురులును
 తగువేంకటపతి దరుశింపగ బహు
 వగల సంపదల వత్తురుగదలి. [11-3.134]

కీర్తనలో అన్నమయ్య వర్ణించాడు. 'వానలలోనే వత్తురు' అనే మాటనుబట్టి బ్రహ్మాత్సవం వర్షాకాలంలో పురట్టాశి మాసంలో జరిగేదని ఊహించడానికి వీలుంది.

“నానా భూములవారు నమ్మి శ్రీవేంకటపతి
 గానవచ్చి యేటనేట ఘనులయ్యేరు ” [9-94]

అని అన్నమయ్య పేర్కొనడాన్నిబట్టి ఈ ఉత్సవం సంవత్సరంలో ఒకేసారి జరిగేదని తెలుస్తుంది.

బ్రహ్మాత్సవ ప్రారంభం ముందురోజున అంకురార్పణం జరుగుతుంది. అ రోజు సాయంకాలం శ్రీవిష్వక్సేనులవారికి (సేనాధి పతివారికి) తిరుమల వీధుల ఊరేగింపు జరుగుతుంది. ఈ ప్రశంసను అన్నమయ్య-

అదివచ్చె నిదివచ్చె నచ్యుత సేనాపతి
 వదిదిక్కులకు నిడ్డెపారరోయసురులు [2-79]

కీర్తనలో స్పష్టం చేశాడు.

వాహనక్రమం :

బ్రహ్మాత్సవ వాహనాల క్రమం భవిష్యోత్తర పురాణంలోను¹⁴²

వేంకటాచల మహాత్మ్యం 143లోను ఒకేలా ఉన్నాయి.

భవిష్యోత్తర పురాణం :

బ్రహ్మహోత్సవం ధ్వజారోహణంతో ప్రారంభమై ధ్వజావరోహణంతో పూర్తవుతుంది.

మొదటిదినం ధ్వజారోహణానికి మనుష్యాందోళికా; రాత్రి శేష వాహనం; రెండవదినం ఉదయం శేషవాహనం; రాత్రిహంస వాహనం మూడవదినం ఉదయం సింహవాహనం; రాత్రి మౌక్తిక మండపం; నాల్గవదినం ఉదయం కల్పవృక్షం; రాత్రి సర్వభూపాల వాహనం; అయిదవదినం ఉదయం ఆందోళిక (అమృత ప్రధానం చేయు మోహినీ అవతారానికి); రాత్రి గరుడవాహనం; ఆరవదినం ఉదయం హనుమంత వాహనం; సాయంకాలం మంగళగిరి వాహనం; రాత్రి గజవాహనం; ఏడవదినం ఉదయం సూర్యమండల వాహనం; సాయంకాలం మంగళగిరి వాహనం; (ఉద్వాన విహారాను రాగంచే) రాత్రి చంద్రమండల వాహనం; ఎనిమిదవదినం రథవాహనం; రాత్రి అశ్వవాహనం; తొమ్మిదవదినం ఆందోళిక; మంగళగిరి వాహనం; (హరిద్రాభిషిక్తుడై అవబృథస్నానలోలుపుడైన శ్రీవారికి) రాత్రి మంగళగిరి వాహనం; (ధ్వజారోహణమునకు) పదవదినం పుష్పయాగ మహోత్సవం.

అన్నమయ్య బ్రహ్మోత్సవ దినక్రమ వాహనాలను

తిరువీధుల మెరసి దేవదేవుడు

గరిమలమించిన సింగారములతోడను

తిరుదండెలపై నేగి దేవుడిదే తొలునాడు

సిరుల రెండవనాడు శేషుని మీద

మురిపేన మూడోనాడు ముత్యాల పందిరి క్రింద

ఊరినాలుగోనాడు పువ్వుగోవిలలోను

గక్కున నయిదవనాడు గరుడినిమీదను

యెక్కెను ఆరవనాడు యేనుగు మీదను

చొక్కవై యేడవనాడు సూర్యప్రభలోనను

యిక్కువ దేరును గుఱ్ఱ మెనిమిదోనాడు

కనకపుటందలము కదిసి తొమ్మిదోనాడు
 పెనచి పదోనాడు పెండ్లిపీట
 యెనసి శ్రీపేంకజేతుడింతయలమేల్కుంగతో
 వనితల నడుమను వాహనాలమీదను [13-192]

కీర్తనలో వర్ణించాడు.

పురాణాలలోను, అన్నమయ్య సంకీర్తనలలోను పేర్కొన్న బ్రహ్మాత్సవ వర్ణనల్ని తులనాత్మకంగా పరిశీలిస్తే ఈ క్రింది విషయాలు స్పష్టమవుతాయి. 1. వాహనాల పేర్లలో కొన్నింటిలో తేడాలుండడం, అన్నమయ్య వర్ణించిన తిరుదండలు, ముత్యాల పందిరి పువ్వుగోవిల, కనకపుటందలం, వఱసగానేడు మనుష్యాందోళిక, మౌక్తిక మండపం, కల్పవృక్షం, పల్లకీ వాహనాల పేర్లుగా కనిపిస్తాయి.

2. శేష, గరుడ, గజ, సూర్యవ్రభ, హయ మొదలైనవి వాహనాల ఉదయమా, రాత్రా అనే కాలనిర్దేశాన్ని అన్నమయ్య స్పష్టంచేయక పోవడం.

3. పురాణాలలో చెప్పబడి, అన్నమయ్యలో చెప్పని వాహనాలుండడం. అవి నాలుగు. హంస, సింహ, సర్వభూపాల, హనుమంత వాహనాలు.

ఇంక ప్రసిద్ధ వాహనాల చరిత్ర పరిశీలిద్దాం. ఈ సందర్భంలో ప్రసిద్ధ చరిత్రకులు శ్రీ టి. కె. టి. వీరరాఘవాచార్యుల వాక్యాలు పరిశీలించదగ్గవి.

“ From the above account we may conclude that there was no agamic authority or injunction for the use of any particulars Vahanam on any particular day and that the arrangement which we know find established is really the result of the initiative taken at different periods by pious devotees.”¹⁴⁴

శేషవాహనం :

శాసనాలలో శేషవాహన ప్రశంస క్రి.శ. 1508వ సంవత్సరం

మొట్టమొదటిసారిగా కనిపిస్తుంది.

క్రి.శ. 1508వ సంవత్సరం నరసింహరాయ ముదలియార్ రామయ్యన్ తిమ్మయ్యన్ శాసనం¹⁴⁵, క్రి.శ. 1533వ సంవత్సరం ఏల్లప్పపిళ్లై శాసనం¹⁴⁶, క్రి.శ. 1535వ సంవత్సరం అందకాలం తీర్థర్ ఉలగప్పర్ శాసనం¹⁴⁷, నగర భట్టర్ కుమారుడు రాయసం దీక్షితర్ శాసనం¹⁴⁸ క్రి.శ. 1538వ సంవత్సరం మలైయట్టన్ రామయ్యన్ శాసనం¹⁴⁹, క్రి.శ. 1540వ సంవత్సరం నోట్టకారర్ నాగప్పన్ శాసనం¹⁵⁰, క్రి.శ. 1541వ సంవత్సరం సేట్టలూర్ శ్రీనివాసయ్యన్ శాసనం¹⁵¹ క్రి.శ. 1543వ సంవత్సరం ఎల్లప్పపిళ్లై శాసనాలలో¹⁵² శేషవాహన ప్రశంస; క్రి.శ. 1614వ సంవత్సరం నోట్టక్కార కోనప్పయ్యన్ కుమారుడు నోట్టక్కార వేంకటయ్యన్ శాసనంలో¹⁵³ మాత్రం వెండి శేషవాహన ప్రశంస కనిపిస్తుంది.

క్రి.శ. 1614వ సంవత్సరానికి ముందుకాలంలోని శాసనాలు శేషవాహనోత్సవం తొమ్మిదవరోజు నిర్వహింపబడుతుండేదని స్పష్టపరుస్తున్నాయి. క్రి.శ. 1614వ సంవత్సరంలోని శాసనంలో వెండి శేషవాహనోత్సవం బ్రహ్మోత్సవాలలో మొదటిరోజు రాత్రి జరిగేదని తెలుస్తుంది.

అన్నమయ్య "సిరుల రెండవనాడు శేషుని మీద" [13-192]
అని పేర్కొని, శేషవాహనోత్సవం జరిగే తీరును-

వీడుగదే శేషుడు శ్రీవేంకటాద్రిశేషుడు
వేడుక గరుడనితో బెన్నుద్దైన శేషుడు
వేయిపడగలతోడ వెలసిన శేషుడు
చాయమేని తళుకు వజ్రాల శేషుడు
మాయని శిరసులపై మాణిక్యాలశేషుడు
యే యెడహరికి నీడై యేగీడి శేషుడు
వట్టపువాహనమైన బంగారుశేషుడు
చుట్టుచుట్టుకొనిన మించుల శేషుడు

నట్టుకొన్న రెండువేలు నాలుకలశేషుడు
 నెట్టినవారి బొగడ నేరు పరిశేషుడు
 కదిసి పనులకెల్ల గాచుకున్న శేషుడు
 మొదల దేవతలెల్లా మొక్కే శేషుడు
 అదె శ్రీవేంకటపతి కలుషేలు మంగకును
 పదరక యేపోద్దు పాసుపైన శేషుడు [9-76]

కీర్తనలో వర్ణించాడు.

3.3. 1.3. 1.3. 2 గరుడవాహనం :

కొండమీద జరిగే బ్రహ్మాత్సవంలో గరుడోత్సవం ప్రసిద్ధమైంది
 ఈ ఉత్సవ ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు రెండు.

మొదటిది క్రీ.శ 1530నాటి తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్
 శాసనం.154.

రెండవది క్రీ.శ 1583నాటి ఎట్టూరు తిరుమలైకుమార తాతా
 చార్యర్ శాసనం.155.

మొదటిదానిలో గరుడోత్సవం అయిదవరోజు జరిగేదిగా ఉంది.
 రెండవదానిలో అలంకరణ నియమం ఉంది.

“ గక్కున నయిదవనాడు గరుడిని మీడను ” [13-192] అని
 అన్నమయ్య పేర్కొన్నాడు.

అన్నమయ్య ఎన్నో సంకీర్తనలలో గరుడుని కీర్తించాడు.
 వాటిలో గరుడవాహన ప్రశంసగలవి రెండు.

“ పల్లించి గరుడనిపై నీవుబుప్పననెక్క
 బంగారు గరుడనిపై నీవు వీధులేగ ” [11-70]

“ ఎట్టునేరిచితివయ్యా యిన్నివాహనములెక్క
 గట్టిగా నిందుకే హరి కడుమెచ్చేమయ్యా

గరుడుని మీదనెక్కి గమనించితివి నాడు
అరుదైన పారిజాత పరణానకు [26-105]

వాహనా రూఢుడైన స్వామి వర్ణనగలది మరొకటి-

వీది వీది వాడె వాడె వీడె వీడె చెలగిని
ఆదిదేవుడు శ్రీవేంకటాద్రిమీదటను
గరుడ ధ్వజంబడె ఘన విష్ణురథమదె
సరి శంఖచక్రముల శార్ఙ్గమునదె
హరియందు మీదటను ఆయ త్తమైయున్నాడదె
అరులనెల్లాగిలిచి అమరులగావను.

సారథి యల్లవాడె చాలి రణభేరియదె
ఆరయ నిరుమేలా బ్రహ్మాదులు వారె
పేరుకొన్న వేదముల బిరుద పద్యములవె
శ్రీరమణుడు మెరసి చక్కుల వాపగను.

ఆటలు బాటలునవె అచ్చరలేమలు వారె
చాటువ నలమేల్కంగ సంగడినదె
యీటులేని శ్రీవేంకటేశుడేగి నల్లవాడె
కోటాన గోటిదాసుల కోరిక తీడేర్చన [8-274]

ఈ చరణాంశాలనుబట్టి గరుడోత్సవ సందర్భంలో వేద పఠనం, శ్రీల ఆటపాటలుండేవని తెలుస్తుంది.

2. 2. 1. 2. 1. 2. 2 గజవాహనం :

తిరుమలమీద జరిగే బ్రహ్మోత్సవ వాహనాలలో గజవాహనం ఒకటి. గజవాహన ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు రెండు.

మొదటిది క్రీ.శ. 1588వ సంవత్సరం ఎట్టూర్ తిరుమలై కుమార జాతాచార్యర్ శాసనం¹⁵⁶ ఇతడు గజవాహన అలంకరణకు పణం కట్టడిచేశాడు.

రెండవది క్రీ.శ 1628వ సంవత్సరం మట్లకుమార అనంతరాజు శాసనం.157 ఇతడు వెండి గజవాహనాన్ని బహూకరించాడు. అయితే ఈ శాసనం తెలుగులిపిలో ఉండడం విశేషం.

“స్వణాన్శ్వ, సింధుర, సమర భూపాల వాహన పద్మపీఠ రత్నాధ్యమకుట నైవేద్య భాజనోన్నత కేశీమంటప సోపానమాగాన్ గ్రగోవురా - ది కైంకర్య సంతుష్ట వేంకటాచలవతి!”

అన్నమయ్య ‘ఎక్కెను అరవనాడు యేసుగుమీదను [13-192] అనుటనుబట్టి గజవాహనం ఆరవరోజు నిర్వహింపబడేదని తెలుస్తుంది.

అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో బ్రహ్మాత్సవ కాలంలోని గజారూఢుడయిన స్వామి వర్ణనలేదు. కాని నాయికానాయకభావంతో అలంకార శాస్త్రానుగుణంగా గజారూఢుడయిన దేవితోకూడిన స్వామి వర్ణన ఉంది.

చొల్లెపు జుట్టుతోడి చుంగుల రాజసముతో
వెల్లవిరిగానేగీ వెలదులగొలువ

వీపుగుచాలు మోపి వెలది కౌగలించగా

నేపున నేసుగనెక్కి నిదె దేవుడు

చేవట్టి యాపె చేతులు బిగ్గెబట్టుక

వైవై వీధులవెంట బరువుదోలీని [13-58]

3. 3. 1. 3. 1. 3. 4 సూర్యవ్రభ, చంద్రవ్రభ :

ఈ వాహనాల ప్రసక్తి ప్రాచీన శాసనాలలో కనిపించదు. “స్వామికి సూర్యవ్రభ వైకుంఠ విమానం వాహనాలు క్రీ.శ 1564 తరువాతే వ్యాప్తిలోకి వచ్చాయని శ్రీ డి.కె.టి. వీరరాఘవాచార్యుల వారు భావించారు”¹⁵⁸, చంద్రవ్రభ వాహన ప్రశంస శాసనాలలో ఉన్నట్లు కానరాదు. కాని 1564కు పూర్వం వాహన ప్రశంస అన్నమయ్య కీర్తనల్లో ఉంది. అన్నమయ్య-

చొక్కవై యేడవనాడు సూర్యప్రభలోనను [13-192]”

‘ఉవిదవదన చంద్రోదయపేళను
రవియగు సూర్యప్రభ నీపేగగ’ [30-197]

‘రంగగు సూర్యప్రభ నీపేగగ
రంతుల సూర్యప్రభ నీపేగగ’ [30-197]

-పంక్తులలో పేర్కొన్నాడు.

3. 3. 1. 3. 1. 3. 5 తురగోత్సవం :

తురగహవాహన ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు మూడు.

క్రీ.శ 1491వ సంవత్సరం అరవ డైప్పెరుమాళదాసర్ ఇళయ పెరుమాళ్ అప్పయ్యన్ శాసనం¹⁵⁹, క్రీ.శ. 1536వ సంవత్సరం రామానుజదాసర్ శాసనాలలో¹⁶⁰ తురగోత్సవ ప్రశంస, క్రీ.శ. 1628 సంవత్సరం మల్లకుమార అనంతరాజా శాసనంలో¹⁶¹ మాత్రం బంగారు అశ్వవాహన ప్రశంస ఉంది. క్రీ.శ 1536వ సంవత్సరం ముందు శాసనాలలో బంగారు తురగమా, వెండి తురగమా అని పేర్కొనలేదు.

అన్నమయ్య ‘ఇక్కువదేరును గుఱ్ఱమెనిమిదోనాడు’ అని పేర్కొనాడు,

అన్నమయ్య సంకీర్తనరాశిలో తురగోత్సవ ప్రశంస ఉన్న కీర్తనలు రెండు కనిపిస్తాయి. స్వామివారు దేవేరిత్ తిరువీధులలో ఊరేగే విధానాన్ని వర్ణించినతీరు గమనించ తగ్గది.

వాగె బలువు దైవపురాయు-నీ
రాగె జతనము పరాకెచ్చరికె
మించుల దురగము మిన్నుల మోవగ
నంచల గురుచల నాడగను

కంచుమించుగా గక్కునదోలితి
 పంచాస్త్ర గరుడ పాడెచ్చరికె
 పెక్కువ తేజిటు పేరెమువారగ
 తొక్కనిచోట్లు దొక్కగను
 చుక్కలుమోవగ సొంపుగదోలితి
 తొక్కుల దేవ వెచ్చరికె

అంకవన్నె పొదాబ్బము పదిలము
 వేంకజేశ తిరువీధులను
 సంకెలేక శ్రీసతితోజెలగెడి
 లంకెలజాగు భళాయెచ్చరికె [11-2-30]

మరొక కీర్తనలో-

నీవు దురగముమీద నేర్పుమెరయ
 వేవేలు రూపములు వెదచల్లితపుడు [12-210]

అని వర్ణించాడు.

3.3.1.3.1.3.6. వల్లకి వాహనం ;

వల్లకి వాహన ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు నాలుగు.

క్రి.శ. 1544వ సంవత్సరం కట్ట కొండమనాయకర్ కుమారుడు
 మూర్తినాయకర్ శాసనం¹⁶², క్రి.శ 1545వ సంవత్సరం మల్లె
 నిస్రాన్ భట్టర్ అప్పయ్యన్ కుమారుడు వేంకటత్తురైవర్ శాసనం¹⁶³
 క్రి.శ 1614వ సంవత్సరం నోట్టక్కార కోనప్పయ్యన్ కుమారుడు
 నోట్టక్కార వేంకటయ్యన్ శాసనం¹⁶⁴, క్రి.శ.1627వ సంవత్సరం
 నోట్టక్కార వేంకటయ్యన్ నోట్టక్కార నారాయణన్ శాసనాలలో¹⁶⁵
 వల్లకి వాహన ప్రశంసకనిపిస్తుంది.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలో “కనకపుటందలము కదిసి తొమ్మిదో
 నాడు” అని పేర్కొనడాన్నిబట్టి ఈ ఉత్సవం తొమ్మిదవరోజు నిర్వ
 హించబడుతుండేదని తెలుస్తుంది.

అన్నమయ్య కీర్తనలలో పల్లకివాహన ప్రశంస ఉన్న కీర్తనలు రెండు.

ఎట్టనేరిచితివయ్యా యిన్ని వాహనములెక్క
గట్టిగానిందుకే హరికడు మెచ్చేమయ్యా

యెట్టుక శ్రీవేంకటాద్రిమీద బల్లకి యెక్కితి
విట్టె యిందిరగూడ యేగుబెండ్లియేనుగు [30-197]
అనటంలో పల్లకి ప్రశంస మాత్రం వర్ణితం.

పల్లకి వాహనంలో స్వామివారు, దేవేరి ఎదురెదురుగా కూర్చుని పూరేగుతున్న దృశ్యాన్ని-

తనివార దిరువనందలము సేవనేడు
అనువుగా సేసించరో అమరులు ఋషులు
యెదురుగా గూచుండి యిద్దరు నందలమెక్కి
కదిసిమీద బన్నాము గట్టించి
ముదమున నొండొరులు మోములు చూచుకొంటూ
యిదివో దేవులు దేవుడేగేరు విధులు

చదురులు మాటలు సతులాడగా వింటా
వుదుటున దమయంగా లొరయగను
అదనెరిని మోపులనంతలో నవ్వులునవ్వి
యెదురెదుర దంపతులేగేరు వీధులా

పొదిగి యలమేల్మంగ పూచి కౌగలింపగాను
కదలకకొడే శ్రీవేంకటేశ్వరుడు
అదివో యాతడు మెచ్చె నాతని నాపె మెచ్చె
యెదిగి నగరిలోనె యేగేరు వీధులా [15-189]

కీర్తనలో వర్ణించాడు.

3. 3. 1. 3. 2. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య బ్రహ్మాత్సవ సంకీర్తనలు సాళంగనాట రాగంలో

మూడు, మాళవి రాగంలో రెండు, నాట రాగంలో రెండు, శ్రీరాగం
నాగ గాంధారి, శంకరాభరణం, కాంబోది, బౌళి, ఆహిరి, రామక్రియ,
దేసాని, గౌళరాగాలలో ఒక్కోటివంతున పాడిబడినాయి.

శేషుడు అనేమాట ప్రతి పాదాంతంలో ఆవృత్తికావడం :

వీడుగదే శేషుడు సేంకటాద్రి శేషుడు
వేడుక గరుడనితో బెన్నుదైన శేషుడు [9-76]

‘ గరుడుడు ’ అనేమాట ప్రతిచరణం మొదటిపాదంలో చెప్పడం
వల్లించి గరుడునిపై నీవుబ్బుననెక్క
అల్లనాడె పారిజాత మడలికెక్కె
వల్లదపు రుద్రుడును బాణుని వాకిలిదొక్కె
చుల్లరి రాక్షసమూక సురసుర సుక్కె [11-70]

ఒకటి, మూడు పాదాలలో వాహనాలు చెప్పడం :

గరుడుని మీదనెక్కి గమనించితివినాడు
అరుదైన పారిజాతహరణానకు
గరిమతో రథమెక్కి కదలితివల్లనాడు
సొరిది బ్రాహ్మణ పడుచులనుద్ధరించను

చక్కగా గుబేరున పుష్పక
మక్కువ సీతాదేవి మరలించను
తక్కవాయుజునెక్కిదాడి వెడలితివినాడు
చొక్కపు వానరుల పౌజులు చూడను.

కొట్టగాన నీవు రాతిగుఱ్ఱమునెక్కి తోలితి
పట్టిమెడ నధర్మము నడచగను
మెట్టుక శ్రీవేంకటాద్రి మీనబల్లకి యెక్కితి
విట్టయిందర గూడి గూడి యేగుబండియేగను [26-105]

3.3.1.3.3 తిరుమలలో బ్రహ్మోత్సవం : 166

తిరుమలలో బ్రహ్మోత్సవం ప్రతి సంవత్సరం కన్యామాసం

(అశ్వయుజమాసం) శుక్లపక్షం, శ్రవణ నక్షత్రంలో చక్రస్నానం సంకల్పించి తొమ్మిది రోజులుముందుగా ధ్వజారోహణం చేస్తారు. దీనికి ముందురోజు సాయంకాలం సేనాధిపతివారికి చతుర్వీధుల ఉత్సవం నిర్వహించి, దేవాలయానికి వచ్చిన తర్వాత యాగశాలలో అంకురార్పణం చేస్తారు. ప్రతిదినం ఉదయం రాత్రి ఆయా నిర్ణీత వాహనాలలో ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు.

మొదటి దినానికి ధ్వజారోహణానికి పల్లకి, రాత్రి శేషవాహనం, రెండవదినం ఉదయం శేషవాహనం, రాత్రి హంసవాహనం, మూడవ దినం ఉదయం సింహవాహనం, రాత్రి మౌక్తిక మండపం, నాల్గవ దినం ఉదయం కల్పవృక్షం, రాత్రి సర్వభూపాల వాహనం, ఐదవదినం ఉదయం అమృతప్రధానం చేయడానికి మోహినీ అవతారానికి పల్లకి, రాత్రి గరుడవాహనం, ఆరవదినం ఉదయం హనుమంత వాహనం, సాయంకాలం మంగళగిరి వాహనం, రాత్రి గజ వాహనం, ఏడవదినం ఉదయం సూర్యమండల వాహనం, సాయంకాలం మంగళగిరి వాహనం, రాత్రి చంద్రమండల వాహనం, ఎనిమిదవ దినం రథవాహనం, రాత్రి అశ్వవాహనం, తొమ్మిదవ దినం, అందోళికా మంగళగిరి వాహనం, రాత్రి మంగళగిరి వాహనం.

అధికమాసం వచ్చినపుడు రెండు బ్రహ్మోత్సవాలు చేస్తారు. మొదటి బ్రహ్మోత్సవం మామూలు బ్రహ్మోత్సవంవలె, రెండవ బ్రహ్మోత్సవం ధ్వజారోహణం, రథం, ధ్వజారోహణం లేకనే జరుపుతారు.

3. 3. 1. 4. డోలోత్సవం :

డోల అంటే ఊయల. డోలలో స్వామిని దేవేరులను ఉంచి ఊపుతూ జరిపే ఉత్సవం. దీనికే తమిళంలో ఊంజల్ సేవ అని, తెలుగులో ఉయ్యాల సేవ అంటారు.

ఉయ్యాల పాటల ప్రసక్తి నన్నెచోడుని కుమారసంభంలో "ఉవిడలంపు మిగుల నూయల పాటలు పాట మధు ముదమున బాడెనలులు" [4-89] అని ఉంది.

కల్లూరి వీరభద్ర శాస్త్రిగారు త్యాగరాజ కీర్తనలు విశేషవివరణం ప్రథమ సంపుటంలో పరమ భాగవతుల దాసభక్తి సంప్రదాయములో 'డోలోత్సవము' మిక్కిలి రమ్యమైనది. ఈ ఉత్సవములందు బ్రహ్మాదిదేవతలు, దేవమునులు, నారదాదులు, పరమ భాగవతులు, వేద వండితులు, సామగానములు, స్తుతులు సంకీర్తనములుచేయు చున్నట్లు దివ్యసన్నివేశమును భావించినారు." అని తెలియజేశారు.

3. 3. 1. 4. 1. డోలోత్సవం-ఆధారాలు :

ఈ డోలోత్సవం తిరుమలలో చాలాకాలం నుండి జరుగుతుందనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం
- 2, సంకీర్తనాధారం

3. 3. 1. 4. 1. 1. శాసనాలలో డోలోత్సవం :

డోలోత్సవ ప్రశంసవున్న శాసనాలలో మూడు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

ప్రథమ దశ : [1424కు పూర్వం] :

క్రీ.శ. 1230వ సంవత్సరం నాటి శాసనం. ఈ శాసనం తిరుమల దేవాలయం మొదటి ప్రాకారం వంటశాలకు వెలువలి తట్టు దక్షిణ భాగంలోవుంది. ఆ శాసనంలో " చిత్త రైమాదముమ్ అణ్ణ"....అని వుంది. 'అణ్ణ' తర్వాత ఒక పదం వుంది. ఆ పదం ఊంజల్ అయి వుండవచ్చునని¹⁶⁷ డి.కె.టి. రాఘవాచార్యులవారు భావించారు.

ద్వితీయ దశ : [1424-1503]

ద్వితీయ దశ డోలోత్సవ ప్రశంసవున్న శాసనాలు మూడు కనిపిస్తాయి.

మొదటిది క్రీ.శ 1473వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర మేదిని మిశ్రగండ కత్తారీసాకున, సాకున నరసింహరాయ ఉడయర్

శాసనం168. ఇది డోలోత్సవ ప్రశంస స్పష్టంగా కనబడే శాసనం. ఈ శాసనకర్త పడయవీడు రాజ్యంలోని కలవైపర్రు ఉపవిభాగంలో వున్న దొమ్మరివట్టి గ్రామాన్ని, ఊజల్ ఓరునాళ్ కు, మరియు ఇతర ఉత్సవాల నిర్వహణకు దానంచేశాడు. ఈ శాసనంలో తిరునాళకు సరఫరా నేయాల్సిన వస్తువుల జాబితా విషయం విపులంగా సూచించాడు. ఈ ఉత్సవం చంద్రమాన నెలలో సప్తమి నుండి ఏకాదశి వరకు అయిదు రోజులపాటు జరుగుతుంది. బ్రహ్మోత్సవం వలెనే ఈ ఉత్సవానికి ధ్వజారోహణం, తీర్థవారి రోజులేదు. అయితే ఏ నెలలో ఈ ఉత్సవం నిర్వహించబడేదో పేర్కొనలేదు.

ఊజల్ తిరునాళ్ తోబాటు చిత్తిరై బ్రహ్మోత్సవంలో మొదటి ఏడు రోజులకు, కోడై తిరునాళ్ ఏడవరోజుకు, మకర సంక్రమణానికి కలిసి తొమ్మిది రోజులకు స్వామివారు అణ్ణా వూంజల్ ఆసీములై యున్నపుడు తొమ్మిది అప్పవడి, తొమ్మిది అతిరసప్పడి, తొమ్మిది గోధివడి, తొమ్మిది వడైవడి, తొమ్మిది సుగియన్ వడి, తొమ్మిది తిరుక్కణామడై నియమనంచేశాడు.

రెండవది క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం కరణిక్క అణ్ణ దేవగళ్ కుమారుడు తిమ్మణ దణాయక్కర్ శాసనం169. ఇతడు డోలోత్సవ ప్రారంభోత్సవానికి ఒక అప్పవడిని నియమనం చేశాడు.

మూడవది క్రీ.శ. 1495వ సంవత్సరం కందాడై రామాను జియ్యంగార్ శాసనం170. ఇతడు తిరువేంకట ముడయాన్ కు సంవత్సరానికి తొంభై రెండు అప్పవడి, నాల్గు సుగియన్ వడి కట్టడి చేశాడు. అందులో అయిదు రోజుల ఊజల్ తిరునాళ్ కు అయిదు అప్పవడి ఏర్పాటుచేశాడు.

తృతీయ దశలో [1504-1562] : ఈ దశలో డోలోత్సవ ప్రశంసవున్న శాసనాలు పదహారు.

క్రీ.శ 1504వ సంవత్సరం తిరువేంకటచ్చిరుక్కన్, తిరుప్పణి

పిల్లై ఎంపెరుమానార్ శాసనం 171, క్రీ.శ 1511వ శాసనం 172 కారవట్టిప్పలై అఱ్ఱవార్ కుమారుడు అప్పాపిల్లై, క్రీ.శ.1524వ సంవత్సరం వైశ్యత్తిర్థ శ్రీపాదత్తిర్థ ఉడయర్ శాసనాలు 173. వీరు అయిదు రోజుల ఊంజల్ తిరునాళ్కు అయిదు అప్పపడి కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ 1530వ సంవత్సరం కండాడ రామానుజయ్యంగార్ శాసనం 174, అన్నమయ్యంగార్ కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం 175 క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం నాగమ నాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకర్ శాసనం 176, చిన్నప్ప నాయకర్ కుమారుడు కృష్ణప్ప నాయకర్ శాసనం 177, శ్రీరామయ్యంగార్ కుమారుడు బాచ్చరాసయ్యర్ శాసనం 178, భూతశిట్ట భట్టర్ కుమారుడు రామాభట్టరయ్యన్ శాసనం 179, తిమ్మణ ఉడయర్ కొడుకు ఎల్లప్ప ఉడయర్ శాసనం 180, క్రీ.శ 1504వ సంవత్సరం బసవనాయకర్ కుమారులు పెరియ తిమ్మప్పన్ చిన్న తిమ్మన్ శాసనం 181, ప్రధాని సోమరాసయ్యర్ కుమారుడు అచ్యుతరాయుని యొక్క దళవాయ్ తిమ్మరాసయ్యర్ శాసనం 182, అంగరాజ నాగప్పయ్యన్ శాసనం 183, ఈ శాసన దానకర్తలందరు అయిదు రోజులు ఊంజల్ తిరునాళ్కు అయిదు అప్పపడి, కట్టడి చేశారు.

క్రీ.శ 1541వ సంవత్సరం ఆచ్చారయ్యన్ కొమారుడు సేట్టలూర్ శ్రీనివాసన్ శాసనం 184, ఇతడు ఊంజల్ ఉత్సవం అంత్య రోజుకు ఒక దోసెవడి నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ 1561వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర శ్రీరంగ రాజ కుమారుడు తిరుమలయ్య రాజా శాసనం 185. ఇతడు అణ్ణా పూంజల్ మండపాన్ని నిర్మించాడు. సాళువ నరసింహారాయునిచేత ఏర్పాటు చేయబడిన అయిదు రోజుల ఊంజల్ తిరునాళ్కు అయిదు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1562వ సంవత్సరం సొట్టై ఎట్టూరు తిరుమలై నంబి కుమార్ తాతాయ్యంగార్ కుమారుడు సొట్టై ఎట్టూర్ తిరుమలై నంబి

24362

శ్రీనివాసయ్యంగార్ శాసనం 186. ఇతడు అయిదు అతిరసప్పడి ఏర్పాటు చేశాడు.

పై శాసన పరిశీలనవల్ల తేలిన విషయాలు :

1. డోలోత్సవ ప్రశంస 1473 నుండి కనిపిస్తుంది. ఈ ఉత్సవం ప్రారంభకుడు సాళువ నరసింహరాయ ఉడయర్.

2. ఈ ఉత్సవం సప్తమి నుండి ఏకాదశి వరకు అయిదురోజులు, చిత్తరై ప్రహ్లాద ఉత్సవంలో మొదటి ఏడు రోజులు కోడైతిరునాళ్ వదవరోజు, మకర సంక్రమణం రోజు జరిగే ఉత్సవం.

3. అయిదు రోజుల ఊంజల్ ఉత్సవానికి మాస నిర్దేశంలేదు.

4 క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం వెలువడ్డ అయిదు డోలోత్సవ ప్రశంస శాసనాలనుబట్టి దీని ప్రాముఖ్యం హెచ్చిందనవచ్చును.

3. 3. 1. 4. 1. 2. సంకీర్తనలలో డోలోత్సవం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో డోలోత్సవానికి సంబంధించిన కీర్తనలు రెండు కనిపిస్తాయి.

ఒకటి సంస్కృత కీర్తన
రెండు తెలుగు కీర్తన

ఈ కీర్తనలలో స్థలనిర్దేశంకాని, సమయ నిర్దేశంకాని కనబడదు.

సంస్కృత కీర్తన : డోలోత్సవ కీర్తనలో అన్నమయ్య దశావతార వర్ణన చేశాడు.

డోలయాంవల డోలయాం హరేడోలాయాం
మీన కూర్మవరాహ మృగవతి అవతార
చానవారే గుణశౌరే ధరణిధర మరుజనక
వామన రామ రామ వరకృష్ణ అవతారా
శ్యామలాంగా రంగరంగా సామజవరదమురహరణ

శ్రీనివాసయ్యంగార్ శాసనం 186
అయిదు అతిరసప్పడి ఏర్పాటు చేశాడు

దారుణ బుద్ధకలికి దశవిధ అవతారా

శీరపాణి గోసమాణి శ్రీవేంకటగిరి కూటనిలయ

[7-140]

లుగు కీర్తన : అన్నమయ్య తెలుగు ఊయల కీర్తనలో పరిమిత
యిన ప్రాకృతికమయిన ఊయలనుకాక వ్యాప్తము అధ్యాత్మికము,
తాకికము, అయిన డోలోత్సవాన్ని చెప్పాడు.

అలర జంచలమైన ఆత్మలందుండనీ
యలవాటు సేసె నీవుయ్యాల
పలుమారు సుచ్చాసన పవన మందుండనీ
భావంబు దెలిపె నీవుయ్యాల
ఉదయాస్తశైలంబులొనర గంభములైన
వుడు మండలం మోచె వుయ్యాల
అదన నాకాశపదమడ్డ దూలంబైన
అఖిలంబు నిండె నీవుయ్యాల
పదిలముగ వేదములు బంగారు చేరువై
పట్టువెరపై తోచె నుయ్యాల
వదలకిటు ధర్మదేవత పీఠమైమిగుల
వర్ణింప నరుదాయ నుయ్యాల
మేలుకట్లయి మీకు మేఘమండలమెల్ల
మెఱుగునకు మెఱుగాయ నుయ్యాల
నీలశైలమువంటి నీ మేనికాంతికిని
నిజమైన తొడవాయ నుయ్యాల [1-87]

3.3.1.4.2. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య డోలోత్సవ కీర్తనలు 'వరాళి' 'ఆహిరి' రాగాలలో
వ్రాయబడ్డాయి. ఈ కీర్తనలలో జానపదగేయ ధర్మాలు కనిపిస్తాయి.
7-140 కీర్తన పల్లవిలో డోలాయాం వ్రశంస, 1-87 కీర్తన ప్రతి
చరణాంతంలో ఉయ్యాల అనేమాట ఆవృత్తి అవుతుంది. డోలోత్సవ

సమయంలో పాడే పాటల్ని డొల్లరి గీతాలని శార్దదేవుడు పేర్కొన్నాడు.

3. 3. 1. 4. 3. తిరుమలలో డోలోత్సవం :

తిరుమల శ్రీస్వామివారికి డోలోత్సవం రెండు విధాలుగా జరుగుతుంది.

1. దర్పణ భవనంలో డోలోత్సవం
2. బ్రహ్మోత్సవవాలలో డోలోత్సవం

1. దర్పణ భవనంలో డోలోత్సవం : 187

శ్రీస్వామివారికి దర్పణ భవనంలో జరిపే డోలోత్సవం ఆర్జితోత్సవం. ప్రతిదినం జరిగే ఈ ఉత్సవం నూతనంగా ఏర్పాటు చేయబడింది.

ప్రతిదినం సాయంత్రం శ్రీమలయప్ప స్వామివారు పట్టమహిషులతో విలాసంగా డోలావిహారం చేయడానికి రంగమంటపం నుండి బంగారు తిరుచ్చిలో అద్దాల్ మహల్ కు వేంచేసి అచ్చట సిద్ధమై ఉన్న బంగారుడోల అధిష్టిస్తారు. అచట డోలావిహారం పూర్తి అయినపిమ్మట మహారాజ మర్యాదలతో సన్నిధికి వేంచేస్తారు.

ఈ ఉత్సవం చేయించేవారికి శ్రీ శ్రీనివాస సువర్ణ ప్రతిమా సన్మానంచేసి తమవారైన ఆరుమందికి శ్రీవారి దర్శనం కలుగ చేస్తారు.

బ్రహ్మోత్సవంలో డోలోత్సవం : 188

ఈ ఉత్సవం ప్రతి సంవత్సరం కన్యామాసంలోగాని, ఆశ్వయుజ మాసంలో నవరాత్రులలోగాని జరిగే బ్రహ్మోత్సవాలలో ప్రతిదినం జరుగుతుంది. ప్రతిదినం రాత్రులందు వాహనోత్సవం జరిగే దానికి ముందుగా శ్రీవారి ఆలయానికిముందు తూర్పు వీధిలోని డోలామండపంలో శ్రీమలయప్ప స్వామివారు పట్టమహిషులతో డోలావిహారం చేస్తారు.

3. 3. 1. 5. రథోత్సవం :

దేవాలయాలలో జరిగే ఉత్సవాలలో రథోత్సవానికి ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. ఉత్సవ విగ్రహానికి సాగే ఉత్సవాలలో పురోహిత వర్గానికి, అధికార వర్గానికి తప్ప సామాన్య ప్రజానీకానికి అంతగా అవకాశం లేదు. అంటే స్వామి దివ్యమంగళ దర్శన భాగ్యం తప్ప మరొకటిలేదని అభిప్రాయం. కాని రథోత్సవంలో మాత్రం సామాన్య ప్రజానీకానికి కూడా భాగం ఉంది. ఆబాలగోపాలం రథానికి కట్టిన తాళ్ళనులాగుతూ తమ బలంవల్లనే రథం కదిలించని భావించుకోవడం సహజమానవప్రవృత్తికి ఒక ఉదాహరణ. అదీగాక దేహానికి రథానికి పోలికలు వేదాంత గ్రంథాలలో సవివరంగా ప్రతిపాదించడం ఉంది. ఉత్సవాలలో చివరిదైన రథోత్సవంలో ఆబాల గోపాలానికి సమాన భాగస్వామ్యం అప్రయత్న పూర్వకంగా లభిస్తుందని ఫలితార్థం.

3. 3. 1. 5. 1. రథోత్సవం - ఆధారాలు :

బ్రహ్మోత్సవంలో భాగంగా రథోత్సవం తిరుమలలో చాల కాలం నుండి వైభవంగా జరుగుతుంది. అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కన్పిస్తాయి.

1. శాసనాధారం
- 2, సంకీర్తనాధారం

3. 3. 1. 5. 1. 1. రథోత్సవం :

తిరుమల తిరువతి ఆలయం గోడలపై రథోత్సవానికి సంబంధించిన శాసనాలున్నాయి. వాటిని మూడు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

ప్రథమదశ : [క్రి.శ 1476 క్రి.శ 1503] ఈ దశలో రథోత్సవానికి సంబంధించిన తొమ్మిది శాసనాలున్నాయి. క్రి.శ 1476వ సంవత్సరం శ్రీశతకోపదాసర్ నరసింహరాయ ముదలియార్ శాసనం 189 ఇతడు తిరుప్పామంటపం ముందు పురట్టాశి పంగుని ఉత్సవాలలో రథోత్సవం

ఊరేగింపు సందర్భంలో రెండు సుగియన్స్ వడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1491వ సంవత్సరం అరవ డైపైరుమాళ దాసర్ ఇళయ పెరుమాళ్ అప్పయ్యన్ శాసనం 190. ఇతడు పురట్టాశి, వంగుని మాసాలలో జరిగే రథోత్సవానికి రెండు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1493వ సంవత్సరం పెరియ పెరుమాళ దాసర్, సొత్తై బక్తర్ హష్టగిరినాథర్ అళగప్పిరనార్ శాసనం 191 వీరు తిరువేంకట ముడయాన్ కు పురట్టాశి, వంగుని నెలలో రథోత్సవ ఊరేగింపుకు రెండు అతిరసప్పడి కట్టడి చేశాడు.

రథోత్సవం పూర్తి అయి, రథం యధాస్థలంచేరిన పిమ్మట ఉభయానికి రెండు మరకల్ బియ్యం నాలుగు నాళి, ఒక ఉరినెయ్యి, ఇన్నూరు వలం బెల్లం, ఒక ఉళక్కు మిరియాలు, నూరు వక్కలు రెండువందల తమలపాకులు, నాలుగువలం చందనం నియమనం చేశాడు.

క్రీ.శ 1495వ సంవత్సరం పెరియ పెరుమాళ దాసర్ అరియ రాయ ముదలియార్ అప్పయ్యన్ శాసనం 192. ఇతడు తిరువేంకట ముడయాన్ కు పురట్టాశి, వంగుని మాసాలలో రథోత్సవం సందర్భంలో తన ఇంటిముందు రెండు అతిరసప్పడి కట్టడి చేశాడు. దీనితోపాటు ఉభయానికి నాలుగువలం చందనం నూరువక్కలు, ఇన్నూరు తమల పాకులు ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రీ.శ 1493వ సంవత్సరం కుమార తాతయ్యంరార్ శాసనం 193 ఇతడు ఉదయాన జరిగే రథోత్సవ పూరేగింపుకు రెండు అతిరసప్పడి నియమనం చేసాడు.

క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం తిమ్మడ దడాయక్క శాసనం 194. ఇతడు పురట్టాశి, వంగుని నెలలో జరిగే రెండు రథోత్సవాలకు రెండు అప్పవడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1495వ సంవత్సరం పల్లవరాయర్ చంద్రపిఠైయార్ మలైనిన పెరుమాళ్, మైలేరుం పెరుమాళ్ శాసనం 195. వీరు పురట్టాశి పంగుని ఉత్సవాలప్పుడు జరిగే రథోత్సవాలకు రెండు సుగియన్ పడి నియమనంచేశారు.

క్రి.శ 1495వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగార్ శాసనం 196. ఇతడు రెండు రోజుల రథోత్సవాలకు రెండు అప్పవడి రెండు సుగియన్ పడి రెండు కుండల పానకం ఏర్పాటు చేశాడు. ద్వితీయ దశ :- [క్రి.శ 1504-క్రి.శ 1583] ఈదశలో రథోత్సవ శాసనాలు ఇరవైమూడు కన్పిస్తున్నాయి.

క్రి.శ. 1504వ సంవత్సరం అనుసంధానం తిరువేంకటజియ్యర్ శాసనం 197. ఇతడు పురట్టాశి, పంగుని మాసాలలో జరిగే రెండు అతిరసప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1507వ సంవత్సరం తిప్పశెట్టి శాసనం 198. ఇతడు పురట్టాశి, పంగుని మాసాలలో జరిగే రెండు రథోత్సవాల రోజులలో ఊరేగింపు తిరుగువ్రయాణమప్పుడు తిరుమడి మంటవంలో రెండు అతిరసప్పడి, రెండు అప్పవడి, రెండు వడైప్పడి, రెండు గోధిపడి, రెండు ఇడ్డిలిపడి, రెండు సుగియన్ పడి నూరువలం చక్కెర, రెండు కుండల చక్కెర నీళ్ళు ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రి.శ 1508వ సంవత్సరం నరసింహరాయముదలియార్, గ్రామయ్యన్, తిమ్మయ్యన్ శాసనం 199. వీరు వైకాశి, ఆడి మాసాలలో నిర్వహింపబడే రెండు రథోత్సవాలకు రెండు అప్పవడి, పానకానికి నూరువలం చక్కెర కట్టడిచేశారు.

క్రి.శ 1516వ సంవత్సరం దైవతాన్ అరసు శాసనం 200. ఇతడు బ్రహ్మోత్సవాలలో మూడు ఎనిమిదవరోజు రథోత్సవాలకు మూడు సీ దైప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1520వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగార్

శాసనం 201. ఇతడు రెండు అప్పవడి, రెండు సుగియన్ వడి, నాలుగు కుండల పానకం, ఏడవరోజు రథోత్సవానికి నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ 1530వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగారి శాసనం 202. ఇతడు ఆడి, ఆవడి, ఐప్పసి, చిత్రమాసాలు బ్రహ్మోత్సవాలప్పుడు రామానుజకూటానికి ముందు సైవేద్యానికి ఆరు అప్పవడి, ఆరుకుండల పానకానికి మున్నూరు వలం చెక్కెర, రామానుజవీధిలో రామానుజ ఇంటిముందు వేంకటేశ్వర స్వామి ఉత్సవ విగ్రహానికి ఆరు సుగియన్ వడి, ఆరుకుండల పానకానికి, మున్నూరు వలం చెక్కెర సైవేద్యంగా ఆరు రథోత్సవాలకు ఏర్పాటుచేశాడు. పురట్టాశి, తై, బ్రహ్మోత్సవాలప్పుడు జరిగే రెండు రథోత్సవాలకు ఇదివరకు ఏర్పాటుచేసిన సైవేద్య వ్యవస్థ ఏర్పాటుచేయాలి.

క్రీ.శ 1530వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమల అయ్యంగార్ శాసనం 202. ఇతడు తొమ్మిది బ్రహ్మోత్సవాలలో నాలుగు రథోత్సవాలకు నాలుగు పడిని కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1533వ సంవత్సరం నాగుశెట్టియార్ కుమారుడు నారాయణ శెట్టియార్ శాసనం. 204 ఇతడు కార్తీకై బ్రహ్మోత్సవం ఎనిమిదవ రోజు రథోత్సవానికి అప్పవడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకుని శాసనం. 205 కృష్ణప్పనాయకర్ శాసనం 206. థాచ్చరాసయ్యర్ శాసనం 207; రామభట్టరయ్యర్ శాసనం 208; 1538వ సంవత్సరం అడైప్పం బైయప్ప నాయకర్ శాసనం 209; వీరందరు పురట్టాశి కార్తీకై, తై, పంగుని, బ్రహ్మోత్సవాలలో నిర్వహింపబడే నాలుగు అప్పవడివంతున కట్టడిచేశారు.

క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం కృష్ణప్పశెట్టి శాసనం 210. ఇతడు పురట్టాశి, కార్తీకై, తై, పంగుని మాసాలలో నిర్వహింపబడే నాలుగు రథోత్సవాలకు నాలుగు దోసైప్పడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1539వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాకం పెరియ తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం 211. ఇతడు ఊరే గింపు రథం బాగుచేయడానికి ఇరవై అయిదు పణం, పురట్టాశి బ్రహ్మాత్మవంలో మూడు రథాలకు, బ్రహ్మదేవ, విష్వక్సేన, వేంకటేశ్వర స్వామి విగ్రహం] మూడు సుగియన్ వడి, నాలుగన్నర వీతై చెక్కెర కలిపిన మూడు నాళివెన్న కట్టడిచేశాడు. ఈవిధంగా మూడు సుగియన్వడి, నాలుగు వీతై చెక్కెర కలిపిన మూడు నాళివెన్న, కాత్తై, తై, పంగుని బ్రహ్మాత్మవాలలో మూడు రోజుల రథోత్సవాలకు కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1542వ సంవత్సరం కోయిల్ కెల్వీ జియ్యర్ శాసనం 212 ఇతడు పది బ్రహ్మాత్మవాలలో అయిదు రథోత్సవాలకు, అయిదు ఇడ్డిలివడికి ఇరవై అయిదు పణం కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1543వ సంవత్సరం ఎల్లప్పపిళ్లై శాసనం, 213. ఇతడు పురట్టాశి బ్రహ్మాత్మవంలో మలైకునియనిన పెరుమాళ్ రథాన్ని అలంకరించినపుడు ఒక అప్పవడికి అయిదుపణం కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1545వ సంవత్సరం తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం 214a. ఇతడు రథోత్సవాల సందర్భంలోనే దేవాలయ రథాలను బాగుచేయడానికి రెండు రేకైవోన్, అయిదుపణం కట్టడిచేశాడు

క్రి.శ 1545వ సంవత్సరం వేంకటత్తురైవర్ శాసనం, 214b ఇతడు వేంకటేశ్వర స్వామికి శ్రీనివాసన్ ఉభయంగా పురట్టాశి బ్రహ్మాత్మవంలో రథం ఇతని ఇంటిముందు నిలిచినపుడు ఒక మనోహారవడి కట్టడిచేశాడు.

క్రి.శ 1547వ సంవత్సరం శ్రీనివాసయ్యంగార్ శాసనం 215 ఇతడు తిరుమలలో వ్రతి బ్రహ్మాత్మవం ఎనిమిదవరోజు రథోత్సవానికి ఒక అతిరసప్పడి ఇతని ఇంటిముందు బహూకరించాడు.

క్రి.శ 1547వ సంవత్సరం తిమ్మరాజు శాసనం 216. ఇతని

మరం ముందు పురట్టాశి బ్రహ్మాత్సవంలో జరిగే రథోత్సవానికి ఒక అప్పపడి ఏడు రేకైపొన్ నియమనంచేశాడు.

క్రీ.శ 1547వ సంవత్సరం తాళ్లపాక సిరు తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం217. ఇతని పేరుమీదుగా ఆని బ్రహ్మాత్సవంలో ఎనిమిదవ రోజు రథోత్సవానికి ఎర్ర తిమ్మరాజు ఏడు రేకైపొన్ విలువగల ఒక సుగియన్వడి రెండునాళి వెన్న, అరుకుండల పానకం కట్టడి చేశాడు.

క్రీ.శ 1583వ సంవత్సరం ఎట్టూరు తిరుమలై కుమార తాతాచార్యర్ శాసనం218. ఇతడు బ్రహ్మాత్సవ సందర్భంలో మూడు రథాల అలంకరణార్థం ఒక రేకైపొన్, రెండుపణం కట్టడిచేశాడు.

పై శాసనాల పరిశీలనవల్ల తెలిసే విషయాలు :

పైన పేర్కొన్న శాసనకర్తలు రథోత్సవాల ప్రారంభదశలోను మజలీలలోను, ఊరేగింపు పూర్తయి రథం యథాస్థలంచేరిన తర్వాత నైవేద్య వ్యవస్థ కల్పించారు. వీరిని రెండు వర్గాలుగా విభజింప వచ్చును.

1. ఆలయ పరిచార వర్గం
2. పరిచారకేతరులు

ఆలయ పరిచార వర్గం :- ఆలయ గణాధికార్లు, జియ్యర్లు, గురువులు మొదలైనవారు ఆలయ పరిచారకవర్గంలో చేరతారు.

క్రీ.శ 1495వ సంవత్సరం ఆలయ గణాధికారులైన పల్లవ రాయర్ చంద్ర పిళ్లైయార్ మలైనిన్ర పెరుమాళ్, మైలేరుం పెరుమాళ్ శాసనం.219 క్రీ.శ 1542వ సంవత్సరం కోయిల్ కెళ్ళి జియ్యర్ శాసనం.220 క్రీ.శ 1493వ సంవత్సరం గురువులైన [అచార్య పురుషులైన] కుమారతాతయ్యంగార్ శాసనం221. క్రీ.శ 1495, 1520, 1530వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగారి శాసనాలు222. 1583వ సంవత్సరం ఎట్టూరు తిరుమలై కుమార్ తాతాచార్యర్ శాసనం.223 ఈ కోవలో చేరతారు.

2. పరిచారకేతురులు :- వ్యాపారస్తులు, వాగ్గేయకారులు, మొదలైన వారు పరిచారకేతురుల వర్గంలోకి వస్తారు.

క్రి.శ 1491వ సంవత్సరం అరవజైపైరుమాళదాసర్ శాసనం224. క్రి.శ 1493వ సంవత్సరం పెరియ పెరుమాళదాసర్ సొత్తె బత్తర్ హష్టగిరినాథర్. అశగప్పిరనార్ శాసనం225. క్రి.శ 1543వ సంవత్సరం ఎల్లప్పపిళ్లై శాసనం226.

క్రి.శ. 1476వ సంవత్సరం శ్రీశతగోపదాసర్ నరసింహరాయ ముదలియార్ శాసనం227, క్రి.శ 1493వ సంవత్సరం పెరియ పెరు మాళదాసర్ అరియరాయ ముదలియార్ అప్పయ్యన్ శాసనం228. క్రి.శ 1507వ సంవత్సరం తిప్పశెట్టి శాసనం229, క్రి.శ 1523వ సంవత్సరం నాగుశెట్టియార్ కుమారుడు నారాయణశెట్టియార్ శాసనం230. క్రి.శ 1537వ సంవత్సరం కృష్ణప్పశెట్టి శాసనం231.

క్రి.శ 1530వ సంవత్సరం తాళ్ళపాక తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం.232. క్రి.శ 1539వ సంవత్సరం పెరియ తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం.233 క్రి.శ 1547వ సంవత్సరం తాళ్ళపాక సిరుతిరుమల అయ్యంగార్ శాసనం234.

క్రి.శ 1494వ సంవత్సరం తిమ్మబదదాయక్కర్ శాసనం235. క్రి.శ 1504వ సంవత్సరం అనుసంధానం తిరువేంకట జియ్యర్ శాసనం236. క్రి.శ 1508వ సంవత్సరం నరసింహరాయ ముదలియార్ రామయ్యన్ తిమ్మయ్యన్ శాసనం237. క్రి.శ 1537వ సంవత్సరం అడైప్పం విశ్వనాథనాయకర్ శాసనం238, కృష్ణప్ప నాయకర్ శాసనం239, బాచ్చరాసయ్యర్ శాసనం240. రామభట్టరయ్యర్ శాసనం241. క్రి.శ 1538వ సంవత్సరం అడైప్పం జైయప్పనాయకర్ శాసనం242, క్రి.శ 1545వ సంవత్సరం వేంకటత్తురైవర్ శాసనం243 క్రి.శ 1547వ సంవత్సరం తిమ్మరాజు శాసనం.244

(2) క్రి.శ 1479వ సంవత్సరం కుమార తాతయ్యంగార్ మొదటి

శాసనంలో²⁴⁵ రథోత్సవం సంఖ్య ఒకటని, క్రీ.శ 1476వ సంవత్సరం శ్రీశరకోపదాసర్ నరసింహరాయ ముదలియార్ మొదటిశాసనంలో²⁴⁶ రథోత్సవాల సంఖ్య రెండని, క్రీ.శ 1516వ సంవత్సరం దైవతాన్ అరసు మొదటి శాసనంలో²⁴⁷, మూడు రథోత్సవాలని, క్రీ.శ 1530వ సంవత్సరంలో తాళ్లపాక తిరుమల అయ్యంగార్ మొదటి శాసనం²⁴⁸ లో నాలుగు రథోత్సవాలని, క్రీ.శ 1542వ సంవత్సరం కోయిక కెళ్ళి జియ్యర్ శాసనం²⁴⁹ అయిదు రథోత్సవాలని, క్రీ.శ 1530వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగార్ శాసనం²⁵⁰లో ఆరు రథోత్సవాలని తెలుస్తున్నాయి.

క్రీ.శ 1520వ సంవత్సరం కందాడ రామానుజయ్యంగార్ శాసనం²⁵¹లో రథోత్సవం, క్రీ.శ 1516వ సంవత్సరం దైవతాన్ అరసు శాసనం²⁵²లో రథోత్సవం ఎనిమిదవరోజు నిర్వహించబడలేదని కనిపిస్తున్నాయి.

ప్రధాన నైవేద్యాలు: రథోత్సవానికి ప్రధాన నైవేద్యముగా అప్పవడి, అతిరసప్పడి, సుగియన్ వడి, వడైప్పడి, గోధిప్పడి, ఇడ్డిలివడి, శీడైవడి, మొదలైనవి సమర్పించారు.

3. 5. 1. 5. 1. 2 సంకీర్తనలలో రథోత్సవం :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో రథకీర్తనలన్నీ వున్నాయి. వీటిని రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

1. రథప్రసక్తిమాత్రం వున్నవి.
2. రథోత్సవమని స్పష్టంగా తెలిసేవి.

రథప్రసక్తి కలవి : అన్నమయ్య శ్రీమహావిష్ణువు పురుభోత్తమ త్యాన్ని నిరూపించడానికిన్ని, శ్రీవేంకటేశ్వరుడు శ్రీమన్నారాయణుని అర్చనావతారమని స్పష్టంచేయడానికిన్ని పౌరాణిక వృత్తాంతాల్ని సంకీర్తనల్లో స్పష్టం చేసినవన్నీ ఈ విభాగంలో చేరతాయి. వీటిలో ప్రధానంగా రావణవిజయం, అయోధ్యాపయనం, నరకాసురవధ,

సాందీపపుత్రరక్షణ, రుక్మిణీ రక్షణం, పాండ్రుక వాసుదేవ నిగర్హణం, జరాసంధ, హంస డిభకుల విజయం మొదలైనవి పేర్కొనదగినవి.

రావణ విజయం :

మిగుల గోపగించి మెరయురావణు మీద
తెగిమెక్కి తోలెనదె దేవేంద్ర రథము [1-400]

అయోధ్యావయనం :

దిక్కులు సాధించి సీతాదేవితోనయోధ్యకు
జక్కనమరలిచె బుష్పక రథము [1-400]

నరకాసురవధ :

నిక్కినరకాసురు పై నింగిమోవనెక్కితోలె
వెక్కసపు రెక్కలతో విష్ణురథము [1-400]

సాందీప పుత్రరక్షణ :

జగతిబాలులకై జలధుల వేరజేసి
వగటున తోలెనదె పైడిరథము [1-400]

రుక్మిణీరక్షణ :

బలిమి రుక్మిణీదెచ్చి పరులగెలిచిమెక్కె
అలమేగుబెండ్లి కళ్యాణరథము [1-400]

పాండ్రుక వాసుదేవుల నిగర్హణం :

ఘుట్టుగా దోలెడు పాండ్రుకునిపైదేరు [2-110]

జరాసంధ విజయం :

జట్టిగానతోలె జరాసంధునిపై తేరు [2-110]

హంసడిభక విజయం :

కొట్టితోలె హంసడిభకులపై తేరు [2-110]

రథోత్సవమని స్పష్టంగా తెలిసేవి :

రమస్తేత్ర రథః రమక్రిడాయాం అనివ్యవృత్తి. దీనియందు
క్రిడింతురు అని వివరణ. రథం సంస్కృత శబ్దం. దీనివికృతి

ఈ రెండు వదాలకు దీటుగా 'తేరు' అను పదమున్నది ఇది ద్రావిడ భాషలన్నిట కనిపించుమాట.

అన్నమయ్య తన సంకీర్తనరాశిలో అనేక రథాలను పేర్కొన్నాడు. స్వరూపబట్టి రథం ఒక్కటి అయినా నిర్మాణబట్టి, ఆదీనంబట్టి పేర్లు మారవచ్చును. అన్నమయ్య పేర్కొన్న, కల్యాణ ఘన, దివ్య, పైడి, పుష్పక రథాలు నిర్మాణానికి సంబంధించినవి.

- అలయేగు బెండ్లి కళ్యాణరథము [1-400]
- కనకపు గొండవంటి ఘనమైన రథముపై [8-122]
- దేవదేవుడెక్కెనదె దివ్యరథము [1-400]
- వగటున దోలెనదె పైడిరథము [1-400]
- జక్కన మరలిచె బుష్పక రథము [1-400]

ఇంద్ర, దేవేంద్ర, విష్ణు, వేంకటేశ, హరిరథాలు వ్యక్తుల పేర్లతో ప్రఖ్యాతించెందిన రథాలు.

- ఇందరుడదివో యింద్రరథముపై [10-26]
- తెగయొక్కి తాలెనదె దేవేంద్రరథము [1-400]
- వెక్కసపు రెక్కలతో విష్ణురథము [1-400]
- గరుడ వేగాన శ్రీవేంకటేశ రథమువచ్చె [9-223]
- హరిరథమిదె ముందరి నొగలివిగో [18-402]

తేరు : అన్నమయ్య పేర్కొన్న కనకమయం, గొణిగెల, తిరు, పైడి, బండి కండ్లు, ముత్తేల, మేటి, మేలుకట్లు, శిఖరపు, శింగారపు, తేరులు నిర్మాణానికి సంబంధించినవి.

- గరుడ ధ్వజపుతేరు కనకమయపు తేరు [2-366]
- మెరుగుల మేఘములమించు గొణిగెలతేరు [11-24]
- రణములగెలిచి మరలెనదె తిరుతేరు [18-145]
- వరంకోటి స్వరూపపు పైడి కుండతేరు [2-366]
- వన్నిద్దరు సూరియుల బండికండ్ల తేరు [2-239]

కొలచితేని చుక్కల కుచ్చుల ముత్తేలతేరు [2-366]
 మిన్నునేలా నొక్కతైన మేటి తేరు [2-227]
 మించు నానా మేఘముల మేలు కట్లతేరు [2-239]
 సిరులద్రువలోకపు శిఖరపుతేరు [10-55]
 చెచ్చెరదోలె దిక్కుల సింగారపుదేరు [2-110]

దేవదేవుని, పరమాత్ముని, దైవశిఖామణి, శ్రీకాంతుని, శ్రీహరి, శ్రీవతి, శ్రీశౌరి మొదలైన వ్యక్తుల పేర్లతో ప్రఖ్యాతిచెందిన రథాలు.

తిరిగె తిరిగెనదె దేవదేవుని తేరు [10-55]
 పట్టమేలుచు నెక్కిన పరమాత్ము తేరు [2-227]
 దగ్గరె దగ్గరెనదె దైవ శిఖామణి తేరు [10-55]
 కన్నుల పండువైన శ్రీకాంతుని తేరు [2-227]
 వరువులిడెనదె పట్టపు శ్రీవతితేరు [10-55]
 చెలగె దిగ్విజయపు శ్రీహరి తేరు [2-227]
 అమరుల వెనుబలమగు శౌరి తేరు [2-227]

అరదం :

అలమేల్కుంగ తొనటు శ్రీవేంకట
 నిలయుడరదమున నెగడేని [10-26]
 వాయువేగమున వచ్చె వనజాక్షునరదము
 వేయి సూర్యుల ప్రతాప విభవముతో [9-223]
 అరదము మీద నెక్కి అమరుల గాలువ
 సిరితో వీధుల నేగే శ్రీవిభుడు [19-385]

రథ సంఖ్య :

బ్రహ్మాత్సవ సంఖ్యలో వ్యత్యాసం కనిపించినట్టి రథోత్సవాల సంఖ్యలో కూడ మార్పు కనిపిస్తుంది. అన్నమయ్య కాలం శాసనాలలో రెండు రథోత్సవాల ప్రసక్తి స్పష్టంగావుంది. అయితే అన్నమయ్య రథ సంకీర్తనలలో ఈ వివరాలు స్పష్టంగా లేవు. తేరుల సంఖ్య ఉన్నదిగాని ఉత్సవాల సంఖ్య లేదు.

ఎదురు తేరులు :

ఇద్దరు దేవుళ్ళు దాము నెదురు తేరులమీద
వెనకా ముందరాను వేడుకతో దేరులు [24-138]

జంట తేరులు :

జంట తేరుల మీద సతులు నీవునునెక్కి
యింటింట వీది వీది నేగి రాగాను [24-73]

మూడు తేరులు :

కోనేటి దడుల గనుగొనరో మూడు దేరులు
నానా దేవతలార నరులార మీరు [9-228]

రథంలో ఊరేగేవారు :

అన్నమయ్య తన రథోత్సవ సంకీర్తనలలో వివిధ రథాలలో
పూరేగేవారిని స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు, వేంకటేశ్వరుడు, దేవేరులు :

తెంకిగా ముందర నొక్క తేరెక్కె శ్రీకృష్ణుడు
వేంకటేశుడెక్కెనదె వేరొక్కతేరు
లంకలై శ్రీభూసతులు లలినొక్కతే రెక్కరి [9-228]

వేంకటేశ్వరుడు-దేవేరులు :

పొంది శ్రీవేంకటేశుడు భూదేవీనలమేల్మంగా [24-138]
జంట తేరులమీద సతులు నీవునునెక్కి [24-73]

స్వామి అలమేలుమంగ :

అట్టె శ్రీవేంకటేశుడు అలమేలుమంగకూడి
పట్టమేలుచు నెక్కిన పరమాత్ముతేరు [2-227]

రథోత్సవం ఊరేగింపు సందర్భంలో ఆటలు పాటలుండేవని
“ఆటలు బాటలువింటా నలమేల్మంగముదాను” [6-122]

“ఆడేరు పాడేరు అచ్చెరలెల్ల [17-104] అనే వాక్యాలనుబట్టి
తెలుస్తుంది.

సేనాపతి తిరువీధులలో రథోత్సవ సందర్భంలో పూరేగేవారిని
[28-558] కీర్తనవల్ల తెలుస్తుంది.

అలంకరణ :

వైష్ణవాలయాలలో అలంకారాలకు ప్రాధాన్యం ఎక్కువ “అలంకార
ప్రియో విష్ణుః” కనుక ఉత్సవాలలో అలంకారాలకు ప్రత్యేక శ్రద్ధ
చూపడం జరుగుతుంది.

తిరుమలలో ఆన్నమయ్య పేర్కొన్న రథోద్భవ అలంకారాన్ని
మూడు విధాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. సౌందర్యభావన
2. ఆధ్యాత్మిక భావన
3. మధురభక్తి భావన

సౌందర్య భావన :-

సామాన్య మానవుల ప్రాకృతిక నేత్రాలకు కనిపించే రూపం
యథాతథంగా వర్ణించడం సౌందర్యభావనలో చేరుతుంది. ఇది
రెండు రకాలు. మొదటిది ఉన్నది ఉన్నట్లు చెప్పడం. రెండవ
దానిలో కానంత అతిశయోక్తి జతచేయడం.

బండి కండ్లు, వడగలు, పూలదండలు [10-78] నొగలు, ఘంటలు,
తెల్లగొడుగులు, తోరణములు [18-402] పట్టునూలు, పగ్గాలు, పగడపు
నొగలు, సింగారపు పూదండలు [9-221] అలంకరణతో కూడిన రథ
వర్ణన వున్నది.

కొండవంటిది [2-487] కనకమయంకలది [2-388] వైడూర్యపు
ఇరుసులు [9-221] మొదలైన అతిశయోక్తులకు కూడిన రథ వర్ణన
వుంది.

ఆధ్యాత్మిక భావన :

వేదపురాణ ఇతిహాస ఆగమాలు మొదలైనవి హిందూమతానికి

మూలాధారాలు. ఆయా గ్రంథాల్లోని తత్వాన్ని రథవర్ణనలో జత చేయడం అన్నమయ్యలో పేర్కొనదగింది.

ఇందిరయు దానుగూడి యిద్దెవరాలోసగుతా
సందడించి దిక్కులెల్లా సాధించీనిదివో
వేదములే గుఱ్ఱములు విష్ణుని రథమునకు
వాదపు శాస్త్రములే తీవుపు పగ్గాలు
పాదగు పంచ భూతాలే పరగు బండికండ్లు
ఆడిగాని మనోవీధులందు నేగీనిదివో

శ్రీవులెల్లా సారధులు శ్రీవిభుని తేరునకు
కావించు నెఱ్ఱిలు పడిగల గుంపులు
భావించదన వ్రకృతి పట్టపు సింహాసనము
వేవేలు సంపదలతో వెలసీ నేడిదివో
చందురుడు రవియును సరుస బైడికుండలు
చెందిన పుణ్యములెల్ల సింగారాలు
అందపు శ్రీవేంక డేశుడలమేలుమంగదాను
కందువల మెరయుచు కరుణించీ నిదివో [8-146]

మధురభక్తిభావన :

భక్తి తొమ్మిది రకాలు. నాయికా నాయక భావంతో భగవంతుని ఆరాధించడం మధురభక్తి అనిపించుకుంటుంది. ఈ భక్తిగలవారి ప్రపంచమంతా నాయక పరంగానే ఉంటుంది.

భక్తిపారవశ్యమైన అన్నమయ్య రథ అలంకరణను
అలమేలుమంగ యింకె అనుకవవద్దనుండడి
చెలరేగి కందుము చిత్తగించవయ్యా
తరుణి దేహమే నీకు తగు దివ్యరథము
గరుడ ధ్వజం టాపె కవ్వా ఏయ్యద
తురగములు రతుల దోలెడు కోరికలు
సరినెక్కివలపుల జయించవయ్యా

దిండుకల పిఱుదులు తేరుబండి కండ్లు
 అండనే పువ్వుల గుత్తు లాపె చన్నులు
 కొండవంటి శృంగారము కోపునగలసొబగు
 నిండుకొని దిక్కులెల్లా నీవె గెలువవయ్యా
 వెలది కంఠము నీకు విజయశంఖమదిగో
 నిలువెల్లా సాధనాలు నీకు నాపై
 యెలమి శ్రీవేంకటేశ యిద్దరును గూడితిరి
 పలు జయములు నిట్టి పరగవయ్యా [14-90]

కీర్తనలో వర్ణించాడు.

3. 3. 1. 5. 2. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య రథోత్సవ సంకీర్తనలు ఎక్కువగ సాశంగనాటి
 లోను మిగిలినవి, దేశాళం, మాళవి, గౌళ, బౌళి, ఆందోళి, పాడి,
 శంకరాభరణం, శుద్ధవసంతం, కౌశి, నాదరామక్రియ, సౌరాష్ట్రం,
 దేవగాంధారి, మొదలైన రాగాలలో వ్రాయబడ్డాయి.

రథోత్సవ సంకీర్తనలన్నీ మూడు చరణాలు కలవే. తేరు
 అనేమాట [2-366, 11, 24] కీర్తనల్లో ప్రతి చరణాంతములోను
 ఆవృత్తి అవుతుంది. “ఆడేరు పాడేరు అచ్చరలెల్లా” [17-304] అనే
 వాక్యాన్నిబట్టి రథోత్సవ సందర్భంలో నృత్య భంగిమలతో కూడిన
 ఆటలు పాటలుండేవని తెలుస్తున్నది.

3. 3. 1. 5. 3. తిరుమలలో రథోత్సవం : 253

తిరుమలలో వెలసిన అర్చనావతారమైన శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామి
 వారికి ప్రతి సంవత్సరం బ్రహ్మోత్సవం జరుగుతుంది.
 ఈ బ్రహ్మోత్సవం కన్యామాసంలో శుక్లపక్ష శ్రవణ నక్షత్రంలో
 ప్రారంభమయి, నానాలంకారభూషితమైన రథోత్సవం ఎనిమిదవ
 రోజు దేదీప్యమానంగా నిర్వహింపబడుతారు.

అయితే మూడు సంవత్సరాలకు ఒకసారి అధికమాసం వస్తుంది.

ఆ సంవత్సరం మాత్రం తిరుమలలో రెండు బ్రహ్మాత్సవాలు జరుగుతాయి. మొదటి బ్రహ్మాత్సవం మామూలు ప్రకారం, రెండవ బ్రహ్మాత్సవం అశ్వయుజ మాసంలో శ్రవణ నక్షత్రంలో అవబృదంతో నవాహ్నికంగా జరుగుతుంది. ఈ ఉత్సవంలో రథోత్సవస్థానంలో రజత రథోత్సవం నిర్వహింపబడుట విశేషం.

3. 3. 1. 6. కల్యాణోత్సవం :

‘ శ్వశ్రేయసం శివంభద్రం

కళ్యాణ మంగళం శుభమ్ ’ అని అమరం. “కల్యం సుఖం అణయతి ప్రాపయతి ఇతి కళ్యాణం-అణగతో సుఖమును పొందించునది అని గురుబాల ప్రబోధకలోని వివరణ.

వ్యక్తుల కళ్యాణం ఆయా వ్యక్తులకి, కుటుంబాలకి మంగళకరమయితే స్వామివారి కల్యాణం లోకాలకంతా మంగళకరమయింది. అందువల్లనే దేవాలయాల్లో ఇతర ఉత్సవాలతోబాటు కల్యాణోత్సవాలకు ప్రాముఖ్యం హెచ్చింది. విశేషించి వైష్ణవాలయాల్లో కల్యాణోత్సవం చేయించడం శుభవ్రదంగా వ్రజలు భావిస్తారు. శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామివారి ఆలయంలో జరిగే ఉత్సవాలలో కల్యాణోత్సవానికి ఉన్న ప్రాముఖ్యం ఇతర ఉత్సవాలకు లేదనడం అతిశయోక్తి కాదు.

3. 3. 1. 6. 1 కల్యాణోత్సవం-ఆధారాలు :

తిరుమలలో కల్యాణోత్సవం చాలాకాలం నుండి జరుగుతుందనడానికి ప్రధానంగా మూడు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం
2. గ్రంథాధారం
3. సంకీర్తనాధారం.

3.3. 1. 6. 1. 1. శాసనాలలో కల్యాణోత్సవం :

డి.టి.డి. శాసన సంపుటాలలో తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి

హరి కల్యాణోత్సవానికి సంబంధించి అన్నమయ్యకు తరువాతే [1503 క్రీ.శ] రెండు శాసనాలుమాత్రం కనిపిస్తాయి. అయినా ఈ శాసనకర్తలు తాళ్లపాక వంశస్థులు.

మొదటిది క్రీ.శ. 1548వ సంవత్సరం పెదతిరుమలచార్యుని తనయుడగు తిరువేంగళనాథుని శాసనం. 254 ఇతడు చెండలూరు మల్లవరం గ్రామాలను తిరుమల స్వామివారి వివాహోత్సవానికి అర్పించాడు.

రెండవది క్రీ.శ 1554వ సంవత్సరం సిరుతిరుమలై అయ్యంగార్ కుమారుడు తాళ్లపాక తిరువేందయ్యర్ శాసనం. 255 ఇతడు స్వామి పెండ్లి తిరునాళ్ కు మల్లవరం గ్రామం నూటనలభై బంగారురేక ఆదాయాన్ని నిలుపుదలచేసి, నాలుగువందల డెబ్బై బంగారురేక ఆదాయంవచ్చే దేవరాయపల్లి గ్రామాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు.

ఈ రెండు శాసనాలలోను కల్యాణోత్సవం జరిగే రోజులగురించి విదానం గురించి విశేష వివరణలున్నాయి.

మొదటి శాసనంవల్ల తెలిసే విషయాలు :

కల్యాణోత్సవం మొదటిరోజు అంకురార్పణ. మొదటి సోమ బ్రహ్మమూర్తుల అనుగ్రహానికి పూజ. పెండ్లిరోజున మలైకునియ నిన్న పెరుమాళ్ మరియు నాచ్చియార్లు తిరుమణి మంటవంలో ఆసీనులై వున్నప్పుడు తిరుమంజనం, కస్తూరి చందనాదులతో ఊర్ధ్వ పుండ్రాలంకరణ, ఊరేగింపు తర్వాత స్వామివారు శ్రీయ్యాలతో ఉన్నప్పుడు నైవేద్య సమర్పణ; ఆపై పాదాభిషేకం, శ్రీదేవీ భూదేవులతో హంస, చాతక వాహనాలలో వుండగా స్వామివారితో పూలదండల మార్పిడి, పంచవర్ణపఠంలో ఉన్నప్పుడు కర్పూరహారతి, ఊరేగింపు పూర్తయి తిరుమల దేవాలయ బంగారు వాకిలి సమీపానవుండే తిరుమణి మండవంలో అభిజలగ్న ముహూర్తానికి హోమం, వివిధ దక్షిణులకు నియమనం. రాత్రి ఊరేగింపు తర్వాత తిరుమలైకు

(Wedding Chamber) వేంచేయడం మొదటిరోజు జరగాలని విషయ వివరణ ఉన్నది.

రెండవ రోజు కల్యాణోత్సవంలో స్వామివారికి దేవేరులచందన వసంతోత్సవం జరగాలి. ఈ సందర్భంలో చందనాలంకరణ, చందనోత్సవం ఊరేగింపు సందర్భంలో భక్తులకు చందన సమర్పణ, వసంత తిరుమంజనానికి, చందనం తయారీకి, చందనం పంచువారికి కావలసిన ఏర్పాట్లుచేయాలి. స్వామివారు శ్రీదేవీ భూదేవులతో రెండవరోజు శేషవాహనంలో ఊరేగుతారనే నియమనం చేయబడింది.

మూడవరోజు హోమ కైంకర్యాలకు కావలసిన చందన తాంబూల సమర్పణలు చేయాలి. స్వామి, దేవేరులతో వైకుంఠ చిమానంలో ఊరేగడం మొదలైనవి నిర్దేశింపబడ్డాయి.

నాల్గవరోజు తిరుమంజనం, సుమంగళులకు చందన తాంబూల సమర్పణ. రాత్రి స్వామివారు హంస వాహనంలో, శ్రీదేవీ భూదేవులు పల్లకీ వాహనంలో ఊరేగడానికి నియమనం చెప్పబడింది.

అయిదవరోజు రాత్రి స్వామివారు గజవాహనంలో ఆయన దేవేరులు పల్లకీలో ఊరేగేవద్దతి చెప్పబడింది.

తిరుమల వేంకటేశ్వరస్వామివారి కల్యాణోత్సవ సందర్భంలో తిరువేంకటాచలమహాత్యాన్ని, నాచ్చియార్ [గోదాదేవి] తిరుమొళిని పఠించుట విధిగా జరగాలి. రెండవ శాసనంవల్ల తెలిసే విషయాలు :

మొదటిరోజు పెండ్లి ఉత్సవానికి మలైనిలన పెరుమాళ్కు జరిపాయసం తిరుక్కణామడై, తళిగై తయారీకి ఒక రేకై బంగారు రెండు వణం ఏర్పాటు, కల్యాణోత్సవం రెండవరోజు ప్రారంభమౌనుండి అయిదవరోజు పూర్తయ్యేవరకు మధ్యవుండే నాల్గుదినాలకు కావలసిన వస్తువులను సరఫరాచేయడం; పెండ్లి ఉత్సవం అయిదవరోజులలోను ఊరేగింపు సమయంలో తిరువేందయ్యర్ యింక

ముందు అయిదు మనోహరపడి నియమనం మొదలైన విశేషాలున్నాయి. బ్రహ్మాత్మవాలవలె రథోత్సవాన్ని పెండ్లి తిరునాళ్లలో చేయాలనే కట్టడి ఉంది.

3.3.1.6.1.2 గ్రంథాలలో కల్యాణోత్సవం :

తిరుమల శ్రీస్వామివారి కల్యాణోత్సవానికి సంబంధించి అన్నమయ్య కాలం నాటిదాకా శాసన ఆధారాలు లేవు. అన్నమాచార్యుని దోహతముడయిన రేవణురి వేంకటాచార్యుడు (క్రీ.శ 16వ శతాబ్దం) కల్యాణోత్సవానికి సంబంధించి కొన్ని వివరణలిచ్చాడు. శ్రీపాదరేణు మహత్మ్యంలో

“శ్రీలలరంగమంగమను శ్రీహరికెన్నడు ధారవోయుచో దాళులపాక యన్నమయ దాగడిగెంబదముల్ ధరిత్రి మాతాళులపాక చిన్నన పదంబులు పొడిననాడె సర్పరాట్ కైలవిభుండు తత్సదరజంబును మాకునొసంగజెల్లదే ”256

అని, శకుంతలా పరిణయంలో

“అమ్మహోదేవుండు మదీయ మతామహదంశ శిఖారత్నంబగు నన్నమాచార్యునకు జమా తరుండనిపించుకొని భవదీయ సంకీర్తనంబు లాలించిన కర్ణంబుల నితర సంకీర్తనంబులాలించనని ప్రతిజ్ఞగావించెనని పేర్కొన్నాడు.257

ఈ రెండు గ్రంథాధారాల బట్టి తాళ్లపాక వంశజుల కల్యాణోత్సవానికి ఆద్యులని స్పష్టమవుతుంది.

3.3.1.6.1.3 సంకీర్తనలలో కల్యాణోత్సవం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనరాశిలో కల్యాణోత్సవానికి సంబంధించి ఎన్నో కీర్తనలున్నాయి. ఈ కీర్తనవల్ల తెలిసే ప్రధానాంశాలను ముడు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. ఆనాటికి ఆచరణలో ఉన్న ఆగమ విధానం :
2. భక్తిభావన
3. దేశీయాచారాలు.

ఆనాటికి ఆచరణలో ఉన్న ఆగమ విధానం :

ఆపస్తంబుడు కృష్ణయజుర్వేద గృహ్య సూత్రంలో వివాహానికి చైత్ర వైశాఖమాసాలు శ్రేష్ఠమని శాసించాడు.

“ పసిడి యక్షంతలివెపట్టరో వేగమే రారో
 దెసల బేరటాండ్లు దేవుని పెండ్లికిని
 అదె శ్రీ వేంకటపతి కలుమేలుమంగకును
 మొదలి తిరునాళ్ళకు మొక్కేమునేడు [18-194]
 మొక్కిన నీ మొక్కులెల్లా మొదలి పెండ్లివిడేలు [17-40]
 వాలసీ నొల్లములను వొడబాటు బాగులను
 పొలసి యవమాసవోయ పున్నమివచ్చె [26-318]

అనే వాక్యాలనుబట్టి మొదలి తిరునాళ్లు అనగా సంవత్సర ప్రారంభం జరిగే ఉత్సవమని ఊహిస్తే తిరుమలలో కల్యాణోత్సవం చైత్ర మాసంలో పున్నమి రోజుతో అంతమయ్యేదని తెలుస్తుంది. వివాహదినసంఖ్య :

క్రీ.శ 1561వ సంవత్సరం తిరుమలయ్య రాజా శాసనంలో 258 బ్రహ్మోత్సవ దినసంఖ్య పద్నాలుగు రోజులు అనివుంది.

“ పెనచి పదోనాడు పెండ్లిపీట మీద” అని అన్నమయ్యపేర్కొనడాన్నిబట్టి ఈ కల్యాణోత్సవం బ్రహ్మోత్సవం తర్వాత నాల్గు రోజులు నిర్వహింపబడుతుండేదని ఊహించవచ్చును.

[నాల్గోదినము నేడు నాగవల్లి వేళ 26-182]

వివాహస్థలం :

“ వేళ వేళ బొత్తులకు విందులారగించుకొంబా

వాలి కొలువుండే దిరువాముడి మంటపాన" [20.368] .

అనే వాక్యాలనుబట్టి తిరుమలలో స్వామివారి కల్యాణోత్సవం 'తిరువాముడి మంటపం' లో నిర్వహింపబడు తుండేదని తెలుస్తుంది.

జరిగే పద్ధతి :

అంకురార్పణంతో స్వామివారి పెండ్లి ఉత్సవం ప్రారంభమవుతుందనడానికి

“వెలయగ లక్ష్మి విభుని పెండ్లికిని

బలసి అంకురార్పణ మదివో" [28-96] కీర్తన నిదర్శనం

గరుడ ధ్వజం ఎగరడం [28-96], వైష్ణవులు గంధాక్షతలు ఇవ్వడం (28-96) ఎత్తిరి గరుడధ్వజ మిందిరాపతి పెండ్లికి, సీనాపతి కప్పురవిడేలివ్వడం, సుదర్శనం రక్షగా చుట్టి చుట్టి రావడం వైష్ణవులు తిరువాముడి పాడడం, భాష్యకారులు విందుకు చెప్పడం (18-4) మొదలైనవి ఆగమవిధానానికి సంబంధించినవి.

స్వామివారికి, బంగారు కొప్పెరల పన్నీరు, రంగుతో గూడిన వచ్చు కప్పురం ధూళి, కస్తూరి ధూళి, తట్టు పుసుంగు, గంధం (31-325) మొదలైనవి మజ్జనం విశేషాల్ని తెలియజేస్తుంది.

పెండ్లి రోజులలో స్వామివారు, దేవేరులు, శేష, వైకుంఠ విమానం, హంస, వల్లకి, గజవాహనాలలో ఊరేగేవారిని శాసన ప్రమాణం, 259 ఉంది. అయితే అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో వివాహోత్సవానికి సంబంధించిన శేష, వైకుంఠ విమానం, హంస, వల్లకి, గజవాహనాల ప్రశంస కానరాదు. పెండ్లికి సంబంధించిన రెండు రథ కీర్తనలు మాత్రమే కనిపిస్తున్నాయి.

“కనకపు గొండవంటి ఘనమైన రథముపై

దనుజమర్దను డెక్కెదరుణులతో (18-122)

బెరసి మనోరథముపై పెండ్లిపీటమీద

మరిగి నిన్నుగూడె మగువ (20-475) అనే

వాక్యాలనుబట్టి స్వామివారు తిరువీధులలో రథంలో ఉరేగేవారని వ్యక్తమవుతుంది.

భక్తిభావన :

‘భజసేవాయం’ అని భక్తివ్యుత్పత్తి చెప్పబడుతుంది. సేవించడం యిందులో ప్రధానాంశం, వైష్ణవులలో సేవకు (బంటు తనానికి) అగ్రస్థానం ఉంది. ‘బంటు బంటుకు’ బంటు వై వుండుట²⁶⁰ వైష్ణవం. వేనోళ్ళకొనియాడే ధర్మం. స్వామివారికి జరిగే జరుప బోయే అన్నికైకైంకర్యాలలోను భక్తునికి ప్రధానస్థానం ఉంటుంది. అటువంటివన్నీ భక్తుడు రెండురకాలైన భావనలు పొండి ఉంటాడు.

మొదటిది అలౌకిక భావన

రెండవది లౌకిక భావన

అలౌకిక భావన :

భక్తుడైన వాగ్గేయకారునికి భగవంతుడు ప్రత్యక్షస్వరూపంతో దర్శనమిస్తుంటాడు. భగవంతుడు తన యెదుట ఉన్నాడనే భావన భక్తునికి ఎప్పుడూ ఉంటుంది. భగవంతుని దివ్యమంగళాకారం, దివ్యలీలలు, అతని కళ్లెదుట తిరుగుతుంటాయి. అట్లేవానిని అన్న మయ్య తదాత్మ్యంతో వర్ణించాడు. వీటిని అలౌకిక భావనగా చెప్పి కొనవచ్చును.

దివ్యదుందుభులు మ్రోగే (18-4) చంద్ర సూర్యులు బండికండ్ల తోడ, వేదరాసులే పగ్గాలు (8-122) పొడిరి సోబాననదె భారతియు గిరిజయు, ఆడిరి రంభాదులైన అచ్చరల్లెల్ల, కూడిరిదేవతల్లెల్ల గుంపుల్లె వేంకటాద్రి (8-21) మొదలైనవన్నీ ఈ భాగంలో చేరతాయి.

లౌకిక భావన :

సాధారణంగా నిత్యజీవితంలో మానవులు చేసుకొనే పేండ్ల తదంగమంతా కూడి భగవంతునికి గూడా అదేవిధంగా జరిగినట్లు

భావించి వర్ణించడం లౌకిక భావనలో చేరుతుంది. బాసికాలు కట్టడం చేతులకుసేసేసాలు అందించడం కంకణదారాలు కట్టడం సుంకులపెండ్లి పీటపై గూర్చొండ బెట్టడం [20-365] పూలదండలు మార్చడం, కట్నాలు చదవడం [20-110] మొదలైనవి లౌకిక భావనలో చేరతాయి.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో లౌకిక భావన మూడు రకాలుగా కనిపిస్తుంది.

1. తాను మంగమ్మ వక్షంగా నిరూపించడం
2. తాను స్వామి వక్షంగా చెప్పడం
3. తాను ప్రేక్షకుడుగా పాల్గొనడం

తాను మంగమ్మ వక్షంగా నిరూపించడం:

సాధారణంగా వివాహాలలో మగపెళ్లివారని, ఆడపెళ్లివారని చెప్పడం అలవాటు. మగపెళ్లి వారికి గౌరవ సత్కారాలలో లోటు ఉండదు. లోకంలో పెళ్లి నిశ్చయం చేసినవారు అమ్మాయితో తాము నిర్ణయించిన అబ్బాయి అందచందాల్ని విశదీకరించి అమ్మాయి మనస్సు ఇష్టపడేలా చేయడం ఉంది. అందరికీ పెట్టని కోటవంటివాడు, నరులకు బొమ్మపెట్టివాడు, పెళ్లిగించి భూమి ఎత్తేవాడు, పిల్లగోవి రాగాలవాడు, పిల్లైన యీవులవాడు, పిల్లదీపుపెన్నుదివాడు, పెంచపు సీరసు పొగవాడు, పెంచక పెరిగినవాడు, వలపించె జక్కన సీరివాడు, పెంట పెరుగుల దొంగవాడు [12-186] గిన్ను పెండ్లి యాడినవాడు, సింగరాయడు చిత్తగురుడు; కాంచనపుదట్టివాడు, కౌస్తభపుమణివాడు మగడయినాడు [30-395] అని అన్నమయ్య మంగమ్మతో పెండ్లికొడుకు గుణగణాలను వర్ణించాడు.

అట్టితన అమ్మాయి రూపవతి, అని, గుణవతి అని స్వామికి అన్నివిధాలా తగింది అని చెప్పడం కూడా చేరుతుంది.

ఎట్టు గూడె బెండ్లి యాగమిద్దరికి నీవేళ
అట్టె లక్ష్మీనారాయణ యోగము

నెలత కమలవాసి నీవు కమలాక్షుడవు
పొలతికి నీకు గూడె పొంతనాలు
వలుద చక్రవాకాలు వనితకు చాలునీవు
యెలమి జక్రాయుధుడ విద్దరికి దగును
తరుణి నీలకుంతలి [ల?] తగునీలవర్ణుడవు
సరుసమీకె తగు సమ్మంధము
నిరతి హేమవర్ణాకె నీవు పీతాంబరుడవు
సరలి నిద్దరి కొక్క జాతియ్యము

పాలవెల్లి బుట్టనాకె పాలవెల్లియిల్లునీకు
మేలుమేలు యిద్దరికి మేనవాలి
యీలీల శ్రీవేంకటేశ యింతి నీవు గూడితివి
సోలిమాకు బెట్టరాదా సోబన విడేలు [28-201]

తాను స్వామి వక్షంగా చెప్పడం:

అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనలలో తన్నుచెలికత్తెగా
ప్రేయసిగా, దాసిగా, సాక్షాత్తుడేవేరిగా భావించుకొని వ్రాశాడు.
చెలికత్తెగా భావించుకొన్నకీర్తనలలో కొన్ని అమ్మవారికి సంబంధించి
నవి, కొన్ని అయ్యగారికి సంబంధించినవి.

ఇట్టెనిన్ను రమ్మనె నేమమ్మ
నెట్టుకొన్న తమమేలునే జూడవలెనా

కప్పరమింద కోవమ్మ కాంతుడు నీకు బెట్టంపె
అప్పుడే పెండ్లి దనకాయనటరే

ముప్పిరి పువ్వులు నీకు ముడుచు కోనంబెనమ్మా
చెప్పరే యాపెయుదాను జేకొని మిగిలెనా

గంధము నీకు బెట్టెంపె గైకొనగదవమ్మ
అందులోనే సోబనపుటక్షతలివా

చందన కాపులు నీకు సరిగట్టునంపెనమ్మా
యిందు నాగవెల్లి కట్టాలింతలోనే వచ్చెనా

పైపై నీకిదివో వల్లకి వెట్టెంపెనమ్మ
యీపొద్దే తమకు నేడగు బెండ్లా

చేవట్టి నిన్నిదె కూడె శ్రీశేంకటేశుడోయమ్మా
కోపులదోడ బెండ్లి కూతురనా నేను [12-55] కీర్తనను
కీర్తించాడు.

తాను ప్రేక్షకుడుగా పాల్గొనడం:

స్వామికి మంగమ్మ పైఎనలేని అనురాగం అలాగే మంగమ్మకు
కాని ఎవోకారణాలవల్ల తాను ప్రేక్షకుడుగా [15-129] పాల్గొంటాడు

“కాంతకును నీకును కనురెప్పలె తెర
దంతపు నవ్వులె మీకు తలబాలు
రంతుల వూరుపులె రవళి సోబనాలు
చెంతల మీకి పెండ్లి చెల్లెగానేడు

ముదితకు నీకును మోపులె బువ్వములు
కదియు సిగ్గులె మంచికమ్మ గంధాలు
సదరపు సరసాలె చల్లువేద విడేలు
యెదురెదురనే పెండ్లి యొసెగెగానేడు

పుంచపు గోలితాకులె పుంకువ సొమ్ములు
 ముంచిన పలుసోకులె ముయికి ముయి
 యెంచగ శ్రీవేంకటేశ యిందిర నీకూటముల
 కంచపు బెండ్లి మీకు గలిగెనా నేడు [15-129]

తలబాలు నారాయణుని పోయమనుట [26-182] పొద్దుకాక
 కొత్తలుగా భోగించమనుట, సరసము లాడమనుట, సేవలు చేయించు
 కోమనుట [28-539] మొదలైనవి ఈభాగంలో చేరతాయి.

దేశీయాచారాలు :

సంస్కృతంలో వ్రాయబడ్డ గ్రంథాన్ని అనువదించే కవికి
 గాని, అనుసరించి వ్రాసే కవికిగాని, వస్తువు విషయంలో గాని,
 వర్ణన విషయంలో గాని స్వాతంత్ర్యం వుండదు. కాని జానపద
 ధర్మం వైపు మొగ్గిన కవికి జానపదుల ఆచారవ్యవహారాలను వర్ణించా
 లనే తపన ఉంటుంది. విశేషించి ప్రజలలో భక్తి భావన పెంపొందించా
 లనే వాగ్గేయకారునికి ఈ ఆచారాల వర్ణనలలో పట్టుదల ఉండడం
 అనివార్యం. అన్నమయ్య ఈ భావనతోనే స్వామి కల్యాణోత్సవాన్ని
 ఆంధ్రుల వివాహపద్ధతుల కనుగుణంగా వర్ణించాడు. దీనివల్ల రెండ
 ప్రయోజనాలు సమకూరాయి.

మొదటిది వస్తువు పట్ల, వర్ణనపట్ల పాఠకునికి, గాయకునికి
 సన్నిహిత సంబంధం ఏర్పడడం.

రెండవది వైష్ణవం తమిళులకి మాత్రం గాకుండా ఆంధ్ర,
 వైష్ణవంగా భాసించడం. వీటిలో బాసికం పెండ్లిపీట, తెర, మంగ
 లాష్టకాలు, ముహూర్తం, అక్షంతలు, తలబాలు, కొంగుముక్కు, సేసలు
 విడెము, కట్నం, ఆరతులు శోభనపుటక్షంతలు, శోభనం మొదలైనవి
 కనిపిస్తాయి.

బాసికం కట్టడం:

బాసికములు గట్టరో పైపై దంపతులకును
 శేసపాలందియ్యరో చేతలకును [20-385]

తారల యంతబా దేవ దుండుభులు మొరయగ
గరిమ బాసికములు గట్టు కొనేరదివో [20-110]

బాసికము గట్టుకొని వదరగనేటికి
సేసలు చల్లే అప్పుడు సిగ్గులింకానా [18-153]

[22-549, 15-199, 17-40, 25-39, 24-18, 20-140, 19-100,
22-295, 12-199] కీర్తనలలో బాసికము అనేమాట కనిపిస్తుంది.

పెండ్లి పీట :

సుంకుల పెండ్లిపీట గూచుండ బెట్టరో [20-365]
ఒనరి పెండ్లిపీటపై నున్నారదివో [20-110, 20-457,
19-100] కీర్తనలలో పెండ్లిపీట కనిపిస్తుంది.

తెర :

తొలితటి సిగ్గులె దొడ్డ తెర మఱగాయ
వలిపపు తెరమాటు వడి నింకానా [25-411]
పెలుచు సిగ్గులే మీకు పెండ్లితెర [26-412]
దినమునదె దోమతెర మంచము [22-439]

మంగళాష్టకాలు :

గక్కున మంగళాష్టకములు చదువరో [20-365]
ముసులు మంగళాష్టకములు చదువు చుండుగ [20-110]
వలుకుల సరసాలు ఐలు మంగళాష్టకాలు [20-439]

కంకణ ధారణ :

కంకణ ధారములను కట్టరో యిద్దరికిని [20-365]
కంకణ దారాలు గణెడలికి

[22-549, 15-199, 15-79, 25-39, 24-18, 19-100, 28-412, 24-53, 27-40, 19-101] కీర్తనలలో కంకణధారణ అనేమాటలు వ్యక్తమవుతాయి.

ముహూర్తం :

మంచి ముహూర్తమున శ్రీమంతులిద్దరు

చంచుల బూవుదండలు చాతుకొనేరదివో [20-110]

చిత్తజ్ఞ తల్లికి వేగసింగారించరెమీరు

తత్తరించేరిదె ముహూర్తస్పవేశ [26-182]

మోసపోక యిట్టె ముహూర్తమడగరో [20-365]

అక్షింతలు :

పసిడి యక్షంతలివె పట్టరో వేగమేరారో [8-194]

కలగొన నిచ్చేరు గంధాక్షతలివె [28-96]

తాచిక గంధాక్షితలు తలపోతలు [17-40]

తలబాలు :

అడరిన తలబాలందెనిదె [28-96]

పందిలిలోపల తలబాలు నేడు [8-194]

పొత్తున దలబాలు వోసెనటా [18-23]

తలపగనలుగడ దలబాలాయ [25-18]

[15-129, 26-182, 25-411, 22-439, 12-89] కీర్తనలలో తలబాలు అనేమాట కనిపిస్తుంది.

కొంగుముళ్ళ :

వొక్కటైరి కొంగుముళ్లు వొనరగవేయరో (20-365)

కొంకులేని మనసుల కొంగుముళ్లువేసెను [20-457]

కొంత కొంత లేత సిగ్గుకొంగులు వేసినముడి [15-199]

సేసలు :

పెనగుచు సేసలు పెట్టిరదీ (20-110)

సేసపాలు సిగ్గున దోసిట నీపైనించెను (20-451)

రెండుచేతుల శాసలు రెట్టించి చల్లదొడగె (19-100)

విడెము :

హత్తిసేనాపతి యిచ్చెనదె కప్పుర విడెలు [18-4]

నీవు పెట్టిన విడెమె నిశ్చయ తాంబూలమాయ (22-549)

(15-199, 15-129, 17-40, 25-97, 28-412, 15-55) కీర్తనలలో
విడెము అనేమాట కనిపిస్తుంది.

కట్టుం చదివించడం :

ఘనులు బ్రహ్మాదులు కట్టుములు చదువగ (20-110)

ఆరతులు :

అమరాంగన లెల్లాను ఆరతులియ్యగాను (20-110)

అంగనీ లీరె యారతులు

అంగజ గురునకు నారతులూ (25-248)

శోభనపు టక్షంతాలు :

అందుతోనే సోబనపు టక్షంతలివా (13-55)

సుదతినికు నొసగె సోబనవక్షంతలు (14-19)

శోభనం :

శోభనమే శోభనమే

వైభవముల పావన మూర్తికి (3-18)

నెలమూడు శోభనాలు నీకు నతనికిదగు (13-280)

నిండు శోభనము నేడు నెయ్యపుదంపతులకు (15-55)

20-110, 15-199, 15-129, 17-40, 25-411, 19-100, 26-412, 24-430, 24-53, 24-439, 22-295, 27-446, 27-417, 27-40, 18-81, 12-18 ఈ కీర్తనలలో శోభనం అనేమాట కనిపిస్తుంది. వై పరిశీలన వల్ల తేలిన అంశాలు :

1. అన్నమయ్య కాలానికి పూర్వం (1424) కల్యాణోత్సవానికి సంబంధించి శాసనాలు లేవు
2. అన్నమయ్యకు తర్వాత (1503) వెలసిన కల్యాణోత్సవ శాసనకర్తలు తాళ్లపాక వంశస్థులు కావడం వగైరా అన్నమయ్య వంశస్థులైన రేవణూరి శ్రీపాదరేణుమహాత్మ్యంలో, శకుంతలా పరిణయంలో కల్యాణోత్సవ ప్రశంస ఉండడం.
3. ఈ ఉత్సవం బ్రహ్మోత్సవంలో భాగమై తర్వాత పదవ రోజు నుండి పద్నాలు రోజు వరకు జరుగుతుండడం.
4. కల్యాణోత్సవ సేవారులలో శాసనాలకున్న అన్నమయ్య సంకీర్తనలకున్న తేడాలు కనిపిస్తున్నాయి.
5. కాలవక్రంలో కల్యాణోత్సవం బ్రహ్మోత్సవానికి అనుబంధంగా కాకవిడిగా జరపడం మొదలైన విషయాలు

తెలుస్తాయి.

3. 3. 1. 6. 2. సంగీత విశేషాలు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య కల్యాణోత్సవ సంకీర్తనలు సాళం నాటరాగంలో ఆరు లలితరాగంలో నాలుగు, రామక్రియ రాగంలో

శంకరాభరణం రాగంలో మూడు, మంగళకౌశిక రాగంలో మూడు, గౌళరాగంలో మూడు, సాళంగ రాగంలో మూడు, సామంతరాగంలో మూడు, హిందోళ వసంతం రాగంలో రెండు, శుద్ధ వసంతరాగంలో రెండు, మాళవి రాగంలో రెండు, పాడిరాగంలో రెండు, వరాళిరాగంలో రెండు బౌళిరాగంలో రెండు, నాగవరాళి, ఆందోళి, దేశాక్షి, మధ్యమావతి భూపాలం, వసంతం, ధన్యాసి, నారాయణి, తెలుగు కాంబోజి, ఆహిరి గుండక్రియ, కౌశి, మాళదిగౌళ, కాంబోది, కేదారగౌళ, మేఘరంజి, ముఖారి రాగాలలో ఒక్కటివంతున పాడబడినాయి.

పిలువక వచ్చితిమి పేరటాండ్రము
 సొలసి సొలసి మీపైన సోబానబాడేము
 చుక్కబొట్టు వెట్టుకొని నూసరముగట్టుకొని
 నిక్కి నిక్కిచూచీ నాపె నీ దిక్కు
 పిక్కటిల్ల నీకు నాపె పెండ్లి కూతురాయనో
 చొక్కముగ జెప్పవయ్యా సోబానబాడేము [24-53]
 అంచెల మీ యిద్దరికి నమరె సోబనము [27-417]

పెండ్లికొడుకు అనేమాట [12-186] కీర్తన అన్ని పదాలలో ఆవృత్తి అవుతుందికాని మూడవ చరణం మూడవ పాదంలో పెండ్లికొడుకు అనేమాట ఆవృత్తికాలేదు.

పెట్టని కోటిందరికి బెండ్లికొడుకు బొమ్మ
 బెట్టె నసురకెల్ల బెండ్లికొడుకు [12-186]

3. 3. 1. 6. 3. తిరుమలలో కల్యాణోత్సవం : 261

కల్యాణోత్సవం, బ్రహ్మోత్సవం, పవిత్రోత్సవం దినాలలోకాక ఇతర సాధారణ దినాలలో జరుపుతారు. ఈ ఉత్సవం ఆర్థికసేవగా జరుపబడుతుంది. ఇది రెండు రకాలు.

మొదటిది రెండువేల రూపాయల కట్టడితో
 చేసే ఉత్సవం. ఇందులో మార్పేమీ లేదు.

రెండవది అయిదువందల రూపాయల కట్టడితో

నిర్వహించే ఉత్సవం ఈ ఉత్సవ నిర్వాహకులకు ప్రసాదాల పంపకం ఉండదు. మిగిలిన అంశాలన్నీ మామూలుగానే ఉంటాయి.

కల్యాణోత్సవ భక్తనిర్వహకులు, బంధుమిత్ర కుటుంబ సమేతంతో శ్రీస్వామివారి రంగమండపంలో చేరతారు. శ్రీ స్వామివారు ఉదయం, మధ్యాహ్నం ఆరాధనలు పూర్తిచేసుకొని శ్రీ భూదేవులతో సువర్ణతిరుచ్చిలో రంగమండపం వేంచేస్తారు. అచ్చట స్వామివారిని ఒక సువర్ణ పీఠంలో భూదేవులను వేరొకసువర్ణ పీఠంలో అలంకరించేస్తారు. ఆచార్యుడు శాస్త్రోక్తంగా పెండ్లి తతంగాన్ని పూర్తికావించి స్వామివారికి ప్రసాదనివేదనం జరుపుతాడు. ఆపై యజమానులకు వస్త్ర, ప్రసాద బహుమానాలు జరుగుతాయి.

3.3.1.7. ధనుర్మాసోత్సవం :

మతాలెన్నయినా మాసాలు మొత్తం వస్తోండే. అయితే మాసాలపేర్లలో మార్పులుండవచ్చు.

ముప్పై రోజుల కాలాన్ని మాసం అంటారు. ఈ మాసాన్ని లెక్కించడంలో నాలుగు పద్ధతులున్నాయి.

1. నక్షత్రమాసం
2. సావనమాసం
3. సౌరమాసం
4. చాంద్రమాసం

నక్షత్రమాసం :

ఖగోళంలో ఎన్నో తారలున్నా వాటిలో పరిగణించే నక్షత్రాలు అశ్విని, మొదలయిన 27 నక్షత్రాలే. చంద్రుడు ఒక్కొక్క నక్షత్రంతో చేరుతూ క్రమంగా 27 నక్షత్రాలతోను పరిభ్రమణం పూర్తి చేసే కాలాన్ని నక్షత్రమాసమంటారు.

సావనమాసం :

రాత్రి వగలు కలసి 24 గంటలు లేదా 60 ఘడియలు. అలాంటి ముప్పైసొర దినములు కల్గిన నెల సావనమాసం.

సౌరమాసం :

సౌరమాసం సూర్యునికి సంబంధించింది. అనగా సూర్య సంక్రమణానికి సంబంధించింది. మేషం, వృషభం మొదలయినవి రాశులు. ఇట్టి రాసుల సంఖ్య 12. సూర్యుడు మేషాది ద్వాదశ రాశులలో సంచరించే కాలాన్ని సౌరమాసమంటారు. ఇది సుమారు 30 రోజులు 10 గంటల కాలపరిమితి గలిగి వుంటుంది.

చాంద్రమాసం :

చాంద్రమాసం చంద్రునికి సంబంధించింది. చంద్రునికి వృద్ధి క్షయాలున్నాయి. అందువలన చాంద్రమాస పరిగణనలో రెండు పద్ధతులు ఏర్పడ్డాయి.

మొదటిది శుక్లపాడ్యమి మొదలు అమావాస్యవరకుగల కాలం. రెండవది కృష్ణపాడ్యమి నుండి పౌర్ణమివరకుగల కాలం.

సాధారణంగా ఈ మాసపరిమితి 29 దినాలు 22 గంటలకాలం ఉంటుంది. చైత్రం మొదలుకొని ఫాల్గుణం వరకుగల మాసాలు చాంద్రమాసాలు.

మార్గశిర మాసం :

తెలుగులో మార్గశిరము : వ్యవహారంలో మార్గశిరమని, తమిళంలో మార్గశి అని అంటారు. సాధారణంగా దీనిని ధనుర్మాసంగా పరిగణించే అలవాటుంది.

పౌర్ణమి రోజున చంద్రుడు మృగశిరా నక్షత్రంలో సంచరించడాన్నిబట్టి మర్గశిరమైంది. నక్షత్రాలలో మృగశిర మృదువైన

నక్షత్రం. 27 నక్షత్రాల్లో 8 నక్షత్రాలు సర్వదిగ్ద్వారి నక్షత్రాలు అంటే తిథి, వార, దిక్కుల అపేక్షలేక తీర్థయాత్రలు వ్యవహారాది కార్యాలు చేయడానికి అనువైన కాలం.

మార్గశిర ప్రాధాన్యం :

మార్గశిర ప్రాధాన్యాన్ని మూడు విధాలుగా నిరూపించవచ్చు

మొదటిది : జ్యోతిషాస్త్ర ప్రమాణం

రెండవది : పురాణ ప్రమాణం

మూడవది : ఆగమాది ప్రమాణం

జ్యోతిషాస్త్ర ప్రమాణం :

ఆకాశంలోని అనంత నక్షత్ర గ్రహాలకు జీవరాశులకు ఉన్న సంబంధాన్ని తెలియజేసే శాస్త్రం జ్యోతిషాస్త్రం. జీవరాశుల జననకాలంబట్టి అప్పటిగ్రహ నక్షత్ర సంచారంబట్టి భవిష్యత్ నిర్ణీతమై ఉంటుంది. జ్యోతిషాస్త్ర రీత్యా గ్రహాలలో రవి ఆత్మకారుడు. చంద్రుడు మనఃకారుడు. ధనుస్సుకు అధిపతియైన బృహస్పతి బుద్ధికారుడు. ఈ నెలలో ఈ మూడు కలవడంవల్లనూ మార్గశిర మాసం ఆత్మమనోబుద్ధి సంయోగకాలమైంది.

పురాణప్రమాణం :

మార్గశీర్ష ప్రాధాన్యం బ్రహ్మాండ పురాణం, ఆదిత్యపురాణం లోను, భాగవతం, నారాయణసంహిత, భాస్కరీయం, వాసిష్ట ప్రవచనంలో ధనుర్మాస పూజావిధులున్న విపులంగా చెప్పబడ్డాయి^{2F2}

ఆగమ ప్రమాణం :

స్వామికి జరుపవలసిన పూజా విధానాలని శాస్త్రీయంగా శాసించే శాస్త్రం ఆగమం. ఆగమాలు మూడు-1. వైష్ణవ ఆగమ

2. శైవ ఆగమం, 3. శాక్త ఆగమం.

ఇవిహిందూధర్మానికి మూడు శాఖలుగా రూపొందాయి. వీటినే వైష్ణవ, శైవ, శాక్తీయ మతములని అంటారు. “మార్గశిమాసంలో ఒకరోజు శ్రీయశోవతిని పూజించి పొంగళి నీవేదిస్తే ఐయ్యిసంవత్సరాలు ఆరాధించిన ఫలంతో సమానం అని ఈ ఆగమాలలో చెప్పబడింది 263

ఆలయాలలో ధనుర్మాసం :

సాధారణంగా ఆలయాల్ని శైవ ఆలయాలు, వైష్ణవ ఆలయా లని విభజించడం పరిపాటి. శైవ ఆలయాల్లో ధనుర్మాస సమ యంలో మాణిక్యవాచకర్ తిరువెంబా వై పారాయణం చేయడం అలవాటు. అలాగే వైష్ణవాలయాలలో ఆళ్వారులలో ఒకరైన ఆండాళ్ పాడిన తిరుప్పావైలోని ఒక్కొక్క పాశురాన్ని పాడడం అలవాటు.

తిరుమలలో నెలకొన్న స్వామి వేంకటేశ్వరుడు. ఆ స్వామి విష్ణువని, విష్ణుమూర్తి అని వైష్ణవులు భావిస్తారు. ఆండాళ్ తమ తిరుమొషిలో “వెయ్యదోర్ త లువి శక్కరక్కై వేంగడవర్కైన్వై విడికిత్తియే” 273 అని ప్రార్థించింది. అందువల్లనే వేంకటేశ్వరాల యంలో తిరుప్పావైపాశుర పఠనం ఆమోదించబడింది. ఆదృష్టితోనే వైష్ణవ ఆలయాలలో జరుపబడే పూజా కైంకర్యాలు తిరుమలలో కూడా యథాతథంగా జరిపేట్టు రామానుజులుంగారు కట్టడిచేశాడు. అందులో భాగంగానే ధనుర్మాస పూజా సమయంలో తిరుప్పావై పఠనం చేస్తారు.

రోజుకు ఒక్క పాశురంవంతున పాడతారు. ఈనెల రోజులలో మాత్రం తిరుమలలో మామూలుగా చదివే సుప్రభాత పఠనం లేదు.

3. 3. 1. 7. 1. ధనుర్మాసం—ఆధారాలు :

తిరుమలలో ధనుర్మాస పూజా విధానం చాలాకాలంగా సంబ రంగా జరుపబడుతుండేది అనడానికి రెండు ఆధారాలున్నాయి.

మొదటిది శాసనాధారం, రెండవది సంకీర్తనాధారం.

3.3.1.7.1.1 శాసనాలలో ధనుర్మాసం :

ఈ శాసనాలలో ధనుర్మాసానికి సంబంధించిన శాసనాలను రెండు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

ప్రథమదశ 1424-1503 :

ఈమధ్య కాలంలో ధనుర్మాస ప్రశంస అయిదు శాసనాల్లో ఉన్నాయి.

మొదటిది సాకువ నరసింహుని పరిపాలనా కాలంలో తిరువిధ సాని ఆనైమది కుమార్తైవళంది 1488 సంవత్సరం శాసనం. 264 ఈమె మార్గళి నెలలో జరగాల్సిన ధనుర్మాస పూజకు ముప్పై తిరుక్కణామడై శ్రీ భాండారానికి సమర్పించింది. రోజుకు ఒక తిరుక్కణామడై చొప్పున వస్తువులను సరఫరా చేయాలని నిర్దేశించింది.

రెండవది సాకువ నరసింహుని యాజమాన్యంలో తిమ్మణ్ణి 1492 సంవత్సరం శాసనం. 265. ఇతడు ధనుర్మాసంలో జరగాల్సిన పూజా నైవేద్య నిర్వహణకు ముప్పై పరువువీయల్ [కడలైసుండల్] తిరుప్పోనకం వ్యవస్థ ఏర్పాటుచేశాడు.

మూడవది సొత్తై తిరుమలనంబి తిరువేంకటయ్యంగారి కుమారుడు కుమార తాతయ్యగారి 1493వ సంవత్సరం శాసనం. 266 ఇతడు ముప్పై రోజుల తిరుప్పవళ్లెలుచ్చికి రోజుకు ఒక పరువు వీయల్, తిరుప్పోనకం ఏర్పాటుచేశాడు.

నాల్గవది వ్యాపారస్థులలో ఒకడైన కులత్తుళార్ పూదోళ్వార్ వెంకటశెట్టి 1494 సంవత్సరం శాసనం. 267 ఇతడు ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజా నిర్వహణకు ముప్పై తిరుప్పోనకం కట్టడిచేశాడు.

అయిదవది తిరుమలైశెట్టిసరణ్ణు 1494 సంవత్సరం శాసనం 268 ఇతడు ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజకు ముప్పై తిరుప్పోనకం

వ్యవస్థ కల్పించాడు.

ద్వితీయ దశ : [1504-1547]

ఈ మధ్యకాలంలో ధనుర్మాస ప్రశంస కన్పించే శాసనాలు వదహారు.

వెంకటత్తురైవర్ కుమారుడు పండితర్ పురుషోత్తమయ్యర్ 1536 సంవత్సరం శాసనం. 269 ఇతడు మార్గళి మాసంలో జరిగే ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజా నిర్వహణానికి ముప్పై తిరుప్పోనకం ఏర్పాటుచేశాడు. ధనుర్మాస ప్రారంభోత్సవానికి ఒక దోసప్పడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

అనంత పండితర్ కుమారుడు నాగర్ పండితర్ 1538 స॥ శాసనం. 270 ఇతడు మార్గళిమాసంలో ధనుర్మాస పూజా ఉభయానికి కావలసిన వ్యవస్థ ఏర్పాటుచేశాడు.

సేట్టలూర్ పొన్నాబలందర్ కుమారుడు ఉలగప్పన్ 1540 సంవత్సరం శాసనం. 271 ఇతడు వ్రతి సంవత్సరం మార్గళిమాసంలో జరిగే ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజకు అరవై తిరుప్పోనకం ఏర్పాటుచేశాడు

అంధకాల తీర్థర్ కుమారుడు ఎల్లప్పపిళ్లై 1543 సంవత్సరం. శాసనం. 272 ఇతడు ధనుర్మాస పూజకు ఒకరేకై బంగారు ఐదు పణమ్, ముప్పై తిరుప్పోనకం వెంకటయ్యన్ ఉభయానికి కట్టడి చేశాడు.

కొండార్ దాసరి కుమార్తై గోవింది 1545 స॥ శాసనం 273 ఈమె వ్రతి సంవత్సరం జరిగే ముప్పైరోజుల ధనుర్మాస వ్యవస్థకు వదకొండు ఇడ్డిలిపడి , ముప్పై తిరుప్పోనకం ఏర్పాటుచేసింది.

కామరాసయ్యర్ కుమార్తై తిరుమలై అమ్మన్ క్రీ.శ 1547వ

సంవత్సరం శాసనం.274 ఈమె ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజా నిర్వహణకు అరవై తిరుప్పోనక తళిగై ఏర్పాటుచేసింది.

చేదిరాయర్ మహారాయర్ తమ్మయ్యన్ శాసనం. 275 ఇతడు 3 తిరుప్పోనక తళిగై మార్గళి తిరుద్వాదశిన ధనుర్మాస పూజకు ఏర్పాటుచేశాడు.

ఉడయర్ దేవిశెట్టి కుమారుడు తిప్పశెట్టి క్రీ.శ 1507 సం॥ 276 సోమై అప్పర్ కుమారుడు తిరువేంకట ముడయాన్ క్రీ.శ 1521 సంవత్సరం 277 కనకపిళ్లై కుమారుడు ఆనై సాందనార్ క్రీ.శ 1539 సంవత్సరం 278, కోవై కుమార్తై యల్లమ్మన్ క్రీ.శ 1548 సం॥ 279 అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్ళపాక పెరియ తిరుమలయ్యంగారు క్రీ.శ 1539 సంవత్సరం 280, తిరువేంకట చక్రవర్తి కుమార్తై తిరువేంకటత్తార్ క్రీ.శ 1541 సంవత్సరం 281, తాళ్ళపాక పెరియ తిరుమలయ్యంగార్ క్రీ.శ 1541 సంవత్సరం 282 సెట్టాఅప్పర్ కుమారుడు సెత్తాయిర్ కుప్పయ్యన్ క్రీ.శ 1547 సంవత్సరం 283 శాసనాల్లోను, వెన్రుమాలై ఇట్టూర్ వల్లికొండన్ శాసనం 284లోను ముప్పై రోజుల ధనుర్మాస పూజకు ముప్పై తిరుప్పోనకం నైవేద్యం కల్పించినట్లు ఆధారాలున్నాయి.

పై శాసనాలవల్ల మనకు వ్యక్తమయ్యే విషయాలు ;

మొదటిది ధనుర్మాసోత్సవం ముప్పై రోజులకాలం జరిగే ఉత్సవం, రెండవది రోజువారి ఉత్సవనైవేద్య నిర్వహణకు హింగలి, అప్పవడి, గోధిప్పడి, సుగియన్ వడి మొదలయినవి సమకూర్చి సాంప్రదాయం. మూడవది ఈ ఉత్సవంలో తమభాగంగా రాజులు, వ్యాపారస్తులు, స్త్రీలు మొదలైనవారు కైంకర్యానికి తగిన వ్యవస్థ చేయడం.

ఓ. బి. 1. 7. 1. 2 సంకీర్తనలలో ధనుర్మాసం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనల్లో ధనుర్మాస పూజలకు సంబంధించి మూడు కీర్తనలు కనిపిస్తాయి. వాటిలో రెంటిలో స్పష్టంగా ధనుర్మాస

నిర్దేశం ఉంది. ఒకదానిలో ధనుర్మాసమని తేకపోయినా ధనుర్మాస సుప్రభాతమయిన “తిరువళచ్చి” ఉల్లేఖనం ఉంది.

అన్నమయ్య తన ధనుర్మాస సంకీర్తనల్లో మూడు విశేషాల్ని వ్యక్తం చేయదలచినట్లు స్పష్టమవుతుంది.

1. ధనుర్మాస పూజా విధానం చెప్పడం.
2. ధనుర్మాస కాలంలో జరిగినవిగా తాను భావించిన స్వామి దివ్యలీలల్ని జతచేసి వివరించడం.
3. స్వామి ఆరగింపులో మానవ నైజాన్ని సమన్వయం చేయడం.

ధనుర్మాస పూజావిధానం చెప్పడం :

భక్తుడు ఉదయకాలం నాలుగు ఘడియలకు ముందుగా లేవాలని, ఆగమ శాస్త్రాలలో చెప్పినట్లు స్నాన సంధ్యాదుల్ని పూర్తిచేసి, ఆపై స్వామి పూజకు తరలి వెళ్ళాలని

“ముదమలర కాలముల మీరిటు మోసపోక

హృదయ మలర భజింపరో మీ

రిటు ధనుర్మాసముల విధులన్ ఘనులు

వేగనాలుగు ఘడియలనగా వేదవేద్యులు లేచి సరుగున

నాగమోక్త విధులను తమదేహనుగుణములుగా

వేగమున సంధ్యాదులొగిగావించి విమలాంబోధిశయనుని

బాగుగా బూజించరో యెడపక ధనుర్మాసముల విధులన్ ఘనులు

[11-2-45] పంక్తులలో స్పష్టంచేశాడు.

విమాత్రం వ్రతం ఆచరించకపోయినా ధనుర్మాస పూజా విధానాలను పాటించాల్సిన అవసరాన్ని, చేయదగిన కాలాన్ని, క్రమాన్ని ఈ పంక్తులలో స్పష్టంచేశాడు. అలాగే స్వామికి పీతాంబరం తొడగడం, పువ్వుల్ని సమర్పించడం, ధూపదీపాదుల్ని నివేదించడం మొదలయిన విషయాల్ని

వరుగు చీనాంబరములను నతి పరిశక్ముల బుష్పముల కడు
వెరపుగా వేంకటపతికి నైవేద్యసంగతుల
అరుదుగా ధూపముల బహుదీపాదులను తాంబూలవిధులను
వరగబూజింపుడు సమస్త ప్రభు ధనుర్మాసమునవిధులన్
ఘనులు [11.2.45]

తోడనె గంధాక్షతలు ధూపదీపాలివిగో
కూడిన విప్రుల వేద ఘోషణలివే
వాడుదేర బూజించవలె గమ్మపువ్వులివే
వీడెమిదె కొలువుకు విచ్చేయవయ్యా [19-195]

పంక్తులలో నిర్దేశించాడు.

అన్నిటికన్న ధనుర్మాస కాలంలో తిరువాముడికి, సంకీర్తన
పఠనానికి అవకాశం ఉండేదని ఈ క్రింది పంక్తులవల్ల తెలుస్తుంది.
'చదివేరు వైష్ణవులు సారెదిరువాముడిదె
బలసి సంకీర్తన పరులు పాడేరివే' [9-195]

బహుశ : అన్నమయ్య తాను వ్రాసిన ధనుర్మాసం పాటలు ఈ
ఈ ఉత్సవ కాలంలో పాడి స్వామిని మెప్పించేవాడని ఊహించడానికి
వీలుంది.

2. ధనుర్మాస కాలంలో జరిగినవిగా తాను భావించిన స్వామి
దివ్యలీలల్ని జతచేసి వివరించడం :

దుష్టశిక్షణార్థం, శిష్టరక్షణార్థం, స్వామి అవతరిస్తుంటాడు. వాడినే
అవతారాలంటారు. ఆయా అవతారాలలో స్వామి లోకోత్తరమయిన
లీలలు సంవత్సరంలో ఏకాలంలోనయినా జరగవచ్చు. కానికొన్నిటికి
దీపావళిలాంటి వాటికి కాలాన్ని నిర్దిష్టంగా చెప్పడానికి వీలుంది.
కొన్నిటికి చెప్పలేము. కాని అన్నమయ్య ధనుర్మాస కాలంలో
స్వామి యోగనిద్ర నుండి మేల్కొనడం, గోవర్ధనగిరి ఎత్తడం,
గోపికా విహారం మొదలయినవి జరిగినవిగా భావించినట్లు స్పష్ట
మవుతుంది.

'అతిబ్రహ్మాండాలు గుక్షినటు ధరించినయట్టి
 అతనికి జేయరో ఆరగింపులు
 వ్రతిలేని క్షీరాబ్ధిబవళించి లేచినట్టి
 చతురునికి జేయరో చలినారగింపులు
 యేడు దినములు దాకా నెత్తెనుగోవర్ధనము
 ఆడివచ్చె బాలునికి ఆరగింపులు
 మేడెపు గోపికలతో మిక్కిలిబెనగినట్టి
 వేడుకకానికి దేరో విందులారగింపులు [9.9.]

3. స్వామి ఆరగింపులలో మానవ నైజాన్ని సమన్వయం జేయడం

ఆకలి మానవ సహజం. చూలాలు తనకోసం కాకపోయినా
 కడుపులో ఉన్న బిడ్డకోసమయినా ఆరగిస్తుంది. అలాగే చాలారోజులు
 నిదురపోయినవాడు నిద్రలేవగానే ఆకలికి ఆవురుమంటాడు. అదే
 మోస్తారు బరువు ఎత్తినపుడుగాని లేదా బాగా శ్రమించినపుడుగాని
 ఆకలికి లోనవుతాడు. ఈ మానవ నైజాన్ని స్వామికి అన్వయించి
 ఆకలికొన్నాడని ఆరగింపులు చేయమని, అనడంలో ఔచిత్యంవుంది

ధనుర్మాసంలో కోలాటం :

ప్రతి ఇంటిలో గొబ్బిపెట్టడం ధనుర్మాసం రోజునే ప్రారంభ
 మవుతుంది. 'గొబ్బిళ్లు' అంటే వేడుక, క్రీడావిశేషం. సమస్కార
 భేదం అనే అర్థాలు సూర్యరాయ నిఘంటువులో చెప్పబడ్డాయి. తమి
 ళంలో 'కుమ్బుడు' అంటే మ్రొక్కు, గొబ్బి అర్థాలు కన్పిస్తాయి.

ఈ పండుగ మార్గశిర పుష్యమాసాల్లో వస్తుంది. సంక్రాంతి
 అంటే చేరడం అని అర్థం. సూర్యుడు నెలకొక్కసారి, ఓక్కొక్కరాశిని
 చేరతాడు. దీన్నే సంక్రాంతి సంక్రమణం, సంక్రాంతి పండుగ
 ఈ పండుగ దినాల్లో స్త్రీలు, బాలికలు ఉదయాన్నే లేచి వాకిళ్లు
 అలికి గొబ్బిముద్దలు పెడతారు. ఆ గొబ్బిముద్దలు చుట్టూ తిరుగుతూ
 చేతులు తట్టుతూ పాడే పాటలే గొబ్బిపదాలు.

పొల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణంలో చప్పట్లులిడుచూ

‘ గునిసి గునిసి ’ ఆడే పదాల్ని గొబ్బిపాటలుగా గ్రహించవచ్చు.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు :

జానపద సాహిత్యోద్ధారకుడు వ్యాసంలో “ ధనుర్మాసమున తెలుగుదేశమున బాలికలు తెల్లవారుజాముననే నిద్రలేచి గొబ్బెమ్మలనుపేర గోమయముతో బొమ్మలుగాజేసి ముఁగిళ్ల ప్రముగ్గులుబెట్టి పూలతోనలంకరించి పూజింతురు. ఇట్టి ప్రార్థనము తిరుప్పావైలోను గొంతగలదు. దక్షిణ భారత మందంతటను సామాన్యమైన యొక ప్రతమ్నననుసరించి ద్రావిడతైవులు శివసంప్రార్థనార్థమగు తిరు వెంబావైని, ద్రావిడ వైష్ణవులు విష్ణుసంప్రార్థనార్థమగుతిరుప్పావైని గల్పించుకొని యుందురు. ‘ గొబ్బెమ్మ ’ పదము ‘ గొపెమ్మ ’ పద భవము. అరవమున ‘ గొబ్బియళ్ల ’ ‘ గోపిగల్ ’ పదభవము 285 అనిచెప్పారు.

ఆచార్య బి. రామరాజు

తెలుగులో జానపదగేయ సాహిత్యంలో ‘ బొడ్డెమ్మ ’ బ్రతుకమ్మ పండుగలు సాగరాండ్రదేశమున కానరావు. బొడ్డెమ్మ పిల్లలపండుగ. ఇది బ్రతుకమ్మ పండుగకు పూర్వము తొమ్మిది దినములు జరుగును. ఇందులో పెద్దలంతా పాల్గొనరు. ప్రేక్షకత్వమేగాని పెద్దరికము వారికేమియు నుండదు. పుట్టమన్నులోనొక పిటమీద ఐదంతరువుల బొడ్డెమ్మను భాద్రపద బహుళ పంచమినాడు నిర్మింతురు. దానిపై నొక కలశమునుంచెదరు. కలశముపై నొక కణము [కొత్తరపిక బట్ట]నుంచి, వసుపు గౌరమ్మను నిల్పి, వసుపు కుంకుమలిడి, రుద్రాక్ష గోరింట, బీరపువ్వులతో నలంకరింతురు. ఇది ప్రతి ఇంటిలో చేయ నవసరములేదు. వల్లెటూరి యందు వాడకొక్క కుటుంబము వారై నను చేసినచాలును. సాయంకాలమున ఇంటిముందర నిలికిప్రముగ్గులు పెట్టి బొడ్డెమ్మ నచ్చట నిలుపగనే ఆవాడలో నుండు ఆడపిల్లలంద రచ్చట చేరుకొందురు. పెద్దలీ వినోదమును చూచుటకై వచ్చెదరు. చూడవచ్చిన పెద్దలతో నొకస్త్రీ పాటలు పాడుచుండగా పిల్లలుచేతులు తట్టచూ బొడ్డెమ్మచుట్టూ తిరుగుచూ పాడెదరు. సాధారణముగా

బ్రతుకమ్మ పండుగలప్పుడు పొడెడు పొటలనుగూడ ఈ సమయమున పొదుదురు. ఈ బొడ్డెమ్మ పండుగ మహాలయామావాస్యతో పూర్తియగును. బొడ్డెమ్మ నృత్యములను ఆటపొటలను మనమౌత్తరాహుల 'గర్భో' నృత్యములతో పోల్చుకొనవచ్చును. 286 అని విశదపరచారు.

ఆచార్య యస్వీ జోగారావుగారు :

ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్రలో ' గొబ్బిళ్లనగా ' ఒక ఆడపిల్లల పండుగ. ఇందూతపదము విశేషము. గతియందును విలక్షణతగలదు. ఇది తాళ్లపాకవారి సంకీర్తన లక్షణమున నిబంధపదముగా జరిగణింపబడినది. అర్థ చంద్రిక పదము, ఏలపదము, చందమామ పదము మొదలగు వానితోపాటు, పాదయుగళముగ బహుజన సంప్రయుక్తి బరగు 287నని చేప్పబడినది అనిఅభిప్రాయపడ్డారు.

డాక్టర్ పేటూరి ఆనందమూర్తిగారు తాళ్లపాక కవుల పదకవితలు-బాషా ప్రయోగ విశేషాలులో ' మార్గశిర మాసమున స్త్రీలు, బాలికల గుమ్మాలముందు గుంపులుచుట్టి వలయాకారముగ తిరిగి చప్పట్లు చరచుచు నీగొబ్బిపొటలు బాడుదురు. గొబ్బిపదములీపేరు వానిపాదాంత చరణాంతములందావృత్తములగు గొబ్బి, గొబ్బిళ్ల, యను పదములనుబట్టి యేర్పడినది 288అని పేర్కొన్నారు.

పై అభిప్రాయములవల్ల తేలిన విషయాలు :

గొబ్బిపొటల్ని సంక్రాంతి పండుగ సమయంలో ఆడపిల్లలు, స్త్రీలు, మండలాకారంగా తిరుగుతూ నృత్యంచేస్తూ పాడతారనడం మొదటి లక్షణం. ఈ పొటల్లో గొబ్బి, గొబ్బెమ్మ అనేవి పూత పదాలుగానూ, గొబ్బిళ్ల, గొబ్బియళ్ల అనేవి పాదాంత ఆవృత్తి పదాలుగా వుంటాయనడం రెండవ లక్షణం. ఈపొటల్లోని విషయం చాలావరకు పౌరాణికం కావడం మూడవ లక్షణం. తెలంగాణా ప్రాంతంలోని బొడ్డెమ్మ బ్రతుకమ్మ పండుగలో సాదృశ్యంవుండే

ధనుర్మాస సమయాలలో స్త్రీలు గుంపులుచేరి బాలకృష్ణుని లీలావిలాసాదుల్ని కీర్తిస్తూ పాడేవారని తెలుస్తుంది.

3.3.1.7.2. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య ధనుర్మాస సంకీర్తనలు మూడు భూపాలంలోనే పాడబడ్డాయి. బ్రహ్మసేనర్ సాంబమూర్తిగారు ఆరాగాన్ని “ ఇది ఇప్పటి ఎనిమిదవ మేళమైన తోడిరాగ జననం. ఈ రాగాన్ని జాత్రరాములు భూపాలతోడి అని, దక్షిణాతులు భూపాలమని అంటారు. ఇది ఉదయకాలంలో పాడదగిన రాగం. ఇది పురుషరాగం. సూర్య అంశతోపుట్టడం వల్ల దీన్ని పూర్వయామంలోనే పాడాలని నియమం”. అని పేర్కొన్నారు.

ఎమినిద్దిరించేవు యెందాకాను

కామించి బ్రహ్మదులెల్లగాచుకున్నారదివో [9-125]

అనే పంక్తుల్లో స్వామికి మేలుకొలుపు పాడడం స్పష్టంగా కానవస్తుంది.

‘వేకువదిరువీళచ్చి విష్ణునికిజేయరో

అకటికొదగినట్టి ఆరగింపులు [9-9]

ముదమలర కాలముల మీరిటు మోసపోక

హృదయమలర భజింపరో మీ

రిటు ధనుర్మాసముల విధులన్ ఘనులు [11-2-45]

ఈ రెండు కీర్తనలోను భక్తుడైనవాడు ఉదయమే మేల్కొనిస్వామి సేవకు సంసిద్ధుడు కావలసిన అవసరాన్ని స్పష్టంచేయడంవల్ల ఈ రాగం లాక్షిణికంగా ప్రయోగింపబడిందని స్పష్టమవుతుంది.

అలాగే గొబ్బిపాటల్లో 2-4 పాదాంతాలలో గొబ్బిళ్ల అనేమాట ఆవృత్త అవుతుంది. ఇది పూర్తిగా స్త్రీలపాట. అడుగులువేస్తూ పాడుకోవడానికి అనువయిన పద్ధతిలో దేసాళం సాగినరచన ఇది.

3.3.1.7.3 తిరుమలలో ధనుర్మాసం : 289

తిరుమల వేంకటేశ్వర స్వామికి వైఖాసన ఆగమం ప్రకారం

పూజా విధానాలు సాగుతాయి. వాటిలో ధనుర్మాస పూజా విధానం ఒకటి. ధనుర్మాస పూజాకాలంలోనే ముక్కోటి ఏకాదశి పర్వదినం వస్తుంది.

ఈ ధనుర్మాస పూజా జ్ఞాపకార్థంగా స్వామి వక్షస్థలంలోని శ్రీదేవి పార్శ్వంలో సువర్ణ శుకప్రతిమారాజాన్ని అర్చకులు అలంకరిస్తారు. సుప్రభాతానికి బదులుగా 'ఆండాళ్ తిరుప్పావై' పాశురాలను రోజుకు ఒకటి వంతున పఠిస్తారు. గోదాదేవి ప్రియుడయిన శ్రీకృష్ణస్వామికి వేడినీటితో అభిషేకంచేసి అలంకరించి ఏకాంతసేవా భాగ్యాన్ని కలుగ జేస్తారు. ధనుర్మాసం ముప్పైదినాలు అన్ని ప్రధాన పూజా విధానాలన్నీ శ్రీకృష్ణస్వామివారికే జరుపుతారు.

3.3.1.8. తెప్పోత్సవం :

తిరుమల వేంకటేశ్వరస్వామి స్వయంభువుగా అవతరించిన స్వామి. ఆ స్వామికి వైఖానస ఆగమోక్తంగా పూజా విధానాలు కొనసాగుతున్నాయి, ఈ పూజా విధానాలు అనేకాలు. అవి నిత్య పూజలు. అంటే ఉదయం మేలుకొలుపు మొదలు రాత్రి పవళింపు దాక సాగేవి. సుప్రభాతం, విశ్వరూప దర్శనం, తోమాలసేవ, కొలువు, సహస్రనామార్చన మొదలైనవి. కొన్ని వారోత్సవాలు, అంటే కొన్ని నిర్దిష్టదినాలలో మాత్రం జరిగేవి. గురువారం పూలంగి, శుక్రవారం అభిషేకం; మాసోత్సవాలు కొన్ని మాసాలలో జరిగేవి. ధనుర్మాసంలో జరిగే ధనుర్మాస పూజ. కొన్ని సంవత్సరోత్సవాలు. వసంతోత్సవం ఉత్తర ఉత్సవం, తెప్పోత్సవం మొదలయినవి.

తెప్పోత్సవానికి తమిళంలో తిరువల్లివోడం సంస్కృతంలో ప్లవోత్సమని పేర్లు. పల్లి అనగా శయనం తిరువల్లి అనగా సుఖ శయనం లేదా మంగళకరమైన శయనం అని అభిప్రాయం 'ఓడం' అనగా తెప్ప. ఓడలో స్వామి సుఖాశీనులై కోనేటిలో తిరుగడం 'తిరువల్లి' ఓడం తిరునాళ్ అవుతుంది.

3.2.1.8.1. తెప్పొత్సవం-ఆధారాలు :

తెప్పొత్సవం చాలాకాలం నుండి తిరుమలలో జరుగుతూవుంది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

3.2.8.1.1 శాసనాలలో తెప్పొత్సవం :

తెప్పొత్సవ ప్రశంసపున్న శాసనాలను రెండు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

ప్రథమదశ : [1424-1503]

ప్రథమ దశలో తెప్పొత్సవ ప్రశంసపున్న శాసనం ఒక్కటి కనిపిస్తుంది.

మొదటిది క్రీ.శ 1468వ సంవత్సరం సాళువ గుండయదేవ మహారాజు ఉడయర్ కొడుకు శ్రీమాన్ మహామండలేశ్వర మేదిని మిశ్రగండ కత్తారి సాళువ నరసింహరాజు ఉడయార్ శాసనం. 290 ఇతడు స్వామి పుష్కరిణి మధ్యలో వసంత మండపాన్ని నిర్మించాడు. కోడై తిరునాళ్ ఉత్సవం పూర్తి అయిన పదిరోజుల తర్వాత జరిగే తెప్పొత్సవానికి, స్వామివారు వసంతమంటపంలో ఆసీనులై పున్న పుడు రెండు అప్పవడి, రెండు సుగియన్వడి, రెండు తిరుక్కణామడై కట్టడిచేశాడు.

ద్వితీయదశ : [1504-1538]

ఈ మధ్యకాలంలో తెప్పొత్సవ ప్రశంసపున్న శాసనాలు పద మూడు. వీటిలో ఎనిమిది క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం మాత్రం చెలువడినవి. ఈ ఎనిమిది శాసన దానకర్తలు తొమ్మిది రోజులకు తొమ్మిదివడి, అప్పవడి, కట్టడిచేశారు.

క్రీ.శ 1532వ సంవత్సరం తాళ్లపాక అన్నమయ్యంగార్

కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం. 291 ఇతడు స్వామి పుష్కరిణిని బాగుచేయించి నీరాశి మంటపాన్ని నిర్మించాడు. క్రొత్తగా ప్రదక్షిణ మండపాన్ని కట్టించి, శిలలతో సోపానాలు ఏర్పాటుచేశాడు.

క్రీ.శ 1533వ సంవత్సరం నాగర్ భట్టర్ కుమారుడు రాయసం రామచంద్ర దీక్షితర్ శాసనం. 292 ఇతడు తొమ్మిది రోజుల తెప్పోత్సవానికి తొమ్మిది అప్పవడి నియమనంచేశాడు

క్రీ.శ 1533వ సంవత్సరం కణ్కుపిలై కొడుకు అనైసాందనార్ శాసనం. 293 ఇతడు తెప్పోత్సవానికి ఒక అప్పవడి కట్టడిచేశాడు.

క్రీ.శ 1537వ సంవత్సరం మధురనాయక రాజుల వంశ మూల పురుషుడైన నాగమ నాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం విశ్వనాథ నాయకర్ శాసనం. 294 చిన్నప్ప నాయకర్ కుమారుడు కప్పప్ప నాయకర్ కుమారుడు శాసనం. 295 శ్రీ రామయ్యంగార్ కుమారుడు బాచ్చరాసయ్యర్ శాసనం. 296 భూతశిట్టభట్టర్ కుమారుడు రామభట్టరయ్యన్ శాసనం, 297, తిమ్మన ఉడయర్ కుమారుడు ఇమ్మడి ఎల్లప్ప ఉడయర్ శాసనం. 298 సకలరాజు కుమారుడు శింగరాజు శాసనం. 299 తిమ్మప్ప నాయకర్ కుమారుడు అడైప్పం బైయప్ప నాయకర్ శాసనం. 300 వీరందరు తొమ్మిది రోజుల తెప్పోత్సవానికి తొమ్మిది వడి, అప్పవడి కట్టడిచేశారు.

క్రీ.శ 1538వ సంవత్సరం ఎర్రమభట్టర్ కుమారుడు వడైమలై భట్టర్ శాసనం. 301 ఇతడు తెప్పోత్సవానికి ఒక సుగియన్ వడి కట్టడిచేశాడు.

పై పరిశీలనవల్ల తెలిసే విషయాలు :

మొదటిది తెప్పోత్సవం కోడై తిరునాళ్ ముగిసిన పదిరోజుల తర్వాత జరిగేది. రెండవది మకర సంక్రమణం మరుసటిరోజు జరిగేది. మూడవది ఇది తొమ్మిది రోజుల ఉత్సవం. నాల్గవది

తెప్పోత్సవం స్వామివారికి మాత్రమే జరిగేది.

1537 నుండి ఈ తెప్పోత్సవం ప్రాముఖ్యం హెచ్చిందని తెలుస్తుంది.

5.3.1.8. 1.2 సంకీర్తనలలో తెప్పోత్సవం :-

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో తెప్పోత్సవ సంకీర్తనలు మూడు కనిపిస్తాయి.

ఈ కీర్తనలలో అన్నమయ్య కాలనాడు జరిగే తెప్పల తిరు నాళ్ల వైభవం కీర్తింపబడింది. 'ఒప్పగ శ్రీవేంకటాద్రి నున్నతి గోనేటిలోన తెప్పరిల్లనేటనేట తెప్పతిరుడాళ్ళు [2-143] అనే వాక్యాలు బట్టి తెప్పోత్సవం తిరుమల కోనేటిలో సంవత్సరానికి ఒక్కసారి జరిగే ఉత్సవమని స్పష్టమవుతుంది.

'దేవదేవునికి తెప్పలకోనేటమ్మ' [7-192] అనే వాక్యాన్నిబట్టి స్వామివారు ఒక్కరే తెప్పలో తిరిగేవారని వూహించడానికికూడా వీలుంది

“సింగార మూరితివి చిత్తజ గురుడవు
సంగతి జూచేరు మిమ్ముసాసముఖా
పూవుల తెప్పల మీద పొలతులు నీవునెక్కి” [2-47]

అనే పాదాలుబట్టి స్వామివారు దేవేరులతో గూడ రకరకాల పువ్వుల తెవ ను అధిష్టించేవారని తెలుస్తుంది.

“దేవదుండుభులుమ్రోయ దేవతలు గొల్పవగా
అంగరంగ వైభవాల నమర కామినులాడు
సంగీత తాళవాద్య చతురతుల మెరయ” [2-417]

అనేపాదాలుబట్టి సృత్యగీత వాద్యాలతో ఈ ఉత్సవం సంబరంగా సాగేదని స్పష్టమవుతుంది.

అన్నమయ్య కీర్తనల ఆధారంగా తెప్పోత్సవం రెండురోజులు

జరిగేదని ఊహిస్తే, ఒకరోజు స్వామివారు, రెండవరోజు స్వామిత దేవేరులు.

తెప్పల తిరునాళ్ల వర్ణనలో అన్నమయ్య రెండు అంశాల కీర్తించాడు.

ఒకటి కోనేటిమహాత్య్యాన్ని చెప్పడం
రెండవది పౌరాణిక కేతివృత్తాంత ప్రస్తావన

“ధర్మార్థ కామ మోక్ష తతుల నీ సోబనాల
అర్మిలి నాలుగు వేదాలదె నీడరులు
నిర్మలపు నీ జలము నిండు సప్తరాగాలు
కూర్మము నీలోతు వో కోనేరమ్ము

తగిన గంగాది తీర్థములు నీకడళ్ళు
జగతి దేవతలు నీజల తంతులు
గగనపు పుణ్యలోకాలు నీదరిమేడలు
మొగినీ చుట్టమూకలుమునులోయమ్మా

వైకుంఠ నగరము వాకిలే నీయాకారము
చేకొను పుణ్యములే నీజీవన భావము
యేకడను శ్రీ వేంకటేశుడే నీవునికి

దీకొని తీర్థమాడితిమి కావవమ్మా [7-192]

పౌరాణిక ప్రస్తావన :

ఎందునీకు ప్రేయమో యీతెప్ప తిరునాళ్ళు
దిందువడి సిరులతో తెప్ప తిరునాళ్ళు

పాలజలనిధిలో బవ్వళించు పాముతెప్ప
దేలుచున్న దణిదెప్ప తిరునాళ్ళు
వోలికే కోదకమై వొక్కమట్టియాకుమీద
తేలుచున్నదది తెప్ప తిరునాళ్ళు

అమృతము తెచ్చునాడు అంబుధిలో మంధరము

తెమలదేలించు తెప్పతిరునాళ్ళు
 యమునలో కాలింగు నంగపు వడిగెమీద
 తిమిరి తొక్కిన తెప్ప తిరునాళు" [2-143]

3. 3. 1. 8 2 సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య తేప్పొత్సవ కీర్తనలు మూడు లలిత, సామంతం గుండక్రియ రాగాలలో పాడబడ్డాయి. 2.143 కీర్తనలో మాత్రం తెప్పతిరునాళ్ళు అని స్పష్టంగాను, 2-471 కీర్తనలలో పూవుల తెప్పల మీద అని. 7-192 కీర్తనలలో దేవదేవునికి తెప్పల కోనేటమ్మని అని అన్నమయ్య పేర్కొన్నాడు. సంగీత నృత్య విశేషాలను [2-471] కీర్తనలో ఉల్లేఖించడంవల్ల, ఈ కీర్తన అన్నమయ్య కాలంనాడు నృత్యభంగిమలతో ఆడేవారని ప్రదర్శించేవారని తెలుస్తుంది.

3. 3. 1. 8. 3 తిరుమలలో తేప్పొత్సవం : 303

తిరుమలలో తేప్పొత్సవం రెండు విధాలుగా జరుగుతుంది.

1. ప్రతిమంగళవారం జరిగే తేప్పొత్సవం
2. సంవత్సరానికి ఒకసారిమాత్రమే జరిగే తేప్పొత్సవం.

ప్రతిమంగళవారం జరిగే తేప్పొత్సవం :

ప్రతిమంగళవారం జరిగే తేప్పొత్సవం ఆర్జితసేవ. ఈ ఉత్సవాన్ని భక్తజన సౌకర్యార్థం నూతనంగా ఏర్పాటు చేయబడింది. శ్రీస్వామివారు పట్టమహిషులతో డోలావిహారం పూర్తిచేసుకొని తెప్పను అధిష్టించి పుష్కరిణిలో మూడుసార్లు ప్రదక్షిణం చేస్తాడు.

ఈ ఉత్సవం చేసేవారికి ఉత్సవాంతంలో వస్త్రబహుమానం, 250 రూపాయల విలువగల శ్రీనివాస సువర్ణ ప్రతిమాసన్నానంచేసి తమవారైన పదిమందికి స్వామిదర్శనం ఎర్పాటు చేస్తారు.

సంవత్సరంలో ఒకసారి జరిగే తెప్పోత్సవం :

తెప్పోత్సవం ప్రతి సంవత్సరం అయిదు రోజులపాటు జరుగుతుంది. ఈ ఉత్సవం ఫాల్గుణ శుద్ధ ఏకాదశితో ప్రారంభమై పౌర్ణమితో అంతమౌతుంది.

మొదటిరోజు సాయంకాలం సీతారామ లక్ష్మణులు, రెండవరోజు శ్రీకృష్ణస్వామి రుక్మిణీదేవి, మూడు, నాలుగు, అయిదు రోజులలో శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి పట్ట మహిషులతో తెప్పలో పూరేగుతారు. మొదటి మూడు రోజులు మూడు చుట్లు, నాల్గవరోజు అయిదుచుట్లు, అయిదవరోజు ఏడుచుట్లు స్వామి పుష్కరిణిలో ప్రదక్షిణలొగా తెప్పోత్సవం జరుగుతుంది.

3. 3. 1. 9 పుష్పయాగోత్సవం :

ప్రాచీన కాలంలో దేవాలయాలలో జంతుబలు లుండేవి. బౌద్ధ మతానంతరం జంతుబలి స్థానంలో నుట్టితోను, పిండితోను చేసిన జంతువులను బలిచ్చే సంప్రదాయం వచ్చింది. ఈ వద్దతి క్రమంగా మారి బలుల స్థానంలో స్వామి పూజకు వ్రత, పుష్ప, ఫలతోయాలు ప్రాధాన్యమియ్యబడ్డాయి. ఆ వద్దతుల్లో వివిధ ఉత్సవాలు వాడుకలోకి వచ్చాయి. వాటిలో స్వామికి రక్షరకాలైన పుష్పజాతులతో జరిగే యాగం పుష్పయాగం. ఈ యాగనిర్వహణకు సంబంధించిన విశేషాలు చెప్పబడతాయి.

పుష్పయాగం ప్రతిష్ఠాంతరంలోను, ఉత్సాహాంతంలోను, మేషతులా సంక్రమణాలలోను, కటకమకర సంక్రమణాలలోను, సూర్యోప రాగంలోను, చంద్రోప రాగంలోను, యుగాంతంలోను, సంక్రాంతి నాడును, వేంకటేశ్వరుని జన్మ నక్షత్రంలోను చేయదగిందని ఉద్దేశం. దేశాధిపతులు, గ్రామాధిపతులు లేదా కుటుంబ యజమానులు తమ తమ జన్మ నక్షత్రాలలో కూడ స్వామివారికి ఈ ఉత్సవం చేయడానికి అర్హులు. అతివృష్టి, అనావృష్టి, దుర్భిక్ష, దుస్వస్థ, రాష్ట్రవిభ్రమ,

మహావ్యాధి పీడన, సర్వోప్రదవములలోగాని శ్రీస్వామివారికి పుష్ప
 దూగం చేయడం దని నిర్దేశం.

3.3.1.9.1 పూజలు-పుష్పాలు :

తమిళంలో పూజను 'పూసై' అంటారు. పూలతో చేసే పవిత్ర
 కర్మ అని పైమాటకు అర్థం.

భారతీయ సంస్కృతి పూలతో ముడిపడింది. పుట్టినలగాయతు
 మరణాంతండాకా మానవజీవితంలో పుష్పాలకు ప్రత్యేకస్థానం ఉంది.
 అటువంటప్పుడు పురుషోత్తముని కైంకర్యంలో పూల ప్రాధాన్యం
 చెప్పవలసింది.

ఏ దేవాలయాలలోను లేనంతగా కొండమీద పుష్పాలవాడకం
 వుంది. అందుకనే కొండమీద ఇతరులు పుష్పాలు వాడకూడదనే
 నియమం చాలా కాలండాకా ఉండేది. స్వామి కైంకర్యకోసం
 పూలవనాలు నిర్మించడం, అనాదిగా జరుగుతూ వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది.
 వీటిని రెండు ఆధారాలతో పరిశీలించవచ్చును.

3.3.1.9.1.1 గ్రంథాధారాలు :

కొండమీద ఉద్యానవనాల నిర్మాణాలకు సంబంధించిన విశేషాలు
 'శ్రీవేంకటేశ్వర ఇతిహాసమాల'లో కనిపిస్తుంది. ఇది వేంకటాచల
 మునకు చెందిన చారిత్రక కథలమాల. ఈ ఇతిహాసమాలను వ్రాసిన
 వాడు వేంకటాచార్యుడు. ఈ ఇతిహాసమాల క్రీ.శ 1500-1150 నాటిదని
 చెప్పవచ్చును. ఇందులో ఏడు స్తబ్ధకాలున్నాయి. నాల్గవ స్తబ్ధకంలో
 పూలతోటకు సంబంధించిన వృత్తాంతం వుంది.

స్వామి కై పూలతోటలు పెంచినవారిలో మొదటివాడు తిరుమల
 నంబి. అతడు కొండమీదనే కాపురముండేవాడు. పూలులేని పూజలు
 ఎంధుకని తోటలు పెంచాడు. ఆ తర్వాత అతని మేనల్లుడైన
 రామానుజుడు నూతన సంప్రదాయాలను ప్రారంభించాడు. వారిరువురి

స్మృతి చిహ్నంగా 16వ శతాబ్దం దాకా కొండమీద రామానుజ తిరునందవనం, అనంతాళ్వారుల తిరునందవనమని పూదోటలు వెలిశాయి.

శ్రీ రామానుజ కాలంలో [క్రి.శ 1155] పంపగా వచ్చి అనందాళ్వారు తన పూదోటకు మంచి నీటి సరఫరాకు ఆళ్వారు చెరువు త్రవ్వడం ప్రారంభించాడు. భార్య సహాయం తప్ప ఇతరుల సహాయం కోరకుండా చెరువు త్రవ్వాలని అతని ప్రతిజ్ఞ. నిండ చూలాలు చెరువు త్రవ్వడంలో పడేపాట్లను చూడలేని తిరుమలస్వామి బాలకుని రూపంలో వచ్చి సహాయంచేశాడు. స్వామి సేవలో అలసత్వ కూడదని భార్యను రాయితో అనంతాచారి కొడతాడు. అయితే రాజబాలునికి తగిలింది. గడ్డంపగిలింది. బాలకుడు ఆదృశ్యమయినాడు. అసమయాన తిరుమల ఆలయంలో శ్రీవారి గడ్డంనుంచి రక్తం ప్రవహించింది. ఎప్పటిలాగ అనంతసూరి పూజకు కదిలి స్వామిని చూసి నివ్వెర పడ్డాడు. తాను రాయితో కొట్టింది శ్రీనివాసునే అని అర్థమై చెసికొని శరణాగతి పొందాడు. అనంతసూరి శ్రీవారి గడ్డానికి రక్కరూపం అంటించి రక్తాన్ని నిలిపి ఎంతోనొచ్చుకుండాడు. ఆరోజు నుండి శ్రీవారి గడ్డానికి కర్పూరం చుక్క పెట్టడం ఆచారమయింది.

3. 3. 1. 9. 1. 2. శాసనాధారాలు :

తిరుమల దేవాలయమీద పూలతోటలకు సంబంధించిన శాసనాధారం కొన్ని కనిపిస్తాయి.

స్వామివారి పూల కైంకర్యాలు చేసేవాళ్లంతా సొతాని వైష్ణవులు ఇప్పుడు వాళ్ళను దాసనంబి అంటారు. వారి సేవల వుల్లేఖనం 14 శతాబ్దం శాసనాల్లో కనిపిస్తుంది.

1487 సంవత్సరం శాసనం 304లో సాళువ నరసింహుని సేవ వతి ముఖప్పాళమ్ నాయికర్ శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి అంబకరణ్ణాళ్ల పూలతోటను ఏర్పాటుచేశాడు.

నాగమనాయకుని శాసనంలో³⁰⁵ తన అధీనంలో ఉన్న తిరుదం పాడి గ్రామాన్ని 'తిరువిడై ఆట్టమ్' తిరుప్పణిపురం పేరుతో శ్రీ భాండారానికి సమర్పించాడు. తిరుప్పణిపిళ్ళై నాగమనాయకుని తరపున స్వామికి పూలు సరఫరాచేసేవాడు.

3.3.1.3.2 పుష్పయాగం-ఆధారాలు :

తిరుమలలో పుష్పయాగం అత్యంత వైభవంగా జరుపబడేది. అనడానికి రెండు ఆధారాలు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నాయి.

మొదటిది-శాసనాధారం
రెండవది-సంకీర్తనాధారం

3.3.1.3.2.1 శాసనాలలో పుష్పయాగోత్సవం :

పుష్పయాగం ప్రశంస ఉన్న 9 శాసనాలను రెండు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

ప్రథమదశ [1424-1503] :

ఈ మధ్యకాలంలో పుష్పయాగం ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు మూడు కనిపిస్తాయి.

మొదటిది కోయిల్ కెళ్ళి ఎంపెరుమానర్ జియ్యర్ 1446 సంవత్సరం శాసనం. 306 ఇతడు తిరుమల 'తిరునందవనం' పూలతోటకు యజమాని. ఇతడు వెయ్యి నార్పణాన్ని శ్రీభాండాంలో జమ చేశాడు. అందుకు వచ్చే వడ్డీలో ఒక తిరువోలక్కం పుష్పయాగానికి కట్టడిచేశాడు.

రెండవది కందాడై రామానుజయ్యంగార్ 1495 సంవత్సరం శాసనం. 307 అతడు ఏడు రోజులు కొనసాగే పుష్పయాగానికి ఏడు అప్పవడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

మూడవది కందాడై రామానుజయ్యంగార్ 1496 సంవత్సరం

శాసనం.308 ఇతడు పదిరోజుల ఉత్సవంలో భాగమైన కడవటి రోజు పుష్పయాగానికి ఐదు వట్టిబియ్యం, ఐదురకాలపడి తయారీకి నూటనలభై పణం వ్యవస్థ కల్పించాడు.

ద్వితీయదశ [1504-1545] :

ఈ మధ్యకాలంలో పుష్పయాగం ప్రశంస ఉన్న శాసనాలు ఆరు కనిపిస్తాయి.

మొదటిది ఉడయాన్ శెట్టి కుమారుడు తిప్పశెట్టి 1507 సం॥ శాసనం. 309 ఇతడు పంగుని, పురట్టాశి నెలలో జరిగే పుష్పయాగానికి డెబ్బై అతిరసప్పడి వ్యవస్థచేశాడు. రోజువారి పుష్పయాగానికి పది అతిరసప్పడి, యాగానంతరం జరిగే ఉరేగింపుకు ఒక తిరువారా ధనాన్ని కట్టడిచేశాడు.

రెండవది నగరభట్టర్ కుమారుడు రాయస రామచంద్ర దీక్షి తర్ 1535 సంవత్సరం శాసనం. 310 ఇతడు పురట్టాశి నెలలో జరిగే బ్రహ్మాత్సవ సందర్భంలో పుష్పయాగానికి ఒక అప్పవడి వ్యవస్థ చేశాడు.

మూడవది పెరియ పెరుమాళ్ కుమారుడు రాసయ్యన్ 1536 సంవత్సరం శాసనం. 311 ఇతడు ప్రతి పుష్పయాగం రోజున ఒక పొరి విళంగాయి (A Kind of Sweet-Cake) తయారీకి ఒక మరక్కల్ పెసలును ఏర్పాటుచేశాడు.

నాల్గవది ముమ్మడిశెట్టి కుమారుడు పెరియసాము శెట్టియార్ 1538వ సంవత్సరం శాసనం³¹², ఇతడు ఉత్తమ నల్లూర్ ఆదాయంలో రెండు వెట్టై తిరుప్పొనకాన్ని తిరువేంకటముడయాన్ కు, తొమ్మిది బ్రహ్మాత్సవాలప్పుడు జరిగే అన్ని పుష్పయాగాలకు తొమ్మిది అప్పవడిని మలైనిరన్ పెరుమాళ్ కు వ్యవస్థ కల్పించాడు.

అయిదవది మలయల్లన్ మరియు రామయ్యన్ 1538వ సం॥ శాసనం. 313 వీరు వైకాశి, ఆనినెలలో జరిగే బ్రహ్మాత్సవాలప్పుడు

రెండ్రోజుల పుష్పయాగానికి ఇరవై తిరువారాధనం వ్యవస్థ కల్పించాడు.

ఆరవది అన్నమయ్యంగారి కుమారులు తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగార్ 1545వ సంవత్సరం శాసనం.314 ఇతడు ఆని బ్రహ్మోత్సవ సందర్భంలో పుష్పయాగోత్సవానికి పది అతిరసప్పడికి ఎనిమిది రేకైపాస్ కట్టడిచేశాడు.

పై శాసనాలవల్ల మనకు తెలిసే విషయాలు :

మొదటిది పుష్పయాగానికి, ఇతర ఉత్సవాలవలె నియతకాలం గాని, నియతస్థలంగాని ఉన్నట్లులేదు.

రెండవది పుష్పయాగం తమిళ మాసాలైన వైకాశి, ఆని, పంగుని, పురటాశి మాసాలలో నిర్వహింపబడుతుండేది.

మూడవది పుష్పయాగం ఏడురోజులు జరుగుతుండేది.

నాల్గవది పుష్పయాగాంతరం స్వామికి ఊరేగింపు నియతం

అయిదవది పుష్పయాగ సమయంలో అప్పపడి, అతిరసప్పడి పొరివిళంగాయి ప్రసాదాలకు నియమనం ఉండేది.

3.3. 1.9. 2.2. సంకీర్తనలలో పుష్పయాగోత్సవం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో రకరకాల పువ్వుల ప్రస్తావన కనిపిస్తుంది.

“ దొరెకగా పూజకండువపూజ ” [12-95] అనే సంకీర్తనలో విరవాది, కలువరేకులు, మొల్లలు, కమలాలు, కరపల్లవం, జాజి, ననలు, దొడరపూలు, మల్లెమొగ్గలు, చిఱురేగులు, పూవుగుత్తులు, మంకెనపూలు తడిపూజలను అన్నమయ్య ప్రస్తావించాడు.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో పుష్పయాగానికి సంబంధించి

రెండు కీర్తనలు కన్పిస్తాయి. వాటి రెంటిలోను స్పష్టంగా పుష్ప
యాగం నిర్దేశంవుంది,

1. “ సకల లోకేశ్వరుడు సరుస జీకొనువాడు
అలంకముగ బుష్పయాగంబు ” [30-209]

ఇది శృంగార కీర్తన సంపుటంలోవుంది. ఇందులోని విషయమంతా
ఆధ్యాత్మిక కోవకు చెందింది.

2. “ పూపుబోణుల కొలువే పుష్పయాగము ” [13.60]

అను కీర్తనలో పుష్పయాగ ప్రశంస నామమాత్రం. ఇంధులోమధుర
భక్తికి ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడింది.

“ వివిధ పుష్పములతో వేద ఘోషములతో
అవల దిరువాముడియు నంగనలయాటతో
కవివందినుతులతో కమ్మబూజలతోడ
నవధరించీ బుష్పయాగంబు || సక ||

కపురపుటారతుల ఘనచందనముతోడ
తెప్పల ధూముల తిరువంది కాపుతో
వొప్పక బణ్యారములువొగి బెక్కువగలతో
అప్పడందీ బుష్పయాగంబు ” [30-209]

అను చరణాలలో తిరువాముడి, తిరువందికాపు మొదలయిన ప్రయో
గాలనుబట్టి ఈ యాగంలో నాలాయిర దివ్యప్రబంధ ప్రాముఖ్యం
తెలుస్తుంది. అంగనలయాటతో, కవి వందినుతులతో అనే రెండు
మాటలనుబట్టి ఈ యాగసమయంలో దేవదాసీల నాట్యాలు, సంకీర్తన
చార్యుల కీర్తనల గానం ప్రధానములని తెలుస్తున్నది. వివిధ పుష్ప
ములు అనేమాటనుబట్టి ఆనాటి శాసనాధారాలనుబట్టి కూడా రకరక
పువ్వులను వాడకం సత్యమని స్పష్టమవుతుంది. ‘ఒవ్వాగవణ్యారముల
అనేమాట శాసనాలలో అస్పవడి మొదలైన నివేదనలతో ఏకీక
విస్తుంది.

“ కలువరేకులవంటి ఘవమైనకన్నుల
హొలతులచూపుతె నీపుష్పయాగము

తలచి తలచి నిన్నుదమ మేనులబొడమే
 పులక జౌవములె నీ పుష్పయాగము ॥ పూవు ॥
 కరకమలములను కందువగోపికలెల్లా
 పొరసినిను జూపుచీ పుష్పయాగము
 సరసపు మాటలే సారెనాడి తమనవ్వు
 పొరినీపై జల్లుచీ పుష్పయాగము ॥ పూవు ॥
 గాటపుగొలని దండ గాంతల సిగ్గుననిన్ను
 ఋటకానకు దిట్టుచీ పుష్పయాగము
 యీటుట శ్రీవేంకటేశ యిట్టె యలుమేలుమంగ
 పూట పూట రతులపి పుష్పయాగము" [13-60]

సృష్టిలో పరమాత్ముడొక్కడే పురుషుడు. అతడే పురుషోత్తముడు. జీవులందరూ స్త్రీలు. ఆకారంచేత పురుషుడైనవాడు కూడా స్వభావం చేత ఆధ్యాత్మిక దృష్టిలో స్త్రీలే అవుతారు. ఆ తపన చూపుల్లో చేతల్లో స్పష్టంగా గోచరమవుతూంటుంది. సంయోగానికి సంబంధించిన పూర్వావస్థలు—అనవరతసేవనం, వీక్షణం, భావనవల్ల గగుర్పాటు, చేతులు జోడించి శరణాగతి పొందడం, ఆ తర్వాత పరిచయంతో మాటలు కలవడం, పరవశంతో నవ్వుడం వంటి సన్నివేశాలు భక్తునివరంగా పుష్పయాగానికి అన్వయించి సమ్మళితంగా చెప్పడం ప్రత్యేకత.

3. 3. 1. 3. 3. సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య పుష్పయాగం సంకీర్తనలు రెండు. అందులో 'పూవుబోలుల కొలువదే' కీర్తన రాగ భేదంతో 13, 20 సంపుటాలలో కనిపిస్తుంది. 13వ సంపుటంలో గౌళ అని, 20 సంపుటంలో సామంతం అని వుంది, 30 సంపుటంలోని కీర్తన సామంతంలో పాడబడింది.

ఈ రెండు కీర్తనలూ మూడు చరణాలు కలపే.
 కలువరేకులవంటి ఘనమైన కన్నుల
 పొలతులచూపులే నీ పుష్పయాగము [20-396]

ఈ కీర్తనలో పుష్పయాగం అనేమాట వల్లవి 1-2. పాదాంతం లోను, ప్రతి చరణం 2-4 పాదాంతంలోను ఆవృత్తి అవుతుంది.

సకలలోకేశ్వరుడు సరుసదీ కొనునాడు

అకలంకముగ బుష్పయాగంబు [30-209]

ఈ కీర్తనలో పుష్పయాగం అనేమాట వల్లవి రెండవ పాదాంతం లోను, ప్రతి చరణం నాల్గవ పాదాంతంలో ఆవృత్తి అవుతుంది.

3. 3. 1. 9. 4 తిరుమలలో పుష్పయాగోత్సవం :

స్వామికి నిత్యారాధన కార్యక్రమాలు పూర్తి అయిన తర్వాత మలయప్పస్వామి దేవేరులతో మహారాజ మర్యాదలతో యాగశాలకు పేంచేస్తారు. అచ్చట స్వామికి తులసీమాలలతో అలంకరించి సహస్రధారాభిషేకంతో అభిషేకం పూర్తిచేస్తారు. అటుపై ద్రావిడ పేదాంతములగు నీరాట్టంగాధలను వినిపిస్తారు. ఆచార్యుడు వివిధ పుష్పములచే మంత్ర సంస్కారంగా యాగార్షం పూర్తి గావిస్తాడు. నిరుక్తహోమంచేస్తూ మధ్యన విష్ణుగాయత్రీ మంత్రాన్ని 108 సార్లు బిల్వప్రతహోమం గావిస్తారు. మూర్తిహోమాలు పూర్తిచేస్తూ పుష్పాధిపతిని గూర్చి 20 పర్యాయములు వైష్ణవాంతంగా హోమం జరిపి హోమాన్ని పూర్తి ఒనరిస్తారు.

ఈ యాగ పుణ్యాతిశయంతో ఋత్విక్కులుగా ఏర్పడిన వైఖానస స్వాములు సమంత్రకంగా దధిప్రాశనం కావిస్తారు. శ్రీస్వామివారికి మంగళవాద్యాలు మోగిస్తూ, పురాణాలు వదిస్తూ, వేదాద్యయనం సాగుతూ, అష్టాక్షరం, ద్వాదశాక్షరం, విష్ణుగాయత్రీ మహామంత్రాలను జపిస్తూ, పుష్పాంజలులు అర్పిరిస్తారు. ఈ విధంగా మహా మంత్రాలను జపిస్తూ, పుష్పాంజలులు అర్పిస్తు శ్రీవారికి అర్పించే పుష్పాలకు అథోయనంచేస్తూ ఉత్తమ పథాన 20 పర్యాయములు జరిపి నీరాజనమొనరిస్తారు.

శ్రీమలయప్పస్వామి, భూదేవి, పుష్పాధిపతి బంగారుతిరుచ్చిని అధిష్టించి మహారాజ మర్యాదలతో స్వామిసన్నిధానం వేంచేస్తారు.

1545 సంవత్సరం శాసనంవరకు పుష్పయాగం ప్రశంస కనిపిస్తుంది. కాని ఈయాగం ఎప్పుడు ఆగిపోయిందో తెలియరాదు. మరుగుపడిపోయిన పుష్పయాగాన్ని మరల ఉద్ధరించిన ఖ్యాతి 1980 నాటి కార్యనిర్వహణాధికారి శ్రీ పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్ గారికి దక్కుతుంది. ప్రస్తుతం ఈ ఉత్సవం అర్జితసేవగా కూడ జరుపబడుతున్నది.

3. 3. 2. 1 దీపావళి-ఉగాది :

హైందవులు చేసుకొనే వండుగలకు ఆలయాలలో జరిగే ఉత్సవాలకు అవినాభావ సంబంధం ఉంది. ప్రతి పర్వసందర్భంగా కొండమీద ఆస్థానమో లేదా ప్రత్యేకోత్సవమో జరగడం సంప్రదాయంగా కనిపిస్తుంది. దానికి ప్రధానంగా రెండు కారణాలు.

1. వండుగలకు పూజ సన్నివేశాలకు లంకె ఉండడం
2. వండుగ భౌతిక జీవనానికి, అధ్యాత్మిక జీవనానికి దారి చూపేవికావడం.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో కొన్నిచోట్ల స్పష్టంగా ఉత్సవ సంకేతం ఉంది. కొన్ని చోట్ల పర్వసంకేతం మాత్రం ఉంది. అంటే ఉత్సవవివరాలు లేవని అభిప్రాయం వీటినే ప్రస్తావిక ఉత్సవ ప్రశంసగా పేర్కొనవచ్చు. అటువంటివి దీపావళి-ఉగాది ఆస్థానాలు

3. 3. 2. 1. 1. శాసనాలలో దీపావళి-ఉగాది :

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం శాసన సంపుటాలలో దీపావళి, ఉగాదికి సంబంధించిన ప్రస్తావన క్రీ.శ 1491 నుండే కనిపిస్తుంది. ఈ శాసన సంఖ్యమొత్తం తొమ్మిది. క్రీ.శ 1491వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ మహాకుండలేశ్వర బైచ్చరాజ తిమ్మయ్య దేవమహారాజ

శాసనం 316, క్రీ.శ 1506వ సంవత్సరం ఉద్దండరాయర్ ఉల్ల
 గప్పన్ శాసనం 317, క్రీ.శ 1511 సంవత్సరం కారవట్టిప్పలై ఆళ్వార్
 శాసనం 318, క్రీ.శ 1520 సంవత్సరం అన్నమయ్యంగార్ కుమా
 రుడు తిరుమలై అయ్యంగార్ శాసనం 319, క్రీ.శ 1525 సంవత్సరం
 నాగర్ భట్టర్ కుమారుడు రాయసం రామచంద్ర దీక్షితర్ శాసనం 320,
 క్రీ.శ 1548 సంవత్సరం విట్టూర్ శ్రీనివాసన్ శాసనం 321, దాన
 కర్తలు దీపావళి, ఉగాది ఉభయదాతలు, ఇవేగాక ఐదవ సంపుటం
 లోని 23, ఆరవ సంపుటంలోని 10, 56 శాసనాలలో కూడా దీపావళి,
 ఉగాది ప్రస్తావనలు ఉన్నాయి.

పై శాసనాల పరిశీలనల తల్లి తెలిసే విషయాలు :

దీపావళి ఉగాది ఆస్థానం మొదట మాలైకునియనిన పెరుమాళ్
 సేనైముదలియార్ కు అది కాలక్రమేణా మలైనిన పెరుమాళ్, నాచ్చి
 యార్, సేనైముదలియార్ కు జరిగేదని ఉగాది ఆస్థానంలో తిరుమం
 నానికి ప్రాధాన్యం ఉండేదని తెలుస్తాయి.

3.3.2. 1.2. సంకీర్తనలలో దీపావళి-ఉగాది :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో దీపావళి, ఉగాది ఆస్థానాల వి
 రాలను జంటగా చెప్పడం కనిపిస్తుంది.

నవకపు వేగుదాకా దీపావళి పండుగచేసె
 జవకట్టి నినుబాసి జాగరాలను
 నిన్ను దప్పికొట్టెచూచి నన్నమాపె
 వున్నతి నొకనిమిషముగాది పండుగసేసె [17-184]
 వలపులయొక్క దీపావళి కానికె
 కలయిక మాటల వుగాది కానికె [29-450]
 కన్నులనే దీపావళి కడు జన్నుల యుగాది
 యెన్నికలు నీకుజేసె యియ్యకొనవయ్యా [27-188]

ఇవేగాకుండా అన్నమయ్య 'పెనుపండుగలుసేసి' [17-184] ఆ

అన్నాడు. తెలుగువారికి పెనుపండుగంటే సంక్రాంతి అని అర్థం. సంక్రాంతి సందర్భంగాజరిగే విశేషకైంకర్యం ద్యోతకమవుతుంది.

3.3.2.2 సంకీర్తనలలో శ్రీరామ పట్టాభిషేక - :

తిరుమల శ్రీరామ పట్టాభిషేకానికి సంబంధించిన వివరాలు శాసనాలలో లేదు. అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో శ్రీరామపట్టాభిషేకానికి సంబంధించి మూడు కీర్తనలు కన్పిస్తాయి.

చిత్తా అరధారు జియ్యపరాకెచ్చరికె
హత్తి కానుక లిచ్చేరు అదెరాజరాజు

రామరఘు కులవీర రాజీవలోచన
కోమల శ్యామవర్ణ కొలువువేశ
వామదేవాది మునులవలె సుగ్రీవుడు వాడె
వేమారును వానరవీరులు మొక్కేరు.

దేవసీతా సమేతా ధీరలోకనాయక
భావింపనవధరించు పేజువేశ
పావని యల్లవాడె భల్లూకపతివీడె
సేవింపనీ భరతుని జీకొను శత్రుఘ్నుని

శ్రీమదయోధ్యా విహార శ్రీవేంకటనివాస
సామజహజి రథాల సందడివేశ
సామిత్రి యీ వంక విభీషణుడు నావలివంక
నీమహిమలెల్ల మెచ్చినీకు విన్నవించేరు [11-77]
సముఖా అవధారు సర్వేశరాఘవేంద్ర
అమరులు వారివో చిత్తాపధానా

భరత గొడుగు వట్టు భాగాలిమ్ము శత్రుఘ్ను
సరుస లక్ష్మణుడ వింజామురిడుము
సొరిది నిలుచుండుడు సుగ్రీవాంగదులాల
వెరపుతో విభీషణ విన్నపాలు సేయరో [18-52]

అవధారు రఘుపతి యందరిని జిత్తగించు
 యివల నిండె గొలువిదెనదె సముఖా
 కుందువ కౌసల్యా గర్భ రత్నాకర
 చెందిన శ్రీ వేంకటాద్రి శ్రీనివాసా
 సందడి గుళలవులు చదివేరు వాకవంక
 చెంది నీరాజనము చెప్పరాదు రామా [9-103]

పర్వదినాలలో తన ఎదుట సాగే రామసట్టాభిషేక ఆస్థానం కేవలం
 లాంచనంగానే గాకుండా మనోనేత్రమందు యదార్థంగా ఆన్నమయ్య
 దర్శించగలిగాడు.

జయ జయ రామా సమర విజయరామా
 భయహర నిజభక్త పారీణరామా [9-11]

ఇది కొలువు సందర్భంలో జయము పలికే సంకీర్తన కావచ్చును.

3. 3. 2. 2. 1 తిరుమలలో శ్రీరామ పట్టాభిషేకం :

శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామివారికి ఉదయం, మధ్యాహ్న సూజలు
 పూర్తి అయిన తర్వాత, సాయంకాలం శ్రీరామస్వామివారికి ప్రతి
 సంవత్సరం చైత్రశుద్ధ దశమీ నాటిరోజు, పట్టాభిషేక మహోత్సవ
 నిమిత్తం ఆస్థానం ఏర్పాటుచేస్తారు. సీతారామలక్ష్మణులు ఒక
 తిరుచ్చిలో, ఆంజనేయ స్వామివారిని శ్రీరామస్వామివారికి ఎదురుగా
 ఉండేటట్లు అలంకరించి తిరుమల దేవాలయ వీధులలో ఉత్సవం
 నిర్వహిస్తారు. అటుతర్వాత సీతారామలక్ష్మణులు సర్వభూపాల
 వాహనంలో, సుగ్రీవ, అంగద, ఆంజనేయస్వామివారు యితర
 పీఠంలో ఆస్థాన మండపానికి తీసుకొచ్చి అలంకరిస్తారు. ఆస్థానంలో
 స్వామివారికి ఆరాధన, ఆరగింపులు నివేదిస్తారు. శ్రీరామస్వామి
 పాచాలవద్ద ఉంచిన రామాయణాన్ని అర్చకులు, పారాణికులచేతికి
 అందిస్తారు. పారాణికులు పురాణ పఠనంచేయగా, శ్రీరామునిపాదాల
 వద్ద వుండే పూలహారాలను సుగ్రీవ, అంగద, ఆంజనేయస్వాములకు
 సమర్పిస్తారు. ఆస్థాన పూర్వకంగా అన్నిమర్యాదలు పూర్తిఅయిన
 తర్వాత కొలువు చాలిస్తారు.

3. 3. 2. 3. అనంత పద్మనాభ చతుర్దశీ ఉత్సవం :

అనంత శబ్దానికి ఆకాశం, ఆదిశేషుడు, అవధిలేనిది అని అర్థాలున్నాయి. పద్మనాభ శబ్దం పద్మమును నాభియందు కలది క్షీరసాగరశయనుడైన మహావిష్ణువును సూచించును. అనంతపద్మనాభ సమాసం, ఆదిమద్యాంత రహితుడు, అంతములేనివాడగుపరమాత్మను స్పష్టంచేయును. అట్టి స్వామి ప్రీత్యర్థం జరుపు వ్రతోత్సవాలలో అనంత పద్మనాభ చతుర్దశీ ఉత్సవం ఒకటి. ఇది ఇండింటా, ఊరురా ఆలయాలలో జరిపే ఉత్సవం.

తిరుమలమీద ఈ అనంత పద్మనాభ చతుర్దశి ఉత్సవం ఏ కాలంనుండి జరుపబడుతుండేదో ఖచ్చితమైన శాసనాధారంగాని, ఇతర ఆధారంగాని కనిపించదు.

3. 3. 2. 3. 1. సంకీర్తనలలో అనంత పద్మనాభ చతుర్దశీ ఉత్సవం :

అన్నమయ్య కాలనాడు ఈ ఉత్సవానికి ప్రాధాన్యం ఉందని అతని కీర్తన స్పష్టంచేస్తుంది.

యెదుటి నిధానమ వెటుచూచిన
 నీవదె వేంకటగిరి యనంతుడౌ
 సొగసి భాద్ర పద శుద్ధ చతుర్దశి
 తగువేడుక నిందరు గౌలువ
 పగటు సంపదలు బహుళమొసంగు
 నీవగు వేంకటగిరి యనంతుడౌ
 తొలుత సుశీలకు దుస్సీలవలన
 వెలయ సంపదల విముఖుండై
 వలెనని కొలిచిన వడింగాచినమా
 యల వేంకటగిరి యనంతుడౌ
 కరుణం గాచితివి కౌండిన్యనిమును
 పరగిన వృద్ధ బ్రాహ్మండవై
 దొరపులు మాపులు ధ్రువముగ గాచిన
 హరి వేంకటగిరి యనంతుడౌ [11-329]

ఈ కీర్తనవలన తెలిసే విషయాలు :

1. ఇది భాద్రపద శుద్ధ చతుర్దశినాడు జరిగే ఉత్సవం
2. ఇది ఉత్సవంగా గాకుండు వ్రతంగా ఆచరింపబడి ప్రఖ్యాతి సొందింది అనడానికి ఈ కీర్తనలో చెప్పబడ్డ సుశీలకథ, కౌండిన్య కథ ప్రమాణాలు.
3. దేవాలయోత్సవంగా జరుపబడుతూ వుండేదనడానికి “తగువేడుక నిరుదగొలువ, పగటు సంపదలు బహుళమొసంగు” అను వాక్యాలు ప్రబలాధారం.

3.3.2.3.2. తిరుమలలో అనంత వద్దనాభ చతుర్దశీ ఉత్సవం :

సాధారణంగా తిరుమల యాత్రలో మొదట పుష్కరిణిస్నానం, ఆ పై వరాహస్వామి ఆలయ ప్రదక్షణం, తదుపరి శ్రీ స్వామిసందర్శనం చేయడం క్రమపద్ధతి, ఆళ్వారులందరు మొదట సామాన్యులై, భక్తి కైంకర్యాదులచే ఆళ్వారులే స్వామి కరుణా కటాక్షాలకు నోచుకొన్నారు. అట్టివాడే చక్రత్తాళ్వారు. సామాన్యభక్తుని ఉపాసనాక్రమంలో చక్రత్తాళ్వారు పుష్కరిణి స్నానం పూర్తిచేసి వరాహస్వామి దేవాలయంగా నిర్గమించి శ్రీవారి సన్నిధానానికి వేంచేస్తారు. అప్పుడు అనంతవద్దనాభ వ్రతానికి సంబంధించిన పట్టుతోరాలను స్వామివారి సమర్పణ చేస్తారు. పిదప ఆ తోరాన్ని మరాధివతులు పరిచారికవర్గం ధరించడం నేటికీ సంప్రదాయం.

3.3.2.4. విజయదశమి :

శరన్నవ రాత్రుల తర్వాత దశమి నాటిరోజు చేసే వర్వోత్సవం విజయదశమి. విజయదశమి నాటిరోజు ఆయామతస్థులు తమ తమ విశ్వాసాలకనుగుణంగా బేతాళపూజ, ఆయుధపూజ, అపరాజితదీప పూజలు చేస్తారు. అలాగే ఆరోజు తిరుమలలో వేంకటేశ్వరస్వామి విజయదశమి పారువేట ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు.

3.3.2.4.1. విజయదశమి-ఆధారాలు :

తిరుమలలో విజయదశమీ పారువేట ఉత్సవం చాలాకాలం నుండి జరుగుతుండెడిది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

3.3.2.4.1.1. శాసనాలలో విజయదశమి :

తిరుమల తిరువతి ఆలయగోడలపై తిరుమల స్వామికి సంబంధించిన విజయదశమి ప్రస్తావన వున్న శాసనాలు నాలుగు చెక్కబడి ఉన్నాయి.

క్రీ.శ 1538వ సంవత్సరం రామానుజదాసర్ శాసనం, 324 క్రీ.శ 1543వ సంవత్సరం అంధకాలం తీర్థర్ కుమారుడు ఎల్లప్పిళ్ల శాసనం³²⁵, క్రీ.శ 1544వ సంవత్సరం హొట్టరాజ కుమారుడు రెండవమట్ల వరదరాజ శాసనం³²⁶, క్రీ.శ 1545వ సం॥ మలైనిర్రన భట్టర్ అప్పయ్యన్ కుమారుడు వేంకటత్తురైవర్ శాసనాలలో³²⁷ విజయదశమి ప్రస్తావనలు కనిపిస్తున్నాయి.

పై శాసన వరిశీలనవల్ల తెలిసే విషయాలు :

1. ఈ ఉత్సవానికి, విజయదశమి, వన్నిమరం అనిపేర్లు కనిపిస్తాయి.
2. విజయదశమి ఉత్సవం మలైనిర్రన పెరుమాళ్, నాచ్చియార్, సేనైముదలియార్లకు, అలర్ మేల్ మంగై నాచ్చియార్ పూల తోట మండపంలో జరిగేదని తెలుస్తున్నది.

3.3.2.4.1.2 సంకీర్తనలలో విజయదశమి :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో 'విజయదశమి' రోజు జరిగే

ఉత్సవాన్ని బలవర్చే సంకీర్తన ఒకటి కనిపిస్తుంది.

విజయపుటమ్మువేసె వేంకటేశుడు

విజయుని సఖుడు యీ వేదమూరితి

పాఠతెంచి దశకంతు పదిశిరసులమీద

ఆఠికి (?) నమ్మువేసె నాదిదేవుడు

ఆఠి సేనల తోడ నంబుధి మీదవేసె

శేతోక యమ్ముదొడిగి విష్ణుదేవుడు

చాలుగ నేడు దాళ్లు సర్వము నొక్కటిగాక

ఆలములో నమ్మువేసె నఖలేసుడు

ఆలించి రుక్మిణీబెండ్లియాడునాడు వైరులవై

జాలి (?) యమ్మువేసెను విజయకృష్ణుడు

భజన నిందిరగూడి పంతమున నమ్మువేసె

విజయదశమిని శ్రీవేంకటేశుడు

సుజనుల దేవతల సొరిది నిందరిగాచు

విజయము చేకొనె విష్ణుదేవుడు [9-183]

ఈ కీర్తనవల్ల తెలిసే విషయాలు :

1. ఇది విజయదశమి నాటిరోజు జరిగే ఉత్సవం. అన్న మయ్య కాలంనాడు తిరుమలమీద బ్రహ్మాత్సవాలు ఎన్ని జరిగినా బ్రహ్మాత్సవ దినసంఖ్యమాత్రం తోమ్మిది. పురటాశి మాసంలో శరన్నవరాత్రుల తరువాత దశమినాటిరోజు జరిగే ఉత్సవమే ఈ విజయదశమి పొరువేట ఉత్సవంగా ఊహించవచ్చు. రావణవధ, రుక్మిణీ వివాహం అనేవి విజయదశమిరోజు జరిగిన సంఘటనలుగా అన్నమయ్య భావించాడు. పొరువేట అని స్పష్టంగా లేకున్నా విజయదశమిరోజు జరిగే ఉత్సవమనడంలో సందేహంలేదు.

3. 3. 2. 4. 2. 'తిరుమలలో విజయదశమి' పొరువేట ఉత్సవం :

తిరుమలలో ప్రతి సంవత్సరం శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామివారికి

విజయదశమీ నాటిరోజు పారువేట ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు. ఈ ఉత్సవంలో మలయప్ప స్వామివారికి ప్రాధాన్యం. స్వామికి వివిధ అలంకారాలు చేసి హారతి నివేదిస్తారు. పెంటనే పరిచారకవర్గం తాళ్ల పాకవారి పారువేట మండపానికి వేంచేసి, అచ్చట స్వామివారికి ఆరాధన, తళిగెలు నివేదిస్తారు. ఆపై తాళ్లపాక హారతి, జరిపించి వారికి మర్యాదలు చేస్తారు. స్వామివారు పారువేట ముగించుకొని మహద్వారం వద్దకు రాగా హత్తిరాంజి మఠంవారు హారతి సమర్పిస్తారు. స్వామివారికి అదే తిరుచ్చిలో ఉత్సవం కొనసాగిస్తారు.

3. 3. 3. 1. కోడై తిరునాళ్ :

భారతదేశంలో వెలసిన పుణ్యక్షేత్రాలలో తిరుపతి క్షేత్రానికి సాటిలేని ప్రసిద్ధి ఉంది. ఆ ప్రసిద్ధికి ప్రధానంగా నాలుగు కారణాలు కన్పిస్తాయి. మొదటిది అన్ని మతాలవారు (తైవులు, వైష్ణవులు, కాపాలికులు, శాక్తేయులు, జైనులు, బౌద్ధులు మొదలయినవారు) తమ తమ ఆరాధ్యమూర్తిగా భావించడం, రెండవది కలియుగ వైకుంఠం కావడం. మూడవది స్వామివారికి పూజా నైవేద్యాలు ఆగమోక్తంగా జరపడం, నాల్గవది హిందూదేశంలో ఏదేవాలయానికి లేని వ్యవస్థ ఈ దేవాలయ పాలనలో కనిపించడం.

హిందూ దేవాలయాలలో జరిగే ఉత్సవాలు అనేక రకాలుగా ఉంటాయి. కొన్ని నిత్యోత్సవాలు. అంటే ఉదయం మొదలు పవళింపుదాకా సాగేది. ఉదాహరణకు సుప్రభాతం, తోమాలసేవ, సహస్రనామార్చన, పవళింపుసేవ మొదలయినవి. కొన్ని వారోత్సవాలు. నిర్దిష్ట దినాలలోమాత్రం నిర్వర్తించబడే ఉత్సవాలు. బుధవారం సహస్రకలశాభిషేకం, గురువారం రాత్రి పూలంగి, శుక్రవారం, అభిషేకం [తిరుమంజనం] కొన్ని మాసోత్సవాలు. కొన్ని మాసాలలో మాత్రమే జరిగేవి. మార్గశి నెలలోని ధనుర్మాస పూజ. కొన్ని సంవత్సరోత్సవాలు. ఒక సంవత్సరానికి ఒక్కసారే

జరిగే ఉత్సవాలు వసంతోత్సవం, అడ్డా ఊజల్ తిరునాళ్ మొదలైనవి. కొన్ని సక్పత్తుగా జరిగేవి. జీర్ణ ఆలయ లేదా మంటప లేదా గోపుర నిర్మాణం చేయవలసి వచ్చినపుడు జరిపే ఉత్సవాలు. ఆనందనిలయ గోపుర పునర్నిర్మాణం. ధ్వజస్తంభ పునః ప్రతిష్ఠ. ఇటువంటి ఉత్సవాలన్నీ అన్ని హంగులున్న దేవాలయాలలోనే కనిపిస్తాయి. ఆచరింపబడతాయి. కాని సువ్యవస్థమైన దేవాలయాలలోకూడ కారణాంతరాలవల్ల కొన్ని ఉత్సవాలు మరుగున, ఫణిపోవచ్చు. కొన్ని కాలక్రమేణ పునర్నిర్మించబడవచ్చు కొన్ని క్రొత్తవి చేరనూవచ్చు. తిరుమలలో జరిగే ఉత్సవాలలో పుష్పయాగానికి ఒకప్పుడు ప్రచారం ఉండేది. కాని కొంతకాలం మరుగుపడింది. 1980వ సంవత్సరంలో పునరుద్ధరింపబడింది. అలాగే కోడై తిరునాళ్.

‘కోడై’ అంటే తమిళంలో వేసవికాలం. ‘తిరునాళ్’ అంటే పవిత్రమయిన మంటశకరమయిన దినం. వేసవికాలంలో స్వామి వారికి జరిగే ఉత్సవమని అర్థం.

3. 3. 3. 1. 1. కోడై తిరునాళ్-ఆధారాలు :

ఈ ఉత్సవం ఒకప్పుడు ప్రసిద్ధమైనట్లు రెండు ఆధారాలవల్ల తెలుస్తున్నది. మొదటిది శాసనాధారం, రెండవది సంకీర్తనాధారం.

3. 3. 3. 1. 1. 1. శాసనాలలో కోడై తిరునాళ్ :

కోడైతిరునాళ్ ప్రస్తావన ఉన్న శాసనాలను మూడు దశలుగా వర్గీకరింపవచ్చును.

ప్రథమదశ [1424]కు పూర్వం]

కోడై తిరునాళ్ ప్రశంస ఉన్న మొదటి శాసనం 329 ఒక

ప్రదక్షిణంచేసి వడమటి గోడపై ఉంది. పేరు తెలియని రాజు తన పదిహేడవ సంవత్సరపు పరిపాలనా కాలంలో నాలుగువందల పణాలు శాశ్వత నిధిని కోడై తిరునాళ్ ఉత్సవ నిర్వహణానికిగాను-శ్రీస్వామి ఠాండారానికి సమర్పించినట్లు ఈ శాసనంవల్ల తెలుస్తుంది. ఈ ఉత్సవం ఎప్పుడు ఎన్నిరోజులు జరుపబడేదో ఆ శాసనంలోనూచించబడలేదు. అయితే ఈ శాసనం క్రీ.శ 1240కి ముందుకాలం నాటిదని డి. కె. డి. వీరరాఘవాచార్యవారు భావించారు.

ద్వితీయదశ [1424-1503] :

ఈ రెండవదశ కాలంలో కోడై తిరునాళ్ ప్రశంస నాల్గు శాసనాలలో కనిపిస్తాయి.

మొదటిది సాళువ నరసింహరాజుఉడయార్ క్రీ.శ 1468వ సంవత్సరం శాసనం³³⁰. ఇతడు మురుక్కమ్ పట్టణాన్ని ద్వారాజి పర్వదినంలో సమర్పించాడు. స్వామికి అక్కడే పుష్కరిణి మధ్యలో మంటపాన్ని నిర్మించాడు. శ్రీవారు మంటపానికి వేంచేసినపుడు తెప్పోత్సవానికి కోడై తిరునాళ్కు పై గ్రామాన్ని దానం చేసినట్లు ఈ శాసనంవల్ల స్పష్టమవుతుంది.

రెండవది సాళువ నరసింహరాజుఉడయార్ క్రీ.శ 1473వ సంవత్సరం శాసనం. ³³¹ కోడై తిరునాళ్ పదవరోజు ఉత్సవంలో అన్నదానంకోసం ఒక నిధిని ఏర్పాటుచేసినట్లు ఈ శాసనంవల్ల విశదమవుతుంది.

మూడవది కుమార తాతయ్యంగారి క్రీ. శ 1493వ సంవత్సరం శాసనం. ³³² ఇతడు సొత్తై తిరుమలనంబి తిరువేంకటయ్యంగార్ కుమారుడు. ఇతడు 20 రోజులు తిరుకోడై తిరునాళ్కును, అరవై

నాలుగు అతిరసప్పడి నైవేద్య నిర్వహణకు కట్టడిచేశాడు.

నాల్గవది కందాడ రామానుజయ్యంగారి క్రీ.శ 1495 సంవత్సరం శాసనం 334. తిరుమల తిరువతులండు రామానుజకూటానికి శ్రీవేంకటేశ్వరుని బంగారు ఖజానాగారానికి నిర్వహకుడు. ఇతడు కోడై తిరునాళ్కు ఇరవై అప్పపడి నిధిని ఏర్పాటుచేశాడు.

తృతీయదశ [1504-1562]

ఈ దశలో కోడై తిరునాళ్ ప్రసంస కనిపించే శాసనాలలో ప్రసిద్ధమయినవి తొమ్మిది.

సాళువ నరసింహునియొక్క సేనాధిపతి అడైప్పమ్ విశ్వనాథ నాయకర్ క్రీ.శ 1537 సంవత్సరం శాసనంలో 334 ఇరవై రోజుల కోడైతిరునాళ్కు ఇరవై అప్పపడి వ్యవస్థ కల్పించాడు.

లింగసాని, తిరువేంకటమాణిక్యం దేవదాసీలు క్రీ.శ 1540వ సంవత్సరం ఇరవై వన్నీటి పాత్రలు, ఇరవై బరువుగలశుద్ధికర్పూరం ఇరవైరోజుల కోడై తిరునాళ్కు స్వామికి సమర్పించే వ్యవస్థ కల్పించారు. 335

క్రీ.శ 1562వ సంవత్సరం తిరుమలైనంబి కుమారతాతయ్యంగార్ కుమారుడు సొత్తై ఎట్టూర్ తిరుమలనంబి శ్రీనివాసయ్యంగార్ కోడైతిరునాళ్కు 20 అతిరసప్పడి నైవేద్య వ్యవస్థకు నియమనం చేశాడు. 336

బసవనాయకుని కుమారులు పెరియ తిమ్మప్ప, చిన్నరామప్ప క్రీ.శ 1540 సం॥ 337 అచ్యుతమహారాయ సేనాని దశవాయ్ తిమ్మ రాసయ్యర్ క్రీ.శ 1540 సం॥ 338 తిరుమలయ్యరాజా 1561 సం॥ 339 లింగసాని మరియు తిరువేంకట మాణిక్యం క్రీ.శ 1545 సం॥ 340 ఇరవైరోజుల కోడైతిరునాళ్కు ఇరవై అతిరసప్పడి నైవేద్యవ్యవస్థ కల్పించారు.

తి. తి. దే. శాసన సంపుటి నాల్గు 179 శాసనంలో పేరు తెలియని భక్తుడు వెయ్యిన్ని డెబ్బై పది మ్ శాశ్వత నిధిని ఇరవై రోజులకు ఏర్పాటు చేశాడు.

తి. తి. దే. నాల్గు శాసన సంపుటి 230 శాసనంలో మల్లప్పయ్యర్ తిరుమలలో మలయనిన్రాన్ అనే పూలతోటలో ఆసీనులైనప్పుడు ఇరవై రోజుల కోడై నిరునాళ్ కు ఇరవై దోసప్పడి దానంచేశారు.

ఇవేగాక అనుసంధానం తిరువేంకట జియ్యర్ క్రీ. శ 1504 వ సంవత్సరం శాసనం 341 లోను, కారైవెట్టిపులై యాళ్వారు కుమారుడు అప్పొప్పిలై క్రీ. శ 1506 సం॥ శాసనంలో 342 కోడై తిరునాళ్ ప్రశంస స్పష్టమవుతుంది. అంధకాలం తీర్థర్ కుమారుడు ఎల్లప్పిలై క్రీ. శ 1543 సం॥ శాసనంలోను 343, కరణీకం కామూసప్పర్ క్రీ. శ 1558 సంవత్సరం శాసనం 344 లో కూడ కోడై తిరునాళ్ ప్రశంస వెల్లడౌతుంది.

పై శాసనాలవల్ల మనకు తెలిసే విషయాలు :

మొదటిది - కోడై తిరునాళ్ తెప్పొత్సవంలో భాగంగా జరుపబడుతుండేది రెండవది - పుష్కరిణి మధ్యలోనున్న మంటవంలో కోడై తిరునాళ్ జరుపబడేది.

మూడవది - మలైనిన్రాన్ తోటలో కూడా ఈ తిరునాళ్ నిర్వహింపబడుతుండేది.

నాల్గవది - కోడై తిరునాళ్ ఇరవై రోజులకాలం జరుపబడే ఉత్సవం ఐదవది - స్వామివారు కోడై తిరునాళ్ జరిగే ప్రదేశానికి వేంచేసే మార్గంలో మజలీలు ఉండేవని, ఆ మజలీలలో ప్రత్యేక ఆరాధనలుండేవని తెలుస్తాయి.

3. 3. 3. 1. 1. 2. సంకీర్తనలలో కోడై తిరునాళ్ :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో కోడై తిరునాళ్ కు సంబంధించి

కీర్తనలు రెండు కన్పిస్తాయి. మొదటిది సంపుటం 20 కీర్తన 240 లోను, రెండవది సంపుటం 24 కీర్తన 281 లోను ఉన్నాయి.

“శ్రీవేంకటేశ్వరుడు శ్రీయలమేల్మంగతోడ
కోవిడుడై విహరించి కోడతిరునాళ్లు [20-240]

“అప్పుడు వేంకటరాయడలమేలుమంగగూడి
కుప్పలుగా భోగించి గోడ తిరునాళ్లు [24-281]

అనే వాక్యాలు బట్టి ఈ కోడైతిరునాళ్లుకు స్వామివారు దేవేరితో పేంచేయువారని స్పష్టమవుతుంది.

“వెల్లవిరిగా వీధుల వెన్నెలలు గాయగా
వల్లని పూవులవాన జడిమించిగా” [20-240]

అనే వాక్యాలు బట్టివేసవిలో వెన్నెల రాత్రులలో జరిగే ఉత్సవమని స్పష్టమవుతుంది.

“పూని విహరించి వచ్చి పొందుగా నుయ్యాలలూగి
కోనేటిదరి మెరసి గోడ తిరుణాళ్లు [24-281]

అనే పాదాలు బట్టి కోనేటి సమీపంలో ఈ ఉత్సవం జరిగేదని తెలుస్తుంది. సాళువ నరసింహరాయలు కోనేటి మంటపానికి స్వామి వారు పేంచేసినప్పుడు జరుపవలసిన పూజా విధానాలకు సంబంధించిన శాసనం ఇక్కడ స్మరించదగింది.

“వరుసతో విణ్ణాపజివారు తాళములొత్తుచు
పొరి బొరి ద్రావిడాన బొగడగాను” [24-281]

అనే వాక్యాలు బట్టి కోడైతిరునాళ్ల సందర్భంలో వైష్ణవ స్వాముల వారు నాలాయిర ద్రివ్య ప్రబంధ పఠన పారాయణం చేసినట్టి స్పష్టమవుతున్నది.

అడుగడుగుకు విడేలందు కొంటా సంకీర్తన
 తెడయక భాగవతులెచ్చి పాడగా” [24-281]

అనే వాక్యాలు బట్టి ఈ తిరునాళ్లప్పుడు భాగవతులు కూడా సంకీర్తనలు పాడేవారని తెలుస్తున్నది. బహుశ అన్నమయ్య తను వ్రాసిన కోడైతిరునాళ్ పాటలు పాడి స్వామిని మెప్పించే వాడేమో:

ఆటల పాటలవాడు అండనే వినిపించగా
 పాటించి యారగింపులు పై పై జేయగా
 గాటముగ వీడెములు గంధములు నందుకొంటా
 కోటి భోగాలు భోగించి కోడ తిరునాళ్లు” [20-240]

అనే పాదాలు బట్టి నృత్యగీత వాద్యాలతో ఈ ఉత్సవం సరంభంగా జరిగేదని స్పష్టమవుతుంది. లింగమసాని మొదలగు దీవదాసీలు కోడైతిరునాళ్ క ఒక దాన శాసనం చేయడం ఈ విధానానికి మరింత బలాన్ని సమకూర్చుంది.

“పాటించి యారగింపులు పైపై జేయగా” [20-240]
 “వప్పులునిడైనలును పానకాన ఫలములు
 అన్నటప్పటికి పైపై నారగింపుచు” [24-281]

అనే వాక్యాలు బట్టి స్వామి వారికి జరిగే ఆరగింపుసేవ తెలుస్తున్నది. శాసనాలలో ఆయా రాజులు, లేదా సేనాధిపతులు, లేదా పరిచారిక వర్గం అతిరసప్పడి, అప్పప్పడి, పాంకప్పడి మొదలయిన వాటికి వ్యవస్థలు కల్పించడం ఈవాదానికి మరికొంత బలాన్ని ఇస్తున్నది. అదీ గాక అన్నమయ్య ఎన్నో కీర్తనలలో [4-4, 5-22 11-27, 12-14] కూడా స్వామికి సమర్పించే నైవేద్యాలను గూర్చి ఏకరవుపెట్టాడు. గొడుగులు బడగలతో, వింజామరలతో, వన్నీటి కవ్రము శిరసుపై కులుకుతూవుంటే స్వామివారు కోడైతిరునాళ్ సందర్భంలో కొలువు తీర్చేవారని అన్నమయ్య కీర్తనలు బట్టి స్పష్టమవుతున్నది.

3. 3. 3. 1. 2 సంగీత విశేషాలు :

అన్నమయ్య కోడైతిరునాళ్ కీర్తనలు సామంతం, సాళంగ నాట రాగాలలో వ్రాయబడ్డాయి.

అన్నమయ్య కోడైతిరునాళ్. సంకీర్తనలలో జానపదగేయ ధర్మాలు కనిపిస్తాయి. సాధారణంగా అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో మూడు చరణాల పాటలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. కాని'' అప్పుడు వేంకటరాయడలమేలుమంగ గూడి [24-281] అనే కీర్తనలో మాత్రం ఆరుచరణాలున్నాయి. ప్రతి చరణాంతంలో కోడతిరునాళ్లు అనేమాట ఆవృత్తి అవుతుంది. సంగీత నృత్య విశేషాలను కీర్తనలలో ఉల్లేఖించడం వల్ల ఈ కీర్తన అన్నమయ్య కాలనాడు నృత్య భంగిమతో ఆడేవారని, ప్రదర్శించేవారని ఊహించడానికి వీలుంది.

అన్నమయ్య కాలంలో సంబరంగా సాగిన ఉత్సవం 'కోడై తిరునాళ్' అని సారాంశం.

3. 3. 3. 2. వనభోజనోత్సవం:

కార్తీక మాసంలో శ్రావణ నక్షత్రం నాటి రోజు చేసేవర్వోత్సవం వనభోజనోత్సవం. దీనికి ఉల్లాసయత్రా ఉత్సవం అని కూడా వ్యవహారం.

3. 3. 3. 2. 1. వనభోజనోత్సవం. ఆధారాలు:

తిరుమలలో ఈ ఉత్సవం ఒకప్పుడు జరిగేది అనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం

2. సంకీర్తనాధారం.

3. 3. 3. 2. 1. 1. శాసనాలలో వనభోజనోత్సవం:

వనభోజన ఉత్సవ ప్రశంస ఉన్నశాసనాలు క్రీ. శ. 1537 నుండి కనిపిస్తున్నాయి. ఈ శాసనసంఖ్య మూడు, ఇందులో రెండు శాసనాలు తాళ్లపాక తిరుమలయ్యంగార్ వేయించినవి. ఇంకొక శాసనం వేంకట ప్రతాపరాయని కాలం నాటిది. ఈ శాసనంలో దాన కర్త పేరులేదు.

మొదటిది. క్రీ. శ. 1537వ సంవత్సరం నాటి తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం 345 ఇతడు వనభోజన ఉత్సవం శ్రీవైష్ణవలకు అతనిబంధు వర్గానికి ఏర్పాటు చేయబడిందని పేర్కొన్నాడు.

రెండవది క్రీ. శ. 1545వ సంవత్సరం నాటి తిరుమలయ్యంగార్ శాసనం. 346 ఇతడు ప్రతి సంవత్సరం కార్తీకమాసంలో శ్రావణ నక్షత్రంలో తిరువేంకటముడయాస్ ఉత్సవానికి గాను శ్రీభాండాగారంలో రెండు వేలఎనిమిదివందల నార్పణం కట్టడిచేశాడు. ఈ ఉత్సవంలో మలయప్ప స్వామికి, దేవాలయదాతలు నిర్మించిన వన్నెండు మంటపాలలో జరిగే ఆరగింపు నివేదనా కార్యక్రమాన్ని విపులంగా సూచించాడు.

మూడవ శాసనం 347 తిరుమలలో పాళ్లపాక తిరుమలయ్య ప్రవేశ పెట్టిన వనభోజన ఉత్సవంలో పొల్లాన్న భక్తులకు వక్కలు ఆకులు, చందనం మొదలైనవి పంచాలి. కార్తీకై ఉత్సవంరోజు అతని భాగం తీసుకోవాలి, ప్రతి సంవత్సరం ఈ ఆభయ నిర్వహణకు డబ్బు ఇవ్వాలి.

3. 3. 3. 2. 1. 2. సంకీర్తనలలో వనభోజనోత్సవం:

శ్రీవారికి జరుపబడే వనభోజన ఉత్సవం అన్నమయ్య అధ్యాత్మ సంకీర్తనలలో కనిపించుటలేదు. కాని శృంగార సంకీర్తనలలో మధుర భక్తి రూపకమయిన సంకీర్తనలలో వనభోజనాలలో సంబంధించిన ఒక సూచన కనిపిస్తుంది. ఒకే రకమైన భావాన్ని అధ్యాత్మికంగాను, శృంగారాత్మకంగాను విశదీకరించే సంప్రదాయం

కలిగిన వాగ్గేయ కారుడు అన్నమయ్య కావడం వల్ల ఆనాటి వన
భోజన ఉత్సవం ఉండేదని ఊహించడానికి వీలుంది.

తలచిన పనులెల్ల దలకూడెను
తలిరుబోడికి నీకు దగునయ్యా

వింతగా చెలినవ్వులే వెన్నలబాయలు నీకు
పొంతనధరామ్మతమే పూలుగాలు
దొంతి వెట్టి వలపుల తోడదోడ నీకెదురు
చింతతో జూడ దొడగె చేకొనవయ్యా

చిక్కని జవ్వనమిదె సింగారపుదోట నీకు
పుక్కిటి విడేలు వనభోజనాలు
మక్కువ బానుపు మీది మాటల ప్రియాలతోనే
మెక్కువ విందులు చెప్పి నియ్యకొనయ్యా

యాపె కౌగిలే నీకు నెసగ బెండ్లి చవికె
పూబలుకు తేనెలే జవ్వాలు
యే పొద్దు శ్రీవేంకటేశ యెనసిరతులనిన్ను
తీపులు పుట్టించే నన్నీ దెలుసుకోవయ్యా [20-408]

దీనివల్ల తెలిసే విషయాలు :

‘పెండ్లిచవికె’ అనడం బట్టి వివాహానంతరం జరిగే ఉత్సవ
మని స్పష్టమవుతున్నది, ‘సింగారపుదోట’ ‘వనభోజనాలు’ అనడం
బట్టి ఉత్సవం జరిగే ప్రదేశమని ఊహించడానికి వీలుంది. ‘వెన్నల
బయలు’ అనడంబట్టి రాత్రిపూట జరిగే ఉత్సవంగా ఊహించవచ్చు.
‘పూలుగాలు’ ‘బువ్వాలు’ ‘విందులు’ మొదలగు పదాల బట్టి రకరకాలైన
ఆరగింపులతో ఈ సేవసాగుతుండేదని ఊహించుకోవడానికి వీలుంది.

3. 3. 3. 3. కొముదీ మహోత్సవం:

‘కొముదీ’ అంటే వెన్నెల. వెన్నెల రాత్రులలో జరిగే ఉత్సవం కొముదీ మహోత్సవం.

తరుచుల ఆలయంలో శ్రీస్వామివారికి ఫాల్గుణ పూర్ణిమా నాటి రోజు శ్రీవారి వసంతోత్సవం, తుంబురు తీర్థముక్కోటి, మిథున మాసం పూర్ణిమా నాటిరోజు వ్యాసపూర్ణిమ, సింహమాసం పూర్ణిమా నాటి రోజు శ్రీవైఖానసమహర్షి జయంతి, వృశ్చికమాసం పూర్ణిమా నాటిరోజు విష్ణుఆలయంలో కార్తీక దీపోత్సవం, కుంభమాసం పూర్ణిమా నాటిరోజు కుమార తీర్థ ముక్కోటి ఉత్సవాలు జరుగుతాయి.

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో ‘పూర్ణిమా’ ప్రశంస వున్న కీర్తనలున్నాయి. వీటిలో ఉత్సవ వర్ణనలున్నాయి. కాని ఏ ఉత్సవం అనేది స్పష్టంగాలేదు. దీన్ని వసంతోత్సవం పూర్ణిమానాటి ఉత్సవంగా పేర్కొనవచ్చు. కారణం ఈలాంటి సంకీర్తనలలో ‘జాజర’ పాటలు కనిపించడమే.

3. 3. 3. 3. 1. జాజర పాటలు :

జాజర పాటలు సంస్కృతంలోని చర్పరీ గీతాలకు తెలుగు రూపాలని పండిత పరిశోధకుల అభిప్రాయం. ఈజాజర పాటల ప్రసక్తి మొట్ట మొదటగా నాచన నోమన గ్రంథాల్లో కనిపిస్తుంది. ఇతడు రచించిన వసంతవిలాసం లోనిదిగా లక్షణకారులు పేర్కొన్నారు.

‘వీణా గానము వెన్నెల తేట
రాణమీరగా రమణుల పాట
ప్రపాదమైన పినబ్రాహ్మణువీట
జాణలు మెత్తురు జాజర పాట’

అనే తాళచాపదాన్ని శ్రీప్రభాకర శాస్త్రి గారు ఉత్తరహరివంశ పీఠికలో వెల్లడించారు.

శ్రీనాథుడు భీమఖండంలో “జాదుర జాదురంచు మృదు చర్చరీ గీతులువారు ఊరసా స్వాద మదాతి రేకముల జంద్రక గాయక దక్షవాదీకా వీధుల మీదటం గనక వీణలు మీటుచు బాడి రచ్చరత్” [5-103] అని పేర్కొన్నాడు.

దామెరల వెంగళ భూపాలుడు తన బహుళాశ్వ చరిత్రలో వసంత ఋతు వర్షన సందర్భంలో-

‘జాజులు దేటుల జాడలు వీచెన్

జాజర పాటల జాగులు రేగెన్’ [2-13]

ప్రాచీన సంగీత నృత్యశాస్త్ర గ్రంథాల్లోకూడ ‘చర్చరీ’ గీతాల ప్రసక్తి కనబడుతుంది. జాయ సేనాపతి విరచిన మైన నృత్యరత్నావళి పీఠికలో డా॥ వోణంగి శ్రీరామఅప్పారావుగారు-

“చర్చరీ” అంటే ఇదిరాసకతుల్యమే. కాని ఇందునర్తకాలు వసంతోత్సవములందు మండలములుగా నేర్పడి నాయక గుణములను కీర్తించుచు నర్తింతురు” అని చెప్పారు. శ్రీబాలాంత్రపు రజనీ కాంతారావు గారు-

షోడశమాత్రాః బహవః పాదః 16 మాత్రలు, బహుపాదాలు కలిగి అనుప్రాసాన్నితమై ఉంటుంది. ప్రాకృతంలోను [అంధాది] దేశభాషల్లోను ఎన్నో చర్చరీ పదాలు వున్నవని సింహభూపాలుడు వ్రాశాడు

వసంతోత్సవంలో పాదతగినది శ్రీహర్షుని రత్నావళి నాటంలో వసంతోత్సవ సందర్భంలో చర్చరీ ప్రశంస ఉంది” అని పేర్కొన్నారు.

ఆచార్య బి. రామరాజు గారు జాజర పాటల్ని గూర్చి-

“ఇప్పటికిని తెలంగాణమున జాజరపాటలు ‘కాముని పున్నమ’ వండుగ దినములందు జానపదులు పాడెదరు. నేటి జాజర పాటల కిది మాతృకమై యుండనోపు” అని “జాజర యననేమిటో యర్థము తెలియరాదు. శృంగార ప్రేయులు వరస్పరము చల్లుకొనెడు కస్తూరి ‘గంధవొడి’ పుప్పొడి మున్నగు పరిమళ ద్రవ్యముల పొడి యని అన్నమయ్య గారే తొలిసారిగా చెప్పినారు” అని వ్యాసంలో పేర్కొన్నారు.

డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి గారు-

“జానపదము ప్రయుక్తమగుటచేత ‘జాజరపాట’ యైనది. ఈజాజర పాట జాజర ఆటగా పూర్వమేయుండినదో లేక తాళ్లపాక వారి తరువాతనే యేర్పడినదో తెలియరాదు. ఈజాజర ఆటపాటలు తెలుగున నొక వలుకుబడికి దారితీసినట్లున్నది. అని అభిప్రాయ పడ్డారు.

డా॥ ఆర్వీయస్ సుందరంగారు-

ఈజాజర పాటలకు కోలలుశద్దూపాడుతారు. వీటి పాడేటప్పుడు కస్తూరి, గంధవొడి, పుప్పొడి మొదలైన వాటిని చల్లుతారు. ఈపొడికి జాజర అనిపేరు. జాజర పాటలు శృంగార, హాస్యరస, ప్రధానములై ఉంటాయి” అని పేర్కొన్నాడు

జి. వసుంధరగారు-

“జాజర పాటలను మొగవారు కోలాటము పేయుచు పాడెదరు”. మొగవారు మాత్రమే కాక ఆడమగ కలిసిజట్టుగా కూడ ఆడుదురు. జాజరపాటలు సంధ్యవేళ కోలలుచేత ఖూని లయబద్ధమైన ధ్వనిలో పాడెదరు” అని తెలియజేశారు. పై అభిప్రాయాల వల్ల తేలిన అంశాలు.

ఈ పాటల్లో 'జాజర' అనేపదం పాదాంతాలో ప్రయుక్తకావడం మొదటి లక్షణం. వీటివసంతోత్సవ సమయాల్లో శృంగార ప్రియులు పరిమళ ద్రవ్యాల్ని చల్లేటప్పుడుగాని, వెన్నెల రాత్రులందు స్త్రీలు వీణమీటుతూ గాని పాడతారనడం రెండవ లక్షణం. ఇది శృంగార హాస్యరస ప్రధానాలయి వుండడం మూడవలక్షణం.

3. 3. 3 3 1. 1. సంకీర్తనలలో జాజర పాటలు :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలోని జాజర పాటలను రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. మొదటి భాగంలో 'జాజర' ప్రసక్తి వచ్చేవి చేరతాయి. రెండవ భాగంలో చరణాంతంలో 'జాజర' అనేమాట ఆవృత్త అవుతుంది.

“మంతనము లేలాడినే మగువలతో నెల్లాను
సంతలోని వలపుల జాజర కాండు [13-149]

సందు సుడివలపుల జాజర కాండ
యిందరిపై నడియాసలేల చూపేవయ్యా [13-161]

సంతలోని జాడవు జాజరలో వాడవు
వితలేదు నాకునీకు విన్నవమిదయ్యా [13-209]

ఇంకనేమి సేసేవయ్యా యింతేశాయను
సంకెలేని వలపులు జాజరాయను [19-72]

చందమయ్యా నన్నియు జాజరకాడ [19-185]
విందులుగా మోవి యిచ్చి వేడుకోరాదా [19-185]

చల్లలమ్మే గొల్లెతలు జాజరాడబోలుదురు
అల్లదెనీమేన జడ్డయి వున్నది [20-84]

చలపాడి సరసాల జాజర కాడు

వలపులు చల్లీ తెక్కువలపుకాడు [24-105]

జగడపు జనవుల జాజర

సగినల మంచపు జాజర

మొల్లలు దురుములు ముడిచిన బరువున

మొల్లపు సరసపు మురిపెమున

జల్లన బుప్పొడి జారగ బడిపై

చల్లీరతివలు జాజర

చాలు జాలు నీ జాజరనన్ను

జాలి బరచె నీ జాజర

వలపు వేదనల వాడేను యీ

తలనొప్పలచే దలకేను

పులకలమేనితో బొరలేను కడు

జలిగొని చల్లకు జాజర

3. 3. 3. 3. 2. సంకీర్తనలలో కౌముదీ మహోత్సవం:

ఆన్నమయ్య సంకీర్తనలలో వెన్నెల వేళలో జరిగే ఉత్సవాన్ని సూచించే కీర్తనలు మూడున్నాయి. అవిరామక్రియ. శంకరాభరణం, సామంతం రాగాలలోపాడబడినాయి.

“సందె కాడ బుట్టినట్టి చాయలవంట యెంత

చందమాయ జూడరమ్మ చందమామ పంట [11-47]

కన్నచోట నే నీకు కంది కుడుము

విన్నవ మిదె యింధికి విచ్చెయవయ్యా [30-335]

చల్లనై కాయగదో చందమామానీ

వెల్ల [ల్లి] గా దిరు వేంకటేశ నెదురు [12-228]

ఈ మూడు కీర్తనలలో మొదటి దాని యందు చంద్రోదయ
వర్ణనకు ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది. రెండవ సంకీర్తనలలో
చంద్రోదయ కాలమున నాయికా నాయకులకు కలిగెడి అనురాగ పరి
పుష్టి వర్ణింపబడింది. మూడవ కీర్తనలో, కౌముదీ మహోత్సవ
సూచనలు కనిపిస్తాయి.

వంది మాగధులుగై వారింప దనదివ్య
మందిరోపాంత ఘన మార్గమున గోనేటి
ముందటను మంద మంద ప్రయాణములతో
నిందిరావతి మెరయగాను [12-228]

అనుపాదాలను బట్టి కోనేటి ప్రాంతంలో జరిగే ఉత్సవమని
ఉహించడానికి వీలుంది.

‘తిరువెంగళేశ్వరుడు గడు వేడుకలతోడ
దిరువీధులను విహరించగాను [12-228]

అను పాదాలను బట్టి ఉత్సవానంతరం తిరువీధుల ఊరేగి
స్వామి మందిరం చేరుకోవడం స్పష్టమవుతుంది.

హిందైన హితులు నాపులు రసికులును గవులు
నందమగు మను మాటలాడ నేర్పిన ఘనులు
చిందులకు నాడేటి సీమంతి నీ మణులు
చెలగి యిరుగడ గొలువగాను [12-228]

అను వాక్యాలను బట్టి స్వామివారు ఊరేగేటప్పుడు పాల్గొనే
వ్యక్తులెవరో తెలయడానికి వీలుంది. ఈ ఉత్సవంలో దివిఱంగనలు
పాల్గొనడం అన్నమయ్య అతీంద్రియ శక్తితో భావించగలిగాడు.

చేరి కొల్వరో యీతడు శ్రీదేవుడు
యీరీతి శ్రీవెంకటాద్రి నిరవైన దేవుడు [11-1]

సంఖ్యా సూచి

1. T. T. D. Inscriptions - Vol-I - 113
2. History of Tirupati - Page - 68 -
3. T. T. D. Inscriptions - Vol - iii - 18
4. " " - Vol iv - 6
5. " " - Vol iv - 81
6. " " - " - 110
7. " " " v - 93
8. " " " iv - 153
9. " " " - 158
10. " " v - 168
11. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 12
12. T. T. D. INscriptions vol iii - 18
13. " " " iii - 132
14. " " " iv - 6
15. " " " iv - 26
16. " " " iv - 46
17. " " " iv - 81
18. " " " iv - 59
19. " " " iv - 82
20. T. T. D. inscription Vol iv - 83
21. " " " - 84
22. " " " v - 47
23. " " " v - 84
24. " " " v - 99
25. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 22
26. తిరుమల బ్రహ్మాత్సవం - వ్యాసం [సప్త గిరి. సెప్టెంబరు 1977]

ఈ మూడు కీర్తనలలో మొదటి దాని యందు చంద్రోదయ వర్ణనకు ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది. రెండవ సంకీర్తనలలో చంద్రోదయ కాలమున నాయికా నాయకులకు కలిగెడి అనురాగ పరిపుష్టి వర్ణింపబడింది. మూడవ కీర్తనలో, కౌముదీ మహోత్సవ సూచనలు కనిపిస్తాయి.

వంది మాగధులుగై వారింప దనదివ్య
 మందిరోపాంత ఘన మార్గమున గోనేటి
 ముందటను మంద మంద ప్రయాణములతో
 నిందిరాపతి మెరయగాను [12-228]

అనుపాదాలను బట్టి కోనేటి ప్రాంతంలో జరిగే ఉత్సవమని ఊహించడానికి వీలుంది.

‘తిరువెంగళేశ్వరుడు గడు వేడుకలతోడ
 దిరువీధులను విహరించగాను [12-228]

అను పాదాలను బట్టి ఉత్సవానంతరం తిరువీధుల ఊరేగి స్వామి మందిరం చేరుకోవడం స్పష్టమవుతుంది.

పొందె న హితులు నాపులు రసికులును గవులు
 నందమగు నును మాటలాడ నేర్చిన ఘనులు
 చిందులకు నాడేటి సీమంతి నీ మణులు
 చెలగి యిరుగడ గొలువగాను [12-228]

అను వాక్యాలను బట్టి స్వామివారు ఊరేగేటప్పుడు పొల్లానే వ్యక్తులెవరో తెలయడానికి వీలుంది. ఈ ఉత్సవంలో దివిజాంగనలు పొల్లొనడం అన్నమయ్య అతీంద్రియ శక్తితో భావించగలిగాడు.

చేరి కొల్వరో యీతడు శ్రీదేవుడు
 యీరీతి శ్రీవెంకటాద్రి నిరవైన దేవుడు [11-1]

సంఖ్యా సూచి

1. T. T. D. Inscriptions - Vol-I - 113
2. History of Tirupati - Page - 68 -
3. T. T. D. Inscriptions - Vol - iii - 18
4. ' ' - Vol iv - 6
5. ' ' - Vol iv - 81
6. ' ' - ' ' - 110
7. ' ' ' v - 93
8. ' ' ' iv - 153
9. ' ' ' - 158
10. ' ' ' v - 168
11. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 12
12. T. T. D. INscriptions vol iii - 18
13. ' ' ' iii - 132
14. ' ' ' iv - 6
15. ' ' ' iv - 26
16. ' ' ' iv - 46
17. ' ' ' iv - 81
18. ' ' ' iv - 59
19. ' ' ' iv - 82
20. T. T. D. inscription Vol iv - 83
21. ' ' ' - 84
22. ' ' ' v - 47
23. ' ' ' v - 84
24. ' ' ' v - 99
25. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 22
26. తిరుమల బ్రహ్మాత్సవం - వ్యాసం [సప్త గిరి. సెప్టెంబరు 1977]

27.	T. T. D.	Inscriptions	Vol i - 8
28.	"	"	ii - 18
29.	"	"	ii - 50
30.	"	"	ii - 68
31.	"	"	ii - 83
32.	"	"	ii - 103
33.	"	"	iv - 31
34.	"	"	v - 11
35.	"	"	v - 46
36.	"	"	v - 129
37.	"	"	v - 168
38.	"	"	vi - 7
39.	"	"	vi - 13
40.	"	"	vi - 18
41.	"	"	ii - 114
42.	"	"	ii - 115
43.	"	"	ii - 123
44.	"	"	iii - 2
45.	"	"	iv - 3
46.	"	"	iv - 138
47.	"	"	iv - 163
48.	"	"	v - 2
49.	"	"	vi - 5
50.	"	"	vi - 10
51.	"	"	ii - 1
52.	"	"	i - 213
53.	"	"	i - 215
54.	"	"	ii - 89
55.	"	"	ii - 96

56	T. T. D.	Inscriptions	Vol ii - 113
57	„	„	ii - 138
58	„	„	iii - 8
59	„	„	iii - 11
60	„	„	iii - 14
61	„	„	iii - 15
62	„	„	iii - 16
63	„	„	iii - 18
64	„	;	iv - 6
65	„	,	iv - 38
66	„	„	iv - 67
67	„	„	iv - 81
68	„	„	iv - 82
69	„	„	iv - 83
70	„	„	iv - 84
71	„	„	v - 86
72	„	„	iv - 88
73	„	„	iv - 110
74	„	,	iv - 129
75	„	„	iv - 140
76	„	„	iv - 149
77	„	„	v - 47
78	„	„	v - 99
79	„	„	v - 161
80	„	„	vi - 21
81	„	„	i - 8
82	„	„	ii - 82
83	„	„	iv - 67
84	„	„	iv - 140
85	„	,	iv - 163

86	T. T. D.	Inscriptions	Vol V - 47
87	"	"	v - 96
88	"	"	ii - 68
89	"	"	iii - 179
90	"	"	iii - 113
91	"	"	iv - 138
92	"	"	i - 213
93	"	"	i - 215
94	"	"	ii - 18
95	"	"	ii - 50
96	"	"	ii - 89
97	"	"	ii - 93
98	"	"	ii - 95
99	"	"	ii - 96
100	"	"	ii - 113
101	"	"	ii - 114
102	"	"	ii - 123
103	"	"	ii - 138
104	"	"	iv - 3
105	"	"	iv - 6
106	"	"	iv - 31
107	"	"	iv - 38
108	"	"	iv - 81
109	"	"	iv - 82
110	"	"	iv - 83
111	"	"	iv - 84
112	"	"	iv - 86

113	T. T. D. Inscriptions	vol iv	- 110
114.	"	"	iv - 88
115.	"	"	iv - 129
116.	"	"	v - 2
117.	"	"	v - 11
118.	"	"	v - 19
119.	"	"	v - 46
120.	"	"	v - 128
121.	"	"	vi - 10
122.	"	"	v - 161
123.	"	"	vi - 13
124.	"	"	ii - 1
125.	"	"	j - 8
126,	'	"	v - 129
127.	"	'	vi - 10
128.	"	"	vi - 138
129.	"	"	iii - 18
130.	"	"	iii - 179
131.	"	"	iv - 140
132.	'	"	v - 47
133	"	"	vi - 5
134.	"	"	iv - 81
135.	"	"	iv - 82
136.	"	"	iv - 83
137.	"	"	iv - 84
138.	"	"	iv - 8
139.	"	'	iv - 88
140.	"	"	iv - 110
141.	"	"	v - 168

142 శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 25

143. తాళ్లపాక కవుల భాషా ప్రయోగ విశేషాలు 148
144. History of Tirupati – Page - 51
145. T. T. D. Inscriptions - Vol-iii - 15
146. " " iv - 26
147. " " iv - 51
148. " " iv - 59
149. " " iv - 114
150. " " iv - 149
151. " " iv - 157
152. " " v - 8
153. " " vi - 18
154. " " iv - 6
155. " " vi - 5
156. " " iv - 5
157. " " vi - 25
158. History of Tirupati Page 151
159. T. T. D. Inscriptions - Vol – ii - 96
160. " " iv - 69
161. " " vi - 25
162. " " v - 19
163. " " v - 60
164. " " vi - 18
165. " " vi - 20
- 166 శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 23
- 167 History of Tirupati Page 70
- 168 T. T. D. Inscriptions Vol. ii - 50
169. " " ii - 113
170. " " ii - 134
171. " " ii - 138

172.	T.T. D. Inscriptions	vol iii	- 18
173.	"	"	iii - 165
174.	"	"	iv - 3
175.	"	"	iv - 6
176.	"	"	iv - 81
177.	"	"	iv - 82
178.	"	"	iv - 83
179.	"	"	iv - 84
180.	T. T. D. Inscriptions - Vol		- iv- 86
181.	"	"	iv - 152
182.	"	"	iv - 153
183.	"	"	iv - 159
184.	"	"	iv - 157
185.	"	"	v - 168
186.	"	"	v - 171
187.	శ్రీ వేంకటేశ్వర వైభవము		పుట 56
188.	"	"	పుట 26
189.	T. T. D. Inscriptions - Vol	- ii	- 68
190.	"	"	ii - 96
191.	"	"	ii - 105
192.	"	"	ii - 108
193.	"	"	ii - 109
194.	"	"	ii - 113
195.	"	"	ii - 132
196.	"	"	ii - 134
197.	"	"	iii - 2
198.	"	"	iii- 11
199.	"	"	iii - 114
200.	"	"	iii - 113
201.	"	"	iii - 42

202.	T. T. D.	Inscriptions	vol	iv - 3
203.	"	"		iv - 6
204.	"	"	"	iv - 27
205.	"	"	"	iv - 81
206.	"	"	"	iv - 82
207.	"	"	"	iv - 83
208.	"	"	"	iv - 84
209.	"	"	"	iv - 110
210.	"	"	"	iv - 87
211.	"	"	"	iv - 129
212.	"	"	"	v - 2
213.	"	"	"	v - 8
214.	"	"	"	v - 60
215.	"	"	"	v - 92
216.	"	"	"	v - 96
217.	"	"	'	iv - 98
218.	"	"	"	vi - 5
219.	"	"	"	ii - 132
220.	"	"	'	v - 2
221.	"	"	"	iv - 104
222.	'	"	"	iii - 134, iii 142, iv 3
223.	"	"	"	vi - 5
224.	"	"	'	ii - 96
225.	"	"	"	ii - 105
226.	"	"	"	v - 8
227.	"	"	"	ii - 68
228.	"	"	'	ii - 108
229.	"	'	"	ii - 11

230	T. T. D. Inscriptions	Vol iv - 27
231	„	iv - 87
232	„	iv - 6
233	„	iv - 199
234	„	v - 98
235	„	ii - 113
236	„	iii - 2
237	„	iii - 14
238	„	iv - 81
239	„	iv - 82
240	„	iv - 83
241	„	iv - 84
242	„	iv - 110
243	„	v - 60
244	„	v - 96
245	„	ii - 109
246	„	ii - 68
247	„	iii - 113
248	„	iv - 6
249	„	v - 2
250	„	iv - 3
251	„	ii - 142
252	„	iii - 113
253	శ్రీపీఠకణిశ్వుర వై భవము పుట 23	
254	T. T. D. Inscriptions	Vol. v - 71
255	„	v - 153
256	శ్రీపాదరేణు మహాత్మ్యము ప్రథమోల్లాసము పుట 52	
257	తాళ్లపాక కవుల పదకవితలు - భాషా ప్రయోగ విశేషాలు పుట 258	

258	T. T. D. Inscriptions Vol v - 168
259	" " v - 71
260	తాళ్లపాక కవుల వచనవికలా బాహుస్థయాన విశేషాలు పుట 170
261	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 4
262	సప్తగిరి మాసపత్రిక [పుట-9] డిసెంబరు 1978
263	" " " "
264	T. T. D. Inscriptions Vol ii - 86
265	" " ii - 100
266	" " ii - 109
267	" " ii - 112
268	" " ii - 130
269	" " iv - 76
270	" " iv - 109
271	" " iv - 303
272	" " v - 8
273	" " v - 58
274	" " v - 97
275	" " v - 108
276	" " iii - 11
277	" " iii - 146
278	" " iv - 28
279	" " v - 117
280	" " iv - 129
281	" " iv - 162
282	" " iv - 155
283	" " v - 87
284	" " v - 254

285. జానపద సాహిత్యోద్ధారకుడు [వ్యాసం] పుట 79-40
286. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము పుట 457-458
287. ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర పుట 321
288. తాళ్లపాక కవుల వదకవితలు బాహ్యప్రయోగ విశేషాలు పుట 342
289. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 36
290. T. T. D. Inscriptions Vol ii - 31
291. " " iv - 40, 41
292. " " iv - 23
293. " " iv - 28
294. " " iv - 81
295. " " iv - 82
296. " " iv - 83
297. " " iv - 82
298. " " iv - 86
299. " " iv - 88
300. T. T. D. Inscriptions vol iv - 100
301. " " iv - 104
302. " " iv - 157
303. శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము పుట 49
304. T. T. D, Epigraphical Report Page -42
305. " " "
306. T. T. D. Inscriptions Vol. i 220
307. " " " ii - 134
308. " " " ii - 135
309. " " " iii - 11
310. " " " iv - 59
311. " " " iv - 59
312. " " " iv - 103
313. " " " iv - 114
314. T.T. D. Inscriptions vol v - 47
315. సప్తగిరి జూన్ 1981 మాసపత్రిక పుట-20

316.	T. T. D. Inscriptions - Vol - ii	94
317.	" "	iii - 8
318.	" "	iii - 18
319.	" "	iv - 6
320.	" "	iv - 59
321.	" "	v - 121
322.	శ్రీ వేంకటేశ్వర వైభవము	పుట 11
323.	" "	పుట 23
324.	T. T. D. Inscriptions - Vol - iv	69
325.	" "	iv - 8
326.	" "	v - 11
327.	" "	v - 60
328.	శ్రీవేంకటేశ్వర వైభవము	పుట - 27
329.	T. T. D. Inscriptions Vol i	8
330	" "	ii - 31
331	" "	ii - 50
332	" "	ii - 109
333	" "	ii - 134
334	" "	iv - 81
335	" "	iv - 146
336	" "	v - 171
337	" "	iv - 152
338	" "	iv - 153
339	" "	v - 168
340	" "	v - 32
341	" "	iii - 2
342	" "	iii - 6
343	" "	v - 8
344	" "	v - 161
345	" "	iv - 100
346	" "	v - 47-A
347	" "	vi - 179

ఇతర ఆలయాలలో ఉత్సవాలు

తాళ్ళపాక అన్నమయ్య నమ్మకొన్న వేలుపు తిరుమల శ్రీనివాసుడు. ఆ స్వామిని వేలకొద్ది కీర్తనలలో కీర్తించిన అన్నమయ్య భక్తి మతాన్ని ప్రచారం చేయడానికి దేశసంచారం చేస్తూ ఆయా గ్రామాలలోని దేవతలను ఆ దేవతలకు సంబంధించిన ఉత్సవాలను అభినివేశంతో అనురక్తితో కీర్తించాడు. ఈ విధంగా కీర్తించడంలో వైష్ణవ దివ్యదేశాల సంఖ్యను పెంచడం, వైష్ణవమత ప్రచారం చేయడం అతని ఉద్దేశ్యాలు. ఊరూరనున్న వైష్ణవ దేవాలయాలను, ఆయా క్షేత్రాలలో సాక్షాత్కరించిన దేవతామూర్తులను అన్నమయ్య శ్రీవేంకటేశ్వర ప్రతిరూపాలుగా భావించడం కీర్తన సాహిత్యంలోనే ఒక ప్రత్యేకత. మచ్చుకు కొన్ని ఉదాహరణలు :

నరసింహుడు :

నవమూర్తులైనట్టి నరసింహు వీడె
 నవకమైన శ్రీ కదిరి నరసింహము
 చెలగి కదిరిలోన శ్రీవేంకటాద్రిమీద
 మెలిగేటి చక్కని లక్ష్మీనారసింహము [10-182]

సగము మానిసిరూపు-సగము మెగమురూపు
 అగణిత ప్రతాపుడహోబలేశుడు
 శ్రీవేంకటగిరిమీద జీరి నవనాశిదండ
 నావల నీవల మించె నహోబలేశుడు [24-209]

రాముడు :

రాముడు లోకాభిరాముడు
 ఆముక విజయనగరమందు నున్నవాడు

గుట్టుతో వరములిచ్చే కోనేటిదండవాడు
 పట్టపు శ్రీవేంకటాద్రి వరగనువాడు [8-223]
 సౌమిత్రి సహదర దశరథరామా
 చేముంచి గుత్తిలో వెలసిన రఘురామా
 దీవెనలయోధ్యలో జెందినరామా
 శ్రీవేంకటాద్రిమీది శ్రీరామా [9-210]

కృష్ణుడు :

ఉద్దగిరి కృష్ణుడు వుబ్బరికాడు వీడు
 ముద్దులు చూపుతానే ముసుగులు దీసేనే
 యిట్టె మమ్మిందరిని యేలి శ్రీ వేంకటేశుడై
 దిట్టతనమున మోవి తేనెలిచ్చేనే [25-174]
 విచ్చన పిడిసె యాడే వీడె కృష్ణుడు
 వాచ్చెము లేనివాడు ఉద్దగిరి కృష్ణుడు
 అదివో శ్రీవేంకటేశుడాలెల్లా దాసెయాడే
 పదివేలు చందాల శ్రీపతియై కృష్ణుడు [10-172]

రంగనాథుడు :

బ్రహ్మపూజించె రఘుపతి విభీషణుకిచ్చె
 బ్రహ్మణ్యుడి రంగపతిం గొలువరో
 ఆతల శ్రీవేంకటేశుండై వరమిచ్చినీ
 తాలముల శ్రీరంగ దైవముం గొలువరో [2-131]
 తొల్లియును మఱ్ఱెకు తొట్టలనేపూగేగన
 చెల్లుబడి నూగిన శ్రీరంగ శిశువు
 శ్రీదేవితో గూడి శ్రీవేంకటేశుండై
 సేద దీరెడి వాడె శ్రీరంగశిశువు [3-474]

విఠలుడు :

అదిగొ విజయనగరమందు వాడలవాడల
 వెదజల్లె వరముల విఠలుడు

ఉదటు శ్రీవేంకటాద్రి నుండి వచ్చి గుడిలోన
సదన రుక్మిణి దామనదె విట్టలుడు [౩-229]

నిండారకుమిణి నీ కంపిన లేకలు

పండరంగి విట్టలుడ పట్టవయ్యా

అండనే శ్రీవేంకటాద్రి నందరి గూడితివి

యెండలెల్లా నీడలాయెనేమయ్యా [26-133]

4 : 1 తాళ్లపాక అన్నమయ్య దర్శించిన క్షేత్రాలు

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సందర్శించిన ప్రాంతాలను మూడు విభాగాలుగా విభజింపవచ్చు.

1. రాయలసీమ
2. సాగరసీమ
3. ఇతరసీమలు

4. 1. 1. రాయలసీమ ఆలయాలు :

చిత్తూరు, కడప, కర్నూలు, అనంతపురం జిల్లాలు రాయల సీమ ప్రాంతాలు :

చిత్తూరు జిల్లాలో తిరుపతి 'గోవిందరాజస్వామి'ని¹ నారాయణ వనం 'వేదనారాయణస్వామి'ని², కడప జిల్లాలో ఒంటిమెట్ట 'రఘు రాముని'³ని, ఓగునూతల 'నృసింహస్వామి'ని⁴, కడప 'శ్రీనివాసుని'⁵ కోన 'చెన్నరాయ'ని⁶, చెప్పల్లి చెన్నరాయ'ని⁷, నల్లబల్లి చెన్నుని⁸ మండెం 'నృసింహస్వామి'ని⁹, మాడువూరు 'చెన్నకేశవస్వామి'ని¹⁰ ముడియం నృసింహస్వామి'ని¹¹, కర్నూలు జిల్లాలో 'నవనారసింహ క్షేత్రాల్ని'¹², వెలిగోడు 'కేశవస్వామి'ని¹³, అనంతపురం జిల్లాలో కదిరి 'లక్ష్మీనరసింహ స్వామి'ని¹⁴, గుత్తిరఘురాము'ని¹⁵, అన్నమయ్య దర్శించాడు.

4. 1. 2. సాగరసీమ ఆలయాలు

నెల్లూరు, గుంటూరు సాగరసీమ జిల్లాలు. నెల్లూరు జిల్లాలో

ఉద్దగిరి కృష్ణుని¹⁶ గండవరం గోపాలుని¹⁷, గుంటూరు జిల్లాలో కుటునూతుల 'చెన్ను'ని¹⁸ మొదలయిన దేవమూర్తులను దర్శించి తరించాడు.

4. 1. 3 ఇతరసీమల ఆలయాలు :

ఇతర సీమలలో విజయనగరం కర్ణాటక ప్రాంతం. కంచి, శ్రీరంగం, చిదంబరం మొదలయిన తమిళ ప్రాంతాలు. విజయనగరం 'కోనేటి వేంకటేశ్వరుడు'¹⁹, నృసింహస్వామి²⁰, పెద్ద హనుమంతుడు²¹, కంచి 'వరదరాజస్వామి'²², శ్రీరంగం 'వరదరాజస్వామి'²³ చిదంబరం 'తిల్లగోవిందరాజస్వామి'ని²⁴, దర్శించాడు.

4. 2 తిరుమలేతర ప్రాంతాలలో ఉత్సవాలు :

అన్నమయ్య తిరుపతి 'గోవిందరాజస్వామి', కడప 'శ్రీనివాసుడు' ఓగునూతల నృసింహస్వామి, అహోబలం 'నరసింహస్వామి', గండవరం 'గోపాలుడు', విజయనగరం 'విఠలేశ్వరుడు', తిరుపట్ల మదన గోపాల సంకీర్తనలలో తాను దర్శించిన ఉత్సవాలను రసమయంగా వర్ణించాడు.

4. 2. 1. తిరుపతి-గోవిందరాజస్వామి

చిత్తూరుజిల్లా-చంద్రగిరి తాలూకాలో తిరుపతి పట్టణం ఉంది. ఈ తిరుపతి పట్టణాన్ని తమిళ వాఙ్మయంలో తిరువేంగడం, తిరువేంగడంకోట్టం అని వ్యవహరించాడు. ఈ పట్టణానికి చాల పేర్లున్నాయి. 12వ శతాబ్దం తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం శాసనం²⁵లో 'తిరుప్పతి' అని 16వ శతాబ్దం దక్షిణ భారతదేశ శాసనం²⁶లో 'వేంకటాద్రి' అని పేర్లు కనిపిస్తాయి. ఎప్పిగ్రాఫికాఇండికా²⁷లో ఈ ప్రదేశానికి 'శేషాచలం', 'ఫణిశ్వరగిరి' పేర్లున్నట్లు వ్రాయబడి వుంది. తిరుమల తిరుపతులు ఆనాడు ఒకే ప్రాంతంగా వ్యవహరించడంబట్టి ఒకే ఊరికి ఇన్ని పేర్లు వచ్చాయి.

కొండపైన వున్న ఊరికి తిరుమల అని, ఎగువ తిరుపతి అని

కొండ దిగువ ప్రాంతాన్ని తిరుపతి అని, దిగువ తిరుపతి అని నేటి వ్యవహారం. తిరుపతి దేవాలయాలలో గోవిందరాజస్వామి ఆలయం ప్రధానమయింది. కనుక తిరుపతిని గోవిందరాజ వట్టణమని కన్నడిగులు వ్యవహరిస్తారు. ఈ దేవాలయానికి సంబంధించిన ఒక ఐతిహ్యముంది.

రెండవ కుళోత్తుంగ చోళుడు శైవమతాభిమాని. వైష్ణవమత ద్వేషి అయిన యితడు గోవిందరాజస్వామి విగ్రహాన్ని సముద్రంలో పారవేయమని ఆదేశిస్తాడు. వైష్ణవ మతోద్ధారకుడైన రామానుజాచార్యులు ఈ విషయాన్ని తెలుసుకొని చిరంబరంలోవున్న గోవింద రాజస్వామి ఉత్సవ విగ్రహాన్ని తిరుపతిలో 24.2.1130లో మూల విగ్రహంగా వుండిన పార్థసారథి విగ్రహాన్ని గోవిందరాజస్వామికి ఉత్సవ విగ్రహంగా మార్పించినాడు. గోవిందరాజస్వామి ఆలయ ప్రాంగణంలోనే శ్రీ ఆండాల్ విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠింపజేశాడు. యాదవ రాయలు రామానుజాచార్యుల కోరికను మన్నించి గోవిందరాజస్వామికి ఆలయాన్ని కట్టించినాడు. క్రీ.శ. 1628లో మట్లకుమార అనంతరాజు సన్నిధి వీధిలోని గోపురాన్ని నిర్మించాడు. క్రీ.శ 1509లో కారవట్టి ప్పులై ఆళ్వార్ అప్పాపిళ్ళై గోవిందరాజస్వామి ఆలయానికి ఎదురుగా వుంటే ఆంజనేయస్వామిగుడిని కట్టించాడు.

సంకీర్తనలలో గోవిందరాజస్వామి ఉత్సవాలు :

తిరుమల శ్రీవారికి జరిగే నిత్యోత్సవ పర్వోత్సవాలను వర్ణించి నట్లుగా తాళ్లపాక అన్నమయ్య గోవిందరాజస్వామి ఉత్సవాలను వర్ణించినట్లు కనిపించదు. అయినా అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో నిత్యోత్సవ పర్వోత్సవ కీర్తనలు కొన్ని మాత్రం కనిపిస్తాయి.

సంకీర్తనలలో నిత్యోత్సవాలు :

నిత్యోత్సవాలలో కొలువు, పవళింపు మొదలయినవి ఆరాధన రూపంలో కాకుండా వర్ణనరూపంలో అన్నమయ్య కీర్తించినాడు.

పైగా స్వామి భంగిమలో ఉండడంబట్టి వీటిని నిర్దుష్టంగా వేరుచేసి చెప్పడానికి వీలులేదు. స్వామి యథాతథ భంగిమను అన్నమయ్య అభినివేశంతో కీర్తించాడు.

యథాతథ భంగిమ :

కన్నుల పండుగలాయ కమ్మి సేవించేవారికి
 నన్నల నీదాసులము సంఘసించేము
 పడతు లిద్దరు నీపాదములు వాత్తగాను

కొడుకు బ్రహ్మదేవుడు కొలువగాను
 కడుపులో లోకములు కడు జయవెట్టగాను
 గుడిగానె నీ బ్రదుకు గోవిందరాజా

మెత్తగా శేషుడు నీకు మించు బరు పైవుండగా
 జొత్తు మధు కైటభులు సుక్కివోడగా
 హత్తి దేవతలు నిన్నునందరు ఋజించగాను
 కొత్తలాయ నీ బ్రదుకు గోవిందరాజా

పరగి నీముండరను పంచబేరములుండగా
 గరిమ జక్రము నీకు గా పై వుండగా
 తిరమై శ్రీవేంకటాద్రి తిరుపతిలోవలను
 గౌరబాయ నీ బ్రదుకు గోవిందరాజా [2-364]

ఈ కీర్తననుబట్టి గోవిందరాజ స్వామి దేవాలయ పంచబేరాలు ప్రసక్తి ఉండడంబట్టి తిరుమలలోలాగే తిరుపతులలోను గోవిందరాజు అకు అన్ని ఉత్సవాలు జరగడమనే అంశం స్పష్టమవుతున్నది.

4. 2. 1. 1. కొలువు :

'కొలువు' అనే మాటకు దేవాలయంలో జరిగే నిత్యపూజా కార్యక్రమం, రాజాస్థానం, పండుగ దినాలలో ఖొమ్మలు పెట్టడం మొదలయిన అర్థాలున్నాయి. నిత్యవ్యవహారంలో కొలువున్నాడు, కొలువు

చేస్తున్నాడు మొదలయిన మాటలు కూడా వున్నాయి. అంగరంగ భోగాదులనుభవిస్తూ పదిమందిలో పెద్దరికం నిలబెట్టుకొంటూ ఆసీనుడు కావడం కొలువవుతుంది. దేవాలయాలలో నయితే కొలువు శ్రీనివాస మూర్తికి పంచాంగ శ్రవణం, ఆదాయ వ్యయ నివేదనలుంటాయి

ఈ కొలువు రెండు రకాలు. నిత్యమూ జరిగే కొలువు. పర్వ దినాలలో సాగే కొలువు. అన్నమయ్య పేంకటిశ్వర కీర్తనలలో వీడిని స్పష్టంగా నిరూపించడానికి వీలుందిగాని గోవిందరాజస్వామి కీర్తనలలో వేరుచేయడానికి వీలులేదు. లభ్యమయిన గోవింద రాజస్వామి కొలువు కీర్తనలు రెండు రకాలుగా ఉన్నాయి.

మొదటిది శ్రీభూదేవులతో కూడిన గోవిందరాజు కొలువు.

కొలువై వున్నాడు వాడె గోవిందరాజుమించి
చెలులిద్దరు పాదాలుచేరి యొత్తగా [25-149]
ఎలమి దెరవెనుక ఇద్దరి గొగిటగూడి
కొలువు లోపలనే గోవిందుడు [24-414]

రెండవది సఖీజనంతో కూడిన గోవిందరాజు కొలువు.

కోడెకాడు వీడెగదె గోవిందరాజు
జోడైన సకులు దాను చొక్కుచున్నాడు
యీరీతి శ్రీవేంకటాద్రి నిరవై తిరుపతిలో
కూరిములు నెరపుచు కొలువున్నాడు [24-479]

ఎఱిగించి నిరుమేలానిదివో నీ మనసు
గురిగాడి పారీని గోవిందరాజు

కొలువు లోపలనున్న కొమ్మలు పొటలువింటూ
అలరి నీవు పరాకై వుండగా
కులికి పాదములొత్తే కొమ్మలు కొనగోళ్ళ
యెలమి దమ మోహము లెచ్చరించేరు [29-154]

నిత్యం దేవాలయంలో స్వామివారికి జరిగే సేవాక్రమాలలో పవళింపుసేవ కడవటిది. దీనికి పవళింపుసేవ పానుపుసేవ అని వ్యవహారం. పంచబేరాలలో ఒకటయిన భోగ శ్రీనివాసమూర్తికి పవళింపుసేవ జరపడం సంప్రదాయం. కానీ గోవిందరాజస్వామి కీర్తనలలో నిర్దిష్టంగా ఈ సూచన లేదు. కీర్తన భావంబట్టి అన్నమయ్య పవళింపుపాట మూలమూర్తిదీ కావచ్చు. కొతుక బేరానిది కావచ్చు.

పరగగ మేలుకొని పవళింపి వున్నవాడు
సొరిది దేవుళ్లకు చోటిచ్చినాడు [24-479]

తెల్లని కన్నుల తోడ తేనెగారు మోవితోడ
చెల్లుబడి బవళింపి శేషునిమీద
వెల్లిగొను పూర్పులతో వెన్నల నవ్వులతోడ
కొల్ల వలపులతోడ గోవిందరాజు [12-141]

వులిపచ్చి నవ్వులతో వత్తిగిలి పవళింపి
కొలుపు సేయించుకొనీ గోవిందరాజు
జలజాక్షు లిద్దరూనూ సరిబాదాలొత్తగాను
కొలదిమీర మెచ్చీని గోవిందరాజు [13-470]

వీడెము అందియ్యగాను వింజామరలువేయగా
వోడక చెలులు పొదాలొత్తగా
మేడలోన బవళింపి మెత్తని పరుపుమీద
కోడెసేతలు సేసేని గోవిందరాజు [29-454]

గోముల శ్రీవేంకటాద్రి గోవిందరాజువాడె
రామల తోడుతను సరసమాడెని
గామిడై పొన్నుపైగూడి కందువ గోవిందరాజు
మోముల చూచు దరితో ముచ్చట లాడెని [20-95]
వాడివో గోవిందరాజు వలపులు చల్లుతాను
పోడిమితో బవళింపి భోగించీని

కోడి కోడి (?) చూపులను కొమ్ములు చూడగాను
నాడు నేడు వాక్కరీతి నవ్వు నవ్వేని [19-128]

4. 2. 2. పర్వోత్సవాలు :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో గోవిందరాజస్వామి ఉట్ల ఉత్సవం, కళ్యాణోత్సవం ప్రస్తావనవున్న పర్వోత్సవ సంకీర్తనలు కనిపిస్తాయి.

4. 2. 2. 1. ఉట్ల ఉత్సవం ఆధారాలు :

తిరుపతిలో ప్రధాన దైవమయిన గోవిందరాజస్వామివారికి ఉట్ల ఉత్సవం చాలాకాలంనుండి జరుగుతుందనడానికి ప్రధానంగా రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తాయి.

1. శాసనాధారం
2. సంకీర్తనాధారం

4. 2. 2. 1. 1. శాసనాల్లో ఉట్ల ఉత్సవం :

తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి ఉరి అడి ప్రసావనవున్న శాసన సంఖ్య ఇరవై. వీటిలో క్రీ.శ 1485వ సంవత్సరం నాటి శాసనం మొదటిది. తిరుమల వేంకటేశ్వరస్వామి ఉరిఅడి ప్రస్తావనవున్న శాసనాలు పరిశీలిస్తే తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి ఆలయంలోనే ఉరి అడి ఉత్సవం మొదట ప్రారంభమయినట్లు తెలుస్తుంది.

క్రీ.శ 1485వ సంవత్సరం తిరునిద్రవూర్ శాసనంలో²⁸, ఉరి-కట్టై ప్రస్తావన, 1591వ సంవత్సరం అరవ జైప్పెరుమాళదాసర్ ఇళయప్పెరుమాళ అప్పయ్యన శాసనంలో²⁹, శ్రీ జయంతి ఉరి-అడి ప్రస్తావన, క్రీ.శ 1493వ సంవత్సరం పెరుమాళదాసర్ అరిరాయ ముదలియార్ అప్పయ్యన్ శాసనంలో³⁰, క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం రామానుజదాసర్ సేనై ముదలియార్ మలైనిద్ర పెరుమాళగోవిందన్

శాసనంలో³¹, క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం తిరునిలైనూర్ ఉడయార్ మారు నయినార్ పెరుమాళ్ మరియు గోవిందన్ శాసనంలో³², క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం కోయిల్ కెళ్ళి రామానుజ జియ్యర్ శాసనంలో³³, క్రీ.శ 1494వ సంవత్సరం కొమర్రాజుసిరు తిమ్మరాజ ఉడయర్ కుమారుడు సరసరాజు ఉడయర్ శాసనంలో³⁴, క్రీ.శ 1506వ సంవత్సరం కారవట్టిప్పలై ఆళ్వార్ కుమారుడు అప్పాపిళ్ళై శాసనంలో³⁵, క్రీ.శ 1516వ సంవత్సరం తిరువేంకట చక్రవర్తి అయనంగారి మనుమడు సిర్రయ్యగారి శాసనంలో³⁶ క్రీ.శ 1516వ సంవత్సరం కోయిల్ కెళ్ళి తిరువేంకట జియ్యర్ శాసనంలో³⁷, క్రీ.శ 1516వ సంవత్సరం శ్రీమాన్ నారాయణ జియ్యర్ శాసనం³⁸, క్రీ.శ 1519వ సంవత్సరం వెన్రమాల్లెయిట్ట పెరుమాళ్ నయినార్ కుమారుడు వేదాంతాచార్య శాసనంలో³⁹, క్రీ.శ 1531వ సంవత్సరం సరణ్ణ శెట్టియార్ శాసనంలో⁴⁰, క్రీ.శ 1531వ సంవత్సరం అన్నమయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరుమలయ్యంగారి క్రీ.శ 1547వ సంవత్సరం తాళ్లపాక చినతిరుమలయ్యంగారి శాసనంలో⁴¹ శాసనంలో⁴², క్రీ.శ 1594వ సంవత్సరం కోయిల్ అణ్ణన్ రామానుజ జియ్యర్ శాసనంలో⁴³, వెంకటప్రతాపరాయుని కాలనాటి శాసనంలో⁴⁴, గోవిందరాజస్వామి ఉరిఅడి ప్రస్తావన కైంకర్య విశేషాలు వివరంగా పేర్కొనబడినాయి.

4. 2. 2. 1. 2 సంకీర్తనలలో ఉట్ల ఉత్సవాలు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో తిరువతి గోవిందరాజ స్వామి శ్రావణ బహుళాష్టమీ ప్రస్తావన ఉన్న కీర్తన ఒకటి, ఉట్ల ఉత్సవ కీర్తన ఒకటి కనిపిస్తాయి.

తిరుమల ఆలయాలలో ఆవణిమాసం అష్టమినాడు (శ్రావణ బహుళాష్టమి) గోకులాష్టమి ఆస్థానం, నవమినాడు ఉట్ల ఉత్సవం జరవడం నేటి సంప్రదాయం. కాని గోవిందరాజస్వామి ఆలయంలో ఏకాదశి నాటిరోజు గోవిందరాజస్వామివారి చిన్నవీధి ఉట్ల ఉత్సవం ద్వాదశిరోజు పెద్దవీధి ఉట్ల ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు.

దేవతలు చెలగిరి దిక్కులెల్లా సంతోషించె
 ఆవల నసురలెల్ల నడగిరి యపుడే

అందమై మధురలోన నదివో కృష్ణావతార
 మందెను శ్రావణ బహుళాష్టమి నేడు [19-92]

భామలు చూడరే తిరుపతి గోవిందుడు వాడే
 ప్రేమతో జన్నుల బాలుపిండే నవ్వులకు
 అట్టు లెల్లా దిని తిని అదివో యెవ్వరివాడే
 వుట్టులపై బిల్లగోవులూడు చున్నాడు
 పట్టపగలే కొందరు పడుచుల గూడుకొని
 అట్టుగపై బిల్లగొట్లాడు చున్నాడు [20-456]

4. 2. 3. కల్యాణోత్సవం :

ఆగమ విధుల ప్రకారం బ్రహ్మోత్సవంలో భాగంగాను, లేదా ప్రత్యేకంగా స్వామికి కల్యాణోత్సవం జరపడం సంప్రదాయం దానినే సర్కారుసేవ అని దేవాలయంలో వ్యవహరిస్తారు. క్రమంగా తమ తమ కోరికలు ఫలించడం వల్ల భక్తాదులు చేసే ఉత్సవంగా మారి పోయింది. దీనిని ఆర్జితసేవగా వ్యవహరిస్తారు. ఇవి తిరుమలలో ఉన్నాయి కాని గోవిందరాజస్వామి దేవాలయంలో సర్కారు సేవగానే కొనసాగిపోతుంది.

4. 2. 3. 1. కల్యాణోత్సవ ఆధారాలు :

తిరుపతి గోవిందరాజ స్వామికి చాల కాలం నుండి కల్యాణోత్సవం జరుగుతుందనడానికి ప్రధానంగ రెండు ఆధారాలు కనిపిస్తున్నాయి.

1. శాసనాధారం.

2. సంకీర్తనాధారం.

4. 2. 3. 1. 1. శాసనాలలో కల్యాణోత్సవం :

తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి కల్యాణోత్సవ ప్రస్తావన వున్న శాసనాలు అయిదు. ఇవి క్రీ.శ. 1494-1558 మధ్యకాలనాటివి.

క్రీ.శ. 1485వ సంవత్సరం తిరునిలైనూర్ ఉదయార్ శాసనంలో 45 తిరుపతి గోవిందరాజస్వామికి బ్రహ్మోత్సవ సందర్భంలో ఐదవ రోజు పెండ్లి, క్రీ. శ. 1494వ సంవత్సరం కామరాజు సిరుతిమ్మరాజు ఉడయర్ కుమారుడు నరసరాజు ఉడయర్ శాసనంలో 46 తిరుపతి గోవిందరాజస్వామికి వైశాఖ బ్రహ్మోత్సవ సందర్భంలో ఐదవ దినం పెండ్లి క్రీ. శ. 1547వ సంవత్సరం తాళ్లపాక పెరియ తిరుమలయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక సిరు తిరుమలయ్యంగారి శాసనంలో 47 తిరుపతి గోవిందరాజస్వామికి ప్రతిసంవత్సరం చిత్తిరిమాసంలో పెండ్లికి నూటయాబై బంగారు నాణాలు కట్టడి, మొదటి నాలుగు రోజులలో స్వామి వారికి వాహన యోగం క్రీ. శ. 1554వ సంవత్సరం తాళ్లపాక సిరు తిరుమలయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరు వేంగళప్పన్ శాసనంలో 48 వైవాహికోత్సవానికి అధికంగా వస్తువుల ఏర్పాటు, క్రీ. శ. 1558వ సంవత్సరం తాళ్లపాక తిరుమలై అయ్యంగారి కుమారుడు తాళ్లపాక తిరువేందర్ శాసనంలో 49 కల్యాణోత్సవం మొదటి రోజు యితని యింటిముందు ఒకకుసుకువడి ఏర్పాటు మొదలైనవి వివరంగా పేర్కొన బడినాయి.

4: 2. 3. 1. 2. సంకీర్తనలలో కల్యాణోత్సవం:

గోవిందరాజస్వామి ప్రస్తావనవున్న అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో కల్యాణోత్సవం అని స్పష్టంగా ప్రశంస లేకపోయినా కల్యాణోత్సవ ఛాయలు కనిపిస్తాయి.

కొత్తలు నీ చేతలు గోవిందరాజ

పొత్తుల మగండలై భోగించే విపుడు

అండనె శ్రీవేంకటేశ అదె గోవిందరాజువై
 చండిదీర సిరికి భూపతికి నీవు
 రెండు చేతుల యిద్దరికి గాగిలిచ్చి యిచ్చి
 కొండుక జమళి పెండ్లి కొడుకవు నైతివి [18-183]

4. 3. దేవుని కడస : శ్రీవేంకటేశ్వరుడు

కడవలో శ్రీవేంకటేశ్వరాలయం ఉంది. దీనికి దేవుని కడవ దేవరికడవ అని వ్యవహారం. తిరువతి యాత్రీకులు ముఖ్యంగా రాయలసీమకు చెందినవారు తిరుమల శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామిని దర్శించుకొని, తిరుగుయాత్రలో తప్పని సరిగా దేవుని కడవను దర్శించి వెళ్ళడం సంప్రదాయం.

ఈ క్షేత్రంలో పాంచరాత్ర ఆగమ ప్రకారం పూజలు, ఉత్సవాలు జరుగుతున్నాయి. ఈ ఆలయంలో పాంచరాత్రప్రకారం షట్ బేరాలు వున్నాయి. దేవాలయాలలో షట్ బేరాలు ఉండటం చాల అరుదు.

Fairs and Festivals లో వివరణ క్రింది విధంగా ఉంది.

“There is a big temple of Sri Venkateswaraswamy in the village with a black Stone image of the deity in human form beautifully sculptured. A Sivalingam is also installed in temple.

Sri Venkateswaraswamy fetival in celebrated for 10days from MaghaSuddhaSaptami(January-Februvary) Rathosthavam forms an important ritual of the festiva when the image of the deity made of brass is taken out in the village decorated on a chariot.,, 50 (Presentations, coconuts, fruits, f.owers ete, are offered in fulfilment of their desires or vows. The

devotees observe fast after having their bath early in the morning on MaghaSuddhaSaptami. The festival is of an ancient origin. The trustees appointed by the Government undertake the responsibility of organising the festival with the income derived from the inam lands belonging to the Temple. Two thousand people from the village and the neighbourhood belonging to all communities participate in the festival pilgrims going to Tirupati via Cuddapah do not generally fail to visit this Shrine")

దేవుని కడప ప్రస్తావన వున్న శాసనాలు ఐదు. వీటిలో మొదటిది క్రీ. శ. 1517వ సంవత్సరం నాటి శాసనం. ఈ శాసనాలలో ప్రత్యేకించి ఉత్సవ ప్రస్తావన లేవీ కానరావు.

క్రీ. శ. 1517వ సంవత్సరం శ్రీకృష్ణదేవరాయల ప్రధాని అయిన తిమ్మరుసు శాసనంలో 51 తిరువేంగళనాథుని ఆరగింపులు, చతుర్మూర్తిహోమం, బలప్రదానం, క్రీ. శ. 1537వ సంవత్సరం నందలి ఔభళమహారాజు శాసనంలో 52 చలివేంద్ర ప్రస్తావన క్రీ. శ. 1553వ సంవత్సరం నంద్యాల వినఔబళరాజు శాసనం 53లో తిరువేంగళనాథ దేవుని ఉద్యానవన ప్రస్తావన క్రీ. శ. 15వ సంవత్సరం పెద్దఔబళరాజు కుమారుడు చిన్నఔబళరాజు శాసనంలో 54 తులసీమాల సమర్పణ. తోమాలకైంకర్యం మొదలయిన విషయాలు కనిపిస్తాయి.

సంకీర్తనలలో ఉత్సవాలు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో కడప శ్రీనివాసునికి సంబంధించిన 'తీరు' ప్రస్తావన వున్న కీర్తనలు రెండు కల్యాణోత్సవ కీర్తనలు రెండు కనిపిస్తాయి.

. 3. 1. రథోత్సవం :

కడవ శ్రీనివాసునికి ప్రతినంపత్సరం మాఘశుద్ధ సప్తమినుండి పదిరోజులపాటు ఉత్సవం నిర్వహిస్తారు. అందులో రథోత్సవం ప్రధానమయింది. రథసప్తమినాటి రథోత్సవ వైభవాన్ని అన్నమయ్య

కన్నుల పండుగలాయ గడవరాయని తేరు
మిన్నునేల శృంగారము మితిమీరినట్లు

కదలెగదలె నది గరుడ ధ్వజుని తేరు
పొదిగి దేవదుండుభులు మ్రోయగా
పదివేలు సూర్యబింబములుగయించినట్లు
పొదరి మేరువు వచ్చి పొడచూపినట్లు

వచ్చె వచ్చెనంత నింత వాసుదేవుని తేరు
అచ్చగ దేవకామినులాడి పాడగా
ముచ్చటతో గరుడుడు ముందునిలిచినట్లు
మెచ్చుల మెరుగులతో మేఘము వాలినట్లు
తిరిగె దిరిగెనదె దేవదేవోత్తముని తేరు
సరుస దేవతలెల్ల జయవెట్టగా
విరివి గడవలో శ్రీవేంకటేశుడు తేరుపై
నిరవాయ సింహాసన మిదేయన్నట్లు [8-93]
వర్ణించాడు.

అలాగే రథంలో ఊరేగే హరిని మరొక కిర్తనలో
కాంతతో శ్రీవేంకటేశ కడవలో దేరెక్కొ
యింత నన్ను గూడి వీధులేగితివి నీహా [17-417]
వర్ణించాడు.

4. 3. 2. కల్యాణోత్సవం :

తిరుమల తిరువతులలో మొదట కల్యాణోత్సవం బ్రహ్మోత్సవంలో భాగంగాను అది రానురాను బ్రహ్మోత్సవం కంటే భిన్నంగా అయిదురోజులపాటు జరుగుతుండేది. ఈకల్యాణోత్సవం తిరుమలలో స్వామి వారికి నిత్యకల్యాణోత్సవ ఆర్ఠితసేవగా మారిపోయింది. కడప శ్రీనివాసునికి జరిగే కల్యాణోత్సవాన్ని అన్నమయ్య రెండు కీర్తనలలో ప్రస్తావించాడు.

కల్యాణ వర్ణన ఇది బ్రహ్మోత్సవ అనుబంధమాకాదా అని తెలియదు. కల్యాణానంతరం స్వామి ఊరేగే ప్రసక్తిని అన్నమయ్య ఈ క్రింది కీర్తనలలో వర్ణించాడు.

సిగ్గరి పెండ్లి కొడుక చెలువరాయనన్ను
వెగ్గళించకక నీవు వెసజెలువరాయ [28-108]
నేరు పరులకు నెల్లా నీవుసేసినదేపాడి
ఆరయ గడపరాయ అంతవాడవౌదువు

కందువ మాటలనే కంకణాలు గట్టికట్టి
సందడి బెండ్లాడేవు చతురుడవు
చందమామ గుటుకల సారెనవ్వివావులెల్లా
అందలాన బెట్టుకొంటి వంతవాడవౌదువు [14.148]

4. 4. ఓగునూతుల నృసింహస్వామి :

ఓగునూతుల కోనలో వెలసినస్వామి నృసింహస్వామి. ఈస్వామి ఆలయం కడపజిల్లా కడపతాలూకా పులివెందుల మార్గంలో నూమారు 25 కిలోమీటర్ల దూరంలో వేయినూతులకోనలో ఉన్నది. ఈప్రదేశాన్ని

పేనూతులకోన, వోనూతులకోన, వోగునూతులకోన, వెయ్యినూతుల కోన అనికూడ వ్యవహరిసారు. ఇచ్చట వుండే కొండను 'మందుల పాల కొండమల' అని అంటారు. తాళ్లపాక అన్నమయ్య ఈస్వామిని అనేక కీర్తనలలో [11-80, 17-385] కీర్తించాడు. ఈ స్వామికి ఉత్సవాలు వైశాఖమాసంలో మూడు రోజులపాటు జరుపుతారు. ప్రస్తుతం స్వామివారికి గరుడోత్సవం కూడ సంబరంగా సాగుతుంది.

అన్నమయ్య ఓగునూతుల నరసింహస్వామిని ఓగునూతులొభ లేశా అని పేర్కొన్నాడు. ఈ క్షేత్రం చాల ప్రాచీనమయింది. ఈ క్షేత్రంలోని శిలాశాసనంలో హరిహర బుక్కరాయలు కూడ పేర్కొనబడ్డాడు. అంతేగాక 1553 నాటి అచ్యుత దేవరాయ కాలం నాటి శిలాశాసనంలో 'బాచరసు దుర్గచన్నాయని వర్తన' సంబంధించిన వృత్తాంతం వుంది. అన్నమయ్య కాలంనాటి శాసనాలలో ఈ క్షేత్రం గురించిన ఉత్సవ వివరాలు కనిపించవు. ఈ స్వామికి సంబంధించిన ఉత్సవ వివరాలు కనిపించవు కాని కీర్తనలలో మాత్రం ఉత్సవ వివరాలు ఉన్నాయి.

ఆడరమ్మ పాడరమ్మ అంగనలు చూడరమ్మ
వేడుక బరుషలెల్ల వీధి నుండరమ్మా

అల్లదిగో వోగునూతులొభలేశు పెద్దకోన
వెల్లిపాల నీటి జాలు వెడతే కోవ
చల్లని మాకుల నీడ సందడి మేడలవాడ
యెల్లగాగ నరసింహుడేగే నింతోడు

సింగారపు మండపాల సింహాలమునిమండ
లింగపు తెల్లగోపురమదె మిన్నండ
చెంగటనాడు (ఱు) వార్లు చేరి పన్నిద్దరుగొల్వ
సంగడి దాగొలువించి జయనరసింహము

కందువ శ్రీవేంకటేశ కల్యాణముల వేది

అందమై భూములకెల్లా నాదికి నాది

మందల పాలకాండకులకు నట్టనడుమ

విందగు దాసులతోడ వి (ర)హరించే దేవుడు [11-80]

వరుషల సందడిలో ఆపూరు ప్రసిద్ధంగా వుండేదని తెలుస్తున్నది. దీనిని ఒట్టి అన్నమయ్యంకాలంలో ప్రహాత్సవం కూడా జరిగేదని ఊహించవచ్చు.

4. 5. అహోబలం నరసింహస్వామి :

అహోబలం కర్నూలు జిల్లా శిరివోలు తాలూకాలో ఆళ్ళగడ్డకు ఇరవై అయిదు కిలోమీటర్ల దూరంలో నల్లమలకొండలందు ఉంది. కొండమీద వుండే ప్రాంతానికి ఎగువ అహోబలం, పెద్ద అహోబలం అని, కింద ప్రాంతానికి దిగువ అహోబలం, చిన్న అహోబలం అని వ్యవహారం. తిరుమల కొండల మోస్తరు ఇక్కడి కొండలకు వేదాద్రి నీలాద్రి, నారాయణాద్రి పేర్లున్నాయి.

Fairs and Festivals లో అహోబల దేవాలయంలో జరిగే ఉత్సవాల వివరణ ఇలావుంది.

The festival of Lakshminarasimhaswamy (brahmotsavam) is celebrated for 11 days from Phalgema Suddha Panchami (February-March)

This festival is of ancient origin and vividly known. The rituals in the lower Ahobilam are ankurar panam on the first day, dhvajarohanam and bheripaja on the 2nd, Suraprabha on the 3rd, hanumantavahanam on the 4th. The rituals in the upper Ahobilam are ankurarpanam, dhvajarohanam, Procession, Seshavahanam, Procession, Aswavahanam, hanumantavahanam.

kalyanotsavam, Procession, Garudotsavam and avarohanam, one item on each of the eleven days 55

4. 5. 1. శాసనాలలో అహోబలం :

అహోబల స్వామి ప్రశంస వున్న శాసనాలు మొత్తం ఇరవై. అందు చిన్న అహోబలం ప్రశంస 15 శాసనాలలోను పెద్ద అహోబలం ప్రశంస అయిదు శాసనాలలోను కనిపిస్తుంది. వీటిలో చిన్న అహోబల స్వామి ప్రశంస వున్న శాసనం క్రీ. శ. 1515వ సంవత్సరంలో కనిపిస్తుంది. శాసనాలలో చిన్న అహోబలం పెద్ద అహోబలం అని స్పష్టంగా వున్నాయి. ఇవన్నీ అన్నమయ్య తర్వాతి కాలం నాటివే చిన్న అహోబలం :

క్రీ. శ. 1515వ సంవత్సరం శ్రీ వీరకృష్ణమహాదేవరాయల శాసనంలో 56 స్వామి అంగరంగ వైభవాల ప్రశంస, క్రీ. శ. 1532వ సంవత్సరం గుబ్బిరాజు కుమారుడు అబ్బిరాజు శాసనంలో 57 తిరు నందవనం పూలతోట ప్రశంస, క్రీ. శ. 1545వ సంవత్సరం నరసింగ దేవ మహారాజు కుమారుడు తిమ్మయరాజు శాసనంలో 58 మోపూరు గ్రామ 'రథోత్సవ వైభవం' క్రీ. శ. 1547వ సంవత్సరం రామ రాసయ్య కుమారుడు ఉగ్గరాసయ్యంగారి శాసనంలో 59 'క్షీరాబ్ధి' మహోత్సవ ప్రశంస, క్రీ. శ. 1548వ సంవత్సరం మహామండలేశ్వర గోబూరి ఓబయ్యగారి నరసమ్మ శాసనంలో 60 నిత్యోత్సవ, పక్షోత్సవ మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవాల ప్రశంస క్రీ. శ. 1552వ సంవత్సరం మహామండలేశ్వర రామరాజు కోనేటి రాజకుమారుడు కొండయ దేవ మహారాజు శాసనంలో 61 రామానుజకూటంలో జరిగే కార్యక్రమ ప్రశంస, క్రీ. శ. 1554వ సంవత్సరం శరణోపజియ్య హరిహరనాథ ముని పెద్దరాజు వగైరా శాసనంలో 62 పూలతోట పెంపకం, పూల పంపిణీ ప్రశంస క్రీ. శ. 1563వ సంవత్సరం కోనేటి అయ్యదేవ మహారాజు కుమారుడు ఓబుళయ్య శాసనంలో 63 అహోబలస్వామికి 308 వరహాల ఉపయోగం, సదాశివరాయల కాలంనాటి శాసనంలో

తిరునందవనం తోట పదహారు కార్ల మంటవంలో అహోబలస్వామి ఆసీనులగుట, క్రీ. శ. 1586వ సంవత్సరం తిమ్మన్న కుమారుడు వెంకట్రాజు దేవచోడమహారాజు శాసనంలో 64 అహోబలస్వామి దేవాలయ కార్యక్రమాల ప్రశంస మొదలయినవి కనిపిస్తాయి. నిత్యోత్సవ పక్షోత్సవ మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవ, రథోత్సవ, క్షీరాబ్ధిమహోత్సవ స్వామి అంగరంగ వైభోగాల ప్రశంస మొదలైనవి కనిపిస్తాయి.

పెద్ద అహోబలం :

క్రీ. శ. 1548 వ సంవత్సరం నరసింగయ్యదేవకుమారుడు మహామండలేశ్వర నంద్యాల చిన్న ఔభళరాయని శాసనం 65 లో అహోబలస్వామి ఆరగింపు తళిగెల ప్రశంస, క్రీ. శ. 1553వ సంవత్సరం ఓబుళరాజు కుమారుడు అప్రతీక మల్ల వెంకటాద్రి మహారాజు శాసనంలో ప్రతిసంవత్సరం పదహారుకార్ల మండవంలో అహోబలస్వామి పదహారు రోజుల ఉత్సవాల ప్రశంస క్రీ. శ. 1563వ సంవత్సరం శరకోపజియ్యంగారు శాసనంలో 68 అహోబలేశ్వర స్వామి తిరునాళ్ల ప్రశంస కనిపిస్తాయి.

వైశాసనాలలో ఆరగింపుసేవ, 16 రోజుల ఉత్సవాల ప్రశంస తిరువీధుల ఉత్సవాల ప్రశంస కనిపిస్తాయి.

పశ్చిమ చాళుక్య భూపతి రెండవ విక్రమాదిత్యుడు [1078-1126] శాసనంలో ఆలయానికి అనేకదాన ధర్మాలు చేసినట్లు ప్రస్తావన ఉంది. ఆశాసనం బట్టి మూలబేరం మాత్రం ఆ ఆలయంలో ఉండేదని స్పష్టమవుతుంది. కడపటి కాకతీయ ప్రభువు రెండవ ప్రతాపరుద్రుడు [1300-1325] బంగారంతో ఉత్సవ విగ్రహం చేయించడమే కాకుండా స్వామికి సక్రమంగా పూజావిధానం సాగేటట్లు చేశాడట. అయినా రాయల కాలంలోనే ఈ స్వామికి పూజా నైవేధ్యాలు బాగా ప్రచారంలోకి వచ్చినట్లు స్పష్టమవుతాయి.

4 5. 2. అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో అహోబలం :

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో 'అహోబలం' ప్రశంస కనబడడానికి మూడు కారణాలు కనిపిస్తాయి. మొదటిది శ్రీమద్రామానుజులవారు స్థాపించిన మఠాలలో అహోబల మఠం ఒకటి కావడం, తద్వారా అది పైష్టవుల ముఖ్య కేంద్రమయింది. రెండవది అన్నమయ్య 25వ సంవత్సరం ఆదివనశతకోసయతి దగ్గర సకల వేదాంత శాస్త్రాలు నేర్పడం, మూడవది విష్ణువత్సారాలలో నరసింహస్వామికి ప్రత్యేకత ఉండడం.

వినరయ్య నరసింహ విజయము జనులాల

అనిశము సంపదలునాయువు నొసగును [11-1-218] అనే

కీర్తనలో అన్నమయ్య హరిభక్తి విభవములైన అహోబల నరసింహ వత్సార కథా ఘట్టాలను నరసింహ విజయంగా గానంచేశాడు.

4 5. 3. అన్నమయ్య పేర్కొన్న నవనారసింహులు :

ఎగువ అహోబలంలోను దిగువ అహోబలంలోను వెలసిన శ్రీలక్ష్మీ నరసింహస్వామి భక్తులకు తొమ్మిది రూపాల్లో దర్శనం యిస్తూ వారి కోర్కెలను మన్నించి అనుగ్రహిస్తున్నాడు. ఈ నవనారసింహులను అన్నమయ్య

“ నవనారసింహ నమో నమో

భవనాశి తీర యహోబలనారసింహ” [1-453] అనే

కీర్తనలో కీర్తించినాడు.

జ్వాలానరసింహుడు :

ఎగువ అహోబలానికి మూడు మైళ్ల దూరంలో ఎత్తైన ప్రాంతంలో ఉండి దైవం జ్వాలానరసింహుడు. ఈ స్వామి కొటి సూర్యప్రకాశంతో గరుడాచలం, వేదాచలం, అనే కొండల మధ్యలో వుండి అవలచ్చాయమేరువు అనే ప్రాంతంలో వెలసి ఉన్నాడట.

వీరనరసింహుడు :

ఈ స్వామి కొండపై ఒక గుహలో చక్రకారంగా కొండనీటిధార

అడుగుభాగంలో ఒక అడుగుమీద పదిభుజాలు కలవాడై వెలసి ఉన్నాడట.

యోగానంద నరసింహస్వామి :

చిన్న అహోబలానికి ఆగ్నేయదిశలో రెండు మైళ్ళదూరంలో యోగానంద నరసింహస్వామి వెలసివున్నాడు. ప్రహ్లాదునికి యోగా భ్యాసాలు నేర్పించి యోగపట్టంట్ దర్శనభాగ్యం కలుగజేస్తున్నాడు. కానుగుమాని నరసింహస్వామి (కారంజ నరసింహస్వామి)

దిగువ ఎగువ అహోబల మార్గం మధ్యలో వెలసిన స్వామి ఇతడు. కానుగుమాని క్రింద వుండుటచే కానుగుమాను నరసింహుడై శార్దూలం. అనే ధనస్సు, చక్రం ధరించి ఆసీనరూపంలో దర్శన మిస్తున్నాడు.

మట్టెళ్ళ నరసింహుడు :

పెద్ద అహోబలానికి నాలుగు మైళ్ళ దూరంలో 'మట్టెళ్ళ అనే వూరుంది. ఆ వూరిలో భీభత్సమూర్తిగా వెలసిన స్వామియే మట్టెళ్ళ నరసింహస్వామి.

భార్గోటి నరసింహస్వామి :

చిన్న అహోబలానికి సుమారు మూడుమైళ్ళ దూరంలో భార్గవ తీర్థం అనే పుణ్యక్షేత్రం వుంది. అక్కడికి సమీపంలో ఒక కొండపై భార్గోటి నరసింహస్వామి వెలసి వున్నాడు.

ప్రహ్లాద నారసింహస్వామి :

ఎగువ అహోబలంలో శ్రీనరసింహస్వామికి ఉగ్రస్తంభానికి మధ్యలో ప్రహ్లాద నరసింహస్వామి ఉన్నాడు.

లక్ష్మీనరసింహస్వామి :

శ్రీ వరాహస్వామి సన్నిధికి ఎగువగా సుమారు రెండు మైళ్ళ

దూరంలో లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయం వుంది. ఈ స్వామీ మాలోల నరసింహస్వామి. 'మా' అంటే లక్ష్మీ అని అర్థం. మాలోలు డనగా లక్ష్మీపియుడని అర్థం.

వరాహ నరసింహస్వామి :

ఎగువ అహోబలం శ్రీనరసింహస్వామి ఆలయానికి వేళ్లేదారిలో భవనాశిని తీరం ఒడ్డులో ఈ సన్నిధి ఉంది. ఈ స్వామి వరాహ రూపుడై శ్రీలక్ష్మీనరసింహులతోపాటు దర్శనం యిస్తుండుటచేతో శ్రీవరాహ నరసింహస్వామిగా పిలువబడుతున్నాడు.

అన్నమయ్య పెద్దఅహోబిలాన్ని దిగువ అహోబలాన్ని వేరు వేరు కిర్తనలలో కీర్తించాడు.

అహోబలం:

అదివో చూడరో ఆదిమ పురుషుని
పెదయాభశము మీది పెనుసింహము [1-13]

పెదయాభశపు గొండ బెరిగి నిదే
వదలక కొలిచితే వరములిచ్చిని [11-1-13]

దిగువ అహోబలం :

దిగువ అహోబలాన వుండే స్వామిని అన్నమయ్య ఉగ్ర నరసింహ స్వామిగా వర్ణించాడు. 'పెదయాభశ' మని పేర్కొనక పోవుటచే దిగువ అహోబలం అని వూహించడానికి వీలుంది.

అందపు శ్రీవేంకటాద్రి నహోబలమునను
ఇందిరపు నీకు ఇరవై వుండగను [30-482]

ఒక్కట మీరిద్దరు నహోబలేశ
పుక్కలమై కాచు కొండహోబలేశ [27-202]

4. 5. 4. సంకీర్తనలలో ఉత్సవాలు :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో శ్రీనరసింహ స్వామికిజరిగే నిత్యోత్సవ వివరాలు కానరావు. అయితే బ్రహ్మోత్సవంలో భాగమయిన తురగోత్సవ, కల్యాణోత్సవ, కొలువు ప్రశంసలు మాత్రం కనిపిస్తాయి. ఇవేగాక నారసింహ జయంతి ప్రశంస కూడ ఉన్నది.

4. 5. 4. 1. తురగోత్సవం :

అహోబల నరసింహస్వామికి ప్రతి సంవత్సరం ఫాల్గుణశుద్ధ పంచమి నాటినుండి పదకొండు రోజులపాటు బ్రహ్మోత్సవం నిర్వహిస్తారు ఈ బ్రహ్మోత్సవం అంకురార్పణతో ప్రారంభమవుతుంది. ధ్వజారోహణం శేషవాహనం, అశ్వవాహనం, హనుమంతవాహనం, కల్యాణోత్సవం, గరుడోత్సవం, మొదలైన వాహనాల ఊరేగింపులుంటాయి. అన్నమయ్య తురగ వాహనా రూఢుడైన స్వామిని

దేవశిఖామణి దివిజులు వాగడగ

వేవేల గతుల వెలసీ వాడే

వీదుల వీదుల వెస దురగముపై

భేరిలు బల్లెము బిరబిర దిప్పుచు

మోదము తోడుత మోహన మూరితి

యే దెస చూచిన నేగీవాడే

కన్నులు దిప్పుచు కర్ణములు గదల

సన్నల రాగెను చొకళించు చును

అన్నిట దేజి యాడగ దేవుడు

తిన్నగ వాగేలు దిప్పినాడే

వలగొన దిరుగుచు వాలము వినరుచు
 నిలచి గుఱ్ఱమట నేర్పులు చూవగ
 బలు శ్రీవేంకట పతి యహోబలపు
 బొలమున సారెకు బొదలీవాడే [2-93]

అనే కీర్తనలలో వర్ణించాడు.

4.5 4. 2. కల్యాణోత్సవం :

తిరుమల తిరువతులలో మొదట కల్యాణోత్సవం. బ్రహ్మోత్సవంలో భాగంగానే వుండేది. అలాంటి సంప్రదాయమే అహోబలం ఆలయంలో నేటికీ నిలిచి వుంది. అన్నమయ్య కీర్తనలో స్వామి కల్యాణోత్సవ ప్రశంస స్పష్టంగా కానరాక పోయినా ఛాయలు మాత్రం కనిపిస్తాయి.

తొల్లె అన్నిటా బుద్ధిమంతులరాలవమ్మా
 చల్లగా నితనికి నొజ్జలవైతివమ్మా

తొడమీద గూచుండి దోసిలించి తలబాలు
 విడువక చల్లెవమ్మా వేమారు నీవు
 వడతి నీ విభుని కోపము మానుమని అవే
 జడియక పెట్టే మంత్రాక్షతలాయనమ్మా

ముసి ముసి నవ్వులతో మొగము చూచి చూచి
 మొసగి ఆకు మడచి యిచ్చేవమ్మా
 వెస నీమోవి తేనెల విందులారగించుటకు
 ఇసుమంతడేగ పదనిచ్చి నట్లమ్మా

అరయ శ్రీవేంకటాద్రి అహోబలేశ్వరుని
 గూరిమితో గాగలించి కూడితివమ్మా

నేరువుతో నితని సొమ్ముగా జేసుకొని

ధారుణి పెట్టి బెట్టి దాచినట్లమ్మా [19 343]

ఈ కీర్తనలలో 'తలబాలు' మంత్రాక్షతలు 'విందులారగించుట' అనే మాటలను బట్టి స్వామి కల్యాణోత్సవం ఉహ్యమానం.

ఇట్టి ప్రహ్లాద వరదుని కల్యాణోత్సవాన్ని అన్నమయ్య కీర్తించినాడు.

బేదనయ్య జాణవు ప్రహ్లాదవరద

ఆదిగొని మొక్కిని ప్రహ్లాదవరదా

యెదురు గొండలెక్కిన యిందిరను బెండ్లాడితివి

యీమెడ నహోబలాన నిట్టి శ్రీవేంకటాద్రిని

ఆ యిత్తము పెండ్లిండ్లు ప్రహ్లాద వరదా [19-344]

4. 5. 4. 3. శోబనపు పాటలు :

సి. పి. బ్రౌన్ తెలుగు-ఇంగ్లీష్ నిఘంటువులో సోబాన, సోబనము అనే రెండు శబ్దాలున్నాయి.

సోబానకూ 'A Song each toot of which has the word శోభానే as a chorus

సోబనముకు 'Happiness'-Good fortune' అనే అర్థాలున్నాయి.

శబ్దరత్నాకరములో సోబాన, సోబనము, శోభనము అనే మూడు శబ్దాలున్నాయి.

సోబనకు ఒక దినుసు పెండ్లిపాట, 'సోబనము'కు మంగళమా 'శోభనము'కు ప్రయోగము, సుందరము అనే అర్థాలున్నాయి.

శోభనే అనేది ఉత్సవ పారిభాషికపదం. ఇష్ట దైవమహిమల్ని వాత్సల్యగుణాదుల్ని స్తుతించే పాటలు శోభనపు పాటలు.

సంకీర్తనలలో సోబనపాట :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో అహోబల నర సింహునికి సంబంధించిన సోబనపు పాటలు రెండు కనిపిస్తాయి. అహోబలంలో వైభవోపేతంగా తులతూగుతున్న ఆదిలక్ష్మీన్మసింహ స్వాములకు శోభనాలు పాడడం వర్ణించబడింది.

పాడరే సోబనాలు పడతులాల

వేడుక లిద్దరికిని వెలసెజూడరె

కొండలే వీటలుగా గూచున్నారెదురుబడి

నండనే నారసింహుడు నాదిలక్ష్మీయు

వెండి బైడి నిండుకొన్న వేదాద్రిగరుడాద్రుల

పెండి లాడేరిద్దరును ప్రియముల జూడరే

అందమై శ్రీ వేంకటాద్రి నవోబలాన నాక

చందమున గూడి కూడి సరసము లాడేరు [24-436]

తొడమీద గూచున్నది తొయ్యాళి యిందిరాదేవి

బడిజెలులు సోబాన బాడేరు

ముదమున నహోబలమునకు శ్రీవేంకటాద్రి

నదె చిత్తగించుము ప్రహ్లాదవరదా [11-1-184]

4. 5. 4. 4. కొలువు :

కొలువు రెండు రకాలు. ఒకటి నిత్యకొలువు. రెండు వర్ష దినాలలో జరిగే కొలువు. అన్నమయ్య అహోబలస్వామికి జరిగే కొలువును

వాడెవో ప్రహ్లాద వరదుడు

వాడెదో భక్తవత్సలుడు

తెల్లని మేనితోడ తీగనవ్వులతోడ

చల్లని గంధముల వాసనలతోడ

పెల్లుగా నారదాదులు పేరుకొని నుతించగా

వెల్లురికి గొలువై వేడుక నున్నాడు

సంకు చక్రములతోడ జంటపూదండలతోడ

పొకపు నానావిధ భోగములతో

అంకపు శ్రీ వేంకటాద్రి నహోబలమునందు

అంకెల నేపొద్దు నెలవై తానున్నాడు [7-121]

అనే కీర్తనలలో వర్ణించాడు. బ్రహ్మాత్సవాలలో జరిగే ప్రత్యేక కొలువు ప్రశంస ఈ కీర్తనలో కనబడుతుంది.

4.5.5. నారసింహజయంతి :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో నారసింహజయంతి ప్రస్తావన ఉన్న కీర్తన ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఈ నారసింహజయంతి అనాదినుంచి జరుపబడుతుందనడానికి కింది కీర్తన-

నరులార నేడు వో నారసింహజయంతి

సురలకు నానందమై శుభము లొసగెను [11-1-14]

నిదర్శనం. అహోబల మాట లేనంతమాత్రాన ఇది అహోబలనారసింహుని జయంతి కాకపోదు. పైగా కొండమీద కూడ యోగనరసింహుడు న్నాడు. తిరుమలలో నారసింహజయంతి జరగడం సంప్రదాయం వుంది.

4.6. గండవరం గోపాలుడు :

నెల్లూరుజిల్లా కోవూరు తాలూకాలో గండవరం గ్రామం వుంది.

అక్కడ శివకేశవాలయాలు రెండున్నాయి. విష్ణ్వాలయంలోని వేలుపును గండగోపాలుడని వ్యవహరిస్తారు. ఈ స్వామి సుద్దేశించి అన్నమయ్య లాలిపాటలు పాడేడు.

మారాము చేస్తూ ఏడుస్తున్న బిడ్డల్ని తల్లులు లాలిస్తూ పాడే పాటలు లాలిపాటలు. ఆంగ్లంలో వీటిని 'లల్లబీ' అని హిందీలో 'లోరీ' అని, తమిళంలో 'తాలట్టు' అని, కన్నడంలో 'లాలిహోడుగళు' అని అంటారు. ఆంగ్లంలో లల్లబీ అనడానికి వివరణ ఇలావుంది.

" A soothing refrain used to please or pacify infants'. 'A song sung to children to sooth them to rest.' Also any song which soothes to rest' (ox-ford English Dictionary). A strain sung to soothe a child to Sleep., Cradle soft song to put a body to sleep.' (Throndik Junior Illustrated Dictionary) .Lullaby (lull-a-bi) song for lulling a baby to sleep (Advanced Twentieth century Dictionary)

సంకీర్తనలలో లాలిపాట :

తాళ్లపాక అన్నమయ్య గండవరం గోపాలుని లాలిపాటను ఏడు చరణాలలో కీర్తించాడు.

లాలనుచు నూచేరు లలనలిరుగడల
బాల గండవర గోపాల నిను జాల
(అన్నమాచార్య చరిత్ర పుట 63)

పాటలో ఉయ్యాల పూస్తూ లాలిపాడుతున్న ప్రాణాంగనల సౌందర్య వర్ణనలు, వారివెలాస చేష్టాదులు వర్ణించబడినాయి.

4. 7. తిల్ల గోవిందరాజు :

తమిళనాడులోని దక్షిణ ఆర్కాడు జిల్లా చిదంబరంలో వెలసిన

స్వామి తిల్లగోవిందరాజు. ఈస్వామిని తమిళులుతిలై సీట్రీంబలం అని అంటారు. రెండు కీర్తనలలో కీర్తించాడు.

అమ్మలాల అక్కలాల అతివలాల

దిమ్మరి గదవే వీడు తిల్లగోవిందరాజు [20-143]

సారె వలవందిరిపై జల్లుచున్నాడు

తీరుగా సరసమాడి తిల్లగోవిందరాజు [25-96]

ఈ కీర్తన మూల విగ్రహానికి సంబంధించినది కావచ్చు. 'సేన పాల శిరసున సిగ్గుతోడ నున్నవాడు' అనుటబట్టి ఉత్సవ మూర్తి వివాహ కీర్తనకూడ కాకపోదు.

4. 8. తిరువట్ల మదనగోపాలస్వామి :

పిల్లల్ని నిద్రపుచ్చడానికి తల్లులు జోకొడ్తూ పాడేపాటలు జోల పాటలు. జోలపాటల ప్రసక్తి ప్రాచీన గ్రంథాల్లో కూడ కనిపిస్తుంది. పాల్కురికి సోమనాధుడు బసవపురాణం [పుట 68]లో జోనఅచుచు పాడే జోలపాటల్ని పేర్కొన్నాడు. పోతన భాగవతంలో స్త్రీలు చిన్న పాపడయిన కృష్ణునికి శాస్త్రోక్త పద్ధతిలో తలస్నానాదులు ముగించిన తర్వాత దీవిస్తూ జోలపాడడం కనిపిస్తుంది.

“జోజో కమల దళేక్షణ

జోజో మృగరాజ మధ్య || జోజో కృష్ణా||

జోజో పల్లవ కరపద

జోజో పూర్ణేందు వదన జోజోయనుచున్”

[పూర్వభాగం పద్య - 190]

అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో తిరువట్ల మదనగోపాలుని జోలపాట ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఇది మదనగోపాలునికి జరుపబడే పవ్వళింపుసేవ పాట కాచ్చు.

జోవచ్యుతానంద జోజో ముకుంద
 రావె పరమానంద రామ గోవింద

అంగజుని గన్న మాయన్న యిటురారా
 బంగారు గిన్నెలో బాలు పోసేరా
 దొంగ నీవని సతులు పొంగుచున్నారా
 ముంగిట నాడరా మోహనాకారా

గోవర్ధనం బెల్ల గొడుగు గాబట్టి
 కావరమ్మున నున్న కంసుబడగొట్టి
 నీవు మధురాపురము నేల జేపట్టి
 రీవితో నేలిన దేవకి పట్టి

అంగుగా తాళ్లపాకాన్ననుయ్య చాల
 శృంగార రచనగా జెప్పెనీజోల
 సంగతిగ సకల సంవదలు నీవేళ

మంగళము తిరుపట్ల మదనగోపాల [అన్నమాచార్యచరిత్ర-
 61] తిరుపట్ల గ్రామం గురించి ఇతర విశేషాలు అభివచనం లేదు.

4. 9. విజయనగరం విరలేశ్వరుడు :

బళ్ళారి జిల్లా హోస్పేట తాలుకాలో విజయనగరం గ్రామం ఉంది. విజయనగరంలో ఎన్నోదేవాలయాలున్నా అన్నమయ్య 'విరలుణ్ణి' స్వాభిమానంతో కీర్తించాడు. కన్నడిగులకు ముఖ్యంగా హరిదాసులకు ముఖ్యదైవం విరలుడయినా, అన్నమయ్య విరలుణ్ణి వేంకటేశ్వరాత్మకంగా కీర్తించి భక్తిమతాన్ని విస్తృతపరచాడు.

ఎలమి వేంకటేశుడితడే పదారువేల
 చెలులతో గూడినాడు శ్రీవిట్టలేశుడు
 బల్లిదపు శ్రీవేంకటపతివై పాండురంగాన
 చల్లగా నెలకొంటివి జయవిరలేశ్వరా [10-171]

ఇక్కువ శ్రీవేంకటేశుడితడే [19-226]

వెన్నతో శ్రీవేంకటాద్రి విట్టలేశానీవు [28.449]

కాళింగు ద్రొక్కితివట కట కట వృద్ధండాలు [1.7.427]

ఇంతేగాకుండా చిందులు తొక్కుతూ ఆడే విరల భజనలను తనివి తీరా దర్శించి కీర్తనల్లో శాశ్వతం చేశాడు.

“ఎందరి వలపించెనో యింట నింట

చిందుల పొటలు వింట సిరులు చేకొంట”

“తుంగభద్ర యేటికాడ తోరమైన కొండనీడ

‘రంగు మీరి పైడిగోడ రాతిమేడ

అంగడి నున్నాడు చూడనది వోపెడతల

చంగుల పించెపు గూడ చుట్ట బాగ తోడ” [4-28]

అంతేగాకుండా విజయనగరలో విరలునికి జరిగే మోహినీ రూపం (?) పర్వదినం ఉర్రేగింపుల్ని, ఉట్ల పండుగను, రథోత్సవాన్ని కీర్తనల్లో పేర్కొన్నాడు.

పాయపు వాడు దానె వసిబాలుడు దానె

చాయల సన్నలచేత చనవిచ్చీనిపుడు

వేడుకకాడై యిదివో విరలుడు వీధులను

వాడిక వలపు చల్లి వనితలపై

కోడెల నావుల గాచే గొల్లెతల యిండ్లను

వోడక వెన్నలబాల నోలలాడి నిపుడు

సంగడి తేరుల మీద సత్యభామ రుక్మిణుల

చెంగట సేసలు వెట్టి శ్రీకృష్ణుడు

ముంగిట వ్రేవల్లలో ముద్దులు గురియుచును

సింగారపుట్లకు చేయిచాచీ నిపుడు

అందపు మేడలెక్కి అష్టమహిషులతోడ

చిందులుమోవి యిచ్చి శ్రీవేంకటేశుడు

యెందును దుంగభద్ర యేటిదరిగూడి యాడి

సందడి రతులచేత సమకూడి నిపుడు [19.269]

ఎంతమాత్రమున నెవ్వరు దలచిన

అంతమాత్రమే నీహు

అంతరాంతరములెంచి చూడ

[అన్న. అధ్య. 179 తేకు.]

సంఖ్యాసూచి

1. తాళ్లపాక అన్నమయ్య సంకీర్తనలు సంపుటము 7-10; 17-575
2. ,, ,, ,, ,, 8-3
3. ,, ,, ,, ,, 5-302
4. ,, ,, ,, ,, 11-80; 17-385
5. ,, ,, 3-234, 235; 10-209; 19-302, 458, 497, 500
6. ,, ,, 10-189; 17-423
7. ,, ,, 13-307
8. ,, ,, 10-168
9. ,, ,, 1-259; 3-94; 5-162; 23-154
10. ,, ,, 13-47
11. ,, ,, 13-139
12. ,, ,, 1-453
13. ,, ,, 11-1-96
14. ,, ,, 10-32, 162
15. ,, ,, 9-210
16. ,, ,, 8-235; 10-172
17. అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠిక పుట 63
18. తాళ్లపాక సంకీర్తన సంచయం పుట 58
19. తా. అ. సం. సం. 3-583
20. ,, ,, 11-217.
21. ,, ,, తా. అ. సం. సం. 6-223; 9-230 10-85
22. తాళ్లపాక వారి సంకీర్తన సంచయం పుట-200
23. ,, ,, ,, 1-178, 11-2-1

24. „ „ „ 20-143; 25-96
25. T. T. D. INSCRIPTIONS VOL. I -40
26. SOUTH INDIAN INSCRIPTIONS VOL xvi -50
27. EPIGRAPHIA INDICA xix 1927-28. PAGE - 92
28. T. T. D. INSCRIPTIONS VOL II - 83
29. „ „ „ - 96
30. „ „ „ - 108
31. „ „ „ - 111
32. „ „ „ - 115
33. „ „ „ - 182
34. „ „ „ - 127
35. „ „ VOL iii - 9
36. „ „ „ - 107
37. „ „ „ - 108
38. „ „ „ - 110
39. „ „ „ - 132
40. „ „ VOL iv - 12
41. „ „ „ v - 47
42. T. T. D. INSCRIPTIONS VOL v - 99
43. „ „ „ vi - 10
44. „ „ „ - 122
45. „ „ VOL ii - 83
46. „ „ „ - 127
47. „ „ VOL v - 99
48. „ „ „ - 153
49. „ „ „ - 159
50. FAIRS AND FESTIVALS OF CUDDAPAH
51. INSCRIPTIONS OF ANDHRA PRADERA CUDD-
PAH DISTRICT PART ii - 75
52. „ „ „ - 221
53. „ „ „ - 232
54. „ „ „ - 234
55. FAIRS AND FESTIVALSOF KURNOOL PAGE-41
56. SOUTH INDIAN INSCRIPTIONS VOL xvi - 53

57.	..	'	..	- 96
58.	..	..	..	- 139
59.	..	..	..	- 159
60.	..	..	..	- 165
61.	..	..	..	- 181
62.	..	..	..	- 200
63.	..	..	..	- 260
64.	..	..	..	- 271
65.	..	..	..	- 165
66.	..	..	..	- 188
67.	..	..	..	- 248
68.	..	..	..	- 261

5. ఉ ప స ం హా ర ము

తిరుమలలో సాక్షాత్కరించిన స్వామి శ్రీనివాసుడు. ఆ స్వామికి చరిత్రకందని కాలంనుండి నిత్యకల్యాణం వచ్చుతోరణంగా ఎన్నో ఉత్సవాలు జరుగుతునే ఉన్నాయి. అవే నిత్యోత్సవ, వారోత్సవ పక్షోత్సవ మాసోత్సవ, సంవత్సరోత్సవాలు.

ప్రస్తుతం తిరుమలలో శని, ఆది, సోమ, మంగళవారాలలో జరిగే నిత్యోత్సవ కార్యక్రమాలు ఒకే రకంగా ఉన్నాయి. ఈ ఆరాధన 'సుప్రభాతం'తో మొదలవుతుంది. ఆపై వరుసగా విశ్వ రూప దర్శనం, ప్రాతఃకాల ఆరాధన, తోమాలసేవ, కొలువు, సహస్ర నామార్చన ప్రాతర్నివేదన, హోమం, బలి, శాస్తుమొర సర్వ దర్శనం, అష్టోత్తరశతనామార్చనం, ఏకాంతసేవలు జరుగుతాయి. బుధ, గురు, శుక్రవారాలలో మాత్రం నిత్యరాధనలో కొన్ని మార్పు లున్నాయి.

బుధవారం సహస్రకలశాభిషేకం, గురువారం తిరుప్పావడ పూలంగిసేవలు, శుక్రవారం మూలవిరాట్టుకు అభిషేకం జరుపుతారు. ఈ సేవల్ని వారోత్సవాలుగా పరిగణిస్తారు.

తిరుమలలో స్వామివారికి జరిగే పక్ష, మాస, సంవత్సరోత్సవాలు నాలుగు రకాలుగా ఉన్నాయి. మొదటిది తిథి నక్షత్రమాస ప్రాధాన్యం కలవి. విజయదశమి, సరకచతుర్దశి మొదలయిన తిథులలో జరిగేవి ధిప్రాధాన్యం కలవి. శ్రవణ రోహిణి, పునర్వసు నక్షత్ర దివసాలలో జరిగేవి నక్షత్ర ప్రాధాన్యంగల ఉత్సవాలు. మార్గశీర్ష మాసంలో జరుపబడే ఉత్సవం ధనుర్మాసోత్సవం.

రెండవది దేవత, తత్పరివార ప్రాధాన్యంకలిగిన ఉత్సవాలు శ్రీరామ నవమి ఆస్థానం, శ్రీరామ పట్టాభిషేక ఆస్థానం మొదలయినవి

శ్రీరామ చంద్రులవారికి జరిగేవి. ఆళ్వారుల తిరునక్షత్రాలను పురస్కరించుకోని జరిగేవి ఈ విభాగంలోనే చేరతాయి. నారాయణగిరి ఛత్రస్థాపనోత్సవం, తుంబురతీర్థ ముక్కోటి ఉత్సవం మొదలయినవి ఆయా స్థలాల్లో తప్పక జరిగే ఉత్సవాలు.

దేవాలయాలలో జరిగే ఉత్సవాలు రెండు రకాలు. మొదటిది సర్కారు సేవలు. ఈ సేవల్ని యాజమాన్యంవారే నిర్వహిస్తారు. రెండవది ఆర్థికసేవలు. భక్తాదులు తమ తమ కోరికలు నెరవేరడానికో లేదా నెరవేరినతరువాతనో రుసుము చెల్లించి జరిపేవి. వసంతోత్సవం, పవిత్రోత్సవం, ఉట్ల ఉత్సవం, బ్రహ్మోత్సవం, డోలోత్సవం, అధ్యయనోత్సవం ప్లవోత్సవం, పుష్పయాగోత్సవం మొదలయినవాటిని ఆర్థిక సేవలుగా కూడా జరుపుకోవచ్చు.

కొండలలో నెలకొన్న కోనేటిరాయని కీర్తించిన ఆంధ్ర వాగ్గేయ కారులలో ప్రథముడు తాళ్లపాత అన్నమయ్య. ఇతడు 32 వేల కీర్తనలు పాడినా వాటిలో సుమారు 12 వేల కీర్తనలు మాత్రం దొరికాయి. ఆ కీర్తనలలో నీతి, భక్తి, చైరాగ్యబోధనలో గాకుండా స్వామి ఉత్సవాలకు సంబంధించిన విశేషాలున్నాయి.

నిత్యం జరిగే పూజోత్సవాలలో మేలుకొలుపు, కొలుపు, ఏకాంత సేవల సంకీర్తనలే కనిపిస్తాయి. వారోత్సవాలలో శుక్రవారంనాటి అభిషేక కీర్తనల్ని ఉన్నాయి. మాసోత్సవాలలో 'ధనుర్మాస ప్రశంస' ఉన్న సంకీర్తనలున్నాయి.

పర్వోత్సవాలలో వసంతోత్సవం, ఉట్ల ఉత్సవం, బ్రహ్మోత్సవ డోలోత్సవం, కల్యాణోత్సవం, ప్లవోత్సవం (తెప్ప తిరునాళ్లు) పుష్ప యాగం మొదలయినవి అన్నమయ్య సంకీర్తన రాశిలో ఉన్నాయి ఈ ఉత్సవాలు తిరుమలలో ఇప్పటికీ జరుగుతునే ఉన్నాయి. ఇవేగాక దీపావళి, ఉగాది, పర్వదినాల పేర్లు, అన్నమయ్య సంకీర్తనలలో

ఉన్నాయి. వీటితోబాటు శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవం, అనంతపద్మ నాభ చతుర్దశి పర్వోత్సవం మొదలయిన వాటి ప్రశంస అన్నమయ్య కీర్తనలలో ఉన్నాయి. అయితే అన్నమయ్య వర్ణించిన కోడై తిరునాళ్, వనమహోత్సవం మొదలయినవి ఈనాడు తిరుమలలో జరుపబడడం లేదు.

అన్నమయ్య కాలంనాటికి, నేటికి జరుపబడే ఉత్సవాల పద్ధతులలో కొంత తేడా కనిపిస్తుంది. ఈనాటి వసంతోత్సవం మూడు రోజులుకాగా, అనాడు 5 లేక 7 రోజులు జరిపేవారని తెలుస్తుంది. అంతేగాకుండా ఆ వసంతోత్సవం చైత్రమాసంలో జరిగే బ్రహ్మోత్సవానికి అంగంగా ఉండేది. కోడై తిరునాళ్తో బాటు ఈ వసంతోత్సవం జరిగేది.

ఈనాడు తిరుమలలో సంవత్సరానికి ఒకసారి బ్రహ్మోత్సవం జరుపుతారు. ఆధిక మాసం వచ్చినపుడు ఆ సంవత్సరంలో మాత్రం రెండు బ్రహ్మోత్సవాలు జరుగుతాయి. కాని ప్రాచీన శాసనాలలో 11 బ్రహ్మోత్సవాల ప్రసక్తి ఉంది. ఒక్క ధనుర్మాసంలో తప్ప తతిమ నెలల్లో బ్రహ్మోత్సవాలు జరిగేవి. ప్రస్తుత బ్రహ్మోత్సవం పది రోజులయితే అనాడు బ్రహ్మోత్సవం 14 రోజులపాటు జరిగేదని తెలుస్తున్నది. ఆలాగే బ్రహ్మోత్సవాలలో రోజు సాయంత్రం పూట వాహన సేవకు ముందు డోలోత్సవం నాడూ నేడూ సాగుతూనే ఉంది. కాని ప్రస్తుతం 'అద్దాలమహలు'లో డోలోత్సవాన్ని అర్చితసేవగా జరుపుకోవచ్చు. బ్రహ్మోత్సవ కాలంలోనే కాకుండా మకర సంక్రమణ కాలంలో కూడా డోలోత్సవం ముందు జరిపేవారు.

ప్రస్తుతం తిరుమలలో కల్యాణోత్సవం అర్చితసేవగా ఉంది. కాని శాసనాలలో కల్యాణోత్సవం బ్రహ్మోత్సవ భాగంగా ఉన్నట్టు తెలుస్తున్నది. పై గా ఆ ఉత్సవం ఐదు రోజులు జరిగేది. ఆ ఉత్సవకాలంలో వాహన సేవలున్నట్టు తెలుస్తున్నది.

ప్రస్తుతం తిరుమలలో జరిగే తెప్పోత్సవం రెండు రకాలు వారానికి ఒకసారి(మంగళవారం) ఆర్జితసేవగా జరుపుతున్నారు. అంతే కాకుండా సంవత్సరంలో ఫాల్గుణశుద్ధ ఏకాదశినుండి పౌర్ణమి దాకా ఐదు రోజుల పాటు జరుపుతున్నారు. కాని శాసనాలలో మకర సంక్రమణం మరుసటి రోజు, కోడైత్తిరునాళ్కు అనుబంధంగా జరిపేవారని తెలుస్తున్నది.

ఈలాగే 1980వ సంవత్సరం దాకా మరుగుపడిన ఉత్సవాలలో 'పుష్పయాగం' ఒకటి. క్రీ. శ. 1446 నాటి శాసనంలో మొదట ఈ యాగ ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది. క్రీ. శ. 1545 తరువాత ఈ యాగం గురించిన ప్రస్తావన కనబడదు. ఈ పుష్పయాగాన్ని పునరుద్ధరించిన కీర్తి శ్రీ. పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్ గారికి చేరుతుంది. తిరుమల తిరుసతి దేవస్థాన కార్యనిర్వాహకులుగా శ్రీ ప్రసాద్ గారు 14-11-1980 తేదిన ఈ పుష్పయాగాన్ని పునరుద్ధరించారు. శాసనాలలో ఈ ఉత్సవం ఆటి, పురటాసి. వంగుని నెలలో ఈ పుష్పయాగం జరిపే వారని వివరణ ఉన్నది. కాని ప్రస్తుతం కార్తీకమాసం (శుద్ధ షష్ఠి)లో జరుపుతున్నారు. అలాగే ఆనాటి పుష్పయాగం ఏడు రోజుల కాలం దాకా సాగితే ప్రస్తుతం ఒక్కరోజు మాత్రం జరుపుతున్నారు.

శాసనాలలో తిరువతి గోవిందరాజస్వామి ఉట్ల ఉత్సవ ప్రసక్తి చాలచోట్ల ఉంది. తిరుమల ఉట్ల ఉత్సవాల కంటే తిరువతి ఉట్ల ఉత్సవం ప్రాచీనమని తెలుస్తున్నది.

సాధారణంగా దేవాలయాలలో ప్రధాన అర్చకులకు వైష్ణవ స్వాములకు ప్రత్యేక గౌరవ మర్యాదలుంటాయి. ఆపై దేవాలయ యాజమాన్యానికి గౌరవ సత్కారాలు. కాని తాళ్లపాక వంశస్థులు అర్చకులు కాకపోయినా, వైష్ణవం మధ్యలో పుచ్చుకొన్నవారయినా, యాజమాన్య వర్గానికి చేరకపోయినా 15వ శతాబ్దం నుండి నేటి దాకా తిరుమల ఆలయంలో వారికి గౌరవమర్యాదలు దక్కుతున్నాయి.

దీనికి ప్రధానకారణం అర్చకులు, వైష్ణవస్వాములు తాళ్లపాక అన్నమయ్యను ఆళ్వారుగా భావించడమే. ఈ అంశం గురించి శ్రీవేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి వివరణ ఈలా ఉంది.

ద్రవిడ వేదాంత రచనమునకై శతకోపయతీంద్రు లవతరించిన విధముగా నాంధ్రవేదాంత రచనమునకై యన్నమాచార్యుడవతరించినాడు.

శతకోపయతి వైశాఖ మాసమున విశాఖా నక్షత్రమున నవతరింపగా, నన్నమాచార్యుడును వైశాఖ మాసమున విశాఖానక్షత్రమున నవతరించినాడు. శతకోపయతి పదునాటిండ్ల వయసు వాడయిన తర్వాత సర్వవిద్యలు గోచరించి ద్రవిడ సంకీర్తనములు రచింప దైవాను గ్రహమందగా, నన్నమాచార్యుడును నట్లే పదునాటవ యేట స్వామి ప్రత్యక్షమై యుద్బోధింపగా సంకీర్తరచనము సాగించెను. శతకోపయతి శ్రీతిరువేంగడనాథుని మీదనునింక ననేక దివ్యస్థలముల లోని విష్ణుమూర్తులమీదను సంకీర్తనములు రచించెను. శతకోపయతి స్వామి కౌస్తుభాంశమున జన్మించినట్లు విజ్ఞులు విశ్వసించగా నన్నమాచార్యుడు స్వామి నందకాంశమున నవతరించినట్లు ప్రాజ్ఞులు పరిగణించిరి.

పెరియాళ్వార్లు (విష్ణుచిత్తులు) తులసీ వనమున జనించిన గోదాదేవిని రంగనాథస్వామి కొసగి పెండ్లి చేసి మామగారయినట్టి, యన్నమాచార్యులు గూడ బద్మసరోవరమున జన్మించిన మంగాంబికను వేంకటేశ్వర స్వామి కిచ్చి పెండ్లిచేసి మామగారయ్యెను. ఇట్టి మహత్త్వము గలవాడు కనకనే తిరుపతి వేంకటేశ్వర సన్నిధి నీతనికి నీతని వంశమునకు గూడ నానాపక్షండ్ గౌరవ ములవడినది”

-అన్నమాచార్యుల జీవిత చరిత్రము-121

తిరుమల స్వామి పూజా కైంకర్యాలలో మొదటిదయిన 'సుప్రభాత' సమయంలో తాళ్లపాక వంస్థులు నేడు అన్నమయ్య

పాడిన 'మేలుకో శృంగారరాయ మేటి మదనగోపాల' మిన్నక వేసాలు మాని మేలుకోవయ్యా' అనే కీర్తనలు పాడతారు. సమయానుకూలంగా తాళ్లపాక అన్నమయ్య 'భక్తి' పాటలను కూడ కీర్తిస్తారు. ఈసేవా సమయంలో తాళ్లపాక వారికి చందనం, నవనీతం ప్రత్యేకంగా ఇవ్వడం ఇప్పటికీ ఆనవాయితీగా నిలిచి ఉంది. ఇదే మోస్తరు శ్రీనివాసునికి రాత్రివేళ జరిగే ఏకాంత సేవా సందర్భంలో తాళ్లపాక వంశస్థులు, తెలిసియు తెలియక' ఎండగాని వాన గాని 'భావములోన బాహ్యములందు' 'జో అమృతానంద. జోజో ముకుంద కీర్తనలు పాడతారు. వీలు బట్టి ఆరగింపు పాటలు మంగళ హారతులు కూడా కీర్తిస్తారు. ఈ ఏకాంతసేవా సమయంలో స్వామివారికి అర్పించిన తాంబూలం, జీడివప్పు మొదలయిన వాటిని తాళ్లపాక వంశీకులకు ప్రసాదంగా ఇస్తారు.

తిరుమలలో జరిగే కల్యాణోత్సవాలలో అమ్మవారి వజ్రాన తాళ్లపాక వారే కన్యాదాతగా వ్యవహరిస్తారు. అప్పుడు వారికి వస్త్రు బహుమానం, తలబ్రాలు, తాంబూలం మొదలయినవి ఇవ్వడం సంప్రదాయంగా నిలిచి ఉంది.

తిరువీధులలో జరిగే ఉత్సవాలలో కూడా తాళ్లపాక వారికి ప్రత్యేక గౌరవాలు ఉన్నాయి. తాళ్లపాక వారి యింటి ముందు స్వామి ఆగడం, కర్పూర హారతి ఇవ్వడం నేటికీ ఉంది.

ఇవే గాక ఉగాది, దీపావళి పర్వదినాలలో బంగారువాకిలి వద్ద సాగే స్వామి కైంకర్యంలో తాళ్లపాక వారి ప్రత్యేక హారతులున్నాయి. ప్రత్యేకించి ఉగాది మొదలు నలభై రోజుల దాకా సాగే నిత్యోత్సవాలలో తాళ్లపాక వారికి ప్రత్యేక సత్కారాలు ఉన్నాయి. ఈ ఉత్సవాలు ప్రతిరోజు సాయంకాలం బరుగుతాయి

అక్షరము

పరకాల మంటపం నుండి వాహన మండపం దాకా స్వామి ఊరేగివేశ తాళ్లపాక వారు రోజుకు ఒక్క కీర్తన వంతున పాడడం నేటికీ ఆచారం ఈ సలబై రోజుల కాలంలో సంకీర్తన ఖండాగారం వద్ద అర్చకులు హారతులు సమర్పిస్తారు.

అంగరంగ భోగాలమభవించే ఆనందనిలయ వాసుణ్ణి, అలమేలుమంగా నాయకుణ్ణి సంకీర్తనలతో అర్పించిన కారణజన్ముడు తాళ్లపాక అన్నమయ్య.

ఏమి వలసిన నిచ్చు నెప్పుడైనను
ఏమొక కొలిచిన నితడే దైవము

వింత వింత విభవాల వేంకటేశుడిదే మా
యంతరంగమున నుండే అరచేతి దైవము

-అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు
128 తేకు.

“తాళ్లపాక వారి సాహితీ మందిరమునకు మతము పునాది. సంస్కృతాంధ్రములు కట్టడపు శిలలు. సంకీర్తనాది సాహితీ ప్రక్రియలు సోపానములు. అందలి యారాధ్య దైవము శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి ధర్మార్థ కామ మోక్షములు నాలుగు ప్రాకారములు. మధుర కవితలు ద్వార వాకిళ్లు సార్యజనీనము. సార్యకాలికమునగు నుత్తమ భావసంపద తన్నిందిర శ్రీభండారము. ఆ కవులే యర్చకులు. భక్తియే భగవత్ప్ర సాదము. గానమే స్వామి కంగ రంగ భోగములు. రసికవర్యులే యాత్రికులు. అదియే వారి కవితా స్వరూపము.”

-తాళ్లపాక కవుల కృతులు
వివిధ సాహితీ ప్రక్రియలు

ఉ ప క రిం చి న ర చ న లు

అనంతకృష్ణశర్మ, రాళ్లవల్లి & శ్రీనివాసాచార్యులు, ఉదయగిరి (పరిష్కర్తలు) : అధ్యాత్మ సంగీర్తనలు, అన్నమాచార్య విరచితములు సంపుటము-7, 1951; సంపుటము-1958, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

అనంతకృష్ణశర్మ, రాళ్లవల్లి (పరిష్కర్త): అధ్యాత్మ సంగీర్తనలు, అన్నమాచార్య విరచితములు, సంపుటము-9&10, 1952 సంపుటము-11, 1955. తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

అనంతకృష్ణశర్మ రాళ్లవల్లి (పరిష్కర్త) : 'శృంగార సంగీర్తనలు; అన్నమాచార్యవిరచితములు, సంపుటము-13, 1960; సంపుటము-14, 1961, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

అనంతకృష్ణశర్మ రాళ్లవల్లి & రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది (పరిష్కర్తలు) : శృంగార సంగీర్తనలు; అన్నమాచార్య విరచితములు సంపుటము-19 & 20, 1965; సంపుటము-22, 1975, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

అనంతకృష్ణశర్మ, రాళ్లవల్లి (అనువాదకులు) : 'నృత్తరత్నావళి', ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక ఆకాడమీ, హైదరాబాదు, 1969.

7 'అక్కడపూలన్నీ స్వామిసేవకే', ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవార్త వత్రిక, 3-10-1984.

ఆనందమూర్తి, వేటూరి : తాళ్లపాక కవుల కృతులు వివిధ సాహితీ ప్రక్రియలు, ప్రభాకర ప్రచురణలు, హైదరాబాదు, 1974

ఆనందమూర్తి, వేటూరి : తాళ్లపాక కవుల పదకవితలు-భాషా ప్రయోగ విశేషాలు', ప్రభాకర ప్రచురణలు, హైదరాబాదు, 1976

ఆరుద్ర:సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం', సంపుటము-11, వెల్డన్ ప్రెస్,
మద్రాసు, 1967

కృష్ణమూర్తి, కె. జె. : 'విజయదశమి', సప్తగిరి, అక్టోబరు 1976

కృష్ణమూర్తి, నేదునూరి : 'సంగీతసాహిత్య పరస్వతి
అన్నమయ్య,' సప్తగిరి, సెప్టెంబరు 1975

కృష్ణమూర్తి, : 'దివ్యమనోహరమూర్తి,' ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర
వార పత్రిక 3-10-1984

కృష్ణమూర్తి, పి : 'రాయలసీమలోని ముఖ్యదేవాలయాలు,'
58, గోవిందరాజనగర్, తిరుపతి, 1982

కుమారస్వామిరెడ్డి, జి : 'కోనేటిరాయని కొలువులో కొన్ని
అనుభవాలు,' ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవార పత్రిక, 27-10-82

కోదండరామాచార్యులు, కళకుంట్ల : 'గంధవడి ఉత్సవము,
సప్తగిరి, డిసెంబరు 1977

గంగప్ప, ఎస్. : 'క్షీత్రయ్యపదసాహిత్యం,' శశీవ్రచురణలు,
హైదరాబాదు, 1974

గంగప్ప, ఎస్. : 'తెలుగులో పదకవిత', శశీవ్రచురణలు, సి-
73, శ్రీనివాసనగర్, గుంటూరు, 1983

గణపతి స్థపతి, ఎస్ ఎమ్: 'వెంకటేశ్వరస్వామి అలంకార సంపద,
ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవారపత్రిక, 30-09-81

గాధిరాజు : 'విజయదశమి నవరాత్రి విశేషములు' సప్తగిరి
సెప్టెంబరు 1979

గోపీకృష్ణ : శ్రీనివాస మంగాపురం మరియు మనఆలయముల
చరిత్ర,' తి. తి. దేవస్థానప్రచురణ, తిరువతి, 1980

గోపీకృష్ణ : 'తిరుమలలో తోట ఉత్సవం', సప్తగిరి, డిసెంబరు
1983

గోవిందరాజు, సి : తిరుమలలో ధనుర్మాసం - నాడునేడు,' ఆంధ్ర
ప్రభ ఆదివారం అనుబంధం, 31-12-1984

గోవిందరాజు, సి : 'తిరుమలలో వసంతోత్సవం - నాడునేడు,'
ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం అనుబంధం, 31-3-1985

గోవిందరాజు, సి : 'కోడై తిరునాళ్,' సప్తగిరి, ఏప్రిల్ 1985

గోవిందరాజు, సి : 'తిరుమలతో డోలోత్సవం,' సద్గురువాణి,
జూలై 1985

చిన్నన్న, తాళ్లపాక : 'అన్నమాచార్యచరిత్రము,' తి. తి. దేవ
స్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

చెంగారెడ్డి, డి. : చిత్తూరుజిల్లా స్థలపురాణాలు-సంస్కృతి,
ప్రియదర్శిని పబ్లికేషన్స్, తిరువతి, 1985

జగన్నాథరావు, పి. టి. (పరిష్కర్త) : 'శృంగార సంకీర్తనలు,'
అన్నమాచార్య విరచితములు, సంపుటము -18, తి. తి. దేవస్థాన
ప్రచురణ, తిరువతి, 1984

జగన్నాథాచార్యులు, వేదాంతం : తిరుమలలో బ్రహ్మోత్సవం,'
సప్తగిరి, సెప్టెంబరు 1976

జగన్నాథాచార్యులు, వేదాంతం : 'పుష్పయాగం,' సప్తగిరి,
జూన్ 1981

కోగారావు, యస్వీ : యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర', ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయ ప్రచురణ, వాల్తేరు, 1961

తిరువేంగళనాథ, తాళ్లపాక : 'పరమయోగి విలాసము', తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరుపతి 1938

నరసింహారావు, ఎమ్ : 'బ్రహ్మోత్సవ వైభవం' సప్తగిరి, సెప్టెంబరు, 1984

నాగభూషణం, రాంపల్లి : తిరుపతి క్షేత్రసాహిత్యసమీక్ష, పవన్ కుమార్ ప్రచురణలు, తిరుపతి 1983

నాగరాజ్ : 'శ్రీవారి బ్రహ్మోత్సవము', సప్తగిరి ఆక్టోబరు, 1975

నాగేంద్రప్రసాద్ : 'తిరుమలేశుని అర్చకులతో తీరుబాటుగా', స్వాతి, ఫిబ్రవరి 1985

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి (పరిష్కర్త) : 'శృంగారసంకీర్తనలు', అన్నమాచార్య విరచితములు, సంపుటము-4, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ తిరుపతి, 1947

L

ప్రభాకరశాస్త్రి, వేటూరి : 'అన్నమాచార్య చరిత్రము' తి.తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరుపతి, 1949

? : 'పూజావిధానము-పారాయణ శ్లోకములు,' హిందూధర్మ రక్షణ సంస్థ ప్రచురణ' తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరుపతి, 198,

బాలసుబ్రహ్మణ్యం, జూలకంటి : 'అన్నమయ్య పదకవితల్లో ధామకధ', 6-2-96ఎ, టి. నగర్, 1981

రంగనాథాచార్యులు, కె. కె. (సంపాదకుడు) : తెలుగులో తొలి సమాజకవులు,' ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు, తిలక్రోడ్డు, హైదరాబాదు

రంగనాథాచార్యులు, డి. వి. : శ్రీవేంకటేశ్వరుడు-శుక్రవార
అభిషేకం, సప్తగిరి, సెప్టెంబరు 1976

రంగనాథాచార్యులు, డి. వి. : 'తిరువతి చత్రరిము' అనువాద
గ్రంథము, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి, 1978

రఘుకుమార్, డి : 'ఆళ్వార్ల మధురకవితలో తిరుమలేశుని
వైభవం', నెం 4, గంగుండ్ర మండపంబీధి, తిరువతి, 1984

రఘునాథాచార్య, ఎస్. బి. : అడుగడుగు దండాలవాడు,
ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవార పత్రిక, 3-10-1984

రఘునాథాచార్య, ఎస్. బి. : 'సకలదేవతా పూజావిధానమ్
తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, 1984

రజనీకాంతారావు, బాలాంత్రపు : ఆంధ్ర వాగ్గేయకారచరిత్రము',
విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, విజయవాడ, 1975

రాజేంద్ర, పి. యల్. : ధనుర్మాసము యొక్క ప్రాముఖ్యత,
సప్తగిరి, జనవరి, 1979

రామరాజు, బిరుదురాజు : తెలుగు జానపద గేయసాహిత్యము,
జానపద విజ్ఞాన ప్రచురణలు హైదరాబాదు, 1978

రామలక్ష్మి ఆరుద్ర, కె. : తాళ్లపాకవారి పలుకుబళ్లు', ఆంధ్ర
ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1971

రామస్వామి, వి. : ధనుర్మాస మహాత్మ్యము', సప్తగిరి
డిసెంబరు, 1978

రామసుబ్బశర్మ గౌరిపెద్ది : 'అన్నమాచార్య సారస్వత కళా
రాధనము', సప్తగిరి డిసెంబరు 1975

రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది (పరిష్కర్త) : 'శృంగార సంకీర్తనలు', అన్నమాచార్య విరచితములు, సంపుటము-12, 1976; సంపుటము-24, 1977; సంపుటము-25, 1977; సంపుటము-26 & 27, 1979; సంపుటము-28&29, 1980; సంపుటము-31, 1984, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది : 'అన్నమయ్య మహాకవి', సప్తగిరి, డిసెంబరు, 1978.

రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది : 'దీపావళి', సప్తగిరి అక్టోబరు 1979.

రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది (పరిష్కర్త) : 'తాళ్లతాక అన్నమాచార్యుల జీవిత చరిత్రము', తాళ్లపాక చినతిరువెంగళనాథ విరచితములు, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి, 1978.

రామసుబ్బశర్మ, గౌరిపెద్ది (పరిష్కర్త) : 'అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు అన్నమాచార్య విరచితములు, సంపుటము-1, 1980; సంపుటము-2 1981, తి.తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి.

రామానుజం, పేదాంతం : 'తిరుమల నంబి', ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక, 30-9-81

లక్ష్మణయ్య, సముద్రాల : 'అన్నమాచార్య సంకీర్తనామృతము I & II సంపుటాలు, ఫ్రీడమ్ ప్రెస్, మద్రాసు, 1983

వరదాచారి, ఎన్ : 'మణిమయ స్వర్ణాభరణాలు', ఆంధ్రప్రభ సచిత్రవారపత్రిక, 30-9-1981

వసుంధరాదేవి, శ్రిష్టా : 'వసంతహేల', సప్తగిరి' మార్చి 1984

వాణి, కేశర్ల : 'తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల పదకవితల్లోని అలంకారాల పరిశీలన', శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయానికి సమర్పించిన సిద్ధాంత వ్యాసం (అముద్రితం), 1982

విజయరాఘవాచార్యులు, బి. ఓ. ఆదినారాయణనాయుడు,
జి (పరిష్కర్తలు) : 'అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు', అన్నమాచార్యుల
విరచితములు, సంపుటము-2 మహంతు దేవస్థానము ప్రచురణ,
మద్రాసు 1936.

విజయరాఘవాచార్యులు, వి. (పరిష్కర్త) : 'శృంగార సంకీ
ర్తనలు', అన్నమాచార్య విరచితము, సంపుటము-3, తి.తి. దేవస్థాన
ప్రచురణ, మద్రాసు, 1937

విద్యావతి, ఎ : 'తాళ్లపాక కవుల సాహిత్యసేవ' ఎ. లక్ష్మణ
స్వామి, ఈడేవల్లి, మచిలీపట్నం, 1979

విశ్వనాథరెడ్డి, కేతు : 'కడప ఊర్లపేర్లు', నవ్యపరిశోధక
ప్రచురణలు, తిరువతి 1976

వీరభద్రశాస్త్రి, కల్లూరి : 'త్యాగరాజ కీర్తనలు-విశేష వివరణము
ప్రకాశకులు, స్వధర్మ స్వారాజ్య సంఘము, సికిందరాబాదు, 1975

వెంకటరావు, కావేరిపాకం : 'వ్యాసరాయలు,' తి.తి. దేవస్థాన
ప్రచురణ, 1980

వెంకటేశ్వరరావు, పొత్తూరి : 'బ్రహ్మాత్సవవేళ' ఆంధ్రప్రభ
సచిత్రవారపత్రిక, 3-10-1984

వేంకట సుబ్రమణ్య-, మైసంపాటి : అన్నమయ్య కేశవ
శతకం సప్తగిరి, మార్చి 1984

వేణుగోపాలస్వామి, వి. వి. (ఇంటర్వ్యూ) : 'మిరాశీల మార్పు
స్వామి ద్రోహం', ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక, 3-10-1984

శరచ్చంద్రబాబు, వేదాంతం : 'శ్రీవేంకటేశ్వర బ్రహ్మాత్సవం
సప్తగిరి, సెప్టెంబరు 1979

శ్రీనివాసాచార్యులు, ఉదయగిరి (పరిష్కర్త) : అధ్యాత్మ

సంకీర్తనలు,' అన్నమాచార్య విరచితము, సంపుటము-6

తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి 1951

శ్రీనివాసాచార్యులు, ఉదయగిరి (పరిష్కర్త) : శృంగార సంకీర్తనలు' అన్నమాచార్య విరచితము, సంపుటము-15, 1961; సంపుటము-17, 1963, తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి

శ్రీనివాసులుశెట్టి, కామిశెట్టి (సంపాదకుడు) : 'తాళ్లపాక అన్నమయ్య పాటలు', తి.తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరువతి 1976

శ్రీనివాసులుశెట్టి, కామిశెట్టి : 'తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల జయంతి ఉత్సవ సంచిక', తి.తి. దేవస్థాన ప్రచురణ తిరువతి 1978

శ్రీనివాసులశెట్టి, కామిశెట్టి : 'దేవదేవుడు తిరువీధుల తిరిగే తిరునాళ్ళు,' ఆంధ్ర సచిత్రవారపత్రిక, 27-10-1982

శ్రీవతినాయుడు : 'తిరుమల ఆలయ ప్రతిమలు' ఆంధ్రప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక, 30-9-1981

శ్రీమతి. జి : 'మధురభక్తి పరవశుడైన అన్నమయ్య', ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం అనుబంధం, 24-2-1985

శ్రీరామచంద్రమూర్తి, రావుల : మహాభక్తుడు-అన్నమయ్య పుస్తకం, ఏప్రిల్ 1982

శ్రీరామచంద్రమూర్తి, శివలంక : 'ఆంధ్ర ప్రదేశ్ దేవాలయ శాసన, సమీక్ష' శ్రీనివాస భారతి తిరువతి, 1984

శ్రీహరి, మల్లెల : తాళ్లపాక అన్నమయ్య బాలకృష్ణసంకీర్తనలు ఒక పరిశీలన, శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయానికి సమర్పించిన ఎం.ఫిల్. సిద్ధాంతవ్యాసం (అముద్రితం), 1983

సత్యనారాయణ, వండిత పరాంకుశ : 'తిరుమల బ్రహ్మాత్సవం పుస్తకం, సెప్టెంబరు, 1977

సత్యనారాయణ భట్టాచార్యులు, కొలిమర్ల పండిత వరాంకుశ
దేనికి దేవుని కల్యాణం, సప్తగిరి, ఏప్రిల్ 1978

సర్వోత్తమరావు, కె : 'అన్నమయ్య-శ్రీపాదరాయలు' అన్నమయ్య
పురందరదాసు, పారిజాత ప్రచురణలు, 6-7-554, శ్రీపురంకాలని,
తిరుపతి 1982

సర్వోత్తమరావు, కె : 'అన్నమయ్య-త్యాగయ్య', పారిజాత
ప్రచురణలు శ్రీపురంకాలని, 6-7-554, తిరుపతి 1983

సర్వోత్తమరావు, కె : 'రామదాసు-త్యాగయ్య', పారిజాత
ప్రచురణలు, 6-7-554, శ్రీపురంకాలని, తిరుపతి 1984

సుదర్శనాచార్య, శిరోమణి : 'తిరుప్పావు-తిరువెమ్పావు'
తి. తి. దేవస్థాన ప్రచురణలు, తిరుపతి 1957

సుధాకరరెడ్డి, డి. : 'తరతరాలనుండి బ్రహ్మోత్సవము', సప్తగిరి
సెప్టెంబరు 1979

సుబ్బరాయశెట్టి, కె. సి : 'తిరుమలపై పుష్పవృష్టి', ఆంధ్ర
ప్రభ సచిత్ర వారపత్రిక 30-9-81

సుబ్రహ్మణ్యం, పాయసం : 'శ్రీవేంకటరమణుని పదకవితలలో
అభిషేకించిన అన్నమయ్య' ఆంధ్ర సచిత్రవార పత్రిక 2-8-85
సూర్యనారాయణమూర్తి, రావుల : బ్రహ్మోత్సవాలు, ఆంధ్రప్రభ
సచిత్ర వారపత్రిక 30-9-1981

ఆంగ్లం

Chandrasekhar, A : CENSUS OF INDIA 1961,
Volume-II, Andhra Pradesh, 'Fairs and Festivals' Part
VII-B (7) Nellore District); Part VII-B (9), (Cuddapah
District), 1965; Part VII-B (11), (Kurnool District),
1963.

Krishna Rao, M.V. : " Purandara and the Haridasa Movement," Karnataka University, Dharwada-1966

Kumaraswamy Reddy, G. (Executive Officer),
(Publisher) : Golden Jubilee Celebrations Souvenir
(1933-1983), T. T. Devasthanams, Tirupati, April
22-24, 1984

Narasimha Reddy, D : A Study of Some Minor
Temple Festivals, Padmasri Publications, Tirupati, 83.

Narasimhaswamy, H.K : South Indian Inscriptions
Vol.-XVI, New Delhi-11, 1973

Parabrahma Sastry, P.V (Editor) : Inscriptions of
Andhra Pradesh, Cuddapah District, Part II, The Govt.
of A.P Hyderabad 1978

Raghunadhacharya, S.B. : Raka Commentary on,
kriyakairava chandrika [kc], Ubhaya Vedantacharya
Pitham Nadigaddapalem, 1975

Raghunadhacharya S. B. : 'Mahotsava in Pancha-
ratra-A Short Study', Sri Ramanujavani, S.R.V. Centre
Madras 1977

Ramesan, N : The Tirumala Temple, T. T. Deva-
sthanams Publications, Tirupati 1981

Rangaswamy Iyengar, V : Alamelamangapuram,
T. T. Devasthanam Publication, Tirupati, 1980

Sampatkumaramuni, H.H : Utsava Samagraha,
(US), G. R. Josyer Sons, Mysore, 1956

Saryottama Rao, K : 'Vaishnavism of Annama-
charya,, Saptagiri, October 1984

Subrahmanya Sastry, Sadhu : Report on the
Inscription of the Devasthanams, Tirupati Sri Mahant's
Press, 21 Anderson Street, Madras 1930

Subrahmanya Sastry, Sadhu : T. T. D Inscriptions
Vol.-I, 1931; Vol II, 1933, Tirupafi Sri Mahanta's
Press, 21, Anderson Street Madras

Subrahmanya Sastry, Sadhu : Tirupati Sri Venka-
teswara, T. T. Devasthanams Publications, Tirupati 81

Suryakumari, A : Festival in the Temples of
Andhra Pradesh, S. V. U. O Journal, Tirupati Vol- IX
Jan-Dec 1976

Varadachari, T. : 'Tirumala the Panorama of the
Seven Hills' 4th G. M. Street, Tirupati, 1983

Venkataramena Reddy, P ; 'Annamayya's Concept
of Avatara, Saptagiri, September, 1984

Vijayakumar, S. : 'Culture of Sacred Town' Study
of Tirumala Tirupati' S. V. University Ph.D Thesis.
Tirupati 1984

? : 'Anivara Asthanam' Saptagiri,
July 1981

Vijaya Raghavacharya, V : T.T. D. Inscriptions, Vo'-III
1935; Volume-IV, 1936; Volume-V, 1937; Vol-VI
Part-I, 1937, Sri Mahant's Devasthanam Press, 21
Anderson Street' Madras.

హిందీ

నంగమేశం, ముట్నూరి : "అన్నమయ్య ఔర్ సూర్దాస్"

Krishna Rao, I
Movement," Karnat

Kumaraswamy
(Publisher) : Golc
(1933-1983), T. T
22-24, 1984

Narasimha Re
Temple Festivals,

Narasimhaswa
Vol.-XVI, New De

Parabrahma S:
Andhra Pradesh, C
of A.P Hyderabad

Raghunadhach
kriyakairava chand
Pitham Nadigadda

Raghunadhach
ratra-A Short Stud
Madras 1977

Ramesan, N :
sthanams Publicati

Rangaswamy I
T. T. Devasthanam

Sampatkumara
(US), G. R. Josyer

Sarvottama Ra
charya,, Saptagiri,

తి.తి. దేవస్థాన ప్రచురణ, తిరుపతి, 1976

తమిళం

Sudarsanacharya, T. K. V. N. : Alvares Mangal
sasana Pasurams, T. T. Devasthanams Publication
Tirupati, 1953

కన్నడం

అప్పణ్ణాచార్య : 'శ్రీ శ్రీనివాసనహాడుగళు,' సంపుట-1, 1981,
సంపుట-11, 1982, తి. తి. దేవస్థానం, తిరుపతి

శ్రీనివాసరావు, కొరటి : "వ్యాసరాయరు, ఆనందనిలయ ప్ర
బెంగళూరు-18.

252

24362

అన్నమయ్య ఆధ్యాత్మిక ప్రంథాలయం

అన్నమయ్యపేటి, గుంటూరు-6.

